

DE ACELAȘI AUTOR:

- **Viața politică în România 1910-1914**, Editura Științifică, București, 1972, 367 p.
- **Alexandru G. Golescu**, Editura Științifică, București, 1974, 112 p.
- **Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, 436 p.
- **Pe urmele Goleștilor**, Editura Sport-Turism, București, 1982, 294 p.
- **Pe urmele lui Dumitru Brătianu**, Editura Sport-Turism, București, 1984, 350 p.
- **Originile conservatorismului politic din România 1821-1882**, Editura Politică, București, 1988, 292 p.
- **Sub zodia Strousberg. Viața politică din România între 1871-1878**, Editura Globus, București, 1991, 360 p.
- **Principii Ghica. O familie domnitoare din istoria României**, Editura Albatros, București, 1991, 240 p.
- **Ion I. C. Brătianu**, Editura Albatros, București, 1994, 592 p.

ISBN: 973-96726-2-8

4000 lei

ION GHICA

Anastase
Iordache

Fundația "Profesor George Manu"

Anastase Iordache

ION GHICA

diplomatul și omul politic

Editura MAJADAHONDA
București
1995

ION GHICA

diplomatul și omul politic

Ediția a doua

Calea Măgior nr. 237, bloc 66, sector 2

et. 2, ap. 83, 73251 - București, sector 2

Telefon: 210.71.89

Stăncuțu - România

Coduri 348-2 (tel.) 348-3 (f.) 348-4 (D.M.) 348-5 (R.T.)

Director: Mariana Mădă

Consilier editorial: Radu-Dan Vădu

ISBN 973-98728-2-0

Editura MAJADAHONDA

Calea Moșilor nr. 237, bloc 45, scara 2
et. 5, ap. 88, 73251 - București, sector 2

Telefax: 210.71.69

Banca Turco - Română

Cont: 348-2 (lei), 348-3 (\$), 348-4 (D.M.), 348-5 (F.F.)

Director: Mariana Vlad

Consilier editorial: Radu-Dan Vlad

ISBN: 973-96726-2-0

Fundația "Profesor George Manu"

Anastasie Iordache

ION GHICA

diplomatul și omul politic

Editura MAJADAHONDA
București
1995

"Fundatia" Profesor George Blana

Anastasiu Iordache

ION GHICA

diplomatul si omul politic

BIROUL DE EDITURA

Bucuresti

1988

CAPITOLUL I

GENEZA CONCEPTILOR LIBERALE

Anii de studii în țară și străinătate

Vechiul regim politic absolutist de tip oriental, revitalizat prin Regulamentul organic, nu permitea, în realitate, efectuarea nici unei reforme temeinice, întrucât, pe această cale, s-ar fi transformat într-un regim democratic, semnificând dispariția privilegiilor, deci a rangurilor sociale și inechității ocupării funcțiilor în stat. Încercările de reforme cu caracter social-politic eșuează, inițiatorii lor fiind sortiți surghiunului sau exilului, căci nu dispuneau de mijloacele necesare de acțiune într-un regim politic închistat în dogme asupra imobilismului social și sprijinit pe tratate care să-i confere stabilitate politică, în condițiile fremătării poporului, lipsit de drepturi și libertăți civice.

Subminarea permanentă a relațiilor dintre oameni, făcând imposibilă apariția unei opinii publice, interzicerea accesului la informație, prin oprirea pătrunderii presei care sosea din Transilvania, presiunile exercitate asupra boierilor spre a-și rechema fiii de la studiile efectuate în capitala Franței, constituie trăsături definitorii ale regimului politic absolutist regulamentar, menit să izoleze Principatele Române de cadrul civilizației europene, căci, în primul rând, se urmărea a se limita evoluția spiritualității românești în conexiune cu marile curente de idei ale contemporaneității.

Opoziția politică în cadrul unui astfel de regim politic era cu ușurință zdrobită, fruntașii ei neurmărind altceva decât tronul sau un mai mare acces la funcțiile în stat, nicidecum o democratizare. Se voia, așadar, crearea de condiții acceptabile pentru toți privilegiații societății, o anume egalizare la vârf, ceea ce ar fi permis regimului politic să evolueze spre absolutism luminat, de esență occidentală, sub care trăiau supușii Imperiului habsburgic sau ai Regatului prusian. Însuși Mihail Ghica, fratele fostului domnitor, era adeptul apropierei de lumea spirituală germanică, în care vedea modelul viitoare dezvoltări.

Sub povara grea a unui îndelungat despotism de tip oriental, Principatele se aflau în situația de a nu mai suporta nici un fel de absolutism, tinzând în mod vădit spre modernizare rapidă, posibilă doar într-un regim

politic democratic. Oamenii care să promoveze noua ideologie în țările române nu se integrau castei privilegiate, spre a milita din rândurile ei pentru reforme. Pentru a ieși din impasul secular al imobilismului social-politic era nevoie de o sciziune produsă în rândurile clasei dominante, care să dea naștere unei pleiade de militanți revoluționari, menită să înlăture vechiul regim. Acesta, așa cum era alcătuit, nu permitea reforme radicale, de structură căci se opunea progresului accelerat, modernizării în toate domeniile vieții sociale.

Oricât de bune intenții ar fi avut domnitorii români și oricâte înlesniri ar fi reușit să pună în aplicare, ele nu constituiau decât ameliorări de moment, pasagere, fără urmări de durată, fiind, cu timpul, anihilate de regimul politic. El trebuia, deci, înlăturat. Operă grea, istovitoare, dar posibilă, sub auspiciile unei noi ideologii, fremătătoare, dătătoare de speranță și viață pentru popoarele încă aflate sub apăsarea tiraniei și despotismului. Din pleiada oamenilor politici care au știut să lupte și să învingă, pentru a face loc și statornici un regim democratic în Principatele Române a fost și Ion Ghica.

Descendent din marea și ilustra familie care a dat Principatelor Române 10 domnitori, în decursul a două secole, Ion Ghica era fiul lui Dimitrie (Tache) Ghica și nepotul marelui ban Scarlat Dimitrie Ghica, fraatele celor doi domnitori dintre 1822 și 1842. Bunicul lui Ion Ghica era, așadar, fiu din a doua căsătorie a marelui ban Dimitrie Ghica, cu Maria Văcărescu, frate bun cu Grigore al IV-lea Ghica și generalul Costache Ghica. Născut la 1750, Scarlat Ghica urmează cursurile Academiei domnești din București, instruindu-se la cel mai înalt nivel pentru fiii de mari boieri din acel timp. Mare logofăt în 1794, el ajunge mare vistier în 1797, mare ban în 1802, rang cu care încetează din viață, chiar în anul dobândirii. Căsătorit cu Maria, fiica lui Nicolae Dudesco, Scarlat Ghica are mai mulți copii: Alexandru (Barbă Roșie), născut la 1785 și decedat în 1868, fost căminar și mare vornic, Dimitrie (Tache), născut la 1793 și decedat la 1845, apoi Nicolae, Iancu, Maria și Ruxandra.

Tatăl lui Ion Ghica, Dimitrie, ajunge isprăvnicel de curte, în timpul domniei lui Ioan Caragea, ispravnic de Focșani, în 1824, mare hatman, în 1828, mare ban, în 1832, și mare logofăt, rang cu care încetează din viață în 1845. Căsătorit cu Maria, fiica vornicului Scarlat Câmpineanu, deci

sora fraților Constantin și Ion Câmpineanu, Tache Ghica are mai mulți copii: Ion, născut la 12 august 1816, Scarlat, 1817-1819, Sofia, 1818-1824, Maria 1821-1897, căsătorită cu Pană Olănescu, Smaranda, 1828-1833, Temistocle, 1830-1832, Pantazi, 1831-1882, căsătorit cu Camille Guyet de Fernex.¹

În 1835, când Ion Ghica se afla la studii în capitala Franței, având nevoie de un certificat care să-i ateste data nașterii, spre a fi consemnată în diplomele dobândite, a cerut să i se trimită din țară un astfel de act. În loc de certificat de naștere se dădea o "mărturie de la ocârmuirea Sf. Mitropolii a Ungro-Vlahiei", prin care se atesta că Ioan, fiul hatmanului Dimitrie Ghica, ce se afla la studii în capitala Franței, s-a născut la București, în ziua de 12 august 1816, de religie ortodoxă, botezat de mitropolitul Dionisie, având ca naș pe Grigore Dimitrie Ghica. Atestatul avea data de 30 septembrie 1835 și pecețile episcopilor de Râmnic și Argeș, cu semnăturile episcopilor Neofit și Ilarion. Documentul purta viza pentru legalizare la Secretariatul de stat, având semnătura serdarului Gheorghe Zossima Arsaki, secretar de stat provizoriu, precum și semnătura și pecetea consulului general al Franței, pentru autenticitatea semnăturii lui Arsaki, cu data de 4/16 octombrie 1835.²

După studii elementare în particular, cu dascăli greci, români și francezi, Ion Ghica este înscris la clasa de limba franceză a profesorului J. A. Vaillant de la Colegiul Sf. Sava, în 1830, unde are colegi fii de boieri, precum: Costache C. Bălăceanu, Nae Budișteanu, Gr. Sc. Grădișteanu, Sc. N. Filipescu, Costache A. Rosetti. La cei șase colegi se mai adăuga unul, Grigore Alexandrescu, care deși venit mai târziu, recita foarte bine în limba franceză. Ion Ghica s-a împrietenit cu el, l-a invitat acasă, unde a făcut cunoștința poetului Iancu Văcărescu, lui Ion Heliade Rădulescu, care l-a luat, apoi, în casa lui din mahalua Dudești. Pe când Ion Ghica se afla la studii în capitala Franței, tatăl său îl ia, de asemenea, pe Gr. Alexandrescu în casa lui, pentru mai mulți ani.³

La Colegiul de la Sf. Sava, Ion Ghica l-a cunoscut și pe Nicolae Bălcescu, desigur elev într-o clasă inferioară. Împrietenindu-se cu el, mărturisește că îl obișnuise cu felul lui de viață. Tânăr, el se culca foarte târziu, uneori chiar la ziuă, dormind pe scaun rezemat de masă, fără a se așeza pe pat cu săptămânile. Cu Nicolae Bălcescu, Ion Ghica petrecea serile

până târziu, după aceea ei doi, împreună, se plimbau până la casa părintească, apoi în grădina lui Câmpineanu, unde stăteau până la 4-5 dimineața, după care se reîntorceau.⁴

Pasiunea lui Ion Ghica, în anii de studii ai tinereții sale, s-a îndreptat spre științele naturii. Cu aviditate percepea descoperirile științifice cu privire la evoluția pământului și a speciei umane. Alți oameni de știință făceau accesibile probleme dintre cele mai complicate ale descoperirilor, care se succedau cu rapiditate, îmbogățind cunoașterea. Îndeosebi experimentele și descoperirile lui Alexander von Humboldt le urmărea Ion Ghica cu mare interes: "Dar - afirmă el - evenimentele, la care mi-a fost cu neputință să nu iau și eu parte, m-au distras de la studiile mele de predilecțiune, m-au deslipit de acele ocupațiuni liniștite și plăcute și m-au aruncat în vârtejul cari se urmează la noi continuu de câțiva ani"⁵. Așadar, de la pasiunea pentru științele naturii, a trecut la pasiunea pentru politică, animat, ca mulți colegi de generație, de dorința fierbinte de a împlini idealul național al unității și independenței statale.

La Școala, apoi Colegiul, de la Sf. Sava, elevul Ion Ghica se dovedește unul dintre cei mai sânguincioși, cu înclinații spre studiul matematicilor. Astfel, dintr-un atestat de învățătură și purtare pe anul 1831/1832, rezultă că "a urmat cu multă silință cursul public de Aritmetică în Colegiu din București și învățăturile umanioare, și că la eczamenul anului s-a așăzat în clasul întâi cu eminentă. Despre purtare, după legile academice, s-a arătat cu prea bună orânduială."⁶ Atestatul era semnat de G. Pop, profesor public, purtând pecetea Eforiei Școalelor cu data de 28 august 1832.

Un alt atestat, de data aceasta semnat de Petrache Poenaru directorul Colegiului Național Sf. Sava și profesor de trigonometrie aplicată, menționa calificativele obținute și purtarea elevului Ion Ghica pe anul școlar 1833-1834. Astfel, el urmase cursul de trigonometrie și topografie practică "cu multă silință", la examenul public final obținând, la teoria trigonometriei "clasul întâi, cu eminentă", la aplicația trigonometriei pentru ridicare de planuri topografice "clasul întâi", iar la măsurătoarea topografică, "cl(asul) întâi". "Purtarea după legile academice i-a fost prea bună".⁷

După terminarea studiilor la Colegiul Național Sf. Sava Ion Ghica

este trimis la studii în capitala Franței, unde se înscrie la Sorbona, pentru a obține bacalaureatul în litere. Atmosfera politică la Paris era de mare tensiune, ca urmare a ridicării poporului contra opresiunii sociale. Tinerii români se înmulțeau însă în capitala Franței, venind la studii, atât moldoveni, cât și munteni, plini de optimism. Astfel, evocând lui Vasile Alecsandri evenimente petrecute în anii lor de studii la Paris, Ion Ghica menționa cum, prin 1835, șase români munteni, care locuiau în Str. St. Hyacinthe la pensiunea Ducolombier, s-au întâlnit cu alți șase români moldoveni, între care și Alexandru Ioan Cuza, fiecare vorbind în graiul provinciei natale, dar înțelegându-se perfect. O adevărată revelație se produsese prin întâlnirea lor. De atunci, și-au spus numai români. În timpul anilor de studii la Paris, străinii nici nu cunoșteau numele de român și România, românii fiind confundați cu turcii, muscalii sau greci. Tocmai în această atmosferă de confuzie asupra numelui de român, Ion Ghica a fost invitat la o recepție dată de o familie franceză filoelenă. Acolo a avut marea decepție de a fi considerat grec, chiar de către un membru al Academiei franceze, profesor al lui Ion Ghica la Sorbona, care-l examinase la limba greacă. Cu toate explicațiile date, profesorul n-a reușit să se convingă de existența unei națiuni române.⁸

Cu mare emoție, gazda seratelor filoelene pariziene, doamna de Champy, aștepta, într-una din seri, pe generalul Ioan Coletti, trimisul extraordinar al regelui Greciei. Ion Ghica a fost prezentat generalului, care l-a întrebat dacă era grec. I-a răspuns că nu, dându-i explicații cu privire la originea românilor. Generalul a replicat că și el vorbește aromânește, dar este grec. Ion Ghica a observat că poate fi grec prin religie și sentimente, dar, după vorbă și înfățișare, e român. La remarcă, generalul preciza că părinții lui vorbeau numai românește, părându-i bine că ține la seminția românească, deci sunt simpatrioți. Constatând că Ion Ghica nu accepta să fie considerat de alt neam decât român, Ioan Coletti a început să istorisească din viața sa, apoi l-a întrebat pe interlocutorul său dacă românii au scriitori și care sunt ei. Ion Ghica a găsit *Istoria vechii Dachii, a Transilvaniei, a Valahiei și a Moldovei* de Dionisie Fotino, pe care a trimis-o generalului Coletti, spre a se informa asupra trecutului românilor.⁹

Educat în spiritul dragostei de țară și neam, Ion Ghica se vedea lezat în mândria sa națională, de român, poporul său fiind atât de puțin cunos-

cut, uneori chiar necunoscut peste hotae. El lăsase în urmă o țară în care se instaurase un regim politic strașnic păzit de un Regulament organic prezentat boierilor ca să fie adoptat "numai de formă", căci fusese dinainte pregătit, botezat de "preotul Minciaki", adică "un fel de leturghie cu bragă". În realitate, așadar, "nici boierii chemați nu puteau face cum ar fi crezut că era bine, nici poporul român nu lua direct sau indirect vreo parte la facerea acelor legiuiri, sub domnia cărora a stat până în anul 1859"¹⁰.

În Regulamentul organic, Ion Ghica nu vede altceva decât opera Puterii protectoare, menit a-i facilita scopurile, adică supremația politică asupra Principatelor, prin privarea totală de drepturile lor la autonomie. Sesizând marea primejdie pentru patria și națiunea sa, Ion Ghica, încă din 1835, intră în legături cu Armand Carrel, redactorul șef al ziarului parizian "Le National" și cu polonezul Michal Czajkowski (Czajka), refugiat după răscola din 1831, secretar al principelui Adam Czartoryski. Lor le-a relatat despre evenimentele din timpul războiului ruso-turc din 1828-1829, despre marile suferințe ale românilor, pentru a vedea, apoi, relatările publicate în mod fidel într-un articol din "Le National", apoi într-un altul, semnat de M. Czajkowski în "Le Constitutionnel". Ion Ghica însuși publică sub pseudonim broșura: *Coup d'oeil sur l'État actuel de la Valachie*, elaborată cu sprijinul profesorului său Satur, după notele trimise de Ion Câmpineanu, unchiul său dinspre mamă. Sub titlul: *Correspondance de Bucarest*, Armand Carrel îi admitea lui Ion Ghica să publice orice articol, continuând astfel chiar după moartea redactorului șef, căci intrase în relații cu redactorii. Astfel că, săptămânal, era publicată o corespondență din București, care intriga foarte mult pe tinerii cu vederi conservatoare, precum frații Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei, pe Barbu Catargiu ș.a., care căutau cu febrilitate să afle numele autorului articolelor și broșurilor "căci ideile exprimate într-însele difereau cu totul de modul de vedere și de a vorbi al acestor domni (...) cari vedeau salvarea țării în întărirea protectoratului rusesc".¹¹

Michal Czajkowski îl prezentase, apoi, pe Ion Ghica principelui Adam Czartorysky, om politic cu mare influență pe lângă guvernele Angliei și Franței, de care era consultat în problemele estului european. Astfel că, tânărul Ion Ghica se afla sub cele mai bune auspicii pentru a desfășu-

ra o rodnică și atât de folositoare activitate publicistică, menită a evidenția, în primul rând, pericolul care amenința, la fel ca odinioară Polonia, cele două Principate Române. În broșura publicată la Paris în 1835, Ion Ghica stăruie asupra politicii expansioniste a Rusiei și consecințelor acesteia pentru țările române. Astfel, o analiză mai atentă a acestei politici pe o perioadă de timp mai îndelungată evidențiază cu claritate că Rusia preferă când soluția armelor, când pe cea a negocierilor, pentru a-și atinge scopul. Prin agenții săi, care folosesc corupția și disoluția internă, ea pregătește terenul unei viitoare dominații directe. În această situație se află principatul Valahiei, supus unor vexațiuni, care au ca scop final pierderea totală a autonomiei. O instabilitate guvernamentală, concomitentă cu un fast oficial care generează frivolitatea, o încălcare curentă a legilor în vigoare constituie indiciile unei eventuale catastrofe, provocând teamă locuitorilor celor mai înțelepți și luminați.¹²

Îndoctrinat deja cu principiile democratice și liberale ale Franței anilor premergători declanșării revoluției de la 1848, crescut în țară sub cumplitele poveri a două ocupații străine succesive, care hărăzeau în mod vădit patriei sale un sumbru viitor, Ion Ghica se deosebea categoric de spiritualitatea românească de nuanță conservatoare, care acționa pentru îmbunătățiri în cadrul Regulamentului organic, dornică, deci, de a-și menține privilegiile cu orice preț, chiar al unor concesii trecătoare, fără urmări de durată, menite să antreneze schimbări structurale. Sub influența doctrinei democratice liberale, Ion Ghica atribuie alte semnificații evenimentelor din patria sa, renunțând la condiția de privilegiat, pentru a milita contra privilegiilor și deținătorilor lor, precum și a ocrotitorilor acestora din afară. El stabilise conexiuni temeinice între asupra internă și opresiunea externă care tindeau a statornici o ordine durabilă, impusă prin Regulamentul organic, menit a uzurpa drepturile la autonomie. Pentru a demonstra grava deteriorare a acestor drepturi, Ion Ghica recurge la menționarea condițiilor de vasalitate față de Poartă, modificate, treptat, cu trecerea timpului, în dezavantajul Principatelor Române, mai ales în vremea fanarioților, abia în 1822 revenindu-se la numirea domnilor pământeni. Convenția de la Akkerman, din 1826, recunoscând dreptul Porții de a înlătura din domnie pe un principe înaintea împlinirii termenului de 7 ani, în cazul unei greșeli grave, stabilită ca atare de ambasado-

rul Curții din Petersburg la Constantinopol, punea pe domn în dependență totală față de Rusia ca putere protectoare. Consulii acestei puteri în Principatele Române, în jurul izbucnirii răscoalei de la 1821, acționau asupra conducerii lor pentru a le aservi scopurilor urmărite. Printr-o politică de protecție aparentă a celor oprimiți, pe care-i incitau la o ridicare contra unei cărmuiri opresive, dându-le de înțeles că vor fi sprijiniți armat, agenții diplomatici la Constantinopol se îmbogățeau pe seama acestor obidiți. După moartea lui Al. Suțu, a izbucnit răscoala condusă de Tudor Vladimirescu, fost ofițer în armata rusă în campania din 1806-1812. Planurile Curții din Petersburg au eșuat, Poarta intrând singură în Principate, pentru a o înăbuși. Relațiile dintre cele două mari puteri au fost rupte. Grigore al IV-lea Ghica, noul domn pământean, a trebuit să plătească datoriile contractate în vederea întreținerii trupelor de ocupație, în total ridicându-se la cinci milioane de piaștri.¹³

În 1828, trupele ruse treceau Prutul, manifestul țarului din luna aprilie garantând privilegiile și imunitățile Principatelor Române, confirmând astfel tratatele ruso-turce. O ocupație armată îndelungată se stabilește însă în Principate, la început cu un efectiv de 180000 de oameni, găzduiți și hrăniți de locuitori. "Toate obiectele de primă necesitate s-au scumpit aproape de zece ori". Grava situație în care fuseseră aduse Principatele a determinat sentimente de compasiune pentru însuși generalul Jeltuhin, cunoscut prin faptele sale de maximă asprime. Greului efort de război i-a urmat tratatul de pace de la Adrianopol, apoi redactarea Regulamentului organic, de către comisii sub președinția consulului general Minciaki. Rusia a intervenit cu două articole: primul prevedea ca decretul votat de Adunarea obștească și aprobat de domni să nu aibă putere de lege decât după sancțiunea lor de către cele două Curți protectoare și suzerană; al doilea prevedea ca șeful carantinelor să fie numit de domn în deplin acord cu consulul general rus. În acest fel, se leza grav dreptul la autonomie, nimic însemnat nefiind posibil în Principatele Române fără acordul Puterii protectoare. Conducerea statului se afla la discreția sa.¹⁴

În 1834, țarul a evacuat Principatele, numindu-se domnii, în loc de a lăsa să fie aleși, precum prevedea Regulamentul organic: "Prințul Alexandru Ghica, înaintea venirii sale, a știut să-și câștige o reputație onorabilă; dar abia urcat pe tron, s-a dovedit un personaj care și-a aruncat mas-

ca; el debutează prin acte dintre cele mai arbitrare, prin infracțiuni la cele mai multe articole din constituție (Regulament - *n.n.*); înconjurat de o curte abjectă, de miniștri fără capacitate sau odioși; el conferă grade civile și militare de o manieră cu totul contrarie modului prescris de constituție; destituie chiar din postul de conducere un membru al Adunării obștești în disprețul drepturilor cele mai scumpe ale națiunii, fără a se sinchisi de faptul că și-a depășit prerogativele sale; totuși acest atentat a fost respins cu demnitate”¹⁵

Adversar al absolutismului de orice nuanță, Ion Ghica împărtășea idealurile democratice ale stângii franceze cu care venise în contact, ea însăși militantă contra regimului politic cenzitar al lui Ludovic Filip. Sub înrâurirea unor curente democratice ale timpului său, tânărul student român supune unei analize atente și unei critici aspre regimul politic din țara sa, începând cu șeful statului, care nu era altul decât ruda sa apropiată Alexandru al II-lea Ghica, fratele bunicului, Scarlat Dimitrie Ghica. Prin această critică vehementă fără rezerve de natură sentimentală, Ion Ghica nu numai că se distanțează, dar efectiv se rupe de casta privilegiaților, de care era legat prin naștere. Democrat în convingeri, Ion Ghica nu concepea decât înlăturarea monarhiei de tip absolutist oriental. În broșura publicată la Paris, în 1835, el menționa că în fiecare zi se produceau abuzuri ale administrației, fiind dificil de consemnat toate. Și cum să nu fie astfel, când din statul major alcătuit din cinci, doar doi ofițeri superiori erau români, restul străini: ”Spiritul de ameliorare - scria Ion Ghica -, spiritul național, instrucția îndeosebi sunt cei mai mari dușmani ai acestui bun principe. Pentru a le combate, el a găsit totdeauna o energie pe care niciodată n-a știut s-o întrebuințeze în activitatea guvernului”.¹⁶

Domnitorul Alexandru al II-lea Ghica era recunoscut ca un om bun, însă era dominat de un spirit conservator, antidemocratic și antiliberal. Mândria și demnitatea sa națională se circumscriau unei concepții învechite despre rosturile culturii în eliberarea conștiințelor de tenebrele trecutului, fiind temător de perspectiva pătrunderii noilor curente de idei în țară spre a face prozești. Pentru el propășirea semnifica o ameliorare administrativă sau o restrângere a abuzurilor boierimii în relațiile cu țăranii clăcași. Desigur, aceste bune intenții, aplicate în parte, însemnau totuși ceva, comparativ cu actele arbitrare ale domnului Moldovei, Mihail

Sturdza, foarte lacom de înavuțire și prea plecat Curții protectoare, dar toate acestea aveau prea puțină importanță pentru necesitățile stringente ale unei evoluții accelerate spre progres a țărilor române. Or, Ion Ghica tocmai acest progres îl avea în vedere când descria grava situație internă și externă a patriei sale. El preciza că, împreună, cele două Principate Române aveau patru milioane de locuitori, putând hrăni de trei ori mai mult și chiar peste. Țara Românească nu era locuită decât pe o șesime din întinderea sa. Ea dispunea de un pământ deosebit de fertil, de numeroase alte bogății ale solului și subsolului. O țară cu adevărat privilegiată de natură, care poate fi pusă în legătură cu Apusul Europei prin Dunăre și Mare. Principatelor Române nu le lipsește decât un regim politic care să le permită dezvoltarea economică, așa precum și-o doresc. În scopul urmărit, ele trebuie să intre sub protecția Puterilor europene, interesate desigur într-un schimb economic rentabil la gurile Dunării. Altminteri "protecția Rusiei nu poate fi pentru aceste două țări decât o posesiune anticipată"¹⁷ Puterile europene pot și trebuie să întindă o mână de ajutor unui popor care aspiră la libertate, pentru a fi primit în rândul statelor libere și constituționale¹⁸.

Prin broșura scrisă și publicată, la vârsta de numai 19 ani, tânărul Ion Ghica, aflat la studii în capitala Franței, se dovedea un militant deja inițiat pe calea dobândirii progresului, posibil numai prin transformări democratice. Când așternea pe hârtie gândurile și sentimentele pentru patria sa aflată într-un dramatic impas istoric, Ion Ghica nici măcar nu obținuse vreo diplomă pentru studiile sale, căci abia se afla la începuturile lor. Prima dintre diplome este cea de bacalaureat în litere a Universității Franței, acordată la 19 ianuarie 1836. Rectorul Universității, care era și ministru secretar de stat la Departamentul Instrucțiunii Publice, François Guizot, în numele regelui, semna diploma de bacalaureat în litere, pe baza certificatului de aptitudine pentru acest grad, acordat la data de 11 ianuarie 1836 de către decanul și profesorii Facultății de litere ai Academiei din Paris lui Ion Ghica, purtând semnătura rectorului, care avea funcția de inspector general. Diploma acordată, în baza menționatului certificat, îi era dată lui Ion Ghica spre a-i servi în limitele prevăzute de legi și regulamente¹⁹.

După obținerea diplomei de bacalaureat în litere, Ion Ghica se adre-

sează Școlii Centrale de Arte și Manufacturi din Paris, pentru a obține aprobarea înscrierii la cursuri. La 2 noiembrie 1836, directorul Școlii îl înștiința că i se aprobase de către Consiliul de studii să urmeze cursurile. În anexă, i se trimitea și un program general al școlii, spre a-l consulta, cursurile deschizându-se la 10 noiembrie 1836, dată înaintea căreia avea să se prezinte²⁰. Pe baza rezultatelor obținute la studii în anul I, la 18 august 1837, Consiliul Școlii aproba trecerea în anul II, începând cu 6 noiembrie 1837. În buletinul notelor obținute la examenele generale, la finele anului 1836-1837, sunt consemnate note între 12 și 19, notarea făcându-se de la 0 la 20. În final, se menționa: "Dacă d. Ghica ar fi mai silitor, ar fi un elev excelent. Purtarea sa la școală este foarte bună²¹."

Mult prea silitor nu avea cum deveni Ion Ghica, întrucât, concomitent studia științele matematice pentru a obține diploma de bacalaureat de la Universitatea Franței. Dovada o constituie diploma acordată la 31 august 1838 de către rectorul Universității, Narcisse-Achille de Salvandy, ministru secretar de stat la Departamentul Instrucțiunii Publice și membru al Academiei Franceze, pe baza certificatului de aptitudine în gradul de bacalaureat în științe, acordat la 18 august 1838 de către decanul și profesorii Facultății de științe ai Academiei din Paris²².

În toamna aceluiași an, Ion Ghica înainta cerere de înscriere la Școala de Mine din Paris, la 9 octombrie 1838. Direcția generală a Școlii îi trimitea o adresă, la 17 octombrie 1838, prin care-i făcea cunoscută aprobarea cererii, invitându-l să se prezinte inspectorului de studii pentru a primi indicațiile necesare. La 1 noiembrie 1838, aceeași Direcție generală a Școlii răspundea unei cereri a lui Ion Ghica de a fi admis pentru locurile de elev extern. În acest caz, i se făcea cunoscut că va trebui să se supună unui examen preliminar în fața unui inginer șef de mine, la o dată ce se va anunța ulterior²³. Examinarea, desigur, a avut loc, Ion Ghica fiind admis, de îndată ce la 20 noiembrie 1840 se certifica de către inspectorul general de Mine, vicepreședinte al Consiliului Școlii de Mine, L. Cordier, că Ion Ghica, născut la București în 12 august 1816, admis ca elev străin, la 17 octombrie 1838, "a urmat cursurile și exercițiile acestei școli cu mult zel și sârguință, în timpul anilor școlari 1838-1839 și 1839-1840". Se mai menționa că s-a prezentat la examenele finale, răspunzând într-un mod satisfăcător la diferite științe predate la Școala de Mine și

anume: exploatare, mineralurgia, geologia, mineralogia și dosimasia. În afară de acestea "a mai urmat exercițiile de ridicare de planuri și a făcut o călătorie în principalele uzine metalurgice din centrul Franței"²⁴

Cursurile Școlii de Mine din Paris sunt terminate de Ion Ghica în vara anului 1840, când dobândește dreptul de a practica profesia de inginer în țara sa. Timp de aproape o lună călătorește în Anglia, în scopuri profesionale, anume de a lua cunoștință de procesul de producție în minele din această țară dar și în scopuri politice²⁵.

Nu numai Ion Ghica, dar și alți tineri aflați la studii în capitala Franței scriu articole și broșuri pentru a evidenția dramatica stare de lucruri din țară, aflată sub povara asupririi externe și oprimării interne. În timpul anilor de studiu la Paris, Ion Ghica a studiat cu vădit interes cursurile de economie politică de la Sorbona ale lui Jean Baptiste Say, apoi a studiat lucrări ale unor renumiți economiști, precum: Pellegrino Rossi, C.J. Garnier, E. R. Laboulaye, Adolphe Blanqui, Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill. În mod egal îl interesează diversele curente literare, ideologice și politice. Animat de sentimentul ardent al dragostei de țară, el se va dedica cu pasiune sprijinirii cauzei naționale românești. Nepot de soră al lui Ion Câmpineanu, șeful partidei naționale și principalul opozant în Adunarea obștească la introducerea articolului adițional în Regulamentul organic, Ion Ghica îl admiră, împărtășindu-i idealurile. Târziu, la 28 martie 1880, va rosti un discurs la Academia Română, evocându-i înaltele însușiri de militant, puse în serviciul patriei sale, timp de peste o jumătate de secol. Prin Ion Câmpineanu lupta politică în scopul apărării autonomiei s-a redeschis cu vigoare, culminând cu revoluția de la 1848. Cu devotament și înaltă dăruire de sine, prin sacrificii de tot felul, Ion Câmpineanu a binemeritat recunoștința contemporanilor și generațiilor următoare: "Suferințele și nenorocirile unei țări fac de multe ori educațiunea oamenilor politici; ele, când nu corump și nu omoară spiritul, înalță inima, întăresc credințele și devin o școală de patriotism, de sacrificii și de abnegațiune"²⁶.

În timpul dezbaterilor din Adunarea obștească referitoare la revizuirea Regulamentului organic, Adam Czartoryski trimisese un secretar al său, Woronicz, sub numele de Werner, spre a intra în legătură cu Ion Câmpineanu și cu gruparea opoziționistă contra protectoratului rus. Un

funcționar din Ministerul Afacerilor Externe al Franței sprijinea acțiunea principelui polonez, deși guvernul țării sale ducea o politică de expectativă. Secretarul consulatului francez la București, F. Colson, contrar vederilor șefului său, avea relații fățișe cu Ion Câmpineanu și alți români militanți pentru cauza națională. În 1839, el publica o carte despre Principate, care i-ar fi putut periclita cariera. Un fragment din această carte l-a publicat însuși Ion Ghica, în 1839, sub titlul *Précis des droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit de gens et sur les traités*²⁷.

În acel timp, acasă la principele A. Czartorysky, Ion Ghica l-a cunoscut pe tânărul scoțian David Urquhart, care făcuse studii strălucite la Universitatea din Edinburgh. El luptase, alături de lordul Byron, pentru independența Greciei. După revenirea în Anglia, a fost numit prim secretar al ambasadei britanice la Constantinopol, dobândind o mare influență asupra sultanului. Intră în conflict cu ambasadorul și este rechemat la Londra, unde este ales în Camera Comunelor. El atacă pe ambasadorul englez la Petersburg, Ponsomby, și pe lordul Palmerston, ca "vânduți Rusiei". Guvernul nu era de acord cu poziția lui D. Urquhart, însă, prin atitudinea sa dârză și curajoasă, s-a inițiat o rivalitate anglo-rusă. El publicase cartea *La Turquie et ses ressources*, precum și faimosul *Portofolio*, care cuprindea importante documente secrete. Eugène Poujade, consulul Franței la București, căsătorit cu fiica lui Constantin Ghica, l-a pus în legătură cu Ion Ghica²⁸.

Întâlnindu-l pe D. Urquhart, Ion Ghica i-a vorbit îndelung despre politica Rusiei în Principatele Române, de arogarea unor drepturi pe care nu le avea, de nesocotirea tratatelor cu românii de către Poartă, de atitudinea stânjenitoare a pașalelor din serhaturile dunărene. La cele auzite, el s-a înfuriat peste măsură, încât Ion Ghica evita să-l mai întâlnească²⁹. David Urquhart era un susținător frenetic al integrității Imperiului otoman și un adversar vehement al politicii imperiale ruse. El a reacționat foarte violent la remarcile lui Ion Ghica despre abuzurile Porții față de Principate, găsind virtuți imaginare pentru Imperiul otoman și exagerând asupra pericolului expansiunii rusești. În colecția sa de documente, intitulată *Portofolio*, publică, în 1836 și 1837, unele informații despre Principatele Române, între care și articolul: *Despre starea actuală a Țării Românești*³⁰.

Spre deosebire de celelalte note și articole referitoare la țările române, la comerțul dintre cele două Principate și resursele lor comerciale, articolul menționat nu provenea din București, ci de la un român din capitala Franței, anonim atunci, dar identificat ulterior a fi fost Ion Ghica. El a folosit unele însemnări ale unchiului său Ion Câmpineanu. Înainte de toate, autorul articolului stăruia asupra amestecului permanent, cu consecințe din cele mai grave, al Puterii protectoare în afacerile interne ale Principatelor, căutând să intereseze puterile occidentale în susținerea problemei românești. Domnul și boierii sunt stigmatizați pentru atitudinea lor, care îngăduie Curții protectoare luarea în stăpânire morală a țării, cu intenția de a o trece sub suveranitatea sa în perspectivă. Se insistase asupra ocupației ruse din 1829-1834, considerată ca o adevărată calamitate, apoi asupra Regulamentului organic, deja preconizat și alcătuit în linii generale, în momentul ocupării Principatelor, încât unele prevederi ale sale reduc la neant pe cele pozitive, ceea ce lezează nu numai demnitatea dar însăși ființa națională. Domnul nu era altceva decât un instrument al dominației rusești. Articolul se dovedea a fi redactat la Paris de Ion Ghica, după notele lui Ion Câmpineanu, pe baza cărora fusese elaborată lucrarea tipărită deja în 1835, sub pseudonim, tradusă în limba engleză și retipărită în *Portofolio*³¹.

G. Zane afirma cu certitudine că articolul din *Portofolio* aparține lui Ion Ghica, contraargumentând cele susținute de N. Georgescu-Tistu, care considera altfel. Broșura lui Ion Ghica interesa în cel mai înalt grad pe D. Urquhart, încât a tradus-o și introdus-o în *Portofolio*. Ion Ghica nu amintește nicăieri publicarea broșurii sale în menționata colecție, însă, la Constantinopol, după 1848, s-a întâlnit de mai multe ori cu David Urquhart³². După trei luni de la prima conversație între ei, care a avut loc în casa principelui Adam Czartorysky, Ion Ghica l-a reîntâlnit pe violentul său interlocutor, care i-a recomandat să-și iubească patria și să nu lase pe nimeni să facă din ea ceea ce a făcut Anglia din Scoția. Cunoscând mai bine problemele românești, David Urquhart a devenit unul din cei mai buni prieteni ai românilor, cu condiția, numai, de a nu cere independența față de Imperiul otoman, pe care-l considera singura stavilă posibilă în calea expansiunii ruse. De-a lungul timpului, Ion Ghica l-a întâlnit mereu, văzând în el unul din propovăduitorii autonomiei și Unirii Princi-

patelor Române. Ion Ghica apreciază că David Urquhart ar fi avut un mare rol politic dacă nu ar fi fost atât de absolutist în ideile sale³³. Relatând despre el unui prieten, probabil Vasile Alecsandri, anume momentul în care a făcut cunoștință cu el și funcția îndeplinită la Constantinopol, Ion Ghica preciza că va avea încă multe de spus "despre acest om extraordinar care prin scrierile sale și stăruințele sale a avut uă mare influență asupra evenimentelor petrecute în Orient"³⁴.

Intens preocupat de soarta patriei sale, aflată sub o dominație rusească tot mai stăruitoare în planurile ei expansioniste spre sud-estul european, Ion Ghica publică o a doua broșură la Paris, în 1838, tot sub pseudonim, intitulată *Poids de la Moldovalachie dans la question d'Orient; Coup d'oeil sur la dernière occupation militaire russe de ces Provinces*. În această broșură, însumând 25 pagini, Ion Ghica apreciază problema orientală ca una de o extremă gravitate, fără precedent în epoca modernă, prin consecințele pe care le antrenează, interesând întreg continentul european. Dintre toate marile puteri, Anglia și Franța pot avea o mare influență, prin preponderența lor politică. Problema orientală generează complicații, îndeosebi pentru Principatele Române, care se interpun între cele două mari imperii vecine, în continuă divergență. Aceste Principate au fost timp îndelungat puțin cunoscute, neglijate. Presa a adus în actualitate problema românească. Prin rezolvarea ei, aproape că s-ar rezolva însăși problema orientală, căci s-ar pune capăt necontenitelor invazii rusești spre sud-estul european. Românii nu se miră că nu există despre ei decât câteva noțiuni nesigure, căci diplomații marilor puteri nu observau și nu relatau asupra fenomenelor politice românești. Cu excepția lui George Canning, care se opunea prin mijloace diplomatice, desigur, presiunilor din Nord, și a lui David Urquhart, prim-secretar al ambasadei britanice la Constantinopol, ceilalți diplomați nu s-au ridicat la înălțimea misiunii lor. Încă și mai puțin pătrunși de propriile misiuni și responsabilități s-au dovedit consulii marilor puteri în Principate. Or, Franța, Anglia și Austria sunt Puterile care ar trebui să fie cel mai bine reprezentate la București și Iași³⁵.

Ion Ghica acorda o mare importanță reprezentării diplomatice eficiente a marilor puteri europene în Principate, în condițiile lipirii lor treptate de drepturile la autonomie, prin încălcarea însăși a Regulamentului

organic. Pentru a-și atinge scopurile sale ascunse - insista el - Curtea din Petersburg uzează de cuvântul coreligionar și de existența unei comuniuni între popoarele slave. Pe acestea le proclamă în mod deschis. În realitate, Principatele nu sunt decât un cap de pod pentru înaintarea Rusiei spre Apus și Sud. Aceste Principate sunt bogate, brăzdate de numeroase râuri, dispun de porturi care rivalizează cu Odessa, au o populație de 3-4 milioane de locuitori. Curtea din Petersburg dorește și urmărește, fără îndoială, să devină suverana lor. A încercat adeseori să-și pună planul în aplicare, la 1734, 1789, 1807 și 1828, cu prilejul războaielor ruso-turce, însă s-au opus Austria și Prusia, apoi și Anglia. Atunci, s-a resemnat, în expectativă, pentru un moment mai potrivit, utilizând toate resursele diplomatice. Astfel, Rusia determina numirea unor domni în Principate favorabili planurilor sale, numea direct șefi de carantine dintre funcționarii ruși, ca o veritabilă suverană, proceda, prin diverse mijloace, la sporirea numărului celor devotați, gata a trăda interesele naționale, se amesteca în afacerile interne ale Principatelor, stăvilind avântul spre progres. Partizanii săi erau câștigați prin decorații și alte însemne de distincție. Ea întreținea animozități între grupările politice, fiind permanent preocupată de a provoca noi și noi disensiuni, numai în scopul îndeplinirii planurilor sale³⁶.

Edificat asupra tuturor consecințelor ocupației armate rusești, după 1828, Ion Ghica stăruia să susțină că întreaga nenorocire a poporului român, în condițiile existente, provenea din lipsa de preocupare față de soarta lui grea, de pericolul pe care l-ar antrena desprinderea și includerea Principatelor sub suveranitatea țarului. Protectoratul Rusiei instaurat asupra lor îi asigură aplicarea proiectelor sale. Pentru români, problema care se pune este de a învinge sau a muri, căci nu pot supraviețui fără independență. Cu totul stranie și nefondată este propaganda întreprinsă în legătură cu preținsele binefaceri ale protectoratului străin. În realitate, precizează Ion Ghica, nici un popor supus protectoratului rus nu a scăpat aservirii și subordonării directe. Un exemplu îl constituie însăși partea din țara Moldovei, separată samavolnic în 1812 dar și altele. Intrarea unor popoare sau părți din ele sub autocrația țarului Rusiei stă mărturie pentru aneantizarea unor sentimente de revoltă până într-atât, încât, imposibilitatea de a reacționa la forța brutală, la opresiune este interpretată ca un indiciu de mulțumire și de acceptare. Forța morală nu lipsește însă

popoarelor asuprite. Au dovedit-o grecii, polonezii, care au suportat un jug îndelungat al asupririi străine. Lor nu le trebuie decât arme pentru a lupta, căci voința nu le lipsește. Nici un popor nu renunță la independența sa. Pentru a publica articole care să nege această realitate, trebuie să fie cineva corupt, laș, deci foarte interesat în vreun fel³⁷.

Indignat de cutezanța și falsitatea unei anumite propagande care răspândea știri lipsite de orice temei pe seama Principatelor Române, Ion Ghica le expune pentru a le demonstra absurditatea, inadvertența. Una dintre acestea este cea care caută a acredita ideea că Principatele Române ar fi două provincii otomane, iar locuitorii lor nu mai mult decât două triburi de mici dimensiuni. Autorul broșurii susține, însă, argumentat, că locuitorii Principatelor sunt urmașii romanilor și nu sunt răspândiți numai în Țara Românească și Moldova, dar încă și în alte provincii, aflate sub dominația directă a imperiilor vecine. Ion Ghica susținea, cu deplin temei, că românii au o limbă a lor, obiceiuri, credințe religioase, spirit național, instituții și legi proprii. Ar dispune de toate mijloacele pentru a se dezvolta, precum popoarele englez, german, francez, dacă protectoratul rusesc n-ar tăia orice avânt spre progres, tot elanul patriotic, orice măsură de civilizare. Toți cei care s-au ocupat și au scris despre Principatele Române pot dovedi că acestea oferă elementele necesare în vederea constituirii unui stat unitar, o veritabilă garanție pentru pacea orientului european³⁸.

Conștient că numai prin propriile forțe românii nu vor reuși să se descătușeze de dominația Rusiei tot mai dăunătoare ființei statale și naționale, Ion Ghica argumenta în sensul interesării marilor puteri europene în sprijinirea rezolvării echitabile a problemei românești, ca una din componentele esențiale ale chestiunii orientale. Înainte de orice, el susținea că marile puteri ar trebui reprezentate în cele două Principate prin consuli eminente, cu misiuni diplomatice și nu numai comerciale. Cei de până la 1835 n-au știut nici să se opună politicii Rusiei, nici să dobândească încrederea guvernelor pe lângă care au fost acreditați. Mai mult, încă, nu dispun de mijloacele necesare spre a cunoaște realitatea din cele două Principate. Ei doresc menținerea și fortificarea Imperiului otoman, având tot interesul să acționeze astfel. Fără un stat puternic și independent românesc între cele două imperii este însă greu de conceput împlinirea sco-

purilor propuse. Acesta este adevăratul remediu. Pierderea tributului plătit de Principate Porții reprezintă prea puțin față de avantajele acordării independenței. Războaiele ruso-turce au amenințat Constantinopolul, au micșorat imperiul cu câteva provincii. Ce înseamnă pierdere tributului raportată la pierderile trecute și cele viitoare? Poarta nu primește decât un modic tribut, neputând să se amestece în treburile interne ale Principatelor Române, nici să aibă garnizoane sau să recruteze trupe, nici să clădească moschei. Nici Turcia, nici Austria n-ar trebui să aibă motive să se opună constituirii unui stat românesc puternic și independent la frontierele lor³⁹.

Raționamentele lui Ion Ghica, temeinic sprijinite pe realitățile existente, treceau însă pe plan secund în politica marilor puteri europene, subordonată menținerii integrității Imperiului otoman. Acordarea independenței unui stat românesc puternic la frontierele celor două imperii ar fi creat un precedent considerat periculos pentru dezagregarea lor, căci includeau fiecare și alți români, decât cei ce locuiau cele două Principate. Apoi pierderile teritoriale otomane nu afectau decât moral Poarta, căci provinciile cedate nu erau locuite de turci. Decăderea treptată și ireversibilă a Imperiului otoman, incapabil să se adapteze noilor cerințe de modernizare prin reforme structurale, antrena agravarea situației statelor vasale, cărora nu le mai putea acorda protecția necesară în schimbul plății tributului. În putere protectoare se erijează, profitând de această slăbiciune, Rusia, care-și depășește atribuțiile, amestecându-se în afacerile interne ale Principatelor Române. Pentru a evidenția consecințele nefaste ale ultimei ocupații armate, Ion Ghica revine cu insistență asupra ei, precizând că nu a fost o ocupație obișnuită, cu caracter pasager, ci una care a secătuit toate resursele Principatelor. Răul atinsese culmile sale, încât la cel mai mic semnal se putea iniția o ridicare generală, pentru a scutura jugul unei opresiuni rusești care nu avea nimic comun cu o protecție sau sprijin. În trecere prin Principate, armatele au devastat satele, punând în pericol viața locuitorilor. Drama acestei ocupații atât de lungă și penibilă se prelungește și după încetarea ei formală, căci a fost instituit regimul regulamentar care să-i statornicească consecințele. Din toate motivele invocate, Ion Ghica trage concluzia că numai constituirea Principatelor Române într-un singur stat independent va pune capăt conflictelor armate pe

teritoriul lor, lăsând cale liberă dezvoltării comerțului. Prin această soluționare a problemei românești, Poarta va obține securitatea Imperiului său, Austria va ieși din apatie, Anglia și Franța își vor asigura debușee pentru comerțul lor. Constituirea unui stat independent românesc concordă astfel cu interesele Porții, ale puterilor europene și cu pacea în Orient⁴⁰.

La fel ca alți tineri români, aflați la studii în capitala Franței, între care Dumitru Brătianu și Al. G. Golescu-Negru, Ion Ghica se concentra asupra scopului primordial al luptei pentru emanciparea și unitatea națională, anume crearea unui stat românesc independent și mai puternic prin unirea celor două Principate Române, singurele care se bucurau de un statut politic de autonomie. Pentru atingerea acestui scop, românii trebuiau luminați asupra mijloacelor de a lupta și a învinge, căci oricât sprijin extern ar fi avut, fără o temeinică organizare politică internă, nimic nu era posibil de întreprins. Astfel că, împreună cu cei doi tineri studenți români din Paris, Ion Ghica înființează, la 20 august 1839, *Societatea pentru învățătura poporului român*, având ca scop răspândirea învățăturii de către fiecare membru al ei în locul în care se afla, fiecare contribuind cu o sumă de bani pe timp de cinci ani⁴¹.

Precursor al democrației românești

Îndată după terminarea studiilor la Școala de Mine din Paris, Ion Ghica efectuează o călătorie de informare profesională în Anglia, urmărind însă și scopuri politice.

Revenit în țară, Ion Ghica scrie lui D. Brătianu, la Paris, despre abuzurile administrației de stat. Astfel, într-una din scrisori, după unele mențiuni cu privire la problemele referitoare la publicarea unor articole în presa franceză, el face un aspru rechizitoriu la adresa domnului, care nu era altul decât unchiul tatălui său. Ion Ghica dă exemple de acte arbitrar exercitate în Adunarea obștească, care au determinat o reacție contrarie. În acest timp, Ion Câmpineanu zăcea în închisoare, de asemenea membrii mișcării din octombrie 1840, între care se distingeau Dimitrie Filipescu și tânărul junker N. Bălcescu. În mod arbitrar, domnul numise o comisie din patru pentru a ancheta și a întocmi procesul-verbal. Judecata nu a avut loc în mod legal, procurorul nefiind de acord cu audierea martorilor⁴².

Într-o astfel de atmosferă politică deosebit de apăsătoare și ostilă

oricărei manifestări în sensul progresului, Ion Ghica, bănuț de activitate de stânga, instruit la înalte școli ale capitalei Franței și îndoctinat cu preceptele ideologiei liberale, nu avea cum să-și pună în aplicare proiectele sale de reînnoire, de reforme. Povățuit de unchiul său Ion Cămpineanu, se îndreaptă spre Iași, în 1842, unde măcar avea promisiuni pentru ocuparea unui post în învățământ, căci la București i se refuzase cererea. După cinci zile de călătorie, el ajungea la Iași, plătind 800 lei vechi, echivalentul a 300 de franci. Mai întâi, a fost găzduit la hotel, apoi invitat să locuiască la prietenul său, căpitanul E. Alcaz, unde a stat o iarnă, după care s-a mutat la Vasile Alecsandri. Mulțumită prietenilor săi, a fost bine primit la Iași. La câteva zile după sosire, Ion Ghica a fost primit în audiență de domnitorul Mihail Sturdza, la intervențiile aghiotantului său Mihail Kogălniceanu și adjutantului acestuia, căpitanul E. Alcaz. După o conversație cu domnul Moldovei, Ion Ghica i-a prezentat scrisoarea boierilor munteni, care i-a făcut deosebită plăcere, căci îi măgulea vanitatea prin propunerea de a accepta tronul Țării Românești. O considera totuși intempestivă, datorită imposibilității de a obține acordul Curții din Petersburg. S-a întreținut apoi cu domnul, care era om învățat, asupra unor subiecte de filosofie, literatură și estetică. După un anume timp trecut de la audiență, Mihail Sturdza l-a invitat, chiar, pe Ion Ghica să ia masa împreună, după care urmau obișnuitele conversații⁴³.

Activitatea didactică la Academia Mihăileană o începea Ion Ghica în primele luni ale anului 1842⁴⁴. În februarie 1842 se iniția un curs de agronomie cu durata de trei ani de către Ion Ghica, Hommaire de Hell și Al. Costinescu. Dintre absolvenți se recrutau inginerii⁴⁵. Pasiunea depusă în predarea obiectelor de studiu la Academia Mihăileană a dat rezultate dintre cele mai bune, care determină pe domnul Mihail Sturdza, după un an de la începere, să acorde lui Ion Ghica diploma de ridicare în rangul de mare spătar. Astfel, analizând situația învățământului public din principat, domnul menționa că s-a convins de utilitatea predării geologiei și mineralogiei de către noul profesor. Meritele deosebite în dezvoltarea învățământului în limba română îl recomandă bunăvoinței domnești, care-i conferă rangul de mare spătar: "După aciasta ne rămâne încredere că Dum-ta râvnitoriu întru luminare învățăturilor ce au fost obiectul ostinilor jertfite, te vei sârgui și de acum a da din nou dovezi a talentului Dum-

tale, prin care vei trage a Noastră osăbită recunoștință”⁴⁶.

Pe baza rezultatelor obținute ca profesor de geologie și mineralogie la Academia Mihăileană și pe cea a temeinicei sale pregătiri științifice la instituțiile de învățământ din străinătate, Ion Ghica era numit profesor de economie politică la clasele superioare, spre marele folos al tineretului studios. De asemenea, era numit inspector la Institutul academic, funcție necesară educației și îndrumării elevilor, pentru care urma să primească instrucțiunile necesare, fiind, totodată, membru al Comitetului academic. Pentru îndeplinirea tuturor funcțiilor încredințate în cele mai bune condiții, epitropia învățăturilor publice îi acorda, în afara unei locuințe în Institut, lumină, căldură și mâncare, precum și suma de 12000 lei pe an, dintre care 6000 ca profesor, 4000 ca inspector și 2000 diurnă de începător⁴⁷.

Deschis la 23 noiembrie 1843 cu prelegerea “Despre importanța economiei politice”, cursul încredințat lui Ion Ghica spre a fi predat era cel dintâi de nivel universitar, fiind urmărit de multă lume, boieri și intelectuali, chiar de Mihail Sturdza, dornici de a afla noutățile expuse cu real talent. Din păcate, a rămas doar un rezumat al primei prelegeri, publicat în “Propășirea”, revistă înființată de Ion Ghica și câțiva intelectuali moldoveni, cu apariție între ianuarie și octombrie 1844, cu adaosul de “foaie științifică și literară”. Cum n-a fost posibilă publicarea cu titlul “Propășirea”, căci cuvântul progres nu era admis în nici un fel, revista a apărut numai cu titulatura de “Foaie științifică și literară”, pentru a fi apoi interzisă apariției ei, numai după câteva luni⁴⁸.

În primul număr al revistei “Propășirea” a fost inclus studiul: *Unirea vămilor între Moldova și Valachia*, care însă a fost oprit de cenzură. Ion Ghica publică apoi: *Ochire asupra științelor și Măsuri și greutăți*⁴⁹. El este considerat a fi fost primul mare economist român. Din lucrările sale cu caracter economic rezultă cu evidență temeinica sa pregătire în spiritul liberalismului francez. El a cunoscut și doctrina socialismului utopic profestat de Michel Chevalier, Félicien David, Victor Considérant, apoi de Charles Fourier, la ale cărui conferințe participă cu deosebit interes. Mai puțin cunoscute sau ignorate sunt lucrările germane de economie politică. N. Suțu, și el un economist, a scris numai în limba franceză, încât Ion Ghica este primul economist român care scrie în limba patriei sale despre probleme economice de interes primordial în acel

timp. Scriind în limba română, el devine creatorul unei terminologii specifice, sub influența limbii franceze. Cunoscător al doctrinelor cele mai avansate ale timpului său, Ion Ghica și-a dat seama de nivelul general al societății românești, încât nu procedează la elaborarea unor lucrări științifice savante, ci de popularizare. Ca atare, adoptă forma convorbirilor economice sau a unor expuneri cu caracter quasi-didactic. Opera sa economică, mai ales, constituie o îmbinare de principii abstracte cu evenimente și diverse întâmplări din trecutul istoric, prin care dovedește reale calități de profesor și educator. Prin satiră și ironie fină, el stigmatizează vechile moravuri, prejudecăți, deprinderi etc. Înainte de a fi un mare om de știință, Ion Ghica este un mare propagator al științei în cele mai diverse cercuri de interesați⁵⁰.

Depunând un interes aparte, în calitate de inspector și membru al Comitetului academic, pentru organizarea și dezvoltarea învățământului, Ion Ghica și-a atras antipatii și proteste. El elaborase un plan pentru reorganizarea învățământului, prezentat lui Alecu Balș, unul dintre epitropi, alături de N. Suțu și C. Mavrocordat. Planul a și fost publicat în "Propășirea" din 1844. Măsurile întreprinse, precum desființarea pedepsei corporale, respectarea programului de către profesori, noi norme de notare a cunoștințelor etc. au iritat corpul didactic, devenit dintr-odată ostil. Însuși Gh. Asachi s-a alăturat protestelor, încât, lipsit de înțelegerea necesară, Ion Ghica demisionează din funcția de inspector, pretextând nevoia unui timp mai îndelungat pentru pregătirea predării economiei politice. "Cu multă părere de rău", epitropia aproba demisia, dar numai pentru motivul indicat, adică permisiunea de a "face cursul de *Economie politică* mai cu multă băgare de samă și cu o mai mare osârdie încă decât ace vrednică de laudă, ce până acum ai întrebuințat"⁵¹. Era însă îndemnat să nu renunțe la funcția de membru al Comitetului academic.

Conceptiile democratice despre organizarea învățământului nu aveau cum să fie împărtășite de oamenii vechiului regim, fie ei dintre cei mai învățați, căci nu depășeau limita unor reforme în cadrul lui.

Înainte de înființarea revistei "Propășirea" la Iași, la 9 ianuarie 1844, alături de M. Kogălniceanu, V. Alecsandri și P. Balș, numai cu câteva luni înainte, într-una din nopțile anului 1843 "prin culesul viilor", Ion Ghica se întâlnise cu căpitanul Chr. Tell, care se îndrepta spre cazarma

de la Mihai Vodă din București, și cu Nicolae Bălcescu. Discuții aprinse au avut loc între cei trei, pe tema lipsei de acțiune și de patriotism, în timp ce țara gemea sub un regim politic de opresiune. De starea jalnică din țară se făceau deopotrivă răspunzători; încât ajunseseră să jure că se vor consacra cu trup și suflet emancipării ei. S-au legat ca frați de cruce, prin care să se supună unul altuia cu prețul vieții și al averii. În ziua care a urmat, au alcătuit statutele și regulamentul societății "Frăția". Membrii săi se constituiau în grupuri de câte zece, fiecare cunoscând numai pe superiorul său, care-l iniția și-i dădea dispoziții, datorându-i supunere și obligația de a păstra secretul absolut. Deviza lor: *Dreptate, Frăție*. Statutele aveau un cifru cheie păstrat de Ion Ghica în biblioteca sa, între copertele Algebrei lui Bourdon. În 1848, când a plecat la Constantinopol, a predat manualul lui N. Bălcescu, care l-a dus însă înapoi, de teamă. Ion Ghica a încuiat într-o ladă cartea cu statutele și alte cărți ale sale, a ascuns-o în pivnița generalului N. Mavros, mistuită de foc împreună cu casa în 1856. Acolo au ars cărți, documente, tablouri, mobilă ale lui Ion Ghica⁵².

După decesul tatălui său, survenit în primele zile ale anului 1845, Ion Ghica nu mai rămâne mult în țară, ci doar pentru a lichida datoriile răposatului părinte și ale sale. În februarie 1845 sosește la București V. Alecsandri, pentru a obține, împreună cu Ion Ghica, aprobarea publicării "Propășirii" la București, căci la Iași fusese interzisă. S-a aprobat publicarea unei gazete cu titlul "Săptămâna", fără însă să fi apărut vreun număr⁵³.

O convorbire cu Gheorghe Bibescu nu are rezultate pozitive pentru Ion Ghica, decis să plece în străinătate. La finele lunii iulie 1845 se îndreaptă spre Viena, apoi în Germania și în Italia, de unde sosește la Paris în martie 1846. Lipsa lui din țară era intens resimțită de către prieteni, mai ales în împrejurările unei efervescente activități generate de dorința unor schimbări imperios necesare. În țară, fiind încă, se înființase *Asociația literară a României*, în februarie 1845. Actul de înființare purta semnăturile lui Ion Ghica, A. T. Laurian, Ion Voinescu II, A. G. Golescu, D. Brătianu, C. A. Rosetti, Șt. Golescu ș.a.⁵⁴. Eforturile acestei societăți din țară sunt dublate prin înființarea *Societății studenților români de la Paris*, la 2/14 decembrie 1845. Președinte a fost ales Ion Ghica, deși el

nu a stat la Paris decât din martie până în august 1846⁵⁵. Pusă sub patronajul poetului francez Al. de Lamartine, Societatea din Paris avea atât membri munteni, cât și moldoveni.

În toamna anului 1846, Ion Ghica revine în țară, angajându-se față de comitetul Societății, în calitate de președinte, că va căuta să obțină sume de bani prin subscriere, în sprijinul ei. El intenționa să candideze în alegerile de deputați pentru Adunarea obștească, în luna decembrie 1846, în care, dacă va intra, să alcătuiască un partid politic, menit să antreneze o amplă mișcare pentru reforme. Domnitorul Gh. Bibescu nu admite însă candidatura sa în alegeri, încât încă unul din proiectele lui Ion Ghica se năruie. Interesante de remarcat sunt totuși unele concepții ale sale din acel timp, potrivit cărora regimul politic era pasibil de ameliorări prin reforme. Eșuând în scopurile sale politice, Ion Ghica se căsătorește, la începutul anului 1847, cu Alexandrina Mavros, fiica lui Nicolae Mavros, un om care avea strânse relații cu consulatul rus. Aflând vestea, C. A. Rosetti îl felicită, deși regretă că s-a "lepădat de ei", ieșind din "clasa cea nomadă", spre a nu mai zbura din floare în floare: "Mulți pe aci te osândeau și mulți pe acolo să vor fi silind să tălmăcească în limba inimii lor căsătoria ta - însă ce ne pasă! Faptele tale îi vor sili piste puțin să învețe și ei să te strige ca și noi, pe numele tău cel adevărat"⁵⁶.

Într-o scrisoare din 1 martie 1847, C. A. Rosetti își mărturisea invidia sau egoismul: "Spune-mi tu mie, - i se adresa el - tot omul, oare, este egoist? Sau eu numai sunt atât de mic, atât de pătat încât fericirea ta chiar am primit-o? Așa te-am pismuit, te pismuiam de mult, pismuiam știința ta, puterea ce ai pe tine și pe dorințele tale, și pe sufletu tău, însă mă mângâiam zicându-mi: «le voi dobândi și eu acestea», dar când am aflat că nu mai ești singur (...) am plâns, am plâns pismuindu-te, am plâns bucurându-mă de fericirea ta, și am plâns de mila mea; aș fi voit să nu fiu astfel, dar pentru că sunt, trebuie cel puțin să ți-o spui"⁵⁷. C. A. Rosetti, aflat la Paris, îl îndemna pe Ion Ghica, fericit și tânăr, să lucreze, "acum mai mult decât totdeauna" și, prin puterea exemplului său bun, va fi urmat și de alții.

Ion Ghica va avea, într-adevăr, o căsătorie fericită și îndelungată, dăruită cu mulți copii. Cât privește activitatea, el se va dedica, prin toate eforturile sale, marii opere de redeșteptare și regenerare națională. La

București, Ion Ghica participă săptămânal la ședințele *Asociației Literare*. El ajută pe Dim. Bolintineanu în publicarea poeziilor sale. La ședința din 2 mai 1847, se decide acordarea a doi galbeni de coală lui Ion Ghica, N. Bălcescu și Șt. Golescu pentru elaborarea unor lucrări cu caracter didactic. Ulterior, s-a pus chiar problema publicării unui tratat alcătuit de Ion Ghica referitor la *Calculul probabilităților*, vizând aceleași scopuri. Un astfel de tratat nu a apărut însă. Se publică un *Album științific și literar* sub redacția lui C. N. Brăiloiu, dar de fapt din inițiativa și sub direcția lui Ion Ghica, dovedindu-se o continuare a interzisei reviste "Propășirea". În noua publicație, Ion Ghica include un articol, intitulat *Despre mijloacele de comunicație*, în care argumenta marea importanță a acestora pentru modernizarea țării. După două numere, *Albumul* este însă suprimat, căci nu conveneau guvernului propagarea unor idei democratice și nici accentele sale critice la adresa deplorabilei stări de lucruri existente în continuă agravare⁵⁸.

Tinerii români din capitala Franței, dornici de a căuta mijloace pentru emanciparea politică a Principatelor Române de sub apăsătoarea povară a relațiilor de dependență externă, se gândesc la folosirea calităților politice și diplomatice ale lui Ion Ghica, în relații bune cu noul vizir Reșid-pașa, pentru a încerca obținerea unei suzeranități nominale din partea Porții. Ion Ghica inițiază, apoi, publicarea mai multor articole în "Journal de Constantinople", menite a evidenția realitățile din Principatele Române. Un prim articol trimis argumentează în favoarea Unirii Principatelor, nefiind bine primit de redactorul șef⁵⁹.

Pretutindeni în Europa sufla un vânt de libertate. În Italia apare ideea de unitate națională, în Germania cea de constituție. În Franța, ideile democratice și republicane prindeau teren din zi în zi. Mii de studenți aveau cursurile liberalilor Jules Michelet, Ed. Quinet și A. Mickiewicz. Românii de pretutindeni nu puteau rămâne în afara mișcării de eliberare națională și socială. Domnitorii regulamentari încep a fi aspru judecați pentru actele lor. În societățile literare discuțiile degenerază în dezbateri politice, care blamau grava stare de lucruri existentă. Toți ajunseseră la convingerea schimbării acestei stări, prin măsuri radicale, adică pe cale revoluționară, căci încercările de reforme eșuaseră, sub presiunea contrară a forțelor reacțiunii, fervente susținătoare ale vechiului regim.

Între tinerii români dornici de schimbări structurale se afla Ion Ghica. Descendent din mari boieri, rude apropiate cu domnitori ai Principatelor Române, deci făcând parte din casta privilegiată, el se desprinde treptat de clasa căreia îi aparținea prin origină, pentru a se dedica idealurilor noii clase în ascensiune, în vederea făuririi României moderne, unite și independente. Instruit la cele mai înalte școli din capitala Franței, inițiat în principiile doctrinei liberale, Ion Ghica devine un democrat convins, un militant pentru progres prin transformări democratice, fără a împărtăși însă calea măsurilor radicale, ci moderate, de prefacere economică, politică și socială. El participă la acțiunile pregătitoare ale revoluției de la 1848, încredințându-i-se misiunea diplomatică de reprezentant al Comitetului revoluționar, apoi al Guvernului Provizoriu, în scopul apărării cauzei naționale românești în capitala Imperiului otoman.

Note

1 Vezi Alexandru Ion Ghica, *Genealogia familiei Ghica*, în *Șapte biserici cu averea lor proprie*, București, 1904, p. 190; D. Păcurariu, *Ion Ghica*, București, 1965, pp. 9-11; 2 Ion Ghica, *Documente literare inedite* (în continuare se va cita D.L.I.), ed. îngrijită, prefată și note de D. Păcurariu, București, 1959, pp. 111-112; D. Păcurariu, *Ion Ghica (...)* p. 11; 3 Ion Ghica, *Scrieri*, vol. III, București 1914, p. 365-367; 4 *Ibidem*, pp. 378-386; 5 *Ibidem*, vol. IV, p. 47; Ioan Câmpineanu, Discurs rostit la Academia Română la 28 martie 1880; 6 *Idem*, D.L.I., p. 113, Cf. D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, p. 15; 7 *Ion Ghica*, D.L.I. p. 114; Cf. D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, p. 16; 8 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. III, pp. 99-103; Generalul Coletti la 1835 (un macedo-român), Ghergani, ianuarie 1881; 9 *Ibidem*, pp. 103-106; 10 *Ibidem*, p. 274; 11 *Ibidem*, pp. 114-115. Vezi și B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa I, ms. 33: Fragment dintr-o scrisoare de la Ion Ghica; 12 Ion Ghica, *Coup d'oeil sur l'état actuel de la Valachie, et la conduite de la Russie relativement à cette province*; par M. de L. xxx ancien agent diplomatique, Paris, 1835, pp. 3-4.; 13 *Ibidem*, pp. 4-6; 14 *Ibidem*, pp. 8-12; 15 *Ibidem*, p. 13-14; 16 *Ibidem*, p. 14; 17 *Ibidem*, pp. 15-16; 18 *Ibidem*, p. 16; 19 Ion Ghica, D.L.I., pp. 115-116; 20 *Ibidem*, pp. 116-117; 21 *Ibidem*, pp. 117-118; 22 *Ibidem*, pp. 119-120; 23 *Ibidem*, pp. 121-122; 24 *Ibidem*, p. 122; Pentru întreaga perioadă de studii în capitala Franței, vezi D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 22-47; 25 D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, p. 28; 26 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, pp. 48-49; 27 *Ibidem*, vol. III, pp. 115-116; 28 *Ibidem*, p. 116; 29 *Ibidem*, p. 117; 30 G. Zane, *O scriere necunoscută a lui Ion Ghica în "Portofolio" lui David Urquhart*, Iași, 1943, pp. 3-9; 31 *Ibidem*, pp. 9-12; 32 *Ibidem*, pp. 12-16; 33 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. III, pp. 117-119; 34 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa I, ms. 33; 35 (Ion Ghica), *Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient. Coup d'oeil sur la dernière occupation militaire russe de ces Provinces*, Par M. de M.O. xxx, agent diplomatique, Paris, 1838, pp. 3-6; 36 *Ibidem*, pp. 6-8; 37 *Ibidem*, pp. 8-10; 38 *Ibidem*, pp. 10-11; 39 *Ibidem*, pp. 11-15; 40 *Ibidem*, p. 15-23; 41 *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, București, 1902, p. 11; 42 Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, București, 1933, pp. 106-110; 43 I. Ghica, *Scrieri...*, vol. III, pp. 157-159; 44 Vezi D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, p. 52; 45 I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834-1848*, București, 1915, p. 603; 46 Ion Ghica, D.L.I., pp. 124-125; Iași, 17 februarie 1843; 47 *Ibidem*, p. 126, Adresa Epitropiei învățăturile Publice în Prințatul Moldovei către Ion Ghica, Iași, 7 septembrie 1843; B. A. R. Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa IV, Acte particulare; 48 Victor Slăvescu, *Opera economică a lui Ion Ghica*, București, 1937, p. 5; Ion Ghica,

Scrieri..., vol. III, pp. 160-161; 49 Victor Slăvescu, *Op. cit.* p. 6; 50 *Ibidem*, pp. 9-12; 51 Ion Ghica, D.L.I., p. 126: Adresa Epitropiei Învățământului Public în Principatul Moldovei către Ion Ghica, Iași, 14 martie 1844; vezi Dl Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 52-67; 52 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. III, pp. 386-387; 53 D. Păcurariu, *Ion Ghica...* pp. 79-81; 54 Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834-1849*, București, 1967, pp. 54-57; 55 *Ibidem*, pp. 78-83; 56 C. A. Rosetti, *Correspondență*, ed. îngrijită, prefață, note și comentarii de Marin Bucur. Documente literare, București, 1980, pp. 230-231; 57 *Ibidem*, p. 231; 58 D. Păcurariu, *Ion Ghica...* pp. 93-100; 59 Cornelia Bodea, *Lupta românilor...*, p. 90

CAPITOLUL II

ADEPT AL EMANCIPĂRII POLITICE ȘI SOCIALE PE CALE REVOLUȚIONARĂ

În pregătirea și motivarea declanșării revoluției române de la 1848 la Constantinopol

Reîntors din străinătate la finele anului 1847, pentru a candida la alegeri, Ion Ghica se afla în țară în momentul declanșării revoluției europene. Împreună cu C.A. Rosetti, luase inițiativa înființării Comitetului revoluționar prin reactivarea comitetului de conducere al Societății *Frăția*, întemeiată în 1843. Încât, tinerii sosiți la București din străinătate aveau deja un nucleu de conducere. Consulul Angliei la București sesizase conducerea de către cei doi oameni politici români a așa-numitei partide liberale din Țara Românească, unul radical, altul moderat. Din raportul adresat, la 6 aprilie 1848, ambasadorului la Constantinopol, Stratford Canning, rezultă simpatia sa pentru moderatul Ion Ghica. Referindu-se la C.A. Rosetti "om cu minte vioaie dar cu idei nu foarte sănătoase, strict onest și onorabil (...) partizantul unor măsuri foarte radicale", R. G. Colquhoun scria că Ion Ghica, celălalt conducător al partidei liberale din Țara Românească, era un om cu totul deosebit, ca temperament, neavând nici entuziasmul, nici înflăcărarea patriotică a celui dintâi: "Este un om rece, calculat și eu cred că este omul care se ridică acum în țara sa".¹

Ion Ghica se situa ferm pe poziția recurgerii la sprijinul Porții otomane, pentru redobândirea drepturilor la autonomie ale Principatelor Române. Desigur, în acest scop intenționase el să se ducă la Constantinopol, la începutul anului 1848. Renunțase la plecare, din motive obiective, determinate de organizarea începerii revoluției, dar nu va renunța niciodată la idee, căci i se părea singura salvatoare, în condițiile date. R. G. Colquhoun însuși este determinat să constate liberalismul incontestabil al concepțiilor sale și punerea accentului pe sprijinul Porții în politica externă.

Argumentele lui Ion Ghica constau în aceea că Poarta nu mai dispunea în Principatele Române decât de influența pe care i-o permitea Curtea din Petersburg, primind anual un tribut neînsemnat. Astfel că, Țara Românească putea să-și răscumpere independența prin plata unei sume de 10 sau 15 ori mai mari decât acest tribut anual. După răscumpărare, ar

rămâne de stabilit forma de guvernare și garantarea independenței astfel dobândite de către Puterile europene. În acest fel, Țara Românească ar putea constitui o barieră spre Nord pentru Imperiul otoman. Astfel de concepții i se păreau clare și deplin formate consulului englez, spre deosebire de cele ale lui C. A. Rosetti "departe de a fi tot atât de sănătoase sau precis fixate".²

Om politic și diplomat cu vederi moderate, ca mai toți compatrioții săi, R. G. Colquhoun, susținător al integrității Imperiului otoman, nu avea cum să agreeze concepțiile radicale ale liberalismului românesc, care susținea emanciparea politică deplină nu numai de protectoratul Rusiei, dar și de Poarta otomană învinuită adeseori de inconsecvență, de lașitate în fața adversarului său și de neglijare a intereselor țărilor vasale, ba chiar de trădarea lor. Principial, deci, în mod teoretic, ideal, radicalii liberali aveau adevărul faptelor de partea lor. Împrejurările existente le erau însă potrivnice și de acestea ține seama Ion Ghica. O independență astfel concepută atât prin desprinderea de Poartă cât și de Curtea protectoare, devenea iluzorie, căci românii aveau de întâmpinat două puternice adversități, care antrenau opoziții și din partea altor mari puteri.

Evenimentele se precipitau, represiunile deja începute făcând iminentă declanșarea revoluției. La 17/29 mai 1848 se definitivase componența Comitetului revoluționar din Țara Românească, în vederea declanșării. S-a adoptat proclamația către popor și programul revoluționar. Comitetul revoluționar a ales o comisie executivă alcătuită din trei membri, N. Bălcescu, Al. G. Golescu și Ion Ghica. În urma refuzului lui I. H. Rădulescu și Ștefan Golescu de a pleca în misiune diplomatică la Constantinopol, Ion Ghica accepta sarcina din partea Comitetului revoluționar din Țara Românească spre a-l reprezenta la Poartă, în locul său, în comisia executivă, fiind numit C. A. Rosetti. Membrii Comitetului revoluționar, acționând în secret, vroiau totuși să informeze Poarta asupra desfășurării evenimentelor. Inițial, domnitorul a refuzat să acorde pașaport lui Ion Ghica, încât, la 17/29 mai 1848, el se îndrepta spre Constantinopol, cu împuternicirea de a expune Porții adevărata stare de lucruri, adevăratele sentimente ale românilor față de Poartă și foloasele pentru aceasta din evoluția evenimentelor.³

Ion Ghica se dovedea omul politic cel mai indicat să reprezinte Co-

mitetul revoluționar la Constantinopol. În pregătirea revoluției, el avuse un rol de frunte, de fapt inițiatorul Comitetului revoluționar, apoi unul dintre cei trei membri ai Comisiei executive, pentru a pune în aplicare deciziile luate la ultima întrunire de la 17/29 mai 1848. Fuseseră aleși N. Bălcescu, Ion Ghica și Al. G. Golescu, pentru că numai ei susținuseră cu fermitate includerea articolului 13 în Proclamația revoluționară, care avea să devină Constituție. Românii aveau de întâmpinat, în perspectiva declanșării revoluției lor, ostilitatea Marilor Puteri, chiar reprezentantul Franței manifestând rezerve. În pofida existenței unor mari dificultăți, Ion Ghica va reuși, datorită neasemuitelor sale calități personale. *Actul de împuternicire dat lui Ion Ghica, pentru a lucra în numele Țării Românești la Constantinopol, din 17 mai 1848*, era emis de comitetul revoluționar, deși oficial se menționa că era dat în numele câtorva români precum: N. Golescu, Dim. Ghica, C.A. Rosetti, I. H. Rădulescu, C. Bălcescu, St. Golescu, A. G. Golescu, D. Brătianu, I. C. Brătianu, N. Bălcescu, C. Bolliac, Radu C. Golescu, Al. C. Golescu, I. Câmpineanu. În actul dat lui Ion Ghica se argumenta: "Câțiva români, dintre cei mai influenți, dornici de a asigura prosperitatea internă a țării lor sub egida integrității Imperiului otoman, au onoarea de a trimite pe domnul Ion Ghica în calitate de agent confidențial și reprezentant al ideilor și dorințelor lor pe lângă ministerul imperial al Înălțimii Sale Sultanului. Bunii români nutresc speranța fermă de a vedea reușind misiunea domnului Ion Ghica, misiune care are ca scop de a face să intre Principatele pe calea veritabilă a vechilor sale legături cu Sublima Poartă, conform instrucțiunilor date domnului Ion Ghica și pe care acesta este autorizat a le comunica oral sau prin scris ministerului imperial".⁴

Instrucțiunile date lui Ion Ghica, pentru misiunea sa la Constantinopol erau concepute de românii semnatori ai actului de împuternicire, dornici de a asigura intacte vechile relații cu Poarta. Prin instrucțiuni, ei trasau linia de conduită a trimisului lor pe lângă guvernul otoman în calitate de agent confidențial. În primul rând, se menționa necesitatea unei înțelegeri a tuturor popoarelor din Orient în fața unor eventuale opresiuni din partea Rusiei. Convingerea românilor consta în necesitatea de a fi strâns legați de Imperiul otoman pentru a-și asigura o existență temeinică și durabilă. Drept urmare, proclamau ca Țara Românească să-și mențină

autonomia sub egida Imperiului otoman, Poarta, de acord cu Puterile occidentale, urmând să pună capăt ingerințelor agenților Curții din Petersburg în problemele interne ale țării, ca fiind nedrepte și în contradicție cu interesele comune ale Turciei și Principatelor Române. Se exprima îngrijorarea cu privire la iminența unei intervenții armate ruse. Ion Ghica era împuternicit să apeleze la guvernul otoman pentru a întreprinde măsurile necesare care să preîntâmpine o astfel de intervenție armată.⁵

Rusia nu numai că amenința cu intervenția armată, dar trecuse Prutul în sprijinul domnitorului Mihail Sturdza. Trimiterea generalului rus Al. O. Duhamel la București constituia un indiciu al unor eventuale decizii de folosire a forței. Deocamdată nu existau nici măcar pretexte pentru o intervenție armată, însă Comitetul revoluționar, stăpân pe situație, decise deja planul și programul revoluționar. Poarta otomană, sprijinită de Puterile occidentale, era singura în măsură să acorde protecție românilor, în momentul ridicării lor contra protectoratului Rusiei. Atâta doar că românii semnatori ai actului de împuternicire dat lui Ion Ghica, cu câteva excepții, erau necunoscuți ca oameni politici și de stat, căci nu ocupaseră vreo funcție administrativă înainte de 1848. Era cazul lui Ion Ghica, apoi al fraților Brătianu, al lui C. A. Rosetti. De aceea, primul semnatar era Nicolae Golescu, fost aghiotant domnesc, procuror și director în Ministerul de Interne, apoi Dimitrie Ghica, fiul fostului domn Grigore al IV-lea Ghica, fost cadet în armata imperială rusă, Ștefan Golescu, și el fost aghiotant domnesc. În final, era adăugat și numele lui Ion Câmpineanu, dar numai pentru prestigiul dobândit odinioară, prin opoziția din Adunarea Obștească contra includerii articolului adițional. Despre el, nepotul său de soră, Ion Ghica, scria că, la 1848, când s-a pus problema aplicării ideilor de libertate și egalitate, misiunea sa fusese deja împlinită. Un bătrân, gârbovit înainte de vreme, devenise vajnicul luptător pentru cauza națională din deceniul precedent. Din el rămăsese doar o umbră a celui care protestase contra încălcării vechilor drepturi ale țării, contra abuzurilor și opresiunilor.⁶

Alegerea lui Ion Ghica spre a reprezenta interesele partidei naționale la Constantinopol se va dovedi una dintre cele mai bine inspirate. El va acționa atât pe plan diplomatic, cât și politic, fiind un susținător fervent al ideii potrivit căreia cauza revoluției depinde în primul rând de români,

de fermitate și demnitatea afirmării ei. Împotriva intervenției străine, la fel ca N. Bălcescu, el a susținut necesitatea rezistenței armate. Chiar înainte de izbucnirea revoluției, Ion Ghica preconizase rezistența în fața unui eventual atac din afară. În cazul unei superiorități numerice a invadatorului, detașamentele revoluționare înarmate urmau să se retragă luptând în Transilvania. Cât timp va dura revoluția, Ion Ghica va rămâne fidel acestei soluții de rezistență armată: "Numai acei care știu a se bate pentru apărarea țării - spunea el mai târziu - pot avea patrie, numai acei care știu a se bate și a muri pentru apărarea instituțiilor țării pot avea dreptate și libertate".⁷

Moderat în cuget și în acțiune, dar îndoctrinat cu principiile democratice ale marii revoluții franceze, Ion Ghica se folosea de toate împrejurările favorabile pentru a-și pune în aplicare fermele sale decizii de voință de a se face cât mai util cauzei naționale românești. Înzestrat cu "o inteligență lucidă și mobilă, el dispune de resurse surprinzătoare de îndemânare și tact; sub aparența unei concesivități afabile, el ascundea o fermitate nebănuită de voință și caracter. Reprezentant plenipotent nerecunoscut, el reușește să stabilească contacte cu cercurile politice turcești și cu cercurile diplomatice în care spera sprijin și, deșteptând cu o desăvârșită artă diplomatică interesele interlocutorilor săi, poate discuta și susține mișcarea românească. Este uimitor de bine informat de tot ce se petrece la Poartă și în cercurile internaționale".⁸

În 17/29 mai 1848, Ion Ghica pleca din Brăila spre Constantinopol cu un vapor austriac, după trei zile de călătorie ajungând la Cornul de Aur, cu depline împuterniciri de a trata cu Poarta în baza relațiilor sale speciale cu Principatele Române și de a o determina să acționeze contra politicii Rusiei, în deplin acord cu românii, în cazul izbucnirii revoluției. Când a plecat din București, procurase scrisoare de recomandare nu numai din partea lui L. Mandl către generalul Aupick, dar și de la consulul englez R. G. Colquhoun către ambasadorul țării sale la Constantinopol. În afară de acestea, cunoștea foarte bine, încă de la Paris, pe Mathurin-Joseph Cor, primul interpret al ambasadorului Franței, și pe Michal Czajkowski, agentul prințului Adam Czartoryski.⁹

Încă de la primele sale contacte diplomatice, Ion Ghica se dovedea un foarte abil diplomat, care sesiza de îndată intențiile interlocutorului și

gradul său de cultură, înclinațiile spre mărturisiri sincere în replică la mărturisiri similare. El știa, și reușea adeseori, să capteze atenția și bunăvoința interlocutorilor, printr-o neasemuită artă a conversației, care-i conferea posibilități nebănuite de penetrare în cele mai diverse locuri, pentru a-și procura informații și relații utile. Îndeosebi vechile sale cunoștințe din capitala Franței le utiliza cu tact și neprețuit profit: "Reușea ca puțini alții să fie primit, oricând, de miniștrii cu vază ai sultanului, de ambasadorului Angliei sau cel al Franței, să fie ascultat cu interes, solicițat să dea informații, incitat să revină, ori să prezinte memorii. La rândul său, știa să observe, să asculte, să descoasă, să înțeleagă aluziile. De aceea, era totdeauna foarte bine informat despre ce se discuta, în secret, la Poartă, ce tratative mai duc ambasadorii, ce cancanuri sau intrigi se mai țes în culisele diplomației locale. Era discret și corect cu partenerii săi, dar, când credea că este util cauzei, știa cum să-și procure acte de prin cancelarii și la nevoie, fără prea multă ezitare să le treacă, neștiut, în presa europeană".¹⁰

Deosebit de surprinzător de constatat cum Ion Ghica, agent diplomatic neconfirmat, trimis al unor români prea puțin sau deloc cunoscuți demnitarilor otomani, reușise să le capteze atenția și bunăvoința să asculte până și observații critice, chiar reproșuri cu privire la politica ezitantă și dăunătoare a Porții față de Principatele Române. La rândul său, Ion Ghica putea afla soluții de la demnitarii otomani, pe care numai cei mai cutezători și vizionari dintre români reușiseră să le formuleze în scrierile lor precum și unirea Principatelor Române. Ion Ghica era unul dintre ei. Va fi fost desigur plăcut impresionat să ia act de opinia similară a unui demnitar otoman, denotând reflecții și preocupări pentru rezolvarea adecvată a unei probleme de interes comun, în acel moment istoric de grea cumpănă, atât pentru Principatele Române, cât și pentru Imperiul Otoman, aflat în defensivă continuă, mereu pierzând teritorii și influență din conflictele militare cu Imperiul rus.

Contactul direct cu demnitarii otomani era deosebit de util, dar insuficient pentru scopul urmărit de Ion Ghica, întrucât Poarta se menținea de multă vreme numai datorită sprijinului Puterilor apusene. Or, tocmai sprijinatorii Imperiului otoman trebuiau, concomitent, contactați, spre a determina un efort simultan și energic în susținerea drepturilor la autono-

mie ale Principatelor Române sub egida Porții, suzerana lor din vechime, singura în măsură și în drept a le acorda sprijin și ocrotire contra oricăror ingerințe din afară. Demersurile pentru primire în audiență de către ambasadorul Franței fuseseră deja întreprinse. Generalul J. Aupick l-a primit pe Ion Ghica "cu acea bunătate care caracterizează soldatul francez". I-a vorbit mai întâi, firește, despre misiunea lui. A fost ascultat îndelung și cu interes. Ion Ghica i-a prezentat pretențiile legitime ale românilor față de Turcia, nedreptățile ce li s-au făcut de aproape două secole, pericolul de care sunt amenințate Europa și civilizația din estul continentului. Nou în demnitatea de ambasador, generalul Aupick nu cunoștea detaliile problemei, dar, fiind convins de justetea cauzei naționale românești și dispunând de calitățile recunoscute ale unui francez, cu judecata dreaptă, format prin temenice studii științifice, el a înțeles în întregime problema românească. De altfel, fusese bine informat din telegramele consulului francez la București, Doré de Nion, precum că acțiunea Rusiei devenea amenințătoare și energică, din moment ce va dispune de latitudinea de a manevra totul așa cum îi va conveni. Ion Ghica, fără a pune la îndoială capacitatea politică și caracterul loial al consulului Franței la București, observa că el nu putea vedea totuși decât prin ochii lui Gh. Bibescu, căci nu avea legături cu nimeni, iar ceea ce transmitea guvernului său erau numai impresiile domnului, devotat Rusiei. Generalul Aupick a mărturisit că, într-adevăr, relatările lui Ion Ghica asupra țării și românilor erau mult mai exacte decât ale lui Gh. Bibescu, care a căutat să-l inducă în eroare pe Doré de Nion, arătându-i telegrame ale sale care menționau exact contrariul.¹¹

Reprezentanții diplomatici ai Franței la Constantinopol, din motive diverse, nu mai ofereau nici măcar sprijin moral românilor, în caz de izbucnire a unei mișcări revoluționare, lăsând totul la latitudinea Rusiei. Ion Ghica recurge la întrevederi cu demnitarii otomani. A doua zi, după întrevederea de la ambasada franceză, el conversa cu Emin Efendi, care tocmai primise știri de la comisarul Porții, Talaat Efendi, și o notă de la N. Aristarchi. Din acestea, rezulta că Gh. Bibescu se simțea capabil să înăbușe orice tentativă revoluționară, solicitând Porții de a acționa deosebit de viguros.¹²

Revoluția din Țara Românească izbucnise, iar Ion Ghica, aflat în mi-

siune diplomatică pentru a determina Poarta și Puterile prietene să acționeze pentru a preveni o eventuală intervenție armată țaristă, se afla în dificultate, cel puțin față de Poartă, și ea o putere absolutistă, conservatoare și ostilă oricăror reforme structurale, la fel ca Imperiul rus. Cunoscând bine prevederile Proclamației și caracterul ei revoluționar pronunțat, ca unul care luase parte activă la dezbaterile și adoptarea ei în Comitetul revoluționar, Ion Ghica se străduia să-i minimalizeze conținutul sau să treacă pe seama unor exagerări sau greșeli, determinate de exaltarea momentană, specifică oricărui început de acest fel. El trebuia să atenueze susceptibilitatea Porții, folosind un limbaj adecvat, conjunctural, tocmai pentru a-și atinge scopul urmărit: "Cui se adresa Ion Ghica? - se întreabă un cunoscut editor al operelor sale -. Se adresa guvernului otoman preocupat de menținerea integrității imperiului, într-un moment în care și alte popoare din cadrul acestui imperiu se agitău. Se adresa reprezentanților unor mari puteri europene sensibilizate și ele de recente mișcări revoluționare. Cum puteau fi apărute în aceste condiții o revoluție și reformele preconizate de ea, și încă dintr-o țară mică și dependentă"?¹³

Ion Ghica nu numai că vorbea în numele unei țări mici și dependente, dar nici măcar nu era reprezentantul ei acreditat oficial, ci al unui așa-numit partid național, care, în realitate era Comitetul revoluționar. Revoluția izbucnise fără vărsare de sânge. Ion Ghica reușise să evite o interpretare defavorabilă din partea Porții, aflată în expectativă pentru clarificarea evoluției evenimentelor. Oricum, fusese determinată să trimită doi comisari, care să ajungă la o înțelegere cu conducătorii revoluției. Ion Ghica informa pe ministrul de externe al Guvernului provizoriu că Suleiman Pașa și Emin Efendi veneau în Țara Românească cu instrucțiuni ca să se comporte cu o aspră severitate, dezaproband conduita românilor, pentru maniera în care au comis schimbările. Mai trebuiau să facă observații asupra radicalismului Proclamației revoluționare și să se înțeleagă cu Guvernul provizoriu pentru a trimite câțiva delegați spre a discuta articolele și a le modifica. Ion Ghica era de părere că Poarta va fi cât se poate de condescendentă, fiind dispusă la concesii. Ținând puțin la formă, ea va face concesii de fond românilor: "Trebuie numai foarte multă demnitate și un pic de suplețe și cred că-i vom putea cu ușurință menaja susceptibilitatea. Există o dreptate care-i trebuie făcută: ea a luptat foarte

mult contra ideii de intervenție armată și - voi zice - fără a fi susținută de nimeni, căci trebuie să vă mărturisesc că am ieșit de la dl. Canning cu inima mâhnită, iar generalul Aupick nu poate avea încă o influență directă".¹⁴

Într-adevăr, Poarta se afla singură în fața unei decizii, ambasadorul britanic, Stratford Canning, dovedindu-se ostil oricăror mișcări revoluționare, iar reprezentantul Franței, generalul J. Aupick, neavând nici el, la fel ca Ion Ghica, un statut oficial, nefiind recunoscut ca ambasador, ci ca un emisar al guvernului Republicii franceze care să conducă o misiune diplomatică în capitala Imperiului otoman. Se bucura totuși de influență, facilitând lui Ion Ghica unele întrevederi utile cu demnitarii otomani. În condițiile existente, diplomatul român, adresându-se ministrului de externe al țării sale, opina că unirea Principatelor nu era dificil de obținut. De aceea, îndemna pe conducătorii revoluției să se înțeleagă cu moldovenii "pentru a face o manifestație demnă și pașnică Comisiei", adică celor doi comisari otomani, de a căror severitate verbală nu aveau de ce să fie impresionați, atitudinea lor fiind determinată mai degrabă de necesitate decât de sentimentele lor. Viitorul aparține românilor, sublinia el cu optimism. Cât privește poziția sa, Ion Ghica aflase că fusese numit în locul lui N. Aristarchi. Avea o situație relativ ușoară înainte de revoluție, după declanșarea ei poziția era mai dificilă, căci devenise reprezentantul unui guvern nerecunoscut. Astfel că, nu putea fi primit de demnitarii otomani decât în secret și înșelând vigilența lui N. Aristarchi și a altora. Spera că, venind în Țara Românească, comisarii vor intra în legătură cu Guvernul provizoriu și reprezentantul său la Constantinopol va fi oficial recunoscut, pentru ca N. Aristarchi să-i remită scrisorile de acreditare care-i fuseseră adresate. Pe de altă parte, în calitatea sa de agent diplomatic, a trebuit să cheltuiască peste mijloacele disponibile, fiind necesară deschiderea unui credit la un bancher din Constantinopol.¹⁵

O primă etapă din activitatea politică și diplomatică a lui Ion Ghica se încheie, cu rezultate dintre cele mai folositoare cauzei naționale românești, în țară și în capitala Imperiului otoman. Inițiatorul Comitetului revoluționar, alături de C. A. Rosetti, încă înainte de sosirea viitorilor conducători ai revoluției din străinătate, el s-a situat la loc de funde în acțiunea de pregătire a documentelor programatice și a declanșării revoluției

în Țara Românească. Adept convins al necesității emancipării clăcașilor și împrăștiării lor, împreună cu N. Bălcescu și Al. G. Golescu, Ion Ghica a susținut cu dârzenie și tenacitate, în pofida unor opinii contrare în Comitetul revoluționar, includerea articolului 13 în Proclamația revoluționară: "Cui datorăm includerea acestui articol în proclamația noastră revoluționară și promisiunea de a acorda fiecărui țăran cel puțin 9 pogoane? Nu lui Ghica, lui A. Golescu și lui N. Bălcescu? - întreba Al. C. Golescu pe fratele său Ștefan și alți emigranți români din Paris. Amintiți-vă discuția pe care am avut-o în această privință în sânul Comitetului revoluționar; puținul pe care ceilalți vroiau să-l dea (din ignoranță fără îndoială) și necesitatea de a acorda măcar 9 pogoane pusă în evidență de cei menționați".¹⁶

Consecvent cu sine însuși, temeinic îndoctrinat cu principiile democratice ale revoluției franceze, cu o concepție științifică despre lume, natură și societate, Ion Ghica nu avea cum să evolueze spre idei utopice, spre idealizarea realităților existente. Niciodată nu și-a făurit scopuri imposibil de atins. Alți compatrioți ai săi i-au găsit defecte imaginare, pentru că nu-l înțelegeau, unii, sau îl invidiau, alții, pentru pregătirea lui intelectuală cu adevărat enciclopedică în lumea românească a mijlocului secolului al XIX-lea. Obiect al unor sentimente reprobabile de invidie și calomnie, datorită în primul rând bogăției sale spirituale, dar și materiale, descinzând din mari boieri, înrudit cu o ilustră familie domnitoare, apoi cu Dudeștii, Câmpinenii, căsătorit cu fiica lui Nicolae Mavros, general în armata rusă, bogat și cu întinse relații, Ion Ghica devine tot mai conștient, cu trecerea timpului, de nocivitatea socială a unor astfel de sentimente: "Invidia este patima care roade mai mult sufletul în care a intrat - reflecta el în anii de după Unirea Principatelor -; ea este mai neîmpăcată decât ura, este sorgintea celor mai mari rele, ea naște vrajba și ura. Invidiosul își exersează acțiunea sa mai cu deosebire asupra oamenilor de oarecare valoare. Arma cea mai obișnuită cu care să servă este calomnia; pismuiește de preferință pe cel care i-a putut face bine, pentru că recunoștința fiind unul din sentimentele cele mai plăcute unui suflet curat și bun, este supărătoare și nesuferită sufletului stricat și turmentat al invidiosului, în inima căruia s-au stins toate facultățile cele nobile, toate sentimentele cele frumoase, toate simțirile cele plăcute. Nimic nu corumpe

pe om ca această nenorocită patimă".¹⁷

Descendent direct al unei mari familii boierești, Ion Ghica era suspectat de idei aristocratice și de aspirație de a prelua tronul Țării Românești din partea celor proveniți din alte categorii sociale. Îndoctrinat cu principii democratice, adversar al privilegiilor sociale, adept al abolirii clăcii și împrăștiării țăranilor și al unor profunde transformări de structură ale societății românești, el este acuzat și calomniat de marii boieri conservatori, chiar de către membrii marcanti ai familiei sale, care-l considerau un trădător și un detractor al intereselor aristocrației românești. Astfel că, nici unul din oamenii revoluției de la 1848 nu a avut parte de atâtea înverșunate și îndârjite aversiuni, generate de porniri pătimase, care n-au cunoscut limite în defăimarea și ponegrirea lui. Literat și om de știință talentat, gânditor social-politic perspicace, Ion Ghica găsește mijloacele cele mai adecvate pentru a-și desprinde imaginea din cercul vicios al intrigii și calomniei, încredințând hârtiei neprețuitele sale reflecții asupra oamenilor și evenimentelor, asupra lumii, naturii și societății, mărturii de necontestat ale unei înalte trăiri spirituale și ale unei îndelungate experiențe de viață, între marii făuritori ai României moderne.

Scrierile din anii tinereții, corespondența politică și diplomatică evidențiază o profunzime în gândire și o tenacitate în acțiune caracteristice marilor militanți pentru cauza națională românească, pe care a servit-o cu pasiune, utilizând la maximum intensele sale disponibilități intelectuale, recurgând, adeseori, la întrebuințarea propriilor resurse materiale, într-adevăr mari, dar nu inepuizabile.

Trimis al Partidului național din Țara Românească pe lângă Poartă, în fapt al Comitetului revoluționar, în momentul izbucnirii revoluției, Ion Ghica se află, de îndată, în postura de reprezentant nerecunoscut al unui Guvern provizoriu, și el nerecunoscut. Cu abilitatea cunoscută, el acționează cu aceeași pasiune și tenacitate, de data aceasta pentru salvarea revoluției în Țara Românească și a cuceririi sale.

Eșuarea misiunii diplomatice a lui Ion Ghica la Constantinopol pentru apărarea cauzei revoluției din Țara Românească

Bine informat asupra a tot ce se întâmpla în capitala Imperiului Otoman, interesând îndeaproape țara sa, Ion Ghica reușea să fie informat și

asupra evoluției evenimentelor din Țara Românească care se precipitau spre deznodământul firesc, dinainte preconizat, al izbucnirii revoluției. După arestările făcute la începutul lunii iunie, cei care au reușit să scape s-au îndreptat spre Islaz, unde se afla maiorul Chr. Tell și căpitanul N. Pleșoianu cu două companii de infanterie. În fața mulțimii adunate, s-a ridicat steagul revoluției și s-a dat citire proclamației: "Pretutindeni - scria el mai târziu - știrea răsculării a fost primită cu mulțumire și entuziasm. Țara întreagă s-a deșteptat ca dintr-o letargie adâncă".¹⁸

Din Constantinopol, Ion Ghica privea cu îngrijorare evoluția evenimentelor din țară, stăruind, în scrisorile sale către N. Bălcescu, secretar al Guvernului provizoriu, să îndemne la acțiuni menite a contracara comploturile reacțiunii interne, apoi la o solidarizare a tuturor românilor contra reacțiunii externe. Pentru o mai mare eficiență a acțiunilor întreprinse, știind că o unire a tuturor românilor era imposibilă în acel moment istoric, Ion Ghica se pronunța pentru unitatea politică a românilor, aflați în stare de dependență directă sau indirectă, în cadrul celor trei imperii vecine, căci erau divizați, în interiorul lor, spre a fi mai ușor dominați.

Adept și propagator al ideii Unirii Principatelor Române, încă din timpul studiilor la Paris, în care scop scrisese articole și broșuri, Ion Ghica, cunoscând opiniile unor înalți demnitari otomani, susținea cu convingere necesitatea îndeplinirii mărețului ideal, pe care-l vedea, la 1848, mai posibil ca oricând. Menținând bune relații cu demnitarii otomani, cărora le detecta opiniile cu privire la eventualitatea Unirii Principatelor, Ion Ghica nu trecea cu vederea atitudinea arogantă a Porții față de români, aflați în plină revoluție. Într-o notă, pe care i-o adresa, în luna iulie 1848 după venirea comisarilor otomani în Țara Românească, el afirma răspicat că poporul nu era dispus la concesii. Cunoscând poziția Porții de a impune concesii românilor, Ion Ghica stăruia să afirme că "membrii Guvernului provizoriu, adică toți oamenii care sunt în fruntea mișcării actuale, sunt dispuși la toate concesiile, dar poporul nu este. Națiunea nu înțelege toate exigențele politice și, încurajată de succes, este dificil de a fi condusă chiar de către conducătorii săi. Proclamația E. S. Suleiman Pașa a rănit amorul propriu al românilor, ea n-a fost redactată cu atâta abilitate și poate excita o nemulțumire".¹⁹

Neplăcut impresionat de duritatea expresiilor folosite în proclamația

lui Suleiman Paşa către români, Ion Ghica informa pe Ion Voinescu II că ea pornise direct de la Rifaat Paşa, ministrul de externe otoman. Comisarul otoman n-a avut ce face, decât să se supună ordinului primit de la un om slab, asupra căruia îşi exercita influenţa nu numai V. P. Titov, dar chiar şi N. Aristarchi. Sultanul l-a înlăturat însă atât pe el, cât şi pe marele vizir, Sarim Paşa, în locul cărora au fost numiţi Reşid Paşa şi Ali Paşa. Cunoscându-i ca potenţiali reformatori ai Imperiului otoman şi deci favorabili românilor, în perspectiva evenimentelor, Ion Ghica aprecia cu vădit optimism schimbarea de guvern produsă la Constantinopol.²⁰

Aspru în formă, Suleiman Paşa a fost totuşi concesiv în fond, primind formula unei Locotenente domneşti alcătuită din trei membri în locul Guvernului provizoriu care continua să acţioneze prin cei trei foşti membri ai săi. Admiţându-se o Locotenentă din trei şi nu un singur caimacam, aceasta procedează, la rândul său, la facerea unor concesii, anume în privinţa modificării anumitor articole, cele mai importante, din Constituţia aflată în proiect. Intrată pe calea concesiilor şi compromisurilor, politica Locotenentei eşuează, căci nu exista alternativă mai bună la cea urmată de Guvernul provizoriu. O va spune însuşi N. Bălcescu, membru al deputăţiei de cinci, menită a se duce la Constantinopol pentru a supune aprobării Constituţia modificată. La 5 august 1848, se afla la Giurgiu, spre a se imbarca, în vederea călătoriei, împreună cu ceilalţi patru, spre Constantinopol. Încă de la plecare, el considera că problema fusese deja compromisă, prin acceptarea modificării unor articole cerute de Poartă, înainte de ajungerea deputăţiei la Constantinopol.²¹ Îndeosebi, fraţii Goleşti au fost cei care au îndemnat la modificări: "Eu m-am opus la toate aceste urmări - scria N. Bălcescu lui Al. G. Golescu -, am arătat că, Constituţia n-o putem modifica fără voinţa poporului că chiar după cum ne zicea Ghica de la Constantinopol, noi trebuie să ne ţinem bine, că trebuia a se lăsa comisia de a trata; că acum nu mai putem trata, cum ar fi trebuit, de vreme ce prin greşeli s-a compromis trataţia şi rola comisiei este numai ca să ducă petiţia Locotenentei la Poartă. Am vrut să scap de această însărcinare, dar nu s-a putut".²²

Recunoscut de Suleiman Paşa, noul guvern, la fel ca şi cel precedent, nu este recunoscut de Poartă, determinată să procedeze la dezavuarea misiunii şi actelor lui Suleiman Paşa şi trimiterea lui Fuad Paşa, în vederea

înăbușirii revoluției. Prin sosirea deputăției muntene la Constantinopol, Ion Ghica se simțea împuternicit să acționeze în sprijinul ei. Astfel că, la 10 august 1848, trimite o notă Porții, pentru a informa că deputăția, compusă din Ștefan Golescu, N. Bălcescu, D. Brătianu, N. Vasiliadi și Gr. Grădișteanu, era găzduită în casa lui Raghib Efendi, care va prezenta de îndată Porții petiția poporului român către sultan, după care Poarta primise deja o copie de la Ion Ghica, purtând zeci de mii de semnături. În afară de aceasta, mai exista o adresă către sultan din partea Locotenentei cu modificările făcute, potrivit îndemnurilor celor doi comisari otomani. Ion Ghica își exprimase speranța că și comisarii vor fi trimis depeșe, din partea lor, Ministerului Afacerilor Externe al Turciei, expunând realitatea despre sentimentele românilor față de Poartă. Într-un post-scriptum, Ion Ghica menționa că deținea deja o copie a proclamației guvernului imperial din Petersburg pentru intrarea trupelor în Principatele Române.²³

Rămasă fără sprijin în fața presiunilor diplomației rusești, Poarta otomană cedează și înaintează asupra capitalei Țării Românești, înăbușind cu forța armată revoluția română: "Turcii au voit să ne susție - scria Ion Ghica lui Nicolae Bălcescu -, dar n-au găsit reazem în Englitera, și Rifaat Pașa este un ticălos".²⁴ Ion Ghica nu excludea însă o eventuală ciocnire armată ruso-turcă, dat fiind faptul că ambele Puteri își trimiseseră trupe în Principate. El îndemna pe N. Bălcescu să se retragă în munți și să se organizeze, să scrie lui Gh. Magheru ca să-l găsească pe polonezul Lenoir și să se înțeleagă cu el la Pesta, căci tindea la o alianță slavo-maghiară contra unei invazii ruse. La Constantinopol, conchidea Ion Ghica: "Englitera a sfătuit rău pe Poartă". Considera că nu mai are de stat la Constantinopol, mai mult de câteva zile, apoi va trece în Transilvania, pe la Brașov.²⁵

Ion Ghica nu va părăsi însă capitala Imperiului otoman, având multe de întreprins în anii care vor urma. În primul rând, adresează o notă Porții, pentru a protesta contra reprimării revoluției române, care a dobândit "o tristă soluție". Împotriva "violării legilor divine și umane" au protestat câțiva soldați fortificați în cazarmă. Cazarma a fost distrusă, iar ei obligați să se predea, cedând astfel comisarului Porții otomane. Românii au prevăzut încă de la început acest deznodământ, însă au trebuit să demonstreze Eurpei că "nu erau o națiune moartă. Ei aveau nevoie de o diplo-

mă; au obținut-o", dovedind lumii că nu se aflau înfeudați nimănui. Au mai dovedit-o, punând foc Regulamentului organic, dându-și instituțiile pe care le voiau, împotriva reacțiunii interne, însă nu puteau să lupte cu forțele din afară ale celor două mari imperii. Când popoarele Europei vor restabili un sistem politic bazat pe drept și justiție, sustrăgând omenirea de sub forță și arbitrar, atunci ele nu vor putea să afirme că nu există un popor român: "Poarta, violând teritoriul românesc, luând asupra-și sarcina de a aranja afacerile Țării Românești, și-a asumat o mare responsabilitate: ea a intrat pe calea progresului și a civilizației. Vrea ea să mențină Țara Românească sub opresiune și abuz?"²⁶

Mai bine informat asupra înăbușirii revoluției, Ion Ghica revenea, la finele lunii septembrie, cu a doua notă către Poartă, pentru a prezenta atrocitățile comise prin represiune. El susținea că Fuad Efendi, de la început, a venit cu gândul de a reprima, căci, sosit în apropierea Bucureștiului, n-a luat legătura cu Locotenența, nici cu consuli Marilor Puteri. Populația Capitalei, deosebit de impresionată, se întreba asupra soartei care o aștepta, după atitudinea binevoitoare a lui Suleiman Pașa și tăcerera grea a lui Fuad Efendi, care refuza să primească orice deputație, în timp ce în tabăra sa se aflau boierii și alți dușmani ai revoluției. Fuad s-a decis totuși să adreseze o scrisoare mitropolitului spre a întreprinde măsurile necesare restabilirii liniștii în oraș. Scrisoarea a fost remisă Locotenenței, uimită de a vedea că nu se trata direct cu ea, deși fusese recunoscută. Ulterior, Fuad Efendi a invitat pe boieri și notabili să vină în tabăra sa pentru a le face cunoscute dorințele sultanului. Prin aceasta se dădea de înțeles că Locotenența nu mai avea o existență legală. De îndată, a fost numit caimacam Constantin Cantacuzino, Regulamentul organic fiind întru totul restabilit. Astfel, s-a violat grav dreptul ginților. S-a procedat, apoi, la o arestare în masă. Populația pașnică, fără arme, s-a așezat în calea trupelor otomane, cerând constituție. Au fost zdrobiți sub copitele cailor toți cei care nu s-au dat la o parte. Armata otomană a intrat, apoi, în marș forțat asupra Capitalei, ocupând punctele principale, dar nu a fost de ajuns că au intrat trupele otomane, că au mai intrat și cele țariste, în număr de 25000 de oameni, chemați de generalul Al. Duhamel să ocupe militarește Principatele Române, trebuind să fie întreținute pe seama locuitorilor. Astfel se ruina una dintre cele mai bogate țări.²⁷

Îndurerat de soarta hărăzită patriei și poporului său, care trebuiau să suporte povara unei duble ocupații armate, Ion Ghica afirma că nu mai putea spera la nimic în fața faptului împlinit, fiind deosebit de dificil a reuni ceea ce a fost odată separat. Totuși, spera ca Poarta să intre în posesia unor informații adevărate, pentru ca românii să nu se mai afle sub calomniile dușmanilor, fiind cu totul nedrept a fi pedepsiți pentru greșeli pe care nu le-au comis.²⁸

Ion Ghica situa mai presus de orice organism politic, revoluție sau altă mișcare politică, problema românească. Ea trebuia să fie servită ori-când, cu alte mijloace, în funcție de evoluția situației politice interne și externe. Or, cauza românească nu putea fi servită, după înăbușirea revoluției, decât pe cale diplomatică, începând cu Constantinopolul, unde se împleteau diversele interese ale Orientului european, în conexiune cu cele existente între toate marile puteri. Scopul de atins rămăsese același pentru Ion Ghica, anume anihilarea supremației protectoratului exclusiv al Rusiei în Principatele Române, prin sprijinul consecvent pe politica Porții otomane, care accepta revenirea lor la dreptul de autonomie deplină, după care s-ar proceda la reforme interne cu caracter moderat, de natură a permite înfăptuirea Unirii și Independenței. Ion Ghica ținea seama de coincidența intereselor Porții cu cele românești în problema înlăturării protectoratului rus, pericolul expansiunii Rusiei în sud-estul european planând deopotrivă asupra Imperiului otoman și Principatelor Române. Atitudinea deferentă față de Poartă trebuia judicios conexată cu sentimentul dragostei de țară pentru a atinge scopul urmărit. Neîntrevăzând o emancipare în perspectiva imediată de sub dominația străină, din cauza împrejurărilor externe defavorabile, Ion Ghica se pronunța pentru aflarea de sprijin la cea mai slabă dintre dominațiile străine, anume cea otomană, care nu mai era capabilă a produce un rău mai mare Principatelor Române, decât cel deja existent. El avea convingerea fermă că, fără menținerea Imperiului otoman, expansiunea Rusiei nu ar mai avea nici un obstacol la îndeplinirea scopurilor sale.

Documentele vremii stau mărturie unei activități realmente utilă, împlinită cu abnegație, tenacitate și perseverență de către un mare patriot și un neobosit militant pentru cauza națională românească. Superior dotat cu capacitatea intelectuală de a pătrunde fenomenele și evenimentele, na-

tura umană și relațiile evoluției istorice, Ion Ghica, un spirit novator și un om politic moderat, dacă n-a reușit să contribuie la evitarea unei invazii străine contra revoluției, căci nu stătea în putința românilor în acel timp, a împlinit, ca nimeni altul, în capitala Imperiului otoman, o misiune diplomatică asiduă, care necesita abilitate și tact, intuiție și spirit de pătrundere, discreție și sollicitudine, pe care o va continua cu aceeași dăruire în anii exilului.

Note

- 1 Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, București, 1982, p. 342; 2 *Ibidem*, p. 343; 3 Ion Ghica, *Notes historiques...*, în *Documente și manuscrise literare*, (D.M.L.), vol. II, ed. Paul Comea și Elena Piru, București, 1975, p. 94; 4 *Anul 1848*, vol. I, pp. 398-399; 5 *Ibidem*, pp. 399-400; 6 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, pp. 67-68; 7 Idem, *Covorbiri economice*, ed. a III-a, București, 1879, I, p. 155; cf. G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 303; 8 G. Zane, *N. Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, București, 1975, p. 301; 9 *Anul 1848*, vol. I, pp. 601-602: Depeșa lui Ion Ghica către Ministerul Afacerilor Străine al Țării Românești, iunie 1848; 10 G. Zane, *Ion Ghica către N. Bălcescu. Scrisori inedite din vremea pribegiei*. Publicate cu o introducere de..., București, 1943, pp. 1-2; 11 *Anul 1848*, vol. I, pp. 607-608; 12 *Anul 1848*, vol. I p. 608-609; 13 Ion Ghica, *Opere*, vol. IV, ed. îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii, glosar și bibliografie de Ion Roman, București, 1985, p. XI, Cuvânt înainte; 14 *Anul 1848*, vol. II, p. 101; 15 *Ibidem*; 16 G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, vol. III, București, 1939, p. 108-109. Brussa, august-septembrie 1850; 17 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. I, p. 132; 18 *Ibidem*, vol. IV., p. 13; 19 *Anul 1848*, vol. II., p. 733; 20 *Anul 1848*, vol. III, p. 157-158: Constantinopol, 1/13 august 1848; 21 Vezi mai amplu în: Dan Berindei, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, București, 1984, pp. 174-176; 22 *Anul 1848*, vol. VI, București, 1910, p. 23, Giurgiu, 5 august 1848; 23 *Ibidem*, p. 327; 24 *Anul 1848*, vol. IV, București, 1903, p. 349. Rifaat Pașa intrase primul pe teritoriul Țării Românești, la 1 sept. 1848, cu un regiment de infanterie și unul de cavalerie. Lenoir (Ludovic Zwierkowsky), agent polonez în țările române; 25 *Ibidem*; 26 *Ibidem*, pp. 428-429; 27 *Ibidem*, pp. 526-529; 28 *Ibidem*, pp. 529-530.

CAPITOLUL III

PRIN ORGANIZAREA EMIGRAȚIEI ȘI SOLIDARIZAREA CU ALTE POPOARE LA O NOUĂ REVOLUȚIE

Inițiativele lui Ion Ghica în problema organizării emigrației și a sprijinirii revoluției din Transilvania

Înăbușirea brutală a revoluției din Țara Românească, prin dubla intervenție armată străină, a avut consecințe dintre cele mai grave asupra întregului popor, supus la vexațiuni permanente, determinate de întreținerea trupelor de ocupație. Prigoana, urmărirea, arestările, teroarea generalizată, ruperea legăturilor cu străinătatea, aspra cenzură, abuzurile de tot felul, silniciile și samavolniciile constituiau practici curente în Principatele Române.

Dezamăgirile încercate față de manevrele disimulate ale diplomației otomane s-au atenuat, cu trecerea timpului, făcând loc unor reveniri formale la atitudini mai conciliante față de Poartă, căci, de fapt, era singura mare putere în drept să acorde ocrotire și sprijin intereselor românilor în situația gravă în care se aflau Principatele. Ion Ghica se situa printre adepții unei constante și temeinice sprijiniri pe Puterea suzerană, altminteri neconcepând alternativă pentru abolirea protectoratului rusesc. Rămasă în continuare obiectiv de împlinit pe cale revoluționară, prin concentrarea eforturilor tuturor popoarelor oprite și dornice de eliberare națională, abolirea protectoratului Rusiei constituia, ca și în revoluția de la 1848, ideea politică fundamentală a luptei de emancipare națională, căci se opunea dezideratului de unitate politică, fără de care nu se putea concepe nici progres, nici independență națională.

Astfel că, neîntrezărindu-se alte mijloace eficiente pentru emancipare politică și socială, emigrații români se orientează tot spre revoluție, dar printr-o organizare mai temeinică și în solidarizare cu alte popoare oprite, considerate condiții fără de care nu era posibilă o victorie. Spirit moderat în concepții și în acțiune, Ion Ghica nu concepe un alt mijloc mai bun decât revoluția, până la mijlocul anului 1850, când renunță la această idee, adoptând mijloacele politice și diplomatice. Continuarea revoluției în Transilvania și Ungaria, consecințele antrenate de încheierea Convenției de la Balta-Liman din 1849 mai îngăduiau încă păstrarea

unor speranțe într-o eventuală ridicare revoluționară a popoarelor. Înăbușirea revoluției maghiare și a oricăror tentative de acest fel, chiar și în Franța, nu va mai îngădui speranțe iluzorii, căci numai o înfruntare militară între Marile Puteri va fi în măsură să modifice echilibrul de putere pe continent, de natură a permite abolirea protectoratului rusesc și adoptarea unui nou statut internațional pentru Principatele Române.

Inclus în firmanul de exilare, împreună cu ceilalți conducători ai revoluției române, Ion Ghica reușește să-și mențină poziția la Constantinopol, fără a fi internat sau arestat. El nu a fost surprins de evenimentele care au avut ca deznodământ înăbușirea revoluției în Țara Românească. După o perioadă de răceală a relațiilor sale cu înalții demnitari otomani, el revine la legăturile anterioare, fiind consultat și dorit ca interlocutor, nu numai de aceștia, dar și de către ambasadorul Angliei. Fără a mai reprezenta vreun organism politic, Ion Ghica continua să rămână la Constantinopol, ca reprezentant al românilor, intitulându-se, în corespondența trimisă către demnitarii străini, agent al partidului național valah. Într-un anume fel, el este unul dintre șefii emigrației române, semnând, în orice caz, în numele unui șef, adresele sau memoriile. În această calitate a sa, fie chiar și de șef nerecunoscut al unei părți a emigrației române după 1848, Ion Ghica a ajutat pe mulți compatrioți exilați pe lângă Poartă, pe lângă ambasadele străine, precum și pe lângă emigrațiile altor popoare: "A muncit enorm în acest timp - scria G. Zane - a alcătuit zeci de memorii și note pentru a susține revoluția română și a purtat o vastă corespondență, a făcut zeci, poate sute de demersuri personale pe lângă oamenii influenți".¹

După înăbușirea revoluției și retragerea conducătorilor în diversele capitale și orașe europene, Ion Ghica a trimis lui N. Golescu, la Paris, o scrisoare prin care se propunea alegerea unui singur conducător al emigrației în persoana fostului domn regulamentar Alexandru al II-lea Ghica, după ce va fi acceptat, în prealabil, programul revoluționar de la 1848. El mai trimitea și o scrisoare către fostul domn, în care-i solicita personal să accepte. În caz că Alexandru al II-lea Ghica nu ar fi fost de acord, Ion Ghica sugera ca să se declare însuși N. Golescu șef al emigrației, căci se bucura de prestigiu, apoi devenise apropiat al lui Suleiman Pașa, în timpul revoluției. Mai scria Ion Ghica să se ceară lui Gh. Magheru

să nu depună armele și să nu-și licențieze trupele, ci să treacă în Transilvania, împreună cu dorobanții și pandurii săi.²

Prea multe nu știa Ion Ghica despre emigrați și locurile unde se aflau, având corespondență îndeosebi cu Al. G. Golescu, agentul diplomatic al Guvernului provizoriu la Paris, cu Ioan Maiorescu, agentul la Frankfurt, care-i scriau la Constantinopol, spre a-l informa și a schimba opinii. El nu aflase încă despre alegerea la Sibiu a celor trei foști locotenenți domnești, în calitate de conducători ai emigrației, propunând fie pe Alexandru al II-lea Ghica, fie pe N. Golescu. În propunerile sale, se orienta în sensul unui prestigiu dobândit la conducerea statului, căci, altminteri, chiar reprezentanții guvernelor apusene evitau relații cu foștii conducători ai revoluției.

La câteva zile după înăbușirea revoluției muntene, sosea la Constantinopol J. A. Ubicini cu știri din țară și cu o petiție către Ministerul Afacerilor Străine al Turciei, din partea fostei Locotenente, cu scrisori ale lui R. Colquhoun către ambasadorul englez, cât și ale consulului francez către generalul Aupick. Ion Ghica mărturisea, mai târziu, că a ezitat să prezinte petiția celor trei foști locotenenți domnești, considerând că avea o redactare nepotrivită cu situația țării după 13 septembrie 1848, însă, în cele din urmă, a înmănat-o personal lui Aali Pașa, care, citind-o, afirma că este deplorabilă, apoi a promis că o va înainta sultanului. Nu s-a ținut de cuvânt, căci, după doi ani, Ion Ghica a zărit-o exact unde o pusese. I-a cerut-o înaltului demnitar otoman, argumentând că odată va folosi istoriei țării sale. Aali Pașa i-a dat nu numai petiția, dar și alte documente referitoare la problema românească.³

Împreună cu J. A. Ubicini, Ion Ghica a elaborat un proiect de organizare a emigrației române, spre a-l susține în prezența exilaților din Paris. Ideea fundamentală consta în alegerea unui singur șef, acceptată și de N. Bălcescu, Al. G. Golescu, Ion Bălăceanu ș.a., respinsă însă de C. A. Rosetti și frații Brătianu. Majoritatea fiind împotriva, proiectul a fost respins. C.A. Rosetti propunea un comitet de trei subordonat unui consiliu lărgit. În același timp, Chr. Tell și I. H. Rădulescu susțineau că fuseseră deja aleși conducători ai emigrației, la Sibiu.⁴

Proiectul elaborat de Ion Ghica și J. A. Ubicini prevedea stabilirea centrului de acțiune la Constantinopol, cu agenți în toate capitalele euro-

pene, în scopul de a susține pe lângă guvernele respective cauza românească și de a facilita propaganda în presă și în opinia publică asupra Principatelor Române, aflate sub regimul politic reinstaurat și susținut cu forța din afară. Se mai prevedea o înțelegere cu toți conducătorii liberali din Ungaria, Transilvania, Banat, Bucovina, Italia, Polonia, Germania, înființarea unui organ de presă al tuturor, necesar propagandei pentru unire, înfrățire și înțelegere. Ion Ghica aprecia ca favorabile condițiile pentru o înțelegere și unire a popoarelor asuprite. Românii aflați la Constantinopol intraseră chiar în relații cu unii italieni influenți care facilitau propaganda în diverse ziare. De asemenea, intraseră în legături cu agenții principelui Adam Czartorysky, cu radicalii maghiari și cu generalii polonezi aflați la comanda detașamentelor armate ale ungurilor și italienilor, în scopul organizării unei legiuni române în Transilvania, pentru a determina înțelegerea și o acțiune comună româno-maghiară. Generalii Bem, Czanowski, Vysocki și Dembinski promiseseră sprijinul lor. Ion Ghica crezuse posibilă chiar trecerea generalului Gh. Magheru în Transilvania cu pandurii și dorobanții săi. La Sibiu, însă, mare influență avea I. H. Rădulescu, potrivnic lui N. Bălcescu, C. A. Rosetti și fraților Brătianu. Pe toți cei care nu acționau conform vederilor sale îi acuza de trădare și spionaj, în serviciul Puterii protectoare. Pentru care motiv, ceilalți exilați s-au decis să rămână în afara acțiunilor celor trei foști locotenenți domnești, erijați în conducători ai emigrației. Considerând revoluția un indiciu al trezirii conștiinței naționale, un preludiu sau un episod al îndelungatului proces al înfăptuirii României, fiecare lucra cum aprecia mai bine pentru înfăptuirea acestui ideal.⁵

Problema conducerii emigrației române va fi una dintre cele mai dificil de rezolvat, căci intrau în divergență de opinii oameni politici pe care-i unise sentimentul patriotic și de solidaritate la conducerea revoluției. Fără prea multe legături între ei înainte de izbucnire, s-au ivit apoi suspiciuni, neîncredere, mai ales în Ion Ghica, trimis la Constantinopol încă din luna mai 1848. În pofida unor explicabile și de înțeles divergențe de opinii, care nu au sfârșit prin a scinda în mod detestabil, exilații români au căutat și găsit soluții provizorii, care să atenueze disputele și să permită concentrarea eforturilor în scopul comun al apărării și servirii cauzei naționale românești peste hotare.

Opiniile lui Ion Ghica referitoare la organizarea emigrației și concentrarea eforturilor la Constantinopol nu erau întâmpinate cu refuz din partea tuturor exilaților. Dimpotrivă, unii le găseau foarte interesante, bune de aplicat. Astfel, Al. G. Golescu îi scria, la 17 decembrie 1848: "Planurile tale de a ne aduna, ca să determinăm modul uniform după care trebuie să lucrăm, îmi place foarte mult, dar cum să-l pun în lucrare când nu sunt bani?"⁶. În aceeași zi, îi scria și Ștefan Golescu, din Paris: "Sunt și am fost totdeauna de părere ca cea mai multă parte a emigrației trebuie să tragă la Constantinopol, atât ca să dăm curagiu turcilor să se împotrivescă rușilor, cât ca să ne opunem la orice prefacere a instituțiilor noastre, până când mai întâi rușii nu vor eși din țeară".⁷ Și Nicola Bălcescu, aflat la Belgrad, îi scria că vroia să vină la Constantinopol, dornic "de o viață activă". Considera însă propunerea lui Ion Ghica de a se înființa o legiune română, pentru a se duce în Italia, ca nerealizabilă, din lipsă de oameni. Doar vreo 20-30 tineri emigranți ar fi dispuși să se înroleze și să lupte. Cât privește însă propunerea pentru organizarea unui comitet, făcută de Ion Ghica, o considera bună, fiind de acord cu punerea ei în aplicare, despre ea vorbind și cu fruntașii revoluției aflați pe ghimii pe Dunăre, apoi la Semlin, de unde aveau să se răspândească în diverse unghiuri ale Europei. Planul expus de N. Bălcescu includea propunerea de a se duce în Transilvania, unde să se alăture celorlalți emigranți, în vederea alegerii unui comitet. După debarcarea la Semlin, n-au mai fost însă de acord, opinând să se ducă mai întâi la Viena și după aceea să se reîntoarcă în Transilvania. Deocamdată, nici nu știa unde se mai aflau. La fel ca Al. G. Golescu, N. Bălcescu menționa impedimentul lipsei de bani pentru organizare, în timp ce conducerea revoluției era acuzată că ar fi luat mai multe milioane din Vistierie, deși, pe cât știa el "revoluția n-a costisit pe țeară mai nimic".⁸

Învinuiri din cele mai grave la adresa conducătorilor exilați ai revoluției române erau formulate și propagate în țară și străinătate, pentru a determina măsuri de urmărire contra lor și chiar de vindere sau confiscare a averilor, pentru a-i lipsi de mijloace de existență. Astfel Sfatul administrativ dădea curs cererii logofătului Nicolae Aristarchi, agentul Țării Românești la Constantinopol, pentru îndeplinirea unei executări silite asupra averii lui Ion Ghica. Străin de neam și țară, emisarul diplomatic al

caimacamului Constantin Cantacuzino reclama achitarea lefii și cheltuielilor de cancelarie pe trimestrele II și III ale anului 1848, în total: 122079 lei și 36 parale. Departamentul Vistieriei dăduse 32663,20 lei lui Ion Ghica, în calitate de reprezentant al fostului guvern provizoriu. În jurnalul Sfatului administrativ extraordinar se conchidea: "Sfatul, intrând în cercetarea acestei împrejurări și chibzuind că cu necuviință d. Ion Ghica și-a însușit acel titlu de reprezentant, și prin urmare și drepturile cuvenite lui, găsește cu cale ca acei lei 32663 par(ale) 20, ce rău și fără nici o cădere s-au luat de d-lui, să se împlinească din orice stare sau venit va avea în Prințipat d. Ion Ghica și să se întoarcă iarăși în cassa Vistieriei".⁹ Și, astfel, se decidea a se recupera și alte sume dovedite că au fost acordate de fostul guvern provizoriu.

La 16 decembrie 1848, Ef. Grant, secretarul consulatului britanic din București, scrie lui Ion Ghica despre această decizie a Sfatului administrativ informându-l că Pantazi Ghica, fratele lui Ion, îi vorbise despre rambursarea sumei către Vistierie. Ef. Grant promitea să se adreseze lui Fuad Efendi, fiind convins că va obține dreptate. Argumentul va consta în aceea că suma a fost primită de la Locotenența domnească, recunoscută de Suleiman Pașa ca guvern de drept și de fapt. Însă, desigur, boierii vor da dovadă de lașitate și meschinărie în această privință.¹⁰ După o zi, îi scria, din nou, lui Ion Ghica, solicitându-i să intereseze ambasadele străine asupra problemei confiscării bunurilor conducătorilor revoluției. Cererea a fost avansată de generalul Al. Duhamel lui Fuad Efendi, care a primit-o cu indignare, iritat, de altfel, că fusese dat la o parte în toate problemele importante, autoritățile rusești dând ordine direct caimacamului.¹¹

Propunerea generalului Al. Duhamel, deosebit de gravă, nu a fost acceptată de Poartă, care, primind sprijin din partea ambasadorilor Franței și Angliei, a devenit mai fermă în atitudinea sa față de pretențiile neînte-meiate și cu totul cutezătoare al diplomației ruse. Scriindu-i lui Dumitru Brătianu, la 25 decembrie 1848, Ion Ghica aprecia că, la Constantinopol, se ajunsese la o înțelegere ruso-turcă în privința Principatelor Române, încât se va recurge curând și la o soluție. Guvernul rus a răspuns celui englez că-și va retrage trupele din Principate oricând va cere Poarta și când va considera că-și poate asuma răspunderi pentru "siguranța boe-

rilor". Guvernul englez și ambasadorul său la Constantinopol dădeau sfaturi Porții să nu-și asume asemenea răspunderi, ci să se mențină ocupația rusă, până se va ajunge la o stabilizare temeinică a situației în Principate. Între timp, diplomații ruși au acceptat înfăptuirea unor îmbunătățiri în Principate, de această problemă ocupându-se îndeaproape V. P. Titov și Aali Pașa. Ion Ghica aprecia că Poarta nu dorea revenirea pe tron a lui Gh. Bibescu. Încheind, el își exprima multe speranțe pentru viitor, îndemnând pe D. Brătianu să intereseze presa germană și franceză în tratarea problemei alcătuirii unui stat românesc neutru, după exemplul Elveției, precum și a problemei poloneze, care trebuie în mod constant să fie la ordinea zilei "căci atunci este peste putință a nu trata și pe a noastră".¹²

Românii din Paris acționau cu febrilitate oriunde considerau că pot găsi audiență și înțelegere pentru cauza națională românească. Scriind lui Al. G. Golescu, la 6 ianuarie 1849, Ion Ghica mărturisea că-i produsese mare plăcere adresele trimise către Adunarea Națională a Franței și către lordul Palmerston. Îndemna să se includă tot mai mult în scrierile lor "dorința de a rămâne uniți cu Poarta, căci aceasta face o bună impresie și către streini și către turci". Să întreprindă tot ce le stă în putință în vederea susținerii cauzei românești. Ion Ghica se simțea izolat la Constantinopol, având nevoie de legături permanente cu toți exilații: "ar fi fost de mare importanță pentru mine aici să am relații regulate. Fără asemenea relații sunt cu totul de prisos aici și de nici un folos. O să ajung piste puțin a crede că nu am nici un cuvânt a-mi mânca amarul vieții în Pera cu peroții. Atunci voi prefera a mă trage într-un orașel al Italiei sau la Paris unde pot găsi o viață materială plăcută. Eu primesc a lucra din toate puterile și din toate mijloacele; dar voesc o organizație sistematică căci socotesc că fără organizație nu putem ajunge la nici un rezultat și mă voi hotărî a veni și eu la Paris".¹³

Exilații români din Paris nu resimțeau lipsa unei organizări, în sensul dorit de Ion Ghica, pentru că erau deja laolaltă, se întruneau, discutau, atât munteni cât și moldoveni, întreprindeau demersuri politice și diplomatice de comun acord sau pe cont propriu. Ion Ghica se afla cu adevărat izolat de prietenii săi de idei și sentimente, voind cu tot dinadinsul să trăiască lângă ei. Împrejurările nu-i vor îngădui, însă, împlinirea dorinței de a părăsi Constantinopolul, mereu ivindu-se câte ceva care să-l rețină. El

scrisese lui N. Bălcescu să vină în capitala Imperiului otoman, unde era mare nevoie de el, demnitarii otomani având o considerație aparte. A trimis, chiar, pe I. I. Filipescu să-l caute și să se înțeleagă cu el și cu românii din Transilvania și de la Viena, în vederea unei organizări temeinice. În genere, la Constantinopol demnitarii otomani se arătau bine dispuși față de români. La București s-au adunat boierii la generalul Alexandr Nicolaevici Lüders, decizând proclamarea legii marțiale: "oricine va vorbi de libertate va fi împușcat în 24 de ceasuri".¹⁴

Ion Ghica era foarte bucuros de a se fi regăsit prin intermediul corespondenței cu Nicolae Bălcescu, în acel timp aflat la Belgrad. Agreea părerea lui de a veni la Constantinopol, unde, deși nu puteau fi "cu totul în siguranță", totuși nu credea că vor avea de suferit mai mult ca în alte părți. Așteptându-l, Ion Ghica i se adresa în scris, rugându-l să lase un agent la Belgrad, care să le dea informații de tot ce se petrecea, eventual cifrat. Mai considera necesară înființarea unei agenții în Transilvania. Trimisese pe I. I. Filipescu ca să se înțeleagă cu N. Golescu și N. Ghica-Comănești în scopul organizării unui guvern central al emigrației române, menit a trata cu Poarta și celelalte Mari Puteri, în vederea Unirii Principatelor. Goleștii, Brătianu, Voinescu, Grădișteanu și alții se aflau în continuă mișcare de la Paris la Frankfurt, de acolo la Londra. Ion Ghica mărturisea că se temea de greșeli din partea lor, de natură a compromite pe români față de demnitarii otomani, precum și ai marilor puteri binevoitoare. El trimisese și un memoriu către Adunarea Națională a Franței și unul către lordul Palmerston. Scrisorile lui Alexandru G. Golescu le găsea pline de idei bune, însă se temea ca nu cumva să fie atras de unii și să vină în contradicție cu ambasadorul Turciei la Londra, care este binevoitor față de Principate. Astfel, a apărut un articol într-un ziar englez, semnat de *Un român*, ireverențios la adresa regilor și împăraților, care ar putea indispuce guvernul britanic.¹⁵

Ion Ghica își puna mari speranțe în sprijinul acordat de Poarta otomană Principatelor Române, deși, personal, nu avea o bună părere despre caracterul și practicile politice ale majorității demnitarilor. Era totuși singura pârghie prin care se putea acționa în greul mecanism politic instituit în relațiile internaționale, prin cedarea vremelnică în fața forțelor absolutismului. Astfel, la Constantinopol, agenții țarului Rusiei puneau la cale

fel și fel de intrigi, căutând să ajungă la o învoială cu Poarta în privința Principatelor Române: "boierii noștri sunt fusul intrigii acestiea -scria Ion Ghica lui N. Bălcescu; dar nădăjduiesc să nu izbutească". El găsea ca foarte bune sfaturile lui N. Bălcescu date în Transilvania. Miopia politică a conducerii revoluției maghiare, cauzată de "orgoliul național", constituie "o nenorocire fatală tuturor naționalităților". Dacă ar fi ajuns la o înțelegere cu românii și croații, altfel ar fi fost situația pentru toți. Ion Ghica apreciază că a fost și orbire din partea conducerii maghiare și nedes- toinicie din cea a românilor de nu s-a ajuns la o înțelegere. Oricum, ro- mânii din Transilvania s-au văzut puși în dilema, fie de a lupta contra principiilor liberale, fie contra naționalității lor. În acest sens, considera că românii "trebuie să ajute căderea Ungariei ca să-și scape existența po- litică". Mai sugera el lui N. Bălcescu ca emigranții români să lupte de partea cui vor, dar organizați în corp aparte, îndeosebi în Italia, căci se pare că "au repugnanță a să bate contra ungurilor". Deci, o legiune româ- nească în Italia "unde mi se pare resboiu neapărat".¹⁶

Concilierea sau înțelegerea românilor cu conducerea revoluției ma- ghiare constituiau deziderate nu numai pentru Ion Ghica, dar și pentru alți oameni politici români din Principate, dornici de a fortifica forțele care acționau împotriva absolutismului. A acorda însă prioritate princi- piilor democratice alături de un guvern maghiar care nu recunoștea iden- titatea națională a românilor transilvăneni, însemna a renunța la existența națională. O dureroasă dilemă, asupra căreia Ion Ghica va reflecta, după trecerea anilor. El aprecia că, dintre cele trei națiuni existente, fiecare do- rea Transilvania pentru sine însăși: maghiarii sub pretextul cuceririi, sașii sub cel al actelor regale care-i stabiliseră coloniști, iar românii pentru că se considerau cei mai vechi dintre locuitorii ei, fiind și de trei-patru ori mai numeroși decât toate celelalte la un loc: "Guvernul împărătesc, folo- sindu-se de ideea nenorocită a ungurilor, de a voi să maghiarizeze pe ro- mâni, știuse să semene și să hrănească ura și gelozia între români și un- guri, ură care crescuse din zi în zi, mai ales de când părăsise limba latină, care unia fără rivalitate deosebitele naționalități; și acum lupta degene- rase în război de exterminare".¹⁷

Ion Ghica aprecia că ideea de maghiarizare se dovedea deosebit de periculoasă, iar ideea de unire cu țara, aclamată la marea adunare de la

Blaj, adică îndepărtarea de Ungaria, era totuși intempestivă. Ambele idei ațâțau pe unii contra altora, fiind de folos numai absolutismului. Emigranții români trebuiau să convingă pe maghiari că ei fiind în număr de 4 milioane nu puteau asimila 20 milioane de alte naționalități: "Kossuth înțelegea bine aceasta și convenia, însă numai între patru ochi, dar oficial zicea lui Bălcescu că, dacă renunță la ideea maghiarizării, n-ar mai fi el Kossuth". În vorbe, recunoștea că ungurii și românii erau popoare izolate în Europa centrală și răsăriteană, trebuind să se unească. O conciliere cu românii din partea ungurilor ar fi adus o contribuție de peste 200000 de luptători contra absolutismului imperial, sprijinul țarului Rusiei rămânând fără efect.¹⁸

Solidarizarea popoarelor care luptau pentru libertate și democrație împotriva absolutismului se impunea cu necesitate, dacă doreau să obțină victoria. Ioan Maiorescu scria lui Al. G. Golescu despre greșeala care a comis-o conducerea revoluției române de a-și pune mari speranțe în Franța republicană și a neglija ponderea guvernului britanic în problema orientală, îndeosebi în cea românească. Cu toții, conducătorii revoluției considerau că influența cea mai mare asupra guvernului otoman o avea cel francez: "De la începutul revoluțiunii până astăzi, Franța n-a avut nici o politică, n-a fost sigură nici de sine acasă". Influență la Constantinopol au avut și au Rusia și Anglia" pentru că numai ele au rămas până acum neclintite de cutremurul modern". Curtea din Petersburg nu putea trata problema românească în interesul românilor. Singur guvernul englez o putea face, dar n-a întreprins nimic.¹⁹

Ion Ghica nu se sprijinea totuși exclusiv pe politica guvernului Franței în acțiunile sale politice și diplomatice, utilizând adeseori relații bune cu ambasadorul și diplomații britanici la Constantinopol. Guvernul englez nu agrea mișcările revoluționare, din care motiv a rămas în expectativă până la înăbușirea lor. La 21 ianuarie 1849, Ion Ghica informa pe N. Bălcescu precum că Puterile occidentale se arătau dispuse să sprijine pe români, pentru a obține fie chiar și numai jumătate din ceea ce au sperat. Generalul Al. Duhamel a propus lui Fuad Efendi trimiterea de trupe rusești și turcești în Transilvania, dar guvernul otoman s-a opus. Țarul era însă decis să treacă munții în Transilvania, pentru a înăbuși revoluția. Al. Duhamel a cerut chiar confiscarea averilor emigraților români.²⁰

Toți românii se aflau în condiții deosebit de nefavorabile luptei lor pentru libertate națională și socială. Cei din Transilvania, în plină revoluție, își puseseră mari speranțe în frații lor de peste Carpați. Transilvania fusese prevăzută ca loc de refugiu pentru revoluționarii din Principate, în caz de nereușită. Locotenenții domnești au uitat însă de deciziile luate în Comitetul revoluționar înainte de declanșarea revoluției și n-au trimis ajutoare armate în Transilvania după 13 septembrie 1848. Astfel, considera Ion Ghica, dacă generalul Gh. Magheru ar fi trecut cu 5 000 de români în Transilvania spre a aduce pacea între români și unguri, ar fi dezangajat o armată de 40 000 de unguri "ținută în respect și paralizată în toate mișcările de un pumn de români fără arme, comandați de Iancu și Axentie". În acest caz, generalul Bem ar fi acceptat toate condițiile puse de români, pentru cooperare militară. Nici măcar armele strânse de Guvernul provizoriu din București nu au fost trimise mai înainte de 13 septembrie 1848 românilor din Transilvania, ci sașilor, de către caimacamul Constantin Cantacuzino, după înăbușirea revoluției, deși românii ar fi avut absolută necesitate de ele, căci erau atacați cu sălbăticie și jefuiți, apărându-se doar cu ciomege. Fie chiar și numai în condiții rudimentare de tehnică de luptă, românii erau foarte dârzi, atacând periculos, respingând și ținând o armată de 40 000 de oameni. Faptele lor de neasemuit eroism vor fi tratate cu răceală și indiferență de Curtea din Viena după înăbușirea revoluției maghiare. Încât la 1848-1849 românii n-au dobândit nimic, în afară de înfruntarea lor dârză cu asupritorii de veacuri ai națiunii lor.²¹

La începutul anului 1849, veniseră la Constantinopol N. Bălcescu și Ion Bălăceanu. Împreună cu Ion Ghica, ei au preconizat alcătuirea unei legiuni române care să lupte alături de maghiari contra absolutismului imperial și pentru eliberare națională. Întrucât ungurii și românii se aflau în conflict, se impunea cu necesitate concilierea lor. N. Bălcescu și I. Bălăceanu se angajau să se ducă în Munți Apuseni spre a se înțelege cu Avram Iancu și Axente Sever. Conducerea revoluției române din Transilvania era sfătuită de cei trei, prin scrisori, să ajungă la o înțelegere cu guvernul maghiar, căci o victorie a revoluției ungare, fără sprijinul românilor, ar determina nerecunoașterea drepturilor naționale. Pe deasupra oricăror interese materiale existau ideile care se adresau cugetului și senti-

mentului. Revoluția constituia o idee sublimă. Se preconizase chiar înființarea unei legiuni italiene care, împreună cu cea românească, să lupte alături de unguri. La începutul anului 1849, armata revoluționară maghiară învinsese peste tot armatele imperiale, încât împăratul Franz Joseph n-a avut altă soluție de salvare decât apelul la ajutorul țarului Rusiei: "Transilvania - scria Ion Ghica - este o cetate tare pentru Ungaria, dar pentru români este ceva mai mult, este o chestiune de naționalitate, o chestiune vitală. Situațiunea dificilă în care se aflau atunci ungurii îi silia să lase la o parte trufia maghiară și erau nevoiți a primi condițiunile românilor, ca să-i poată avea alături cu dâșii în lupta pentru libertate".²²

Animați de o arzătoare dorință a înfrângerii forțelor reacțiunii, cei trei oameni politici români regăsiți la Constantinopol luau dorința drept posibilitate, neintuind că opoziția categorică, profund dăunătoare, a conducerii revoluției maghiare la orice încercare de conciliere cu românii, pe baza respectării drepturilor lor naționale, avea să constituie un obstacol de netrecut, riscând chiar înăbușirea revoluției. Contele L. Teleki dădea asigurări, la Paris, că soarta românilor din Transilvania va fi identică cu a croaților și sârbilor, precum și a altor naționalități din regatul maghiar²³, însă nimic clar nu se contura, în perspectivă, afară de vagi promisiuni verbale.

În împrejurările existente, se imaginau soluții plauzibile, dar rămase iluzorii, căci prejudecățile prevalau asupra rațiunii, neîngăduind unor popoare să se solidarizeze în lupta pentru libertate. Prejudecățile prevalau chiar în tendințele de solidarizare în cadrul aceleiași națiuni și chiar în cadrul aceluiași guvern sau grupare politică. Emigrația română suferea din cauza unor prejudecăți, a unor resentimente, a unor divergențe de natură a compromite realizarea unei propagande eficiente pentru cauza națională. Din Constantinopol, Ion Ghica scria lui Al. G. Golescu, la Paris, că timpul trecea, cu lunile, cu anii, fără a se realiza tot ce era necesar. Nu aveau nici măcar consolarea de a fi făcut tot ceea ce se considera omește posibil. El se temea de divizări și zăzanie între exilați. Românii din Paris nu se înțelegeau între ei, însă natura împrejurărilor îi constrângea să acționeze unitar. Nu trebuia să-și facă însă prea mari iluzii, ci să ia realitățile așa cum sunt. Astfel, Anglia și Franța nu vor să vorbească în favoarea românilor, invocând respectarea principiului integrității Imperiului

otoman. Ca atare - aprecia Ion Ghica -, ajutorul nu putea veni decât din partea Turciei. De aici, necesitatea de a coopera cu demnitarii otomani, căci altfel nimeni nu va asculta pe români, nici nu le va acorda vreo atenție. Trebuia demonstrat guvernului otoman că românii constituie o forță, că dispun de mijloace de acțiune. Or, pentru aceasta erau necesare unirea eforturilor și a inteligențelor, exercitarea unei influențe în țară. În ochii Porții românii nu se puteau menține decât prin organizarea sistematică, adică printr-un șef care să țină sub voința sa pe toți românii din Moldova și Țara Românească. Deși un democrat convins, totuși Ion Ghica, atunci când patria se află în pericol, propune dictatura în persoana generalului Gh. Magheru. Trebuia ținut seama că emigrații români nu păreau altceva în ochii cabinetelor europene decât conspiratori, dar de aceste cabinete au nevoie. Ca atare, se impune discreție între exilați, indiscrețiile în condițiile existente fiind totuna cu trădarea.²⁴

Ion Ghica susținea, ca și alteori în scrisorile sale, că rolul emigraților consta în a acționa pe lângă Poartă pentru a o determina să pună în vigoare așa-numitele capitulații și să acorde reforme în Principate. Era necesar de a o convinge că exilații români reprezentau adevăratele interese ale țării, că reprezentau opinia generală. Or, acestea nu deveneau posibile decât printr-o înțelegere între ei, prin îndepărtarea tuturor pretextelor de discordie, în vederea realizării unei acțiuni comune. N. Golescu nu venise încă la Constantinopol, unde toate decurgeau fără participarea românilor, fără a ține seama în vreun fel de existența lor. Ion Ghica menționa că, dacă a fost ținut la curent cu diverse știri, apoi aceasta o datora relațiilor sale amicale cu unele persoane din Constantinopol, căci altminteri a făcut greșeala de a-și paraliza acțiunea în capitala Imperiului otoman, ținându-se pe planul doi, voind să demonstreze că sunt alții mai impozanți decât el, din dorința de a imprima mai multă vigoare emigrației. A comis însă o greșeală, în condițiile unor indolențe și indiferențe manifestate. Considera că numai Al. G. Golescu își îndeplinea cu demnitate misiunea.²⁵

În realitate, exilații români acționau peste tot și cu deosebită stăruință, însă cei mai mulți nu erau pe placul unor moderați ca Ion Ghica și Al. G. Golescu, prea mult atașați ideii de căutare cu prioritate a unui sprijin la Poarta otomană. Îndeosebi Ion Ghica "în toate ocaziile invita la moderație, la abandonarea oricărui exces de limbaj și la repudierea extremis-

mului”²⁶. Dacă din punctul de vedere al perspectivelor imediate el scruta cu luciditate viitorul, în cele îndepărtate nu se mai situa la aceeași înălțime de vederi. Exilații români căutau și ei diverse soluții pentru o organizare, însă deveneau dificil de conciliat părerile extreme. Astfel, Gh. Magheru informa pe Al. G. Golescu asupra unei alte încercări de organizare din partea emigrației române din Constantinopol, care a alcătuit un proiect menit a organiza emigrația moldoveană, având ca secretar pe Th. Rășcanu, și pe cea munteană, având ca secretar pe Ion Ghica, până la alegerea șefilor. Gh. Magheru respingea categoric propunerea de constituire a două emigrații, ca un act “împolitic și imprudent”. El nu era de acord nici cu alegerea unui singur șef al emigrației.²⁷

În pofida calităților personale, care-l recomandaseră pe Ion Ghica să reprezinte “partidul național” român la Constantinopol, îndeplinind această misiune și după 13 septembrie 1848, în numele aceluiași partid, ideea alegerii sale ca șef al emigrației nu era agreată de ceilalți, căci profesa concepții liberal-moderate, care-l izolau fie de o extremă, fie de cealaltă, adică de majoritate. Radicalii, îndeosebi frații Brătianu și C. A. Rosetti, concepeau o politică mai flexibilă și mijloace virulente de acțiune, pentru a determina Poarta să iasă din letargie, comportându-se fără menajamente, căci o considerau vinovată și lașă față de români. Și Ion Ghica observa realitățile existente, dar propunea alte mijloace pentru propagandă și acțiune. Astfel, cu deplin temei, el mărturisea lui Al. G. Golescu că trăiau într-o epocă foarte interesantă, că asistau la cel mai mare deznoământ politic pe care l-au văzut vreodată. Reacțiunea va întreprinde multe contra progresului, dar acesta va ieși victorios, căci nimic nu va împiedica omenirea să meargă înainte. Principiile tratatului Sfintei Alianțe din 1815 erau zdruncinate și nu mai puteau servi unei societăți moderne. Astfel că, principiul naționalităților va triumfa și va servi ca bază viitoarei organizări. Un congres care va avea loc mai curând sau mai târziu nu va favoriza o națiune sau alta: “Noi am dat semnul de viață în timpul celor trei luni cât a durat revoluția noastră în anul din urmă care a fost de un foarte bun efect prin moderația sa și prin atitudinea sa calmă și demnă - scria Ion Ghica lui Al. G. Golescu -; dar noi n-am făcut încă atât pentru a ne culca pe lauri; avem încă nevoie de a nu lăsa să se uite și mai ales de a nu ne purta de o manieră care să ducă la distrugerea bunului

efect pe care l-am produs. Noi trebuie să multiplicăm eforturile, să acționăm asupra tuturor problemelor, să dăm peste tot semn de viață; să ne impunem Europei nu prin importanța noastră materială, căci ea este (...), dar și prin importanța noastră politică”.²⁸

Elogiind marile merite din timpul revoluției, care a evitat oricare exces, Ion Ghica nu considera de ajuns ceea ce se întreprinsese, ci necesar de continuat eforturile în vederea organizării temeinice a unei noi ridicări la luptă, cu sorți de izbândă. Pentru aceasta - aprecia el - nu era nevoie de oameni de geniu, ci de oameni de bun simț, activi și energici, lipsiți de vanitate. Considera o mare greșală de a sta cineva departe de teatrul desfășurării unor grave evenimente. Astfel că, toate eforturile trebuiau concentrate în vederea realizării unui scop comun. Ion Ghica îndeamnă pe Al. G. Golescu să acționeze în maniera de până atunci, adică moderată, pe care o găsește excelentă, aducând importante servicii cauzei naționale românești. El se afla în serviciul patriei și, prin urmare, trebuia să facă abstracție de grupuri politice și de oameni, care nu știu decât să pozeze spre a fi admirați. Cât îl privea, Ion Ghica se angaja a contribui pe măsura slabelor sale mijloace, servindu-și patria. Oricum, la Constantinopol, trimișii celor trei locotenenți nu vor avea nici o trecere. Prezența lor înșiși la Constantinopol ar întâmpina dificultăți. De altfel, în Transilvania n-a fost nici o alegere a foștilor locotenenți la conducerea emigrației. Așadar, se impunea cu necesitate alegerea unui singur șef cu un consiliu de două persoane. Potrivit opiniei lui Ion Ghica, șeful trebuia să îndeplinească următoarele condiții: să reprezinte cele două Principate Române a căror soartă nu putea fi separată; să fie om de bun simț, bun patriot și devotat. Aceasta era, de altfel, concepția emigraților români din Constantinopol.²⁹

Moderat în concepții, omul politic liberal Ion Ghica preconiza totuși mijloace radicale de organizare a emigrației, cu un singur șef, care să-și asume chiar atribuții dictatoriale, pentru a reuși în scopul propus. El dezagreă atitudinea foștilor locotenenți, I. H. Rădulescu și Chr. Tell, pe Nicolae Golescu disociindu-l și propunându-l chiar unic șef. Într-adevăr, cei doi se impuseseră ca șefi, printr-o alegere formală, la Sibiu, de către emigrații români aflați acolo, după 13 septembrie 1848, nu însă dintre cei mai proeminenți. La Paris, s-au considerat ca atare, stârnind adversități.

Cu toate acestea, Locotenența domnească fusese recunoscută de Suleiman Pașa și îndeplinise funcții de conducere o lună și jumătate. Se aprecia, în temeiul acestui considerent, că va avea audiență pe lângă guvernele europene și la Poartă, încât, măcar temporar și de către exilații din Paris a fost acceptată. Ion Ghica și emigrații din Brussa nu o acceptau însă, făcând repetate propuneri pentru alegerea unui șef la conducerea unei emigrații unite muntene și moldovene, căci foștii locotenenți reprezentau doar emigrația munteană.

În condițiile existente la începutul anului 1849, Ion Ghica nu credea în eventualitatea unui război ruso-turc. Țara Românească se afla complet ruinată, Poarta se va mulțumi cu restabilirea Regulamentului organic, Rusia va impune noi condiții, de natură să legitimeze ingerințele în problemele interne. Gruparea politică din emigrație, care se sprijinea pe Turcia, va fi zdrobită pentru totdeauna. Și turcii, și românii au fost înșelați în speranțele lor. J. A. Ubicini se afla la Constantinopol, dar șansele sale de a înființa un ziar se dovedeau nule. Țarul Rusiei nu va evacua Principatele, căci nu avea o poziție mai bună de a acționa de îndată asupra tuturor popoarelor slave din Turcia și Austria.³⁰

Evident, Ion Ghica încerca sentimente de decepție, dacă nu de descurajare, în momentul în care nu întrevedea perspective mai bune pentru țara sa, aflată la discreția forțelor arbitrariului și absolutismului. În astfel de moment, referindu-se și la o scrisoare a lui Al. G. Golescu, Ion Ghica mărturisea că niciodată n-a aspirat să fie nici un om de răspântie, nici unul care să cerșească admirația publică: "eu mă stimez - scria el lui Al. G. Golescu - pentru a fi un om devotat țării mele, dintotdeauna nimic n-am precupețit pentru a-i fi util; dacă n-am putut să-i aduc servicii, aceasta nu este desigur lipsa bunăvoinței. Dacă am reușit vreodată în câte ceva, n-am devenit vanitos. Am lucrat totdeauna fără ostentație, fără gânduri ascunse, fără nici o considerație personală pentru mine sau pentru prietenii mei atât de ambițioși, cum se spune. Îți mărturisesc cu scrupulozitate și cu mândrie, niciodată n-am găsit altă ambiție în inima mea decât aceea de a vedea patria mea liberă și fericită și ași putea reduce la tăcere pe calomniiatorii mei, dovedindu-le matematic că am mai multă abnegație și dezinteres decât ei".³¹

Om de certă valoare intelectuală, Ion Ghica era bănuț de acțiuni ab-

sconse, duse pe cont propriu, în interes personal, sub imboldul unor ambiții personale sau ale prietenilor săi. Neavând posibilitatea să-i controleze acțiunile la Constantinopol, adversarii politici, îndeosebi I. H. Rădulescu, răspândeau tot felul de presupuneri, menite a-i crea dificultăți sau a-l prezenta într-o postură defavorizantă în fața exilaților, pentru a-l discredita. De aceea, ținea atât de mult Ion Ghica să-l prevină pe Al. G. Golescu, aflat la Paris, asupra insinuărilor perfide la adresa sa, din partea unor oameni intriganți.

Tenace și perseverent, convins că tot ce întreprindea pentru cauza națională era de folos, Ion Ghica nu descuraja în fața dificultăților, necum în fața unor "insinuări perfide" din partea unor compatrioți, prea vanitoși, pentru a reuși să depășească resentimentele personale, în favoarea unui interes superior, de ordin general. Adresându-se lui Al. G. Golescu, el opina ca românii aflați la Constantinopol să se ducă în Transilvania. Dezaproba însă categoric pe cei care susțineau ridicarea poporului în Țara Românească, considerând că, prin aceasta, ar determina Poarta la un război. Astfel, s-ar face jocul Rusiei, căci s-ar ajunge la o înțelegere între cele două Mari Puteri pentru a zdrobi din nou pe români. Ion Ghica aprecia că, în acel moment, Poarta era foarte slabă, pentru a o angaja în acțiuni în favoarea românilor. Numai guvernele Angiei și Franței ar putea-o stimula, dar problema se afla în curs de aranjare, încât românii trebuiau să se ferească de a încurca lucrurile. Oricum, aprecia Ion Ghica, era necesar ca exilații să fie gata pentru a reîntra în țară înarmați, spre a ridica poporul la luptă în momentul declarării războiului. Însă, dacă se vor ridica precum în anul trecut, Omer Pașa va trage cu tunul.³²

Sesizând greșelile comise de compatrioții săi radicali, Ion Ghica nu este dominat de resentimente, înțelegându-le totuși pornirea entuziastă, generată de nețărmurita dragoste de patria și poporul lor. De aceea, într-o scrisoare către Al. G. Golescu, îl îndeamnă la o înțelegere cu radicalii liberali. Astfel, în privința lui Ion Voinescu al II-lea, C. A. Rosetti și frații Brătianu, Ion Ghica aprecia că "sunt oameni capabili și care-și iubesc țara tot atât de mult ca noi". Ca atare, să se înțeleagă cu ei și să acționeze în același scop, fiind folositori cauzei naționale, căci existau mijloace. Legăturile cu radicalii se dovedeau, astfel, necesare, fără însă a merge prea departe.³³

Nedepășirea anumitor limite în colaborarea cu radicalii însemna, în accepțiunea lui Ion Ghica, neantrenarea în acțiuni considerate utopice, irealizabile, și în propagandă care să irite Poarta otomană. În scrisoarea sa către Al. G. Golescu, el se pronunța categoric contra calomniilor și învinuirilor nefondate, iar în cazul că nu se va putea ajunge la o înțelegere pe planul general al emigrației române, fiecare să acționeze în cercul său de relații personale. Astfel, el va fi mulțumit să colaboreze cu Ioan Maiorescu, căci aprecia că urmărirea același scop, adică prăbușirea celor trei imperii și formarea de state naționale confederate pentru a contrabalansa tendințele celor puternici și a le garanta independența și naționalitatea. În acest scop, Ion Ghica opina că trebuie acționat sistematic, ținând seama că micile popoare asuprite n-au nici mijloacele de a se înțelege între ele mai dinainte și nici forța necesară de a lupta contra urei și prejudecăților, cu abilitate atâțate între ele, pentru a le slăbi: "Dacă revoluția noastră n-a servit la altceva, ea a servit cel puțin a împiedica înțelegerea între Rusia și Turcia și o intervenție serioasă contra Ungariei. Fără acest *different* și fără teama pe care o avea Rusia de a vedea izbucnind un război între ea și Turcia, ea ar fi intervenit cu 100 de mii de oameni și poate chiar de acord cu această putere, de la începutul mișcării maghiare, care ar fi fost zdrobită. Astăzi, chiar dacă Rusia intervine și se va înțelege ea însăși în această privință cu Turcia, va găsi pe maghiari în plină desfășurare și atât de bine organizați pentru a putea respinge trupele moscovite".³⁴

De data aceasta, Ion Ghica intra el însuși sub incidența unor concepții iluzorii, dovedite utopice, irealizabile. Precum C. A. Rosetti aprecia, nerealist desigur, că va izbucni o revoluție în Franța și se va întemeia o Republică democratică și socială, noțiuni existente doar în imaginația sa înflăcărată de idealuri, realizabile în alte timpuri și alte împrejurări istorice, la fel Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Cezar Bolliac și alții considerau posibilă o conciliere dintre românii din Transilvania și conducerea revoluției maghiare, în vederea unei lupte comune contra absolutismului habsburgic. Entuziasmat de venirea la conducere a armatei revoluționare maghiare a generalilor polonezi, Ion Ghica întrevedea o posibilitate de a ajunge la o înțelegere cu guvernul revoluționar, prin intermediul lor. Astfel, într-o scrisoare adresată generalilor polonezi comandanți ai armatelor maghiare își exprima convingerea că Principatele Române nu vor

avea cu adevărat o existență politică demnă de luat în considerație, fără ca Polonia să reintre în drepturile sale istorice. Dușmanul comun al celor două popoare le determină la solidaritate pentru împlinirea aceluiași aspirații naționale. De altfel, timp de 18 ani, românii n-au făcut decât să întrețină cele mai cordiale relații cu emigrația polonă. Cu multă satisfacție au aflat apoi despre generalii polonezi, cărora li s-a încredințat conducerea armatelor revoluționare maghiare, constituind o garanție pentru bunele relații între popoarele vecine. În ceea ce-i privește, românii sperau ca generalii polonezi să contribuie la anihilarea urii între națiuni, atât de intens și abil întreținută de Curtea din Viena, între românii din Transilvania și Banat, pe de o parte, și maghiari, de altă parte. De aici, necesitatea ajungerii la un acord, la o înțelegere. Din partea lor - dădea asigurări Ion Ghica -, românii promiteau că vor depune toate eforturile în vederea îndeplinirii unei astfel de nobile sarcini. Ca atare, ruga pe generalii polonezi ca, după ce vor lua cunoștință de instrucțiunile speciale date lui Nicolae Bălcescu, să-i acorde asistența necesară pentru îndeplinirea misiunii sale, ca agent al partidului național din Țara Românească.³⁵

Nicolae Bălcescu urma să plece din Constantinopol în Ungaria, pentru a întreprinde demersuri în scopul unei concilierii româno-maghiare. În același sens, adresa Ion Ghica o scrisoare și către L. Kossuth. Astfel, precum în scrisoarea către generalul Josef Bem, el apela la Kossuth să acționeze pentru solidarizarea popoarelor maghiar și român în vederea atingerii unui scop comun, interesele lor fiind strâns legate, pericolul fiind același pentru ambele popoare. Pentru care motiv, partidul național din Țara Românească acredita pe lângă L. Kossuth, ca agent plenipotențiar, pe N. Bălcescu, pe care-l autoriza să ia, în numele acestui partid, toate angajamentele considerate necesare cauzei românești.³⁶

Concomitent cu aceste demersuri întreprinse pe lângă conducerea revoluției și armatei maghiare, în vederea facilitării și îndeplinirii misiunii de conciliere dintre români și maghiari, Ion Ghica se dedica unei intense activități diplomatice la Constantinopol, menite a evidenția Porții și reprezentanților Marilor Puteri prietene necesitatea evacuării Principatelor Române de către trupele de ocupație, abolirii protectoratului rusesc și reintrării în drepturile depline de autonomie. Astfel, într-o notă-memoriu adresată Porții și misiunilor diplomatice ale Puterilor străine, în luna mai

1849, Ion Ghica menționa că problema Principatelor Române se pune cu acuitate, în mod tranșant și fără echivoc. După 1829, deși a fost ridicată în decursul tratativelor dintre Poartă și guvernul din Petersburg, fie din neglijența Porții, fie din greșeală s-a cedat neconținut presiunilor diplomației ruse. Astfel că, Principatele Române au ajuns într-un tot la discreția Puterii protectoare. Firmane după firmane au fost promulgate sub presiunea acestei diplomații, menite a pedepsi sever pe români, atunci când, pe baza relațiilor speciale cu Poarta, se cereau respectate drepturile lor la autonomie sub suzeranitatea otomană. Cu satisfacție au salutat românii tratatul din 1841, considerându-l un mijloc important pentru Poartă, în sensul de a se preocupa de viitorul Principatelor Române. Speranțele le-au fost însă înșelate, căci solitudinea Puterii suzerane a continuat să le lipsească, existența politică fiindu-le tot mai periclitată. Ocuparea armată a Principatelor, cu un an în urmă, a fost întârziată, ca apoi să se profite de slăbiciunea Puterilor occidentale, spre a se efectua în condițiile deja cunoscute.³⁷

Întemeiat pe drepturile din vechime ale Principatelor la autonomie statală, Ion Ghica menționa că românii au adresat proteste Puterilor suzerană și protectoare contra ocupării armate, spre a face cunoscută Europei situația deplorabilă pe care le-a creat-o Regulamentul organic. Aranjamentul diplomatic între guvernul otoman și generalul rus P. H. Grabbe l-a determinat pe Ion Ghica să se adreseze ministrului otoman de externe, semnalându-i câteva aspecte ale problemei Principatelor Române. Spre a evita perspectiva sumbră a amenințării ființei statale, Ion Ghica susținea că Principatele Române făceau parte din Imperiul otoman, fiind conduse, din vechime, în virtutea drepturilor speciale acordate de sultani, în schimbul supunerii de bună voie, drepturi recunoscute de Curtea din Petersburg și incluse chiar în articolul V al Tratatului de la Adrianopol din 1829. În loc de respectarea acestor drepturi de către Puterea protectoare, de la sine înțeleasă prin menționarea într-un tratat ruso-turc, românii se vedeau pedepsiți atunci când își exprimau dezideratele naționale.³⁸

Pe baza drepturilor cunoscute la autonomie, Ion Ghica recurgea la argumente de necontestat pentru afirmarea lor. Astfel, preciza că n-a fost de ajuns ocuparea armată a Principatelor Române de către trupele otomane, că au mai intrat și cele ruse, deși intrarea nu era efectiv necesară,

căci situația se restabilise oricum prin înăbușirea revoluției. O invazie armată rusească nu putea avea ca scop în nici un fel înfrângerea unei rezistențe, ci numai pedepsirea aspră a românilor de a se fi arătat fideli Puterii suzerane și de a le demonstra că nu pot obține nimic din partea ei fără acordul Curții protectoare. În cazul unei prelungiri, ocupația armată rusească se va dovedi dintre cele mai funeste. Carantinele de pe Dunăre se aflau în mâna acestei armate, ele nefiind altceva "decât un cordon politic servind a împiedica și a supraveghea relațiile între Principate și Turcia". Or, drepturile românilor recunoscute de Poartă constau într-o administrație națională independentă cu un șef de stat aparținând țării și o legislație națională. A încerca numirea unor domni, în dauna unor alegeri, și a suspenda Adunările obștești însemna îndepărtarea locuitorilor Principatelor de atașamentul datorat Porții, căci se nesocoteau drepturile lor naționale recunoscute prin tratate.³⁹

Invocarea unor drepturi acordate din vechime românilor nu putea semnifica altceva decât reîntrarea Principatelor în drepturile depline de autonomie, considerată o condiție fără de care nu era posibilă evoluția spre unire și independență. Vanitățile Porții otomane erau cu grijă menajate pentru a o angaja mai ferm în procesul desprinderii Principatelor de regimul pernicios al protectoratului exclusiv. Constituind un simulacru de reprezentare națională, Ion Ghica invoca și anularea suspendării Adunărilor obștești. Aceste Adunări constituiau o reprezentare la vârf, adică numai la nivelul clasei dominante, întrevăzându-se totuși un început de viață parlamentară, care să permită trecerea la reforme de structură, vizând democratizarea vieții publice, în perspectivă, prin antrenarea în procesul de modernizare a tuturor claselor sociale.

Eminentul cunoscător al stărilor de lucruri din Principatele Române, fostul profesor de economie politică de la Acadmeia Mihăileană, recurge la analiza compoziției sociale. În total, Ion Ghica menționa existența a nouă milioane de români pe teritoriul vechii Dacii, aproape jumătate locuind în Moldova și Țara Românească, dependente de Imperiul otoman. Țara Românească număra până la două milioane și jumătate de locuitori, dintre care două milioane țărani și 500 000 meseriași. Comerțul ei se afla aproape în întregime în mâna străinilor. În afara celor două clase trudi-toare, se afla clasa boierilor, circa două mii de familii, alcătuind o aristo-

crație birocratică, fără a dispune de vreuna din calitățile care caracterizau aristocrațiile din țările occidentale. Ion Ghica aprecia că boierii se împărțeau în mari și mici. Primii, în număr de 70-80, erau aproape în întregime fanarioți, fie prin origine, fie prin căsătorii. Boierii mici erau creaturile și oamenii servili ai celor dintâi, fiindu-le supuși cu devotament, neavând altă voință decât a patronilor lor. Nici pe departe nu se putea face o analogie între aristocrația română și cea occidentală.⁴⁰

În condițiile existenței unui regim absolutist oriental, Ion Ghica avea să constate o aristocrație de funcții în Principatele Române. Boierii rămași fără ranguri deveneau mazili, iar rudele lor apropiate neamuri. Într-un studiu dedicat claselor privilegiate, el îi include alături de categoria celor aproximativ 24 000 de indivizi trecuți în registre ca infirmi și incapabili de a-și îndeplini datoriile către stat. În Regulamentul organic existau dispoziții speciale în privința lor. În afara acestora, mai figurau 5 500 de indivizi cu titlul de *boieri de neam* sau de mică nobilime, urmași ai vechilor familii care au avut un rol în țară. Ei erau scutiți din tată în fiu de dări, până la ultima generație, constituind singura aristocrație pe care o recunoștea Regulamentul organic. Pe viitor, acest drept nu mai putea fi acordat, deoarece boierii existenți nu se mai bucurau ei înșiși de acest drept decât până la prima generație, încât nepoții lor intrau în domeniul dreptului comun, dacă nu obțineau un rang.⁴¹

În vechime românii au avut o nobilime, alcătuită dintre vitejii ce se distingeau pe câmpurile de luptă în timpul războaielor purtate în Evul Mediu. Astfel că, vechea boierime românească se distingea prin patriotism în lupta cu popoarele invadatoare. Cei mai mulți dintre boieri au pierit în bătălii sau au căzut în mizerie și uitare pe vremea domniilor fanariote, păstrându-și titlurile și unele privilegii sub denumirea de *neamuri*. Noua aristocrație - preciza Ion Ghica -, reprezentată de boierii existenți, era opusă intereselor fundamentale ale Principatelor Române. Ea a trecut de partea străinilor, în loc să lupte ca odinioară contra lor, acționând împotriva existenței politice, disprețuind drepturile sacre ce-i reveneau în calitate de clasă conducătoare a societății. Atunci când Țara Românească s-a ridicat printr-un suprem efort să-și restabilească dreptul deplin la autonomie "acești preținși nobili, ahtiați după privilegiile lor, au recurs la intervenția străină. Ei au făcut chiar mai rău, au abandonat țara la dis-

creștia unei puteri ale cărei proiecte ne sunt atât de bine cunoscute”.⁴²

Descendent direct din această mare boierime, dar trecut de partea noii clase în ascensiune, ca militant revoluționar și ideolog liberal-democrat, Ion Ghica supunea unui aspru rechizitoriu casta privilegiată, înstrăinată de nevoile țării și ale poporului din care făcea parte, servind atât de bine forțele reacțiunii externe care-o ocrotea și-i susținea interesele egoiste. În acest sens, el afirmă, cu deplin temei, că nu un exces de patriotism poate fi reproșat boierimii, care găsește sprijin permanent pentru menținerea privilegiilor și monopolului puterii în stat în protecția absolutismului Rusiei, deosebit de abilă în folosirea pornirilor pătimașe ale celor avizi de câștiguri materiale și de putere politică, atât de indestructibil legate. Între apărarea intereselor generale și cele personale, în condițiile apăsării tot mai accentuate a domniilor fanariote, boierii au ales a doua alternativă, pentru a-și salva interesele de clasă: “de aproape două secole - scria Ion Ghica -, țara se află pradă jafurilor și trădărilor din partea acestei nobilimi care nu are nici un drept la recunoștința românilor”.⁴³

În contrast cu aristocrația ahtiata după puterea politică prin deținerea tuturor privilegiilor, Ion Ghica prezintă, în memoriul său către Poartă și reprezentanții Marilor Puteri, așa-numita partidă națională, care s-a constituit abia la începutul secolului al XIX-lea, ca o contrapondere față de influența dăunătoare a fanarioților. Deși puțin numeroasă la început, această partidă sau partid va avea un mare viitor, căci și-a alcătuit un program cuprinzând justiția și drepturile țării, denumit turcofil. Acest partid a avut menirea de a dejuca planurile eteriștilor dirijate în Principatele Române de consulul general rus Al. Pini și de cei doi secretari ai săi, Gh. Leventis și Dominic Domandos, care au atras de partea lor pe boierii conservatori. Se dorea o mișcare politică a românilor și grecilor în profitul țarismului. Tudor Vladimirescu a sesizat primejdia și, în loc de a se uni cu mișcarea eteristă și a desprinde țara de sub suzeranitatea Porții, a acționat dimpotrivă, dorind să restabilească vechiul drept al Principatelor, acela de a-și alege domni. Așadar, o partidă națională, zisă turcofilă, și una greco-rusă, care nu s-a dat bătută, deși a fost învinsă la 1821. Cei mai importanți dintre boieri s-au refugiat în Transilvania, unde acționau febril sub îndrumarea și cu sprijinul direct al consulului Al. Pini, reușind să introducă în Convenția de la Akkerman, apoi în Tratatul de la Adria-

nopol și în Regulamentul organic, articole atingătoare drepturilor Principatelor și Puterii suzerane. Concomitent, partidul național a slăbit, prin dezorganizarea care a urmat după succesele dobândite de adversarii politici, adică de boierii conservatori. Abia în 1837 a reapărut manifestarea partidei naționale prin atitudinea unor deputați în Adunarea obștească a Țării Românești. Treptat, treptat a dobândit importanță, prin aderența unor elemente provenite din starea a treia și din rândurile tinerilor întorși de la studii în străinătate, care au înțeles că viitorul patriei lor depinde de recucerirea și conservarea drepturilor naționale sub suzeranitatea Porții otomane.⁴⁴

În contrast cu acțiunea patriotică a partidului național, se aflau boierii conservatori sprijiniți de Puterea protectoare. Această grupare politică se afla izolată, în mijlocul unei populații ostile, în timpul revoluției, colaborând cu trupele de ocupație după 13 septembrie 1848. În atari dramatice împrejurări, Ion Ghica apreciază că partidul boierilor conservatori este "dușmanul cel mai periculos al țării". Astfel că, dacă Poarta dorește o stabilitate politică în Principate, în interesul său și al românilor, atunci nu are nici un fel să se consulte cu acest partid. În Principate exista o opinie care era împiedicată să se manifeste: "Cu boierii și prin boieri, toate modificările, toate ameliorările ce se vor introduce în instituții se vor resimți de spiritul de reacțiune și de partidul care acționează asupra lor". Există, așadar, un pericol foarte grav, asupra căruia Poarta trebuie să reflecteze intens. Poporul român va suporta tot mai greu opresiunile, așteptând momentul favorabil spre a încerca recucerirea drepturilor sale naționale. În perspectiva evenimentelor, nu se cunoaște până la ce punct vor evolua excesele și răzbunările făcute inevitabile de comportarea boierilor. Poarta, printr-o politică abilă și înțeleaptă, poate preveni asemenea eventualități.⁴⁵

Ion Ghica stăruia în analiza sa asupra clasei dominante, căci ei se adresase și se adresa Poarta în diversele împrejurări, îndeosebi în timpul revoluției, când făcea abstracție de existența unui guvern provizoriu în Țara Românească, desigur pentru a restabili vechea ordine de lucruri. Pentru a-i evidenția toate trăsăturile negative, el recurge la nedreptatea relațiilor agrare, stabilite arbitrar în interesul egoist al boierimii privilegiate. Pe cuprinsul Țării Românești locuiau două milioane de țărani a că-

ror ocupație exclusivă era cultivarea pământului. Acest pământ aparținea aproape în întregime boierimii, clerului indigen și străin. Unii dintre recenții boieri s-au îmbogățit pe seama vechii nobilimi, redusă, în parte, la condiția de clăcașă. În loc să îndrepte o stare de lucruri, Regulamentul organic a consolidat-o, perpetuând nedreptatea, stabilind obligațiile între boieri și clăcași, acordând o valoare artificială, cu mult mai ridicată față de valoarea intrinsecă. Astfel că, țăranii s-au văzut copleșiți de sarcini ilegale și exploatați în profitul unei minorități, care n-a avut niciodată în trecut alte titluri în țară afară de acela de a fi servit drept instrument al abuzului și corupției. Prin urmare, clasa țărănească, cea mai numeroasă și mai oprimată, are dreptul la toată sollicitudinea Porții. Situația ei grea comportă îmbunătățiri multiple și de urgență, precum și temeinice garanții pentru viitor contra abuzurilor de tot felul. Cunoscând îndelungatul trecut de abuzuri, nedreptăți, răpiri de pământuri, care au dus la a-servirea în masă a țăranilor, este imposibil să nu se recunoască necesitatea eliberării lor de clacă și dreptul la arendarea de pământ la prețuri echitabile și nu unul arbitrar, contravenind tuturor legilor economice.⁴⁶

Adept al împrăștiării țăranilor, vajnic susținător al includerii articolului 13 în Proclamația revoluționară, alături de N. Bălcescu și Al. G. Golescu, Ion Ghica se vede nevoit, în noile condiții create de ocupația armată străină și restabilirea vechiului regim, să solicite Porții măsuri pentru abolirea clăcii și arendarea de pământ în condiții acceptabile. Sincer animat de dorința îmbunătățirii situației țărănimii, el scria: "Această clasă, care din timpuri memoriale suportă singură toate sarcinile statului, are dreptul la toată sollicitudinea administrației și justiției. Dincolo de bunăstarea generală care rezultă din dezvoltarea materială și intelectuală, țara va găsi o garanție de liniște și tărie pentru viitor. Îmbunătățind condiția acestei clase, se va obține în privința ei un progres similar cu cel al celorlalte națiuni, căci de când există stări civile în Țara Românească s-a constatat cum clasa țăranilor s-a micșorat în loc să crească".⁴⁷

Atât de numeroasă, reprezentând 80 de procente din totalul populației, țărănimea era completamente lipsită de drepturi politice. Alături de ea, în număr de 500 000, se afla clasa burgheză. Răspândită în toate orașele Țării Românești, ea se distingea prin principiile sale de ordine și probitate, aflată la discreția funcționarilor administrației de stat și tratată

...e respect. Din acest motiv, remarca Ion Ghica, această clasă recurge la protecția străină, spre a se feri de abuzurile de tot felul și a se sustrage de sub autoritatea locală. În baza situației sale, de a treia stare în stat, burghezia reclamă pe bună dreptate controlul activității guvernului și supravegherea aplicării legilor. Prin acordarea de drepturi politice celor stabiliți și care plătesc patente, îndeosebi de drepturi electorale, s-ar forma un corp electoral capabil să mențină echilibrul între guvern și guvernați. Alături de celelalte clase și categorii sociale, burghezia oferă garanții de securitate pentru țară, determinând guvernul să acționeze în limitele legale ale puterii⁴⁸.

Burghezia românească de la mijlocul secolului al XIX-lea nu era altceva decât o mică burghezie alcătuită din meseriași și comercianți. În ea Ion Ghica vedea clasa viitorului. Teoretician predilect al stării a treia, el îi atribuie un rol însemnat în prefacerile economico-sociale ale procesului devenirii României moderne. În memoriul său adresat Porții, Ion Ghica susținea că Principatele Române, suportând timp îndelungat povara unei administrații vicioase, spre a nu crea noi inconveniente Porții, deci de a le feri de orice primejdii viitoare, era necesar ca toate clasele sociale să participe la îndeplinirea sarcinilor către stat, să se proclame egalitatea tuturor în fața legii, independența puterii judiciare, organizarea învățământului public în mod gratuit, în interesul tuturor claselor sociale, ținând seama de nevoile lor specifice. Astfel "existența politică va fi asigurată, și prin aceasta, instituțiile nou create, punându-se capăt agitației continue care are drept rezultat favorizarea intrigei și cupidității"⁴⁹.

Superior înzestrat cu darurile firii și inteligenței umane, Ion Ghica se desprinsese încă din anii studenției de vechea ideologie, în spiritul căreia fusese educat în casa părintelui său, un mare boier, pentru a se integra definitiv în rândul marilor militanți pentru cauza națională, semnificând progresul în toate direcțiile, în scopul realizării României moderne. Desigur, Poarta otomană depindea ea însăși de un regim politic despotice de tip oriental, fiind direct interesată în menținerea unei caste privilegiate, ai cărei membri se distingeau numai prin atitudinea servilă față de monarhul absolut. Totuși, casta privilegiată din Principatele Române contravenea formal intereselor Porții, prin atitudinea ei servilă, chiar umilă față de Curtea protectoare, care-i ocrotea permanent interesele și privilegiile.

Mulți boieri datorau rangurile și situația lor socială privilegiată regimului regulamentar, aflat la discreția diplomației ruse. Adresându-se Porții, Ion Ghica înțelegea s-o intereseze în acțiuni menite a conduce la abolirea protectoratului Rusiei și la redobândirea pentru Principate a drepturilor la autonomie. Prin toate demersurile întreprinse, el urmărea să contribuie la declanșarea unui război ruso-turc, considerat a avea sorți de izbândă pentru Poarta otomană, sprijinită de Puterile occidentale aliate. În contextul izbucnirii unui astfel de conflict nu mai era deosebit de dificil de ridicat poporul la luptă revoluționară, pentru emanciparea de sub protectoratul rus.

Suspectat de filoturcism de către majoritatea exilaților români, Ion Ghica susținea, înainte de orice, cauza românească, prin sprijinirea pe Imperiul otoman, neîntrevăzând altă cale pentru emanciparea politică de sub protectoratul exclusiv. Din Constantinopol, unde acționa tenace și consecvent în sensul vederilor sale politice, el deplângea din toată inima dureroasa neînțelegere dintre emigrații munteni. Mărturisea lui Al. G. Golescu precum că nu a întreprins nimic pentru a provoca o astfel de neînțelegere, acționând totdeauna pentru a avea o unitate, pentru a fi împreună și a dispune de mijloace comune. A și declarat că nu va servi decât unui singur șef și nu unor oameni care n-au știut să tragă cel mai mic folos pentru patrie. Constata că Al. G. Golescu se separase și el de foștii locotenenți, cel puțin în teorie, fiind destituit și lucrând individual, în cerul moderaților, drept pe care îl are fiecare exilat. Desperă totuși de a-i vedea pe munteni în dezacord, pe motive egoiste, de ordin personal. Dorea o colaborare cu Ioan Maiorescu și cu D. Brătianu, însă nu le putea nici scrie, nici să le propună să lucreze în afara instrucțiunilor primite de la șefii lor, dacă existau cumva astfel de instrucțiuni. Ion Ghica opina ca românii să se unească cu mișcările poloneză și maghiară. Îndeosebi Polonia, care nu se vădea interesată direct în preponderența asupra românilor, precum Ungaria, va servi drept garant între români și maghiari. După realizarea unei astfel de solidarizări cu polonii și maghiarii, considera necesar să se acționeze în țară pentru a ridica poporul atunci când se va ivi prilejul, desigur prin izbucnirea unui război ruso-turc, când cele două popoare aliate l-ar putea ajuta. Ion Ghica aprecia că exista în concepția oamenilor politici ai Europei ideea alcătuirii unui stat maghiaro-polon.

Maghiarii nici nu vor mai mult, căci în acest stat vor găsi forța necesară spre a menține alte popoare sub dominația lor. Nu considera însă realizabilă această idee, căci polonezii nu vor fi de acord, preferând înfăptuirea unui stat național aparte, independent.⁵⁰

Concomitent, Ion Ghica se adresează Comitetului emigrației române din Paris, cu observații și întrebări referitoare la organizare. Astfel, referindu-se la alegerea unui comitet din cinci membri cu un șef, el întreba dacă se înțelegea prin acest comitet un fel de guvern numit de șef, reprezentativ pentru toată emigrația, fie o Cameră sau o Adunare a deputaților, care să reprezinte voința întregii emigrații. Ion Ghica opina că acest lucru ar fi imposibil pentru o emigrație atât de dispersată, de la Brussa la Londra. Astfel că nu se putea impune șefului un comitet cu care "să trăiască oricum", pentru că ar fi pus în situația ca uneori să acționeze contra convingerilor sale "care ar fi un lucru de clacă, căci nu s-ar resemna pe o opinie bine simțită sau de va fi un om cu cuget, de a se trage și una și alta rău". A lucra contra convingerilor sale nu va aduce folosul așteptat. Prin retragerea sa, în urma alegerii altui șef, se vor pierde experiențe și relațiile dobândite, știindu-se că toate acțiunile și contactele au loc în secret. În atare situație, Ion Ghica nu ezita să-și spună deschis părerea cu privire la planul de organizare elaborat și trimis emigraților către românii din Paris: "Machina dumneavoastră, dați-mi voe să v-o zic, mi se pare vicioasă, nu are elementele trebuincioase unei organizații serioase; vă mărturisesc că nu înțeleg cum un om care se respectă și care să bizue ceva în capacitatea sa ar putea primi să se înhame sau ca șef sau ca membru al Comitetului la un car care niciodată nu se va urni din loc".⁵¹

Ion Ghica mai semnala și alte impedimente în realizarea planului de organizare a emigrației elaborat de unii exilați din Paris, între care imposibilitatea de a găsi și concentra la un loc șase oameni capabili să îndeplinească astfel de funcții de oameni de stat și încă alți cinci-șase, ca agenți în diversele capitale sau orașe. Se mai punea problema locului unde va rezida comitetul, căci dacă s-ar stabili Constantinopolul, apoi, Chr. Tell și I. H. Rădulescu nu puteau veni, deocamdată, acolo. Plecarea lui Al. G. Golescu la Constantinopol, în cazul alegerii sale în Comitet, ar însemna o mare pierdere căci avea întinse relații la Paris. Nicolae Bălcescu, care se afla mai pretutindeni, nu putea veni nici el la locul de rezidență al Comi-

tetului. În consecință, Ion Ghica, expunând opiniile și observațiile sale, se pronunța pentru alegerea unui singur șef "care să poată vorbi și tracta în numele românilor"⁵².

Prea mult antrenat în soluționarea organizării emigrației. Ion Ghica nu reușea să-și lămurească imposibilitatea admiterii propunerii sale, căci devenea foarte dificilă indicarea unuia dintre exilați. Evident, el sconta în alegerea prietenilor săi N. Bălcescu și Al. G. Golescu sau a oricărui om politic cu vederi moderate, apropiate de ale sale, în ultimă instanță chiar Ion Ghica însuși, aflat deja la Constantinopol, semnatar al unor adrese, memorii sau scrisori în numele șefului emigrației române. Încheindu-se Convenția de la Balta-Liman, la 19 aprilie/1 mai 1849, prin care se consacrau înăbușirea revoluției și restabilirea vechiului regim regulamentar, a fost adresat un protest din partea *Comitetului democratic român*, semnat de radicalii C. A. Rosetti, I. C. Brătianu și Vasile Mălinescu. Ion Ghica se și adresează lui Al. G. Golescu, la Paris, mărturisind că stimează și iubește foarte mult pe acești confrăți, dar nu este de acord cu denumirea pe care și-au dat-o, adică de *Comitet democratic*. Dacă și-ar fi zis *Comitet național*, ar fi aderat și Ion Ghica: "numele democratic sperie chiar Franța și ei trebuie să știe că naționalitatea ne va conduce pe alți români la democrație". De altminteri, nici nu există o organizație posibilă între exilați. I. H. Rădulescu își îndemna partizanii să evite orice legături cu N. Bălcescu și Ion Ghica, afirmând că ultimul ar avea relații cu diplomația rusă, că n-a aderat la revoluție decât pentru a profita și a-și face o poziție: "Spune-i din partea mea - scria Ion Ghica lui Al. G. Golescu - că în țara mea, cu regimul contra căruia m-am ridicat, eu puteam pretinde totul, nici o carieră nu-mi era închisă". Deși ruinat, el trăiește la Constantinopol din puținul pe care-l are, fără a cere stipendii la Poartă și fără a căuta să-și facă prozești. Tot ce întreprinde este numai de unul singur, încât, atât el, cât și prietenii săi se vor prezenta cu fruntea sus în această lume și nu dorea decât să se prezinte și I. H. Rădulescu asemenea⁵³.

Preopinentul și adversarul politic al lui Ion Ghica avea într-adevăr prozești și multă influență în rândul exilaților lipsiți de o puternică personalitate, aflați mai ales la Brussa. Izolarea lui Ion Ghica se datora în bună parte acțiunilor denigratoare ale lui I. H. Rădulescu, om de cultură și de mare prestigiu între contemporani, dar deosebit de pătimăș contra

unui om de erudiția și moralitatea lui Ion Ghica. Conștient de răul provocat prin răspândirea unor false presupuneri la adresa lui, Ion Ghica acționează cum poate izolându-se și mai mult în capitala Imperiului otoman, fără a renunța însă nici măcar o clipă la demersurile sale diplomatice. În dezacord cu denumirea pe care și-o dădeau radicalii în protestul adresat contra Convenției de la Balta-Liman, Ion Ghica întocmește el însuși un memoriu relativ la Principatele Române după semnarea Convenției. De la început, el se pronunță contra unui Regulament organic revizuit. Încă de mulți ani - preciza Ion Ghica, Principatele Române nu se bucură de securitate internă, atât de necesară dezvoltării lor materiale și morale. Agitații, mișcări și tulburări se declanșează periodic în vederea schimbării instituțiilor învechite, anacronice. Nimic însă nu reușește, perpetuând dorința pentru alte noi și noi ridicări. Puterile suzerană și protectoare au fost determinate să constate cauzele răului. Astfel, în Convenția de la Akkerman cele două puteri semnatare au recunoscut că evenimentele din 1821 au fost generate de viciile administrației, în Convenția de la Balta-Liman aceleași două mari puteri au menționat că vor proceda la îmbunătățiri organice pe care le reclamă starea existentă, adică înlăturarea abuzurilor. Constatarea răului nu înseamnă însă și înlăturarea lui. Astfel că, sunt necesare remedii grabnice și eficiente⁵⁴.

Îndoctrinat cu principiile democratice ale înfăpturii progresului, Ion Ghica nu putea fi de acord cu simulacrul de îmbunătățiri concepute prin modificarea Regulamentului organic, prevăzută în Convenția de la Balta-Liman. În fond, el considera Regulamentele organice cu care fuseseră dotate Principatele după Convenția de la Akkerman și Tratatul de la Adrianopol "instituții pompoase în aparență și în formă, dar abuzive în fond, stabilite pe principiile cele mai false, pe bazele cele mai puțin solide"⁵⁵. Încât, după o amară experiență de 18 ani, în Convenția de la Balta-Liman se stipulează că experiența a dovedit necesitatea unor modificări ale Regulamentului organic din 1831. Fără îndoială că, prin aceste modificări, nu se vor distruge germenii răului. Pentru cine nu cunoaște adevărata stare de lucruri din Principate, un Regulament organic modificat poate părea o binefacere, precum cele similare din Occident. În realitate, nu este decât o copie foarte palidă a acestora. Spre a-i descoperi viciile este necesar a-i cerceta conținutul, bazele sale. În esență, Regula-

mentul organic nu face decât să neutralizeze acțiunea poporului român asupra lui însuși, reducându-l la pasivitate⁵⁶.

Stăruința lui Ion Ghica în a demonstra reprezentanților marilor puteri occidentale că, de fapt, în Principatele Române nu se urmărea altceva, prin stipulațiile Convenției de la Balta-Liman, decât o simulare de schimbări, se dovedea pe deplin întemeiată, căci un Regulament organic, fie și modificat, perpetua răul. Astfel, argumenta că prin modificările ce se propuneau prin articolul 3 al Convenției se tindea mai ales să se ațâțe pofta de înavuțire a boierilor și să se sporească nemulțumirea contribuabililor. Trecutul demonstra că, pe această cale, nu se va ajunge la rezultate pozitive. Mai bine de un secol, problemele interne ale Principatelor Române au fost abandonate unui mic număr de oameni, alcătuind boierimea, oligarhia aristocratică, fără vreo asemănare cu aristocrațiile occidentale, a căror origine este întemeiată pe patriotism și merite personale incontestabile. În vechime și românii au avut o asemenea nobilime, rezultată din luptele pentru apărarea țării și neamului lor, însă în prezent nu a mai rămas nici o trăsătură a fostei nobilimi. Mai mult chiar, odată cu virtuțile a dispărut și ea, în favoarea alteia compusă din străini corupți sau corruptibili, cu care domnii fanarioți au umplut Principatele. De aceea, boierimea existentă nu trebuia confundată cu ceea ce se numea altă dată aristocrație⁵⁷.

În fond, Ion Ghica deplângea distrugerea vechii aristocrații românești, ridicată prin merite în marile bătălii pentru apărarea țării, și crearea uneia de funcții, aservită total domnilor fanarioți și înstrăinată de neam. Plaga s-a accentuat în timpul Regulamentului organic, care întărește privilegiile boierimii, separând-o de interesele fundamentale ale națiunii, anume emanciparea politică și unitatea națională. Astfel, clasa conducătoare nu se impunea nici prin caracter, nici prin merit, constituind prin ea însăși un pericol real și permanent. Numai prin forță - preciza Ion Ghica - nu se poate însă perpetua o dominație, căci, la momentul oportun, orice popor caută să se debaraseze de ea. Dorința de reforme a cuprins inimile românilor, pe măsură ce țara era exploatată doar în folosul unei minorități. Străinii care vizitează capitala sunt frapați de luxul și de plăcerile clasei dominante, în comparație cu starea deplorabilă a restului populației.

Stigmatizând racilele fundamentale ale unei aristocrații vicioase,

ahtiată după privilegii, pentru a duce o viață luxoasă, în mijlocul unui popor redus la o stare de mizerie extremă, Ion Ghica încerca să convingă reprezentanții Marilor Puteri, cărora le adresa memoriul, că nu exista cale mai eficientă pentru ieșirea din impasul istoric în care se aflau Principatele Române decât aplicarea unor reforme reale, nu simulate. Altminteri, prin modificări ale Regulamentului organic își vor pierde speranța că li se va ameliora soarta lor grea. Între altele, aplicarea articolului 1 din Convenție este contrară acestei dorințe. Astfel, alegerea domnului este lăsată la dispoziția unor oameni compromiși și decăzuți în ochii opiniei publice. Întemeiați pe sprijinul activ al armatei de ocupație, boierii continuă în abuzurile lor fără număr, crescând nemulțumirea, care nu așteaptă decât un moment potrivit pentru a se transforma în izbucnire de proporții, în scopul îndeplinirii unei reforme pe care de atâta vreme și atât de intens și-o doresc românii⁵⁸.

Când scria despre eventualitatea unei noi ridicări la luptă a poporului român, Ion Ghica era convins de inevitabilitatea ei, în cazul neadmiterii unor reforme reale. Convingerea lui se întemeia pe solidarizarea românilor cu revoluția maghiară în care-și puneau mari speranțe. El aprecia că intrarea generalului Bem în Țara Românească va provoca o ridicare generală, mai mare și mai gravă decât cea precedentă. Românii ridicați astfel - considera Ion Ghica - vor rămâne fideli puterii suzerane, căci vor avea de luptat contra protectoratului rusesc, redutabilul său adversar. S-ar putea totuși ca Poarta să fie determinată a acționa contra fidelilor săi vasali, care nu mai puteau suporta o situație grea și anormală sub ocupația armată rusă. Pentru a evita această dramatică eventualitate, nu exista decât un mijloc, anume revizuirea instituțiilor sociale ale țării și acordarea drepturilor cerute⁵⁹.

În speranța pusă în izbânda revoluției maghiare, Ion Ghica nu vedea o izbăvire a poporului român de sub dominația străină, ci numai un prilej pentru a îndepărta pentru totdeauna pericolul grav al protectoratului Rusiei. Altminteri, el realiza similitudinile dintre dominația otomană și cea maghiară, găsindu-le indentice în principiu. Astfel, precum în Turcia, în Ungaria se aflau multe naționalități unite la un loc numai prin forță și spirit de dominație națională. Nici o libertate pentru naționalități în cele două țări, care ar face posibile dezintegrarea și autodeterminarea. De

aceea, maghiarii au nevoie de a-și asigura neutralitatea Turciei, căci existența Ungariei, așa cum o înțeleg conducătorii săi, este strâns legată de existența și puterea Imperiului otoman. Poarta trebuia să fie foarte atentă la desfășurarea evenimentelor, întrucât o ridicare a românilor, oricât de mică, în afara cadrului special al relațiilor de suzeranitate - vasalitate, va zdruncina considerabil autoritatea Imperiului otoman asupra Principatelor Române⁶⁰.

La fel ca Nicolae Bălcescu, Ion Ghica spera într-o conciliere româno-maghiară, pentru a face față unei invazii armate rusești în Transilvania, la insistențele Curții din Viena, în desperare de cauză. Într-o notă adresată Porții referitoare la evenimentele din Transilvania, el stăruie asupra importanței acestora pentru Principatele Române, cât și pentru provinciile otomane din sudul Dunării. În cazul unei victorii a revoluției maghiare, toate popoarele din Imperiul habsburgic se vor îndrepta contra Rusiei. Problema înfrângerii revoluției maghiare devine astfel un obiectiv de prestigiu pentru politica țaristă în orientul european. Oricum, aprecia Ion Ghica, nu va putea deplasa mai mult de 100 000 de militari în Transilvania și aceasta doar în cazul că elimină diferendul existent între Rusia și Poartă, în condițiile creșterii considerabile a efectivelor armate ale generalului Bem. În împrejurările nou create, când ar putea recuceri teritoriile pierdute în 1812, precum și cele din Crimeea, Poarta rămâne neutră față de evenimentele din Ungaria. Lucrurile se vor schimba însă în cazul când un detașament maghiar ar intra pe teritoriul Țării Românești spre a urmări pe inamic. Se conta mult pe înțelepciunea conducerii revoluției maghiare de a nu crea nici o dificultate Porții otomane, însă o măsură de prevedere se impunea. Ca atare, Ion Ghica propune trimiterea unor agenți în Transilvania pe lângă generalul J. Bem pentru acțiunea asupra românilor din acel principat și din Banat, în scopul ajungerii la o totală înțelegere între români și maghiari, spre a împiedica o eventuală încălcare a teritoriului Principatelor Române și a determina Poarta să nu acționeze de comun acord cu celelalte două imperii, căci ar însemna o mare nenorocire. Pentru a acționa în Transilvania de o manieră eficientă, românii aveau nevoie de mijloace. În consecință, Ion Ghica solicită Porții de a li se pune la dispoziție de către guvernatorul Vidinului 10 000 de puști și 10 tunuri, veghind ca acțiunea românească

să se desfășoare conform cu intențiile și scopurile urmărite de guvernul otoman⁶¹.

Atât de multe speranțe își pusese Ion Ghica într-o reconciliere româno-maghiară și, drept urmare, într-o victorie a revoluției maghiare încât nici măcar știrea eșecului acesteia nu-l descuraja. Scriindu-i lui Al. G. Golescu, el îl informa despre cele rezultate din informațiile transmise de N. Bălcescu, anume compromiterea cauzei revoluției maghiare, "prin orbirea și ambiția oamenilor". Considera însă că nu trebuia desperat, căci lupta se va prelungi până la declanșarea unui război general, care să-i oblige pe conducătorii maghiari să acorde românilor tot ceea ce ei cer, în vederea garantării naționalității lor și unui viitor politic. Ion Ghica se angaja să acționeze asupra reprezentanților maghiari la Constantinopol, nu direct, ca până atunci, ci prin intermediul ambasadorului britanic și al lui Reșid Pașa, spre a-i determina să înțeleagă precum că succesul lor depindea numai de înțelegerea cu românii. Conte Gyula Andrassy însuși urma să fie convins că va trebui recunoscută naționalitatea română. În acel moment, Ion Ghica nu se îndoia că maghiarii vor accepta cererile formulate de N. Bălcescu, Avram Iancu fiind dispus să lupte contra unei invazii ruse. Ca atare, nu se simte necesitatea trimiterii unui alt român în Transilvania, căci se afla acolo Nicolae Bălcescu și dacă el nu va reuși, nimeni nu o va putea face mai bine. Așadar, Al. G. Golescu era îndemnat să manifeste încredere în acțiunile întreprinse de N. Bălcescu și Ion Ghica⁶².

Contradicțiile existente între marile imperii vecine și necesitatea pentru conducerea revoluției maghiare de a ajunge la o înțelegere cu românii erau, desigur, supraevaluate de Ion Ghica în presupunerile sale cu privire la un deznodământ favorabil popoarelor aflate în plină luptă pentru libertate națională și socială. Nu numai concepțiile sale, dar și acțiunile întreprinse se dovedeau iluzorii, căci prejudecățile prevalau încă asupra rațiunii în evaluarea pericolelor existente și viitoare din partea conducerii revoluției maghiare. Dar L. Kossuth, din motive de orgoliu național, a preferat mai degrabă o înfrângere militară, decât o înțelegere cu românii, pentru colaborare contra unei invazii străine, căci nu voia în nici un fel să le recunoască dreptul la existență națională.

Prin acțiunile întreprinse de către Ion Ghica în favoarea unei concilieri româno-maghiare, Ion H. Rădulescu găsește un nou prilej pentru a formula alte acuzații contra sa. Astfel, depusese la ambasada otomană din Paris o notă prin care era învinuit de trădarea Porții otomane și de tendința de a ceda țara conducerii revoluției maghiare. Ion Ghica, intrat în posesiunea unor știri cu privire la acțiunea întreprinsă de I. H. Rădulescu împotriva sa, se adresa prietenului său Al. G. Golescu, argumentând că, orice bun român trebuie să determine Poarta contra Curții din Petersburg, iar revoluția maghiară oferea un foarte bun prilej. Or, prin nota sa, I. H. Rădulescu nu urmărea decât a incita Poarta să acționeze de partea celorlalte două imperii.⁶³

Evident, I. H. Rădulescu, din prea mult subiectivism, era înclinat la comiterea unor exagerări, știind cât de mult puteau impresiona Poarta otomană, atât de firavă ca putere și tot mai dependentă de zvonurile care circulau. La rândul său, Ion Ghica exagera în evaluarea unei eventuale victorii a revoluției maghiare, căci nu concepea o sinucidere a ei, prin acțiunea nefastă a conducerii sale, în sensul respingerii oricărei concilieri cu românii. La 4 septembrie 1849, după aflarea știrii înfrângerii revoluției maghiare, el înștiința pe Al. G. Golescu precum că avea inima zdrobită din această cauză. N. Bălcescu, sosit la Orșova, împreună cu contele W. Zamojski și cu legiunea poloneză, a avut proasta inspirație de a se reîntoarce în Transilvania, când cel mai potrivit era a se duce în Serbia. Desigur, N. Bălcescu a vrut să-l urmeze pe Bem decis a continua să lupte în Transilvania. Alți prieteni se aflau în legiunea română dinspre Bucovina. Oricum, scrisorile trimise din București lui Ion Ghica anunțau înfrângerea completă a revoluționarilor maghiari în Transilvania. Orșova se afla deja sub ocupație armată rusă. Ion Ghica îi ajuta pe toți cei care trecuseră pe malul drept al Dunării.⁶⁴

O mare decepție îl încerca pe Ion Ghica prin tragicul deznodământ al revoluției maghiare, în izbânda căreia își pusese mari speranțe. Decepcionat, dar nu și descurajat, el continuă cu aceeași perseverență și convingere să acționeze în vederea unei noi ridicări la luptă a poporului român, de data aceasta prin înfăptuirea unei confederații a popoarelor din bazinul Dunării, dornice de a obține pe calea armelor libertatea națională și socială, din nou aflate sub interdicția absolutismului triumfător prin soli-

daritatea imperiilor care-l promovau și ocroteau. O nouă încercare din partea lui Ion Ghica, menită a contribui la solidarizarea în luptă a popoarelor în scopul unei noi ridicări revoluționare.

Ultima speranță a lui Ion Ghica **în declanșarea unei acțiuni revoluționare**

Un nou firman al Porții otomane exila un număr de 34 conducători ai revoluției române de la 1848, în urma încheierii Convenției de la Balta-Liman. Între aceștia, Ion Ghica se afla pe locul 27. Mai degrabă, firmanul interzicea întoarcerea în țară a exilaților, în caz contrar fiind amenințați cu arestarea pentru comiterea a două așa-numite crime: împotrivirea cu armele în mâini, care a dus la vărsarea de sânge, și arderea Regulamentului organic. Aceste două "crime" îi excludeau de la o amnistie generală.

Includerea lui Ion Ghica între conducătorii exilați ai revoluției care s-au ridicat cu armele în mâini și au ars, apoi, Regulamentul organic se dovedea o acuzație pur formală, căci el se afla, în timpul desfășurării evenimentelor, la Constantinopol. Altele erau motivele reale, anume opoziția categorică față de protectoratul Rusiei și regimul politic regulamentar. Numai boierilor care se afirmaseră ca partizani ai protectoratului și apărători ai Regulamentului li se permitea reintrarea în țară, pentru a servi atât de bine propriile interese de castă privilegiată și celor ale ocrotitorilor din afară. Între aceștia, desigur, se aflau rude apropiate ale lui Ion Ghica, situate pe poziții diametral opuse. Astfel, prințul Dimitrie Ghica înainta un memoriu comisarilor Turciei și Rusiei, în care propunea înfăptuirea unor așa-numite reforme, în fapt unele îmbunătățiri de adus administrației de stat spre a deveni mai eficientă în opera de reconsolidare a vechiului regim regulamentar.⁶⁶

Din nou exilat, prin firman, Ion Ghica nu are de suportat vreo consecință, rămânând în aceeași poziție la Constantinopol, care-i conferea avantaje, căci se adresa în continuare Porții și reprezentanților Marilor Puteri în calitate de agent al partidului național din Țara Românească. Reprimând revoluția română, Poarta otomană acordă azil politic exilaților, internați la Brussa și întreținuți cu stipendii considerabile, care întreceau, în cazul fraților Radu și Al. C. Golescu, fii de mare boier, ven-

iturile realizate în țară. La fel ca românii, maghiarii, după înfrângerea revoluției lor, se refugiază în Imperiul otoman, care-i primește cu aceeași bunăvoință, acordându-le azil și stipendii. Curțile din Viena și Petersburg au cerut extrădarea principalilor conducători: H. Dembinski, J. Bem, L. Kossuth. Sultanul a convocat marele consiliu, respingând categoric interpretarea *sui generis* a tratativelor, care ar face posibilă extrădarea revoluționarilor maghiari și polonezi.⁶⁷

Un diferend ruso-turc se conturează cu privire la problema refugiaților maghiari și polonezi. Ion Ghica expunea lui Al. G. Golescu cele 6 puncte ale Porții cu privire la cererile țarului Rusiei, prezentate ambasadurilor Angliei și Franței la Constantinopol, solicitate a media diferendul pe cale diplomatică, sprijinind Turcia. S-a răspuns pozitiv la primele cinci puncte, însă la ultimul, al șaselea, reprezentanții Marilor Puteri au observat că guvernele lor nu se puteau angaja într-o manieră absolută, adică să acorde sprijin refuzului Porții de a considera pe refugiații polonezi ca supuși ai țarului, întrucât ea nu recunoscuse împărțirea Poloniei. Ion Ghica opina că această problemă va degenera în "țâfnă diplomatică", la umbra căreia țarul își va aranja afacerile, mulțumindu-se fie chiar și numai cu expulzarea refugiaților polonezi din Imperiul otoman.⁶⁸

Dacă în privința extrădării Curtea din Petersburg recurgea la concesiuni, în cea a expulzării ea era categorică, amenințând cu războiul, în caz contrar. Generalii Bem, Kmety și Stein, împreună cu unii colonei și 60 de ofițeri, și-au declarat intenția de a trece la islamism, pentru care Poarta a și emis ordine către pașa din Vidin. Astfel, Bem se va numi Murat Pașa, Kmety-Suleiman Pașa, iar Stein-Ismail Pașa. Trecerea la islamism s-a făcut cu condiția ca Poarta să nu-i predea. J. Bem s-a adresat chiar direct sultanului, afirmând că a luptat contra țarului Rusiei pentru o cauză comună. Pentru a nu cădea în mâinile lui, îmbrățișează islamismul, împreună cu alții.⁶⁹

Preocupările lui Ion Ghica erau multiple, diverse, cerându-i timp. El nu putea fi oriunde dorea, dar încerca să obțină prin prieteni realizarea planurilor sale de a preîntâmpina orice opinie defavorabilă sau dezinteres pentru problema românească. La Paris, în luna octombrie 1849, Nicolae Bălcescu lua inițiativa organizării emigrației și, astfel, la 2 decembrie 1849, se înființa *Asociația română pentru conducerea emigrației*, sub

direcția unui comitet din 5, alcătuit din: Ion Ghica, Gh. Magheru, N. Bălcescu, C. A. Rosetti și D. Brătianu. Ion Ghica nu se raliază cu convingere acestei soluții a lui N. Bălcescu, întrucât contravenea planului elaborat de el cu un an în urmă. În consecință, după două luni de existență, *Asociația* se dizolvă, mai ales că împotriva ei acționau și foștii locotenenți domnești. Membrii *Asociației*, cu excepția lui Ion Ghica, continuau însă să acționeze uniți, la inițiativa lui N. Bălcescu, în jurul revistei "România viitoare", care milita pentru ridicarea poporului la o nouă revoluție.⁷⁰

În scopul ridicării poporului se pronunța și Ion Ghica, însă nu în sensul preconizat de radicali, doi dintre ei fiind aleși în comitetul de conducere al *Asociației*. Îndeosebi cu C. A. Rosetti va intra într-un total dezacord cu privire la căile și mijloacele de înfăptuire a unei democrații românești. În mod firesc, Ion Ghica se disocia de formula dată organizării emigrației de către N. Bălcescu și alți exilați români din Paris. El intra în divergență de opinii, în această privință, atât cu exilații din Brussa, cât și cu cei din Paris, aflați sub influența foștilor locotenenți domnești, în primul rând a lui I. H. Rădulescu. Astfel, la 4 decembrie 1849, răspundea "unei scrisori stupide", trimisă din Brussa de către N. Rusu-Locusteanu, adept al lui I. H. Rădulescu. Mențiunea aceasta se făcea în limba franceză pe scrisoarea redactată în întregime în limba română. În scrisoarea de răspuns, Ion Ghica se scuza pentru întârziere, mărturisind că primește sfaturi de la oricine: "După norocire, din natura mea nu sunt presumptuos, însă cunosc cu umilință valoarea mea individuală; mă știu însă ca om de onoare, de inimă și de bunăvoință; în privința capacității mă înduplec a cunoaște fiecăruia superioritatea și alerg la sfaturi".⁷¹

Mențiunea făcută pe scrisoarea primită de la N. Rusu-Locusteanu nu lasă însă nici o îndoială asupra resentimentelor provocate de opiniile unui partizan al lui I. H. Rădulescu. Răspunzându-i totuși, cu întârziere, îi mărturisea că avea un foarte strâns cerc de acțiune, necunoscut preopinientului său. De aceea, își ia libertatea de a-i spune că greșește atunci când afirmă despre el că n-a avut altă preocupare decât de a-și poneгри compatrioții, în competiția pentru asigurarea unei funcții de conducere a emigrației. Or, afirma Ion Ghica, nu a aspirat niciodată la "acea preponderință individuală". N. Rusu-Locusteanu îi reproșa că nu a făcut nici o

jertfă, nu a avut nici o reușită pentru națiunea română, nu a întreprins nimic folositor țării. Ion Ghica aprecia că acel ce aspiră la conducerea emigrației trebuie într-adevăr să aibă "titluri la recunoștința publică". Or, o "asemenea sarcină" a considerat-o "mai presus de slabile mijloace" de care dispunea, încât ruga pe N. Rusu-Locusteanu să îndrepte eroarea de a-l aprecia astfel.⁷²

Evident, Ion Ghica era cu adevărat iritat de reușita intrigilor lui I. H. Rădulescu, care făcuse prozeliti printre exilați. Adversarii politici, prevalându-se de faptul că Ion Ghica fusese trimis la Constantinopol înainte de izbucnirea revoluției, îi denigrau sau nesocoteau activitatea atât de asiduă și perseverentă depusă în folosul țării și al revoluției. Cu vădită rea-credință i se denega orice merit. El nu fusese, formal, la conducerea revoluției, dar era totuși unul din fruntașii ei, care o servise cu devotament și multă dăruire în capitala Imperiului otoman. Adevărul era însă greu de stabilit în acel timp, activitatea lui Ion Ghica fiind dusă în secret, doveditoare numai prin documente, adică scrisori confidentiale, note, memorii, rămase în arhivele personale sau ale cancelariilor diplomatice. Astfel că, Ion Ghica se afla în postura de a pleda propria cauză numai în temeiul însușirilor, calităților sale personale, de om de onoare, de inimă și bunăvoință. Cât privește capacitatea de a acționa, o recunștea tuturor, fiind dispus să le asculte sfaturile.

La Constantinopol, Ion Ghica se afla înconjurat de oameni care nu erau interesați a-i recunoaște meritele personale, decât cu unele rari excepții. Bănuț și denigrat se adresează, ca și alteori, lui Al. G. Golescu-Negru, mărturisindu-i că se simte foarte jenat de neîncrederea manifestată în el. Totodată, menționa că-i plăcea să creadă că a trecut timpul când falsele acuzații contra sa mai aveau audiență la Al. G. Golescu. Nu considera că era nevoie de avocat pentru a-și pleda cauza în fața sa. Astfel, în primăvară, Al. G. Golescu n-a dat crezare afirmațiilor sale, potrivit cărora cei trei foști locotenenți nu aveau de ce să vină la Constantinopol. A mers chiar cu bănuielile până la a întrerupe corespondența. Oricare ar fi rațiunile unor astfel de suspiciuni, Ion Ghica îl prevenea că nu va accepta o atitudine de neîncredere și îndoială continuă. Desigur, nimic temeinic nu se poate face fără încredere. Toți sunt susceptibili de greșeli, Ion Ghica poate mai mult ca alții: "admit sfaturile și

dezaprobarea, dar niciodată o acuzație de lașitate sau infamie". Astfel, circula o scrisoare trimisă din Paris despre un diferend Chr. Tell-N. Bălcescu, în care ultimul era acuzat de prevaricațiuni: "orice ar zice acești domni - afirma Ion Ghica -, Bălcescu nu va fi mai puțin stimat și venerat de compatrioții săi onești și inteligenți, ca un om capabil, cinstit și devotat intereselor țării sale".⁷³

În condițiile în care se aflaseră în țară, sub rigorile unui regim absolutist-oriental, apoi răzlețiți în emigrație, după înăbușirea revoluției, la conducerea căreia se înfruntaseră prin divergențe de opinii, exilații români cu greu își puteau armoniza punctele de vedere menite a servi unei acțiuni comune pentru atingerea aceluiasi scop general urmărit: o Românie unită, puternică și democratică. Al. G. Golescu era și el un democrat, tot moderat ca și Ion Ghica, dar foarte aproape de foștii locotenenți domnești, care, în virtutea funcțiilor deținute la conducerea revoluției, căutau să-și impună autoritatea și în emigrație, influențând și atrăgând de partea lor numeroși exilați. Rând pe rând, fruntași ai revoluției muntene devin ținta unor acțiuni nesăbuite, menite a le diminua meritele în fața compatrioților. N. Bălcescu, frații Brătianu, Ion Ghica, Al. G. Golescu, C. A. Rosetti sunt expuși unor necesități de a-și dovedi probitatea morală, unui umilitor examen de conștiință, inutil și epuizant, dăunător intereselor generale ale emigrației.

La Constantinopol lucrurile se complicau tot mai mult, lăsând de înțeles lui Ion Ghica iminența unui război ruso-turc. Astfel, noul ministru de externe al Franței, generalul Jean Ernest Ducos, viconte de Lahitte, scria generalului Aupick că, în pofida costului ridicat al întreținerii flotei, Poarta trebuie să fie sprijinită cu tunuri, onoarea Franței în străinătate depinzând de ambasadorul la Constantinopol. În particular, Lahitte scria lui Aupick despre eventualitatea transformării președinției republicii din **electivă pe termen într-una pe viață**, deci într-un consulat sau chiar imperiu. Evident, se întrevedea un viitor conflict cu Rusia din partea Angliei și Franței. Situația oricum se complica, deoarece țarul nu voia să-și micșoreze efectivele de trupe din Principate la 10 000 precum s-a stabilit în Convenția de la Balta-Liman. Problema Principatelor Române se va pune, deci, neapărat. Românii nu dispuneau, însă, de un general, încât va fi solicitat polonezul J. Bem să pună vreunul la dispoziția lor. Oricum,

Ion Ghica îndemna pe N. Bălcescu de a fi gata pentru a veni la Constantinopol, la primul semnal. Dacă ar dispune de bani, Ion Ghica scria că ar trimite un român în Transilvania spre a face propagandă, în sensul de a se cere unirea românilor din această provincie cu cei din Bucovina și Banat. Deocamdată, însă, nu avea nici pe cine trimite.⁷⁴ Ion Ghica înaintase un memoriu ambasadurilor Franței și Angliei, îndemnând pe românii din Paris să acționeze asemenea. Cel mai indicat dintre exilați spre a merge în Transilvania era considerat a fi Al. C. Golescu-Albu.⁷⁵ În ceea ce-l privește, Ion Ghica declara că este dispus să adere la toate cele întreprinse de N. Bălcescu pentru organizarea emigrației, fiind gata să răspundă la orice chemare a comitetului de conducere al Asociației românești. Atâta doar cerea ca numele său să nu apară în vreo publicație, întrucât nu considera comitetul "o organizație politică serioasă", ci numai o etapă pentru a se ajunge la organizare. Pe parcurs, exilații se vor lămurii mai bine asupra mijloacelor de a ajunge la scopul propus. În privința acțiunilor de întreprins, Ion Ghica opina să se declare suzeranitatea Porții și să se mijlocească acordarea sprijinului diplomației otomane la Londra, să se întemeieze o gazetă în limba franceză, după exemplul celei intitulată "La Pologne" a lui Cyprien Robert, gazetă condusă, dacă era posibil, de H. Desprez. Mai considera necesară o înțelegere cu sârbii de pe ambele maluri ale Dunării, divizați și ei în două, la fel ca românii, unii în Imperiul otoman, alții în cel habsburgic, pentru a se orienta în comun din punct de vedere politic, adică unirea în același stat a tuturor românilor, după exemplul sârbilor. Ion Ghica relua ideea întreprinderii unor eforturi în vederea alcătuirii unei confederații româno-sârbo-maghiare sub suzeranitatea Porții, în care să intre toți românii. Mai propunea Ion Ghica înființarea unei gazete românești săptămânale, în felul unei foi științifice cu informații politice în final. Această gazetă ar putea aduce chiar venituri, prin abonamente făcute și în țară, dacă va fi redactată pe un ton moderat.⁷⁶

Convins de utilitatea mijloacelor diplomatice și de necesitatea oricărei moderații în acțiune, Ion Ghica îndemna pe N. Bălcescu să se găsească printre francezi un filoromân în genul englezului Dudley Stuart, poate chiar Alphonse de Lamartine, apoi să se trimită în țară un exilat, care să organizeze câte o agenție în fiecare județ. Ion Ghica aprecia ca

fiind absolut necesară o înțelegere cu românii din toate provinciile istorice aflate sub dominația directă sau indirectă a celor trei imperii vecine. El opina că ideea unității românești n-avea de ce să înșăpimânte alte popoare, care năzuiau asemenea poporului român, fiindu-le chiar utilă în lupta lor de emancipare națională. Ion Ghica se angaja să întreprindă noi demersuri pe lângă ambasadorul britanic, căruia se pare că i-a plăcut nota înmănată anterior. Pe generalul Aupick, ambasadorul Franței, l-a vizitat într-o situație jenantă pentru el, încât a promis să revină spre a-l întreține cu știri referitoare la problema românească.⁷⁷

Nimic nu considera îndeajuns Ion Ghica pentru servirea cu înalt devotament a patriei sale, aflată la discreția forțelor absolutismului, instaurate sau restaurate pe întreg cuprinsul provinciilor locuite de români. Moderat în forma de concepere și în folosirea mijloacelor de atingere a idealului național, el era un democrat și un revoluționar, constant în convingeri și tenace în acțiuni. Moderația o considera necesară în toate demersurile politice și diplomatice, fiind convins că poporul român trebuia să dobândească bunăvoința Porții și a Puterilor Occidentale, simpatia, înțelegerea și chiar prietenia unor publiciști, oameni politici, cu vederi progresiste. El continua să stăruie în posibilitatea constituirii unei confederații dunărene, în care vedea acumularea unor energii ale popoarelor asuprite contra absolutismului, pentru o nouă ridicare revoluționară. Totodată, plănuia realizarea unei unități politice românești între românii de pe ambele versante ale Carpaților.

Multe erau de întreprins, planurile sale vor fi părut irealizabile, toate deodată. Conceperea lor constituie o mărturie elocventă a unei intense trăiri a sentimentului patriotic, a unei înalte conștiințe răscolită profund de îngrijorările generate de perspectivele sumbre pentru întreaga națiune română, aflată sub dominația a trei imperii. Pe deplin convins de utilitatea mijloacelor diplomatice, el le acordă atenția cuvenită, pentru a face tot mai mult cunoscute grava situație politică și economică a Principatelor Române, necesitatea de a fi sprijinite să iasă din impasul istoric la care au fost reduse prin arbitrariul reacțiunii interne și externe.

Din proprie inițiativă sau la cerere, Ion Ghica redactează note și memorii, pentru a face cunoscută problema românească, resursele materiale și umane ale Principatelor Române, locul și rolul românilor în

Orientul european. Astfel, trimite o notă lui Ahmed Vefik Effendi, comisarul otoman în Principate, la cererea lui, spre a se informa. În primul rând, Ion Ghica se referea la vămi, care reprezentau trei procente, arendate pe termen de 7 ani, începând cu 1 ianuarie 1842 până la 1 ianuarie 1849, lui Negroponte pentru suma de 2 500 000 piaștri, curs al Vistieriei de 31,5 piaștri pentru un ducat austriac. După trei luni, Negroponte n-a mai reușit să plătească suma convenită pentru al doilea trimestru. Ca atare, vămile au fost vândute prin licitație în Adunarea obștească pentru suma de 2 250 000 piaștri lui Xenocrat Cantacuzino et C-ie. Deficitul de 2 500 000 piaștri a fost suportat de Vistierie. În 1847, vistieriile celor două Principate Române s-au înțeles între ele în vederea unei uniuni vamale. După un astfel de aranjament, vămile celor două principate trebuiau vândute în comun, două treimi revenind Țării Românești și o treime Moldovei, licitațiile având loc în ambele Adunări Obștești. Toate produsele treceau liber dintr-un principat în altul, cu excepția sării, din cauza interesului manifestat de Mihail Sturdza, care dorea un preț mult mai ridicat decât în Țara Românească.⁷⁸

În fond, Ion Ghica insista atât de mult în analizarea problemei uniunii vamale, pentru a sugera deja existența unor puternice elemente pentru înfăptuirea unei unități politice a celor două Principate, uniune vamală despre necesitatea căreia publicase un articol în 1844.⁷⁹ Printr-o adresă către partidul național italian, publicată în ziarul "La Concordia", Ion Ghica prezenta locul și rolul românilor în estul european, din aceeași dorință de a face cunoscută în Europa cauza națională românească. Astfel, argumenta că, în pofida tuturor vicisitudinilor așezării geografice, românii, popor de origine latină, au rămas neclintiți, deși izolați de celelalte popoare latine. Apăsăți și oprimați din toate părțile, ei n-au putut beneficia de sprijinul confrăților de gintă, din cauza opoziției Austriei, care împiedica orice comunicare, interpunându-se, prin așezarea geografică. Curtea din Viena a sfârșit prin a se uza în slujba obscurantismului și despotismului, menite a anihila lupta de eliberare națională a popoarelor oprimate. Noi perspective se deschid legăturilor firești între români și popoarele latine din Occident. "La Concordia" se vedea primul jurnal italian care se preocupa îndeaproape de soarta românilor. Ion Ghica menționa că prezentarea doar a câtorva noțiuni istorice asupra

originii, limbii și obiceiurilor poporului romanic de la Dunăre, începând cu Traian și Decebal, va fi de mare interes cititorilor ziarului. Va reveni mai târziu asupra trecutului căci de neapărată necesitate este a se ocupa de prezentul și viitorul poporului român, de speranțele la care are dreptul și de politica de urmat pentru atingerea scopului propus.⁸⁰

Ion Ghica reproduce cunoscutele date asupra numărului românilor, a repartizării lor provinciale, în total 8 767 000, dintre care 3 871 000 în Imperiul habsburgic, 896 000 în Imperiul rus și 4 000 000 în cele două Principate dependente de Imperiul otoman. O luptă dârză și tenace pentru păstrarea ființei naționale și statale constituie tot trecutul poporului român. Dintre toți, numai românii din provinciile vasale Imperiului otoman și-au păstrat autonomia statală și o viață națională. Ei constituie nucleul în jurul căruia se vor grupa celelalte teritorii locuite de români, în vederea alcătuirii unui singur stat. Dezvoltarea autonomă a Principatelor Române a avut loc în temeiul unor așa-numite capitulații cu Poarta, pe care Ion Ghica le expune amănunțit, spre a le desprinde importanța și semnificația. Toate au decurs în maniera binecunoscută și stabilă a relațiilor Principatelor Române cu Poarta, până la începutul secolului al XVIII-lea, când Imperiul rus s-a erijat în apărătorul creștinilor din Imperiul otoman. Din protectoare, Curtea din Petersburg a ajuns să domine situația din Orientul european, în propriul interes, scopul fiind expansiunea spre Strâmtori. Abia după 1821 a consimțit Poarta să se revină la domniile pământene în Principatele Române, într-o perioadă de neînțelegeri cu țarul Rusiei. Ea a fost convinsă că fanarioții nu serveau în Principate decât interesele Rusiei. Înfrângerea Turciei, în războiul din 1828-1829, a avut ca urmare impunerea Regulamentului organic și începerea unei noi perioade în istoria lor politică.⁸¹

Din Constantinopol, unde se afla în serviciul cauzei naționale, Ion Ghica avea prilejul să afle că în Principatele Române își începuseră activitatea comisiile de revizuire a Regulamentului Organic. Despre acestea, informa pe N. Bălcescu precum că lucrau slab și rău, cea din Moldova divizându-se în două, în problema proprietății. O parte susținea că țăranul a năpăstuit pe proprietar, care - chipurile - ar trebui să fie despăgubit de Vistierie. În fruntea acestei grupări se aflau: N. Rosetti-Rosnovanu, Costin Catargiu și Iacovachi Veisa, mari boieri conservatori.

Nobil și iertător cum e proprietarul - zic ei - se jertfește și renunță la despăgubire, mulțumindu-se numai "să fie rugat de țeară a se mulțumi cu sfânta păzire a regulamentului". Discuții și neînțelegeri a provocat și problema renunțării de către proprietari la pogoanele ce trebuiau lucrate în schimbul dijmei. În Țara Românească, dezbaterile au decurs mai liniștit, cu toții fiind de acord a se mări numărul zilelor de clacă de la 12 la 20. Guvernul otoman se arăta iritat de lăcomia și egoismul boierilor.⁸²

În acel moment istoric, ideea de independență a Principatelor Române i se părea prematură lui Ion Ghica, căci vedea în ea desprinderea de Imperiul otoman și pericolul absorbirii de către imperiile vecine. De aceea, scria lui N. Bălcescu precum că independența surâde oricărui român, dar avansarea ideii, în condițiile existente, devenea primejdioasă. Ea a fost enunțată prima dată la Constantinopol de către N. Aristarchi și însușită de Aali Pașa, care a propovăduit-o între membrii consiliului de miniștri al Imperiului, deloc entuziasmați. În pofida acestei atitudini, ambasadorul otoman la Paris, prințul Al. Sc. Callimachi, a reluat-o. Concomitent, generalul Aupick primea de la Pierre Eugène Poujade, consulul Franței la București, un memoriu în care se propunea cu claritate independența, spre a nu da prilej imperiilor vecine a le anexa. Ion Ghica nu era de acord cu ideea lui Poujade, care ținea foarte mult la ea, cerând chiar un concediu spre a se duce la Paris. Așadar, Ion Ghica opina că românii nu trebuiau să abunde în idei de acest fel, dar nici să le stăvilească, căci considera necesar ca să fie dezbătută în Occident problema națiunii române și a existenței sale politice.⁸³

Profund atașat ideii de evoluție națională a poporului român sub suzeranitatea Imperiului otoman, în care intuia o garanție a existenței statale a Principatelor Române, Ion Ghica nu se opunea ideii de independență, ca atare, ci inoportunității afirmării ei, după restaurarea protectoratului rus și a Regulamentului organic, adică într-o perioadă de ascensiune și continuă tendință de expansiune a Rusiei. Poarta, intimidată și fără sprijin efectiv din partea Angliei și Franței, putea ușor ceda drepturile de suzeranitate asupra Principatelor Române, devenite sursă de permanente fricțiuni cu Curtea din Petersburg, erijată în protectoarea lor. În mod firec, independența, idee scumpă tuturor românilor, putea deveni un pericol real pentru existența Principatelor, în lipsa oricăror garanții

internaționale. Or, în relațiile speciale cu Poarta Ion Ghica le vedea salvarea, căci, fiind dependente de Imperiul otoman, a cărui integritate era garantată de Marile Puteri occidentale, în mod implicit era garantată și existența lor. Independența, fără garanții, semnifica pentru Ion Ghica perspectiva sumbră a pierderii chiar și a drepturilor la autonomie statală.

Spirit moderat și pragmatic, Ion Ghica preconizează obținerea unor rezultate practice, de natură a redobândi drepturile depline la autonomie sub suzeranitatea Porții. Astfel, tinde să se folosească de bunele oficii ale noului comisar otoman desemnat a merge în Principate, în locul lui Fuad Effendi. Lui îi furnizase anumite date despre starea economică și socială. Comisarul numit, Ahmed Effendi, întârzia însă la Constantinopol, din cauza unor intrigi contra sa. Va ajunge însă în decurs de o săptămână la București. Această numire cauza neliniște lui Barbu Știrbei, pe care nu întârzia s-o exprime consulului Franței, E. Poujade: "Eu știu - spunea domnitorul - că acest funcționar datorează numirea sa lui sir Stratford Canning, a cărei creatură este, și că el continuă, la fel ca în trecut, să trăiască în cea mai mare intimitate cu dl. Ion Ghica, care era agent al Locotenentei domnești la Constantinopol, și care întreține încă și astăzi o corespondență neîntreruptă cu membrii Eteriei, care există în Valahia; această corespondență are loc prin intermediul consulatului general al Angliei. Dacă veți binevoi să vă amintiți, adăuga domnul, că revoluția a fost excitată și protejată aici de dl. Colquhoun, veți înțelege toate temerile mele".⁸⁴

Ion Ghica întreținea, într-adevăr, corespondență în țară, dar nu cu eteriștii, cum insinua Barbu Știrbei, ci cu rudele și prietenii din țară, prin intermediul secretarului consulatului britanic, Ef. Grant, prieten al lui Ion Ghica și al fraților Golești, cu a căror nepoată, Ruxandra Racoviță, s-a căsătorit în 1850. El mai era și fratele Mariei C. A. Rosetti, deci cu atât mai puțin agreat de Barbu Știrbei. Temerile domnului Țării Românești nu erau departe de realitate, numai că le dădea o interpretare convenabilă, subiectivă, pentru a stârni reacții din partea Franței, pe care o voia geloasă pe acțiunile Angliei în Principatele Române.

În scrisorile sale către N. Bălcescu, Ion Ghica revine asupra problemei organizării emigrației, susținând, ca și alteori, soluții mai puțin complicate, care să nu implice comitete cu membri mulți. Orice soluție ar fi

adoptată, nicidecum nu va satisface pe toți emigrații. Indiferent de soluții, problema cea mai importantă o constituie trecerea hotărâtă la acțiune, în condițiile în care țara se afla sub o ocupație armată, anunțată a se prelungi cu încă doi ani, și la bunul plac al boierilor. Astfel, lucrările comisiilor de revizuire a Regulamentului organic se terminaseră în defavoarea țăranului, care a fost etichetat ca "prost și dobitoc, fiindcă nu este în stare d-a păstra nici proprietatea ce are, dovadă răzeșii".⁸⁵

Cât privește atitudinea consulului Franței la București, în astfel de împrejurări, Ion Ghica o condamnă cu asprime. Ajunge chiar să declare lui N. Bălcescu precum că s-a transformat în adversar al francezilor: "Crede-mă - scrie el -, dacă ai fi și tu aici ai judeca ca și mine. Amploiații lui Titoff sunt niște liberali, niște sanculoți pe lângă amploiații generalului Aupick, care sunt conți, baroni, aristocrați", cu doar câteva excepții. Tot timpul se feresc să nu fie văzuți de ambasadorul rus Titov în compania emigraților, între care și Ion Ghica, pe când diplomații austrieci și ruși caută a-i face cunoștință. V. P. Titov nu se arăta însă deloc încântat de a-l vedea pe Ion Ghica la întruniri sau recepții fiind chiar scandalizat de prezența sa. În relațiile diplomatice, problema românească se dovedea cu totul ingrată la Constantinopol, unde circulau tot felul de zvonuri.⁸⁶

Cu adevărat, Ion Ghica devine stânjenitor la Constantinopol, fie chiar și numai prin prezența sa acolo. Deși C. Bolliac fusese scos de sub învinuirea cauzată de afacerea diamantelor contelui maghiar Zichy și i se dăduse pașaport pentru a pleca liber unde dorea, I. H. Rădulescu scrisese la București, zvonind între comercianți că atât C. Bolliac, cât și Ion Ghica se aflaseră închiși pentru însușirea diamantelor.⁸⁷ Nu mai puțin era preocupat Barbu Știrbei de existența lui Ion Ghica la Constantinopol și de activitatea lui. De aceea, a rugat pe comisarul rus, generalul Al. Duhamel, să ceară comisarului otoman Fuad Effendi, demersuri pentru îndepărtarea lui din Constantinopol. Comisarul otoman s-a arătat foarte mirat de intermedierea prin Al. Duhamel, în acest caz, când îi era la îndemână să vorbească direct sau să scrie marelui vizir. Atât B. Știrbei, cât și Al. Duhamel au cerut comisarului Porții îndepărtarea lui Ion Ghica. Fuad Effendi nu a dat nici un răspuns, arătându-se surprins de a vedea o cerere comună în acest sens.⁸⁸

Diplomația rusă devine tot mai energică în demersurile sale. Astfel, ambasadorul V. P. Titov a fost în audiență la sultan, căruia i-a înmănat o scrisoare autografă din partea țarului, prin care-l sfătuia să-și schimbe guvernul. Totodată, se făceau noi presiuni în legătură cu expulzarea refugiaților polonezi, care, pentru a evita astfel de deznodământ, se islamizau și intrau în armata otomană.⁸⁹

În atare împrejurări, Ion Ghica, deși grav bolnav, nu rămânea inactiv. El concepe și trimite un memoriu lui L. Kossuth, apelând la înțelegere în baza respectării principiului naționalităților. Ion Ghica argumenta lui L. Kossuth că două principii acționau tenace asupra românilor, anume religia și naționalitatea. Primul determina alăturarea la popoarele ortodoxe, ca o tendință naturală. Cel de-al doilea este încă și mai puternic, exagerat poate, în condițiile existente, însă este unicul salvator, atât pentru români, cât și pentru maghiari. Ion Ghica aprecia că în urma revoluției i s-a atenuat acestui principiu "caracterul periculos și vătămător". În consecință, oamenii de idei și acțiune vor putea face înțelese celor mulți primejdia diviziunii forțelor ce luptă pentru dreptate și libertate, precum și avantajele solidarizării în atingerea unui scop comun. Dacă L. Kossuth era dispus să angajeze un dialog în scris, Ion Ghica promitea să-i transmită ulterior unele idei cu privire la diferendul româno-maghiar. Declara că nu avea pretenția de a-i influența gândirea, ci numai de a contribui, în măsura posibilului, la făurirea unui ideal comun. D. Urquhart l-a încurajat pe Ion Ghica să o facă.⁹⁰

Dornic de a ajunge la o înțelegere cu emigrația maghiară, în vederea înfăptuirii unei confederații și unei ridicări la luptă revoluționară pentru dobândirea emancipării politice și sociale, Ion Ghica insista să prezinte lui L. Kossuth necesitatea respectării principiului naționalităților. El se referea la perioada când revoluția maghiară lupta contra a două imperii, când L. Kossuth era un conducător puternic, dar toate acestea aveau loc în prezența unui război intern între maghiari și celelalte naționalități, în primul rând românii. În acele momente, Ion Ghica i s-a adresat prima dată în scris, în scopul ajungerii la o înțelegere, la un acord, pentru a izbândi contra adversarului comun. Astfel, el își oferea bunele oficii, ca intermediar între frații săi din Transilvania și maghiari. Din nefericire, N. Bălcescu n-a reușit decât în mică măsură în misiunea sa de conciliere și

aceasta încă foarte târziu, pentru a mai folosi la ceva.⁹¹ Ion Ghica stăruia să afirme necesitatea îndreptării greșelilor trecutului, printr-o solidarizare a emigrațiilor și a popoarelor asuprite, în vederea atingerii scopului comun.⁹²

Memoriile, notele, scrisorile lui Ion Ghica, adresate emigrației maghiare, rămân fără răspuns, căci conducătorii săi aveau alte preocupări cu privire la viitorul patriei și poporului lor. Dacă solidarizarea prin conciliere cu românii din Transilvania întâmpinase dificultăți de nedepășit în timpul revoluției, când trebuia să fie de o acută necesitate, în scopul obținerii victoriei contra absolutismului, cu atât mai puțin această problemă va putea constitui temelia înfăptuirii unei Confederații dunărene, bazată pe drepturi egale ale popoarelor, în care toți românii să fie laolaltă căci se propunea suzeranitatea Imperiului otoman. Sublimă prin fascinația unei necesități de solidaritate a celor oprimați, soluția confederării popoarelor dunărene, concepută de Ion Ghica și de N. Bălcescu, venea în contradicție formală cu idealul național al clasei conducătoare maghiare, indiferent de orientarea politică, întrucât nici cei mai luminați din rândurile sale nu întrevădeau viitorul patriei lor decât în limitele geografice ale statului medieval, deci prin nesocotirea drepturilor naționale ale românilor, sârbilor, croaților, slovacilor și rutenilor. Orice altă atitudine era considerată ca act de trădare a intereselor naționale.

Intransigența conducătorilor emigrației maghiare în privința ajungerii la o solidarizare și confederare pe baze egale determină pe Ion Ghica să renunțe definitiv la ideea conceperii revoluției ca mijloc de emancipare națională și socială, întrucât nu o vede posibilă altfel. El nu împărtășise niciodată punctele de vedere ale liberalilor radicali, potrivit cărora socialismul se afla la ordinea zilei în Europa, ce va fi cuprinsă curând de revoluție. În Principate, va avea ca urmare crearea unei Republici democratice și sociale. Pe cât de utopică se dovedea atunci această fascinantă imaginație a radicalilor, pe atât de iluzorie se dovedea și soluția confederării popoarelor dunărene sub suzeranitatea Imperiului otoman care ar profita de un nou război ruso-turc în scopul ridicării revoluționare la luptă pentru emancipare politică și socială. Prin eșuarea repetatelor încercări de a obține acordul emigrației maghiare la constituirea unei confederații dunărene, Ion Ghica nu mai recurge la nici o soluție revoluționară.

Odată năruite speranțele în posibilitatea înființării unei confederații dunărene, deci în perspectiva unei solidarizări în luptă a popoarelor oprite, Ion Ghica nu mai întrevedea în vreun fel izbucnirea unei revoluții. Mai mult chiar, în condițiile existente, el nu mai întrevede nici posibilitatea unirii "între diferitele ramuri ale trunchiului român", adică înfăptuirea unei unități politice a românilor din fiecare dintre imperiile care-i dominau. La 12/24 iunie 1850, el scria despre imposibilitatea realizării unei astfel de unități românești după 1848: "mai întâi, împrejurările și absolutismul stupid al guvernului cezaro-crăiesc și al prinților nu era a desbate această chestiune și a ajunge opinia publică la un rezultat. Deosebit de aceasta, ar fi poate primejdios pentru români a proclama principiul de unire între dânșii la o epocă, când amândouă imperiile (austriac și otoman) de care atârna cea mai mare parte a lor era încă puternică".⁹³

Încă o speranță a lui Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Ioan Maiorescu și a altor oameni politici români se năruia, prin fortificarea absolutismului în Imperiul habsburgic, arestarea lui Avram Iancu, intensificarea mijloacelor de oprimare națională și socială. Deceționat, dar nu descurajat, Ion Ghica își va continua intensă sa activitate politică și diplomatică la Constantinopol, în care vedea unicul mijloc de a servi cauza națională românească. În noile condiții, rolul lui Ion Ghica devine primordial, pe planul general al activității emigrației. Adresându-se din Brussa fratelui său Ștefan și lui N. Bălcescu, Al. C. Golescu-Albu îl găsea foarte potrivit pe Ion Ghica de a face parte dintr-un comitet de conducere a emigrației, împreună cu: Al. G. Golescu-Negru, Șt. Golescu și N. Bălcescu, dar el se dovedise foarte util la Constantinopol, de neînlocuit: "Este unul din posturile cele mai importante pentru succesul cauzei noastre și poziția pe care și-a făcut-o pe lângă ambasade și Poartă este și ne va fi utilă încât va fi imprudent de a o strica prin numirea sa în comitet".⁹⁴

De altminteri, nici nu se putea găsi un altul, în împrejurările existente, care să dobândească încrederea guvernului otoman și a ambasadelor engleză și franceză: "trebuie pentru aceasta condiții de tact, de finețe, de pătrundere de spirit și, în același timp, un nume (căci acesta contribuie foarte mult - și spre rușinea societății noastre - atât asupra ambasadelor

cât și asupra Porții otomane) întrucât nu cunoaștem nici unul dintre noi care să dispună de aceste calități în cel mai înalt grad ca el. Va trebui deci a-l lăsa la postul său și a recurge la alții".⁹⁵

Într-adevăr, Ion Ghica dispunea de toate calitățile enumerate de cel mai tânăr dintre frații Golești, un liberal radical, internat la Brussa, împreună cu mulți dintre adepții lui I. H. Rădulescu. Și el, și Ion Ghica descindeau direct din mari boieri. Ultimul purta însă un nume, cel al familiei domnitoare, veche de două secole. Pentru acest nume, cu care reușea în demersurile sale diplomatice la Constantinopol, Ion Ghica era bănuț de către adversarii politici că ar urmări scopuri personale, anume de a determina Poarta să-i acorde tronul Țării Românești, într-o conjunctură favorabilă. Discret, interiorizat, lucid, stăpân pe sine, cu o mare voință, tenace și perseverent, Ion Ghica era dificil de deslușit în gânduri și acțiuni, în vremuri de restriște, când pe exilați îi separau nu numai distanțele, dar și concepțiile cu privire la mijloacele de a făuri o Românie unită, puternică și democratică, idealul comun al tuturor. Clarificat asupra mijloacelor, Ion Ghica se dedică cu pasiune împlinirii nobilei ideal, abandonând definitiv ideea de revoluție.

Note

1 G. Zane, *N. Bălcescu...*, pp. 303-304; 2 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, pp. 23-24; 3 *Ibidem*, pp. 24-25; 4 *Ibidem*, p. 25; 5 *Ibidem*, pp. 25-27; 6 *Anul 1848*, vol. V, p. 658; 7 *Ibidem*, p. 663; 8 *Ibidem*, pp. 699-700; Belgrad, 23 decembrie 1848; 9 *Ibidem*, pp. 559-560: Jurnalul din 2 decembrie 1848; 10 *Ibidem*, p. 654; 11 *Ibidem*, p. 658; 12 *Ibidem*, p. 708; 13 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXI, dosar 3; 14 *Ibidem*; 15 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Ion Ghica către N. Bălcescu, Constantinopol, 10 ianuarie 1849, S 34 (1)/DCXII; 16 *Ibidem*; 17 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, pp. 29-30; 18 *Ibidem*, p. 30; 19 *Anul 1848*, vol. VI, p. 87: Viena, 16-17 ianuarie 1849; 20 B.A.R. Msse, *Corespondență*, Ion Ghica către N. Bălcescu, Constantinopol, 21 ianuarie 1849, S 34 (2)/DCXII; 21 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, pp. 30-32; 22 *Ibidem*, p. 29; 23 *Ibidem*; 24 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXI, dosar 3: Ion Ghica Al. G. Golescu, Constantinople, le 4 Février, 1849; 25 *Ibidem*; 26 G. Zane, *Ion Ghica către N. Bălcescu. Scrisori inedite din vremea pribegiei*, București, 1943, p. 6; 27 G. Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 229, Triest, 10 februarie 1849; 28 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXI, dosar 3: Ion Ghica către Al. G. Golescu, Constantinople, le 5 mars (1849); 29 *Ibidem*; 30 *Ibidem*, Ion Ghica către Al. G. Golescu, Constantinople, le 15 mars 1849; 31 *Ibidem*: Constantinople, le 24 mars (1849); 32 *Ibidem*: Constantinople, le 28 mars (1849); 33 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXI, dosar 3: Ion Ghica - Al. G. Golescu, Constantinople, le 15 mai (1849); 34 *Ibidem*; 35 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa VI, f. 105, 1849: Lettre au général Bem; vezi și N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 519 (copie); Anastasie Iordache, *Noi informații documentare referitoare la misiunea lui Nicolae Bălcescu din 1848 în Ungaria*, în "Caietele Bălcescu", XI-XIII; 36 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa VI, f. 107; 37 *Ibidem*, f. 89; 38 *Ibidem*; 39 *Ibidem*, f. 89-90; 40 *Ibidem*, f. 90-91; 41 *Ibidem*, mapa I: *Classes privilégiées de Ion Ghica*; 42 *Ibidem*, mapa VI, f. 91; 43 *Ibidem*; 44 *Ibidem*, f. 92; 45 *Ibidem*; 46 *Ibidem*, f. 93; 47 *Ibidem*;

48 *Ibidem*, f. 93-94; 49 *Ibidem*, f. 94; vezi și Ion Ghica, *Ce sunt meseriașii?*, f. 1, 1848; 50 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXI, dosar 3: Constantinopol, le 4 juin (1849); 51 B.A.R. Msse, *Correspondență*, Ion Ghica către Comitetul emigrației din Paris, Constantinopol, 4 iunie 1849, S 33/DCXIV; 52 *Ibidem*; 53 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXI, dosar 3: Constantinople, le 24 Juin (1849); 54 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa VI, f. 127: *Mémoire relatif aux Principautés. 1849.* (după Convenția de la Balta-Liman); 55 *Ibidem*; 56 *Ibidem*; 57 *Ibidem*, f. 128; 58 *Ibidem*; 59 *Ibidem*; 60 *Ibidem*, f. 129-130; 61 *Ibidem*, *Manuscrisul românesc 5040*, pp. 1-2: *Note adressée à Porte relativement à la guerre de Transylvanie 1849 par Ion Ghica*; 62 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXXXV, dosar 13: Constantinople, le 25 juillet 1849; 63 *Ibidem*, P. LXI, dosar 3. Bojadjiköy, 25 august 1849; 64 *Ibidem*; 65 *Anul 1848*, vol. VI, p. 261: Constantinopol, 6 iulie 1849; 66 *Ibidem*, pp. 659-674; 67 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXI, dosar 3: Ion Ghica către Al. G. Golescu, Constantinople, le 4 septembre 1849; 68 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 3: Lettre à Al. Golescu le noir par Ion Ghica, 1849; 69 *Ibidem*, f. 4; 70 Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire...*, pp. 137-138; 71 B.A.R., Msse, *Correspondență*, Ion Ghica către Nicolae Rusu-Locusteanu, Constantinopol, 4 decembrie 1849. S 22/DCXIV; 72 *Ibidem*; 73 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXXXV, dosar 13: Constantinople, le 4 décembre 1849; 74 Gh. Zane, *Ion Ghica către N. Bălcescu*, pp. 30-31; 75 *Ibidem*, p. 32; 76 *Ibidem*, pp. 33-34: *Lettre confidentielle*, Constantinople, le 24 décembre 1849; 77 *Ibidem*, pp. 34-36; 78 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 29-31, 1849, décembre: *Note demandée par Ahmed Effendi*, redigée par Ion Ghica; 79 Ion Ghica, *Unirea vâmlor între Moldova și Valahia*, în "Propășirea", an I, 1844, p. 2-5; 80 B.A.R. *Manuscrisul românesc 5040*, f. 32-33: *Adresse au parti national Italien*; 81 *Ibidem*, f. 33-36; 82 G. Zane, *Ion Ghica către N. Bălcescu...*, pp. 49-50: Constantinopol, 5 februarie 1850; 83 *Ibidem*, pp. 50-51; 84 Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVIII, ed. Nerva Hodoș, București, 1916, p. 275: E. Poujade către Lahitte, București, 9 februarie 1850; 85 G. Zane, *Ion Ghica către N. Bălcescu...*, p. 52-54: Constantinopol, 14 februarie 1850; 86 *Ibidem*, pp. 56-58: Constantinopol, 6 martie 1850; 87 *Ibidem*, pp. 58-59: Constantinopol, 15 martie 1850; 88 Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVIII, pp. 292-293: E. Poujade către Lahitte, București, 22 martie 1850; 89 G. Zane, *Ion Ghica către N. Bălcescu...*, pp. 59-60: Constantinopol, 25 martie 1850; 90 N. Georgescu-Tistu, *Ion Ghica scriitorul*, București, 1935, pp. 127-128; 91 Vezi, în această privință, Dan Berindei, *Pe urmele lui Nicolae Bălcescu*, pp. 192-195; 92 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, p. 127; 93 Cornelia Bodea, *Lupta pentru Unire...*, p. 125; 94 C. Fotino, *op. cit.*, vol. III, pp. 55-56: Brussa, iunie-iulie 1850; 95 *Ibidem*, p. 56

CAPITOLUL IV

ABANDONAREA IDEII DE REVOLUȚIE ÎN ÎMPLINIREA IDEALULUI NAȚIONAL

Accenturarea moderatismului lui Ion Ghica în acțiunile întreprinse în favoarea cauzei naționale

În mod cert, până la mijlocul anului 1850, Ion Ghica a rămas atașat ideii de revoluție, dar după această dată se îndepărtează, adoptând în exclusivitate calea politică și diplomatică, menită a folosi contradicțiile dintre Marile Puteri. Prin refortificarea absolutismului și dobândirea de ascendente redutabile asupra forțelor progresului, ideea de revoluție mai persistă doar în imaginația radicalilor, nedeprinși încă să scruteze cu luciditate realitățile existente. În concepția lui Ion Ghica, tactica trebuia schimbată. Astfel, în locul unei solidarizări a popoarelor oprite și a înfăptuirii unei Confederații dunărene, dovedite iluzorii, din mai multe motive, românii trebuiau să lupte, după 1850, de partea acelor mari puteri care aveau sorți de izbândă contra dominației Rusiei și care simpatizau cauza națională românească, adică emanciparea de sub protectoratul exclusiv și reintegrarea în drepturi depline de autonomie ale Principatelor sub suzeranitatea otomană.

La 30 ianuarie 1854, Ion Ghica scria lui C. A. Rosetti că, după înăbușirea revoluției, nu a mai putut să urmeze orientarea acestuia și a prietenilor săi (radicali), pe care a dezaprobat-o în mod sincer. O nouă cale se deschidea acțiunii românilor pentru atingerea scopului comun, anume acțiunea pe câmpul de luptă: "trebuie să luăm în mână stindardul național, lăsând cu totul la o parte pe cel revoluționar, căci numai astfel putem avea simpatia și sprijinul puterilor ce se gătesc să intre în lupta cu apăsătorii noștri".¹

Ion Ghica avusese prilejul să-i expună lui C.A. Rosetti părerile sale despre presupusul triumf al socialismului în termen de doi sau trei ani. El aprecia că naționalismul, înțeles ca promotor al luptei de emancipare politică, nu este compatibil cu socialismul. În Anglia sau Franța, dacă ar deveni inevitabil, socialismul ar fi, teoretic, acceptat de către Ion Ghica, însă numai "ca un rău necesar", căci impune multe rezerve, care exclud entuziasmul receptării lui.²

Abandonarea ideii revoluționare de luptă pentru emancipare politică, într-o perioadă de timp când toți exilații așteptau o izbucnire a revoluției pe plan european, i-a atras lui Ion Ghica incriminări și critici din cele mai aspre. Astfel, N. Bălcescu îi reproșa cu amărăciune, într-o scrisoare din 16 mai 1851: "Teoriile revoluției, îmi zic, nu le-ai aprobat, nu le-ai iscălit însuși? Oamenii revoluției, nu ai fost însoțit cu dâșii? Pentru/ce/ dai cu piatra în acei oameni și acele teorii?"³

Fără îndoială, Ion Ghica nu ajunsese să fie înțeles nici măcar de cei mai apropiați prieteni ai săi. El se situa pe o poziție realistă scrutând cu obiectivitate mijloacele de întrebuintat în perspectiva evoluției evenimentelor: "Dacă la 1848 - scria G. Zane - situarea românilor în lagărul revoluționar a însemnat un act de vitalitate, situarea de partea puterilor occidentale în conflictul armat care avea să urmeze era un act de luciditate. Istoria i-a dat dreptate (lui Ion Ghica), deși poporul român n-a beneficiat de toate urmările la care ar fi avut dreptul".⁴

În condițiile eșuării oricăror speranțe în posibilitatea unei ridicări revoluționare, Ion Ghica acorda în mod firesc prioritate problemelor politice-naționale față de cele social-economice, fiind convins de importanța libertății naționale în înfăptuirea reformelor social-economice. Deci, înainte de orice, trebuiau obținute unirea și independența. În privința relațiilor dintre națiuni, Ion Ghica rămânea același om politic democrat. Astfel, scria lui C. A. Rosetti, la 14 iulie 1850: "tu române să rămâi rumân, să nu lași pe nimeni să te facă ceea ce nu ești, dar nici tu să nu cauți a asupri pe maghiar, pe sârb sau pe polon".⁵

Abandonarea ideii de revoluție devine evidentă în concepția lui Ion Ghica, îndeosebi, la mijlocul anului 1850. El procedează la o analiză a rezultatelor revoluției de la 1848, într-o scrisoare adresată lui Gr. Alexandrescu. Astfel, aprecia el, în retrospectiva evenimentelor, revoluția de la 1848 n-a avut rezultatele așteptate pentru cei care-și puseseră prea mari speranțe. În ceea ce-l privește, el nu și-a făcut iluzii, neașteptându-se la alte rezultate: "Întotdeauna am gândit, în pofida justei aprecieri a oamenilor noștri și în pofida greșelilor de care îi cred capabili, întotdeauna am fost de părere că o mișcare nu va putea lipsi de a avea unele urmări avantajoase și sub raport politic și sub raport social și într-adevăr cred că din punct de vedere politic ea a dat o foarte mare lovitură influ-

enței rusești, dacă știm să profităm. Voi zice chiar că i-a dat o lovitură decisivă, mortală”.⁶ Și astfel, continuă Ion Ghica, printre boieri, care nu aveau ochii îndreptați decât către Puterea protectoare, sunt unii care se îndreaptă acum spre Poartă și protectoarele sale din Occident. Desigur, boierii nu procedează astfel din patriotism sau din pasiunea de a face binele, ci din interes, sesizând că binele pentru ei nu va mai veni, în viitor, de la țarul Rusiei, ci din altă parte. Ca atare, prin interesul lor de a servi Poarta boierii înțeleg a face bine țării lor, precum altă dată procedau în favoarea Puterii protectoare.⁷

Stabilind rezultatele pozitive ale revoluției române de la 1848, Ion Ghica insistă asupra consecințelor sale din punct de vedere politic și social: “Problema Principatelor a fost un moment agitată; ideile naționalității române, unirea celor două Principate, care n-a depășit niciodată limitele câtorva capete înfierbântate, cum ne numeau alții, sărmani visători, sunt astăzi, la ordinea zilei și au devenit foarte familiare oamenilor politici din toate țările. Din punct de vedere social rezultatele vor fi de altminteri mari. Se știe în mod cert, domnul și boierii înșiși înțeleg că odată Principatele debarasate de ocupația străină, ceea ce nu poate întârzia, nu se pot guverna și menține în liniște cu instituțiile actuale. Afară doar dacă acești oameni nu sunt nebuni sau dușmani ai lor înșiși vor trebui să chibzuiască numai decât să aducă schimbările necesare. Atunci, cum există o luptă pentru a dobândi influență de popularitate între cele două mari puteri interesate, ele vor rivaliza în concesii și liberalism, nu mă voi mira că cea mai abilă nu va merge până a flata cele mai mari speranțe naționale ale românilor. Austria însăși va intra în luptă, căci dacă odată ideea unei naționalități române compactă va fi generală și formulată concurența se va stabili definitiv între Austria și Turcia spre a atrage și a absorbi românii de la cealaltă”.⁸

Exprimând un astfel de optimism, Ion Ghica atrăgea atenția că nu vedea totul astfel. Rezultatele deja menționate vor fi atinse numai dacă românii vor ști să acționeze cu toate capacitățile de care dispun și numai dacă revoluționarii, cum erau denumiți, vor ști să profite de împrejurări și să-și păstreze poziția pe care o au, spre a nu periclita însuși viitorul țării prin vreo imprudență. Referindu-se la aceștia, Ion Ghica înțelegea așa-numitul partid național, care se consideră patriotic prin excelență. Or,

unele acțiuni necugetate ar face jocul Puterii protectoare. Acest partid nu trebuie neglijat, căci fruntașii săi trec, în opinia publică, drept oameni onești și inteligenți, atât în țară cât și peste hotare. De acest partid s-au detașat nouă zecimi dintre emigrați, însă, fără a o ascunde, trebuie recunoscut că este cel mai popular și mai influent în țară, căci "fletează constant relele pasiuni ale maselor", neîncetând să scrie circulare și proclamații, să întrețină spiritele într-o permanentă iritare, și aceasta pentru a nu fi uitați și spre a nu se spune că nu sunt cei mai influenți în țară în timp ce "în acești oameni nu există nici sentiment înălțător, nici patriotism, nu există decât personalitate", adică interes personal.⁹

De la nemulțumirea față de acțiunile întreprinse de către liberalii radicali, Ion Ghica ajunge de-a dreptul la aversiune politică, contestându-le buna credință, chiar sentimentul patriotic, căci - aprecia el - deserveau patria prin exaltarea lui. El însuși activase la Constantinopol în numele acestui partid național, ca agent diplomatic, partid sau grupare de care se desprinsese, la fel ca alți oameni politici moderați, cât și cu vederi de dreapta, precum I. H. Rădulescu și Chr. Tell. Ion Ghica se arăta iritat de succesele radicalilor, considerându-le acte de imprudență, căci puteau provoca "tulburări" în țară, de care va profita armata de ocupație, pentru a pretexta reocuparea, în cazul că ar evacua Principatele, căci numai ocupația armată acorda avantajele dorite Puterii protectoare. Care trebuia să fie conduita unui bun român în astfel de împrejurări? Ion Ghica nu ezită s-o formuleze, firește un crez politic al unui liberal moderat, adversar hotărât al soluțiilor radicale, considerate periculoase și folositoare numai Curții din Petersburg, deși nu se dorea acest lucru. În primul rând, susținea Ion Ghica, este necesară sprijinirea consecventă pe Turcia și respingerea celei pe Austria, căci elementul german din Transilvania înăbușe pe cel românesc, neexistând nici o perspectivă a unirii tuturor românilor sub sceptrul Habsburgilor. Alături de Turcia, nu aveau nimic a se teme, întrucât ea nu ducea o politică de colonizare în Principate, nici de asimilare prin limbă, nici de a se impune prin gradul de civilizație. Ca atare, românii vor fi liberi să-și dezvolte geniul național.¹⁰

Din totdeauna adept al sprijinirii pe Turcia, Ion Ghica nu găsea virtuți Puterii suzerane, ci, dimpotrivă, scăderi, de care trebuiau însă să se folosească românii. El nu nega posibilitatea ca în mintea vreunui dem-

нитар otoman să încolțească ideea absorbirii în întregime a Principatelor Române și de a le supune din punct de vedere legislativ Porții, la fel cum proceda cu provinciile sale, dar această idee nu va fi decât un exces, de care românii nu aveau a se teme, căci nu va fi posibilă aplicarea, din cauza unei eventualități ușor de înțeles, anume de a nu compromite influența exercitată, pe care Poarta vrea s-o întărească și nicidecum s-o slăbească. Cât privește guvernarea lui Barbu Știrbei, lăsând la o parte caracterul său moral și aspirațiile materiale, Ion Ghica afirma că nu va căuta nici să o desconsidere, nici să o slăbească. De altfel, domnul trebuia avertizat din timp, dacă era posibil, să rămână pe calea cea bună, mai degrabă decât să fie înlăturat de pe tron, căci cu instituțiile existente și cu boierii pe care îi are țara nimic nu va fi de câștigat printr-o schimbare de domnie. Considera că Barbu Știrbei nu era lipsit nici de spirit și nici de calcul pentru a nu înțelege că singurul mijloc de a domni, chiar peste termenul stabilit prin Convenția de la Balta-Liman, îl constituie o bună conduită. În caz că va acorda argumente celor ambițioși, dornici să revină în țară, crezând că au vreo șansă, se vor găsi oricând oameni care să pună la cale o schimbare, în primul rând capucehaia la Constantinopol, măcar pentru a profita material. Așadar, Ion Ghica se pronunța pentru liniște absolută, până la momentul când se vor putea constata definitiv urmările revoluției de la 1848.¹¹

Aversiunea față de soluțiile radicale ale unor exilați români îl determină pe Ion Ghica să recurgă nu numai la moderație, dar chiar la conservatorism politic, venind în întâmpinarea unui concurs ce trebuia acordat administrației lui Barbu Știrbei și politiciii care căuta sprijin în Poarta otomană. Continuu iritat de acțiunile îndreptate contra sa de către adepții lui I. H. Rădulescu,¹² Ion Ghica se detașează categoric de acțiunile radicalilor, care-l iritau în aceeași măsură. Dintr-o scrisoare,¹³ constată că N. Bălcescu ajunsese la înțelegere cu Goleștii. Or, se întreba el, pe ce baze și de ce Nicolae și Ștefan s-au dezbinat de I. H. Rădulescu. Ion Ghica era cu atât mai bănuitor cu cât partizanii lui I. H. Rădulescu din Brussa îl denigrau și îl calomniau tot mai mult. Moldovenii, de asemenea, acționau contra bunului domn Gr. Al. Ghica, intrigăți de atitudinea lui politică. Un boier conservator, precum Theodor Balș, uneltea la Constantinopol contra domnului. Boierii conservatori fanariotizați îl împiedicau pe Gr. Al.

Ghica să întreprindă îmbunătățiri. Deja se formase o opoziție contra lui, fiind posibilă chiar o mișcare. Domnul Moldovei era deosebit de favorabil Unirii Principatelor, deși înțelegea că va fi foarte dificil de realizat. În cazul că se voia Unirea sub un arhiduce austriac, Gr. Al. Ghica ar fi dispus să renunțe la tron, în favoarea acestei soluții.¹⁴

În Țara Românească, boierii își îndreptau speranțele spre Austria. Al. Dim. Ghica deja acționa în acest sens, înțelegându-se cu toți Ghiculeștii și cu alți boieri. Precum se afirma la Constantinopol, prințul Felix von Schwartzenberg, cancelarul austriac, se arăta interesat de problema Principatelor Române, dorind să ia parte la acțiunile viitoare întreprinse în acest scop. Profitând de interesul Austriei pentru Principate, Poarta voia să facă din problema românească una europeană. Se vorbea de noi colonizări de germani în Transilvania. Perspectiva surâdea boierilor, care-și vedeau sporite veniturile moșiilor. Domnul însă se opunea. Boierii propagau unirea românilor din Principate cu cei din Imperiul habsburgic sub sceptrul unui principe austriac. Ion Ghica opina că trebuia să se profite de acțiunile Austriei contra tendințelor Rusiei, dar să nu se accepte supremația austriacă asupra românilor, căci s-ar vedea înăbușiți de elementul german, precum se întâmpla în Transilvania din partea sașilor: "Dacă românii sunt destinați a se absorbi unii într-alții - scria el lui N. Bălcescu -, apoi mai bine ca Principatele cu suzeranitatea Porții să absoarbă pe rumânii Austriei și Rusii, decât să ne absoarbă ei pe noi".¹⁵

Ion Ghica repudia alte formule de unire decât sub suzeranitatea Porții, temându-se de supremația germanilor asupra românilor, într-o eventuală formulă de unire sub suzeranitatea sau suveranitatea Austriei. Prin unirea sub suzeranitatea Porții, el nu vedea un asemenea pericol căci "turcii nu pot avea idee de a ne domina nici prin limba lor, nici prin religia lor, nici prin legile lor; totdeauna ei ne vor lăsa la geniul nostru, ca să ne dezvăluim o civilizație potrivită cu misiunea și tendințele noastre".¹⁶ El nu nega existența unor oameni de stat și politici turci care doreau transformarea Principatelor Române în pașalâcuri, dar vedea posibilități minime de realizare a unor deziderate de acest fel sau chiar nule, având foarte multe forțe potrivnice. Eliberată de presiunea diferendului cu Rusia în Principatele Române, Poarta ar fi bucuroasă să-și reînnoiască vechile relații cu acestea, fără alte pretenții, ceea ce ar satisface ambele

părți, adică Turcia și Principatele.¹⁷

Noul comisar otoman în Principate, Ahmed Effendi, nu agreea pe Barbu Știrbei, din cauza atitudinii sale servile față de Puterea protectoare. Sesizând că nu va avea o domnie prea lungă, domnul Țării Românești proceda la fel ca Ioan Caragea, adică strângea tot ce putea. Cu toate acestea, Ahmed Effendi nu dorea înlăturarea lui de pe tron, ci mai degrabă aducerea pe calea cea bună, știindu-l interesat în problema mănăstirilor. Consulul Franței se dovedea favorabil domnului și boierilor, prin urmare și unei orientări pro-germane, fiind, ca atare, un adversar al lui Ahmed Effendi. Fostul comisar în Principate, Fuad Effendi, i-a făcut reproșuri lui Ion Ghica. I s-a replicat că între Ion Ghica și boieri nu va fi posibilă nici o înțelegere. Între fostul și noul comisar exista, așadar, o mare deosebire. Guvernul otoman însuși se afla în cumpănă, dacă să-l sprijine pe Ahmed sau dacă să-l înlocuiască cu un altul care să aplice orientarea fostului comisar. Când numirea unui alt comisar era aproape gata, Ion Ghica a pus toate relațiile sale în mișcare, fiind intens sprijinit de Michal Czajkowski. Astfel că s-a obținut sprijinirea lui Ahmed Effendi și acceptarea ideilor sale în privința activității ce o va întreprinde în Principatele Române.¹⁸

Fuad Effendi se pronunțase categoric pentru a nu se da importanță poporului, pe motiv că s-ar cădea în demagogie, ci boierilor, care reprezintă țara. Dimpotrivă, Ahmed Effendi îi consideră pe boieri completamente corupți, fără nici o influență în țară, fără nici o audiență la națiune. Chiar dacă ar fi de partea militanților pentru unitate națională, ei n-ar constitui nici un câștig. Boierii n-au nici credință, nici convingeri, trecând cu ușurință dintr-o parte în alta, în funcție de interes. Ei nu reprezintă o forță în țară, iar dacă reprezintă vreuna, apoi atunci este negativă, fără vreun folos: "Dacă Poarta voiește să-și facă o partidă - scria Ion Ghica lui N. Bălcescu -, trebuie să caute a menține partida care s-au făcut revoluționari. Boierii îi urăsc, dar poporul a început a simți unde voiește a veni".¹⁹

Pe deplin edificat asupra realităților politice, economice și sociale existente în țară, Ion Ghica reușise să le prezinte unui demnitar otoman luminat, adept al unor reforme cu caracter liberal. El fusese prim-secretar al ambasadei otomane din Paris, apoi ambasador: "era un om instruit, de

o aleasă cultură, un bibliofil pasionat și un literat de merit. Vorbea toate dialectele Orientului și principalele limbi europene... Catalogul bibliotecii sale, tipărit după moarte în limba franceză, cuprinde multe lucrări despre Principate...".²⁰ Cunoscându-l îndeaproape, Ion Ghica îl asigură pe N. Băcescu că activitatea lui Ahmed Effendi în Principate va fi începutul unei noi perioade. Avea mulți adversari, între care Fuad Effendi, E. Poujade. Îndeosebi primul, foarte invidios, se temea de toți oamenii de valoare. Despre consulul Franței, Ion Ghica afirma că, probabil, nu se va mai întoarce în Principate, căci plecase din București. Îndemna pe N. Băcescu să insiste în numirea lui H. Desprez sau M. J. Cor, ultimul fiind cel mai bun și mai sigur "omul care înțelege chestiunea ca și noi și o cunoaște foarte bine".²¹

În mod vădit, Ion Ghica se menținea de o parte, fără a participa la reuniunile românilor exilați din Constantinopol. La una din acestea, ținută în locuința lui C. Bolliac, au avut loc discuții aprinse. Unii i-au reproșat lui Ion Ghica faptul că nu vrea să ia conducerea mișcării. C. Bolliac îi repeta aproape zilnic că militarii români (Chr. Tell, Gh. Magheru, N. Pleșoianu, Al. Christofi) se pregăteau de război. Pentru care motiv, îl îndemna să intre în legătură cu Tell. Ion Ghica era de părere că o mișcare românească în țară n-ar folosi decât Rusiei și boierilor care doresc schimbarea domnilor. Într-o zi, C. Bolliac i-a spus că ofițerii români s-au înțeles cu alții, aparținând altor emigrații, în scopul unei ridicări comune, la o dată fixată, pentru ca "să proclame libertatea universală". Ion Ghica se arăta însă foarte sceptic cu privire la sprijinul Porții și al ambasadorului englez pentru o insurecție. Deceționat, C. Bolliac și-a găsit alți prieteni, rărind vizitele la Ion Ghica. Ulterior, l-a mai întâlnit la moldoveanul Vasile Ghica, unde i-a vorbit despre același plan de insurecționare a țării sub comanda lui Chr. Tell și N. Pleșoianu: "I-am întors spatele - scria Ion Ghica - urându-i izbândă bună"²².

Adept al unei ridicări revoluționare, însă în cu totul alte condiții decât cele preconizate de C. Bolliac și alți exilați români, Ion Ghica abandonase cu totul ideea la mijlocul anului 1850. El nu mai vedea o altă perspectivă de îmbunătățire a situației din Principate decât demersurile politice și diplomatice pe lângă marile puteri, adică pe cale pașnică. O nouă mișcare revoluționară în țară i se părea o acțiune complexă. El con-

sidera puterea și influența Curții din Petersburg în Principate deja compromise, chiar și în ochii boierilor, foarte înclinați anterior spre protecția sa. Puțina influență de care mai dispune se va anihila prin retragerea trupelor de ocupație, ce nu putea întârzia prea mult. Ca atare, Puterea protectoare are interesul de a provoca unele mișcări pentru a pretexta prelungirea ocupației armate sau revenirea, în cazul că părăsise cumva Principatele. Din corespondența primită din țară, Ion Ghica constata cu evidență pregătirea unei mișcări. Că autoritățile militare și diplomația rusă împingeau la declanșarea unei astfel de mișcări, nu mai exista nici o îndoială. Pe de altă parte, trebuia ținut seama de atitudinea Austriei și posibilitatea intervenției sale, căci se va interesa mai mult ca în trecut de Principatele Române. Proiectele de unificare națională românească sub sceptrul sau sub protecția împăratului au prins contur în mintea cancelarului, care gândește că va izbândi măcar unul din numeroasele proiecte. Se vorbea chiar de o colonizare cu 2 000 000 de germani în Principate. La București se și afla un comisar austriac cu o astfel de propunere.²³

Un adept constant al sprijinirii pe Turcia, în toate împrejurările, Ion Ghica nu agreea nici o soluție care nu ținea seama de interesele Porții și de eventualul său sprijin. El cunoștea că în condițiile existente, Poarta nu putea acorda ajutor românilor, căci ea însăși se afla fără sprijin din partea Franței și Angliei, adversare ale unor noi ridicări revoluționare pe continent. Aceste două mari puteri dispuneau de oameni politici și de stat, de diplomați cu concepții moderate, conservatoare. În atari condiții, Poarta ar fi determinată să reprime o mișcare izbucnită în Principatele Române, ceea ce ar semnifica o mare lovitură a influenței sale la nordul Dunării. O colonizare germană nu trebuia încurajată, căci lovea puternic interesele națiunii române. Austria împingea astfel o mișcare care să compromită Poarta în Principate. Or, această influență - aprecia Ion Ghica - nu trebuia compromisă, prin punerea în situația de a reprima o mișcare care ar folosi numai celorlalte două imperii vecine. Aspiranții la domnie vroiau înlăturarea domnilor, pentru a le lua locul. Mulți români și străini doreau înlăturarea lui Gr. Al. Ghica, organizând o mișcare în Moldova. La Constantinopol se alcătuiseră un grup de moldoveni, care se unise cu unul de munteni tot în vederea declanșării unei mișcări. Barbu Știrbei avea și el adversari, precum E. Pouajde, care împingeau la o mișcare. Acțiunile

consulului francez se conjugau cu cele ale adversarilor lui Ahmed Effendi din Constantinopol, foarte numeroși și influenți, între care Fuad Effendi și N. Vogoridi, pentru a-l îndepărta din Principate.²⁴

Înainte de orice, Ion Ghica era de părere că trebuia lămurit românilor adevărul despre evenimentele în curs, atrăgându-le atenția să se ferească de a deveni instrumente ale intrigilor urzite de puterile vecine. Anglia, Franța și Turcia trebuiau prevenite asupra naturii intrigilor puse la cale de diplomația rusă și cea austriacă, precum și de alții. În cazul declanșării unei mișcări trebuiau pregătiți oamenii care să ia conducerea, spre a o orienta în sensul intereselor naționale, întrucât cei ce se erijau în conducători prezumtivi nu se dovedeau capabili să îndeplinească un astfel de scop. Întrezărind dificultăți de surmontat, Ion Ghica îndemna pe N. Bălcescu să vină la Constantinopol.²⁵

O problemă dintre cele mai importante pentru unitatea națională românească o constituia Dobrogea. Acolo trimisese Ion Ghica pe Ion Ionescu, un fost elev la Academia mihăileană, cu studii de agricultură la Roville, în Franța, și de chimie, fizică și științe naturale la Sorbona. El fusese însoțit de Gh. Ioranu, de asemenea inginer, care studiasse problema căilor de comunicație. Ei tocmai se întorseseră din călătoria lor, la Constantinopol. Ion Ghica aprecia activitatea lor ca "foarte importantă", aducând trei hărți, una etnografică, alta topografică și ultima asupra căilor de comunicație. Ion Ionescu a și început publicarea unei serii de articole cu privire la călătoria sa în Dobrogea, în "Journal de Constantinople". Ion Ghica luase deja hotărâri cu privire la demersuri viitoare în Dobrogea, ca urmare a rezultatelor călătoriei lui Ion Ionescu. Astfel, se decidea trimiterea unei cereri la Poartă, în scopul autorizării cumpărării unei moșii la Cighirgiava, în Dobrogea, pe o perioadă de 50 de ani, cu condiția de a face o fermă model și o școală de agricultură, fără vreo contribuție bănească din partea guvernului otoman. După obținerea autorizației, vor fi necesari 6 000 de galbeni pentru începerea exploatării și întemeierii școlii. Se vor face 12 acțiuni, a câte 500 de galbeni, pe care le vor lua astfel: Ion Ghica 4, Costache Negri, Ali Pașa și Ministerul Agriculturii câte 2, V. Alecsandri 1. Ion Ionescu spera la un beneficiu de 25 procente. În cazul unui succes, se va înființa și o Academie, sau măcar un Colegiu românesc. Dacă N. Bălcescu se dovedea interesat în cumpărarea unei

moșii, apoi aceasta nu constituia o dificultate, pământ fiind destul. Mai bine însă să cumpere o acțiune la întreprinderea fermei model a lui Ion Ghica.²⁶

Cât privește perspectiva problemei orientale, Ion Ghica prezenta lui N. Bălcescu dificultățile ce se vor ivi. Deocamdată au fost reprimare o mișcare în Bosnia și alta în Bulgaria, aceasta din urmă fiind pasibilă de a intra sub influența agenților ruși. Au fost capturate tunuri bulgărești de fabricație rusească, câțiva ofițeri ruși și chiar câteva scrisori de la generalul Al. O. Duhamel. Mulți răsculați s-au retras în munți sau în Serbia. Generalul Lüders a plecat la Viena, în privința Principatelor Române. În atare situație, Ion Ghica relua problema, insistând asupra demersurilor ce trebuiau făcute de N. Bălcescu la Paris, în vederea numirii unui consul la București favorabil problemei românești în locul lui E. Poujade.²⁷

O scrisoare lungă, de o mare densitate de idei, vădind preocupările lui Ion Ghica despre situația Principatelor Române, aflate încă sub ocupația armată, fără perspectiva imediată a evacuării. El căuta a tempera, a modera spiritele surescitate ale unor români exilați, din cauza îndepărtării de patrie, a lipsurilor materiale, a privațiunilor de tot felul, dar, mai ales, din dorința de eliberare a patriei lor de sub ocupația armată străină și de sub insuportabilul regim absolutist regulamentar. Entuziasmul multora se dovedea iluzoriu, căci, în condițiile existente, Poarta, lipsită de vreun sprijin extern, se dovedea nevoită să intervină, reprimând mișcarea, la fel ca în 1848, în profitul evident al imperiilor vecine. Numai declanșarea unui război ruso-turc și acordarea de sprijin Porții ar fi avut consecințe favorabile pentru împlinirea idealului național românesc. Altminteri, prin mișcări intempestive, fără vreun sprijin din partea altor popoare, se compromitea scopul urmărit, întârziindu-se atingerea lui.

Om politic și diplomat înzestrat cu calități superioare de cuprindere a esenței fenomenelor și evenimentelor în cadrul cărora se circumscria problema românească, Ion Ghica nu se situa totuși în afara unor erori de apreciere a oamenilor și concepțiilor lor, a perspectivei desfășurării unor evenimente, fiind contemporan lor și aflat sub influența lor directă. Astfel de erori sunt inevitabile, în natura lucrurilor, căci depindeau de necunoscut și, deci, de subiectivism. Cu toate acestea, erorile nu erau mari și nu aveau consecințe grave pentru problema națională românească, din

cauza unui autocontrol permanent și a unei constante moderații în gândire și acțiune. Calitățile sale deosebite nu puteau să nu fie remarcate de oamenii de bună credință. Astfel, Al. C. Golescu-Albu era furios pe Gr. Serurie, partizanul lui I. H. Rădulescu, care profera calomnii la adresa lui Ion Ghica, precum că ar fi un trădător, un om devotat Curții protectoare, iar pe Al. C. Golescu un instrument al lui, având aceleași defecte. Cel mai tânăr dintre frații Golescu, aflat între emigrații internați la Brussa, un liberal radical, găsea că și Ion Ghica are defecte, fiind ambițios, capabil și el de resentimente și de urzirea unor intrigi, dar, pentru acestea nu trebuia eliminat. El nu putea fi confundat cu "această pleavă omenească", constituită de adepții lui I. H. Rădulescu. Astfel că scria Al. C. Golescu-Albu fratelui său Ștefan - "înainte de orice, să ținem la onoarea, la loialitatea, onestitatea omului; or Ghica înseamnă toate acestea; dar Ghica este în același timp ambițios sau cel mult noi îl bănuim toți de foarte multă ambiție! Ei! bine, la această obiecție tu cunoști deja răspunsul meu: să ne facem datoria, să-l reducem la neputință, să-l înconjurăm, să-l încercuim de o așa manieră încât să nu poată dăuna cauzei generale; totodată, în cazul în care ambiția sa nu va fi contrară intereselor cele mai scumpe ale țării, cele mai vitale ale unicei, marii Românie, cum alături de această ambiție personală el dispune, în același timp, de o mare capacitate, a-i pune piedici ar fi o lipsă de tact din partea noastră, a nu-l încuraja ar fi o greșeală de neiertat".²⁸

Al. C. Golescu-Albu intuia cel mai bine calitățile lui Ion Ghica, om de o mare capacitate. Părea ambițios, unor oameni politici radicali, prin tenacitatea atitudinii și fermitatea convingerilor sale, atribuite numai scopului atingerii vreunui interes personal, bănuie a fi eventuala ocupare a tronului Țării Românești cu sprijinul Porții. Altminteri, Al. C. Golescu nu concepea o paralelă între Ion Ghica și I. H. Rădulescu, considerat și el un ambițios, un intrigant, dar fără a avea capacitatea celui dintâi. Astfel, Ion Ghica aflase primul despre urzirea unui complot în țară, desigur de la Ahmed Effendi, și avertizase pe emigrații români din Brussa. Gh. Magheru dezvăluise secretul, fiind în bune relații cu N. Rusu-Locusteanu, partizanul lui I. H. Rădulescu. Ștefan Golescu întrebase, anterior, dacă erau adevărate cele ce se afirmau despre Ion Ghica la Paris. Tânărul său frate nega categoric, afirmând că "toate sunt minciuni cum nici bărbierii

nu scornesc". Încă se mira cum fratele său Ștefan a putut să dea crezare unor astfel de știri mincinoase. Emigrații din Brussa puteau garanta că Ion Ghica nu era filo-rus, scrisorile, articolele, memoriile sale fiind întru totul elocvente. Dimpotrivă, toate dovedesc că "este turc până la gât și român până dincolo de urechi". Nimic, orice s-ar spune sau s-ar fi spus, nu îngăduie concluzii eronate asupra conduitei lui Ion Ghica. De la avertismentul dat de el emigraților din Brussa asupra unui complot în țară, pus la cale de agenții Puterii protectoare, despre care primise vești de la Ahmed Effendi, și până la a conchide că se afla în legătură cu acești agenți, deci un trădător al cauzei naționale românești, se comitea o mare nedreptate. Al. C. Golescu îndemna pe exilații din Paris la unirea eforturilor în vederea realizării unei Româanii unite și puternice, o operă grandioasă, dificil de realizat. Nici o divizare nu este necesară, fiind profund dăunătoare.²⁹

Sesizând dificultățile în care se aflau exilații români din Paris, Ion Ghica se străduia să-i informeze prin intermediul prietenului său N. Bălcescu. Astfel, afirma că boierii se situau contra lui Ahmed Effendi, întrucât acesta declarase că boierimea constituia o castă politică cu care nu se putea nimic bun întreprinde pentru viitorul țării, căci se dovedea întru totul coruptă. Ca atare se impunea modificarea legii electorale spre a aduce la putere alți oameni. Boierimea conservatoare a deschis lupta contra lui. Comisarul otoman s-a pronunțat fără reticență ca "dreptul politic să fie dat proprietății". El se opunea și măsurilor preconizate de autoritățile țariste de ocupație. Din cauza nemulțumirii evidente, care ar putea degenera în mișcări, se întăresc posturile de pază, prelungindu-se ocupația armată. Comisarul otoman a protestat contra unor astfel de măsuri. Boierii s-au retras din București, iscăbind o petiție la Poartă contra sa. Ahmed Effendi avea adversari și între compatrioții săi, precum și între românii exilați, aflați sub influența lui I. H. Rădulescu, care au semnat, de asemenea, o petiție contra lui. Comisarul otoman era însă sprijinit de guvernul său și de ambasadorii Angliei și Franței. Întrucât generalul Al. Duhamel, comisarul țarist, urma să plece definitiv din Principate, ambasadorul Rusiei la Constantinopol pretindea îndepărtarea lui Ahmed Effendi, comisarul otoman.³⁰

Admirator al înțeleptului comisar otoman, Ion Ghica își pusese, evi-

dent, multe speranțe în activitatea sa diplomatică în Principatele Române. El constata cu satisfacție cum, împotriva numeroaselor abuzuri comise s-au făcut reclamații lui Ahmed Effendi, care a sugerat domnului să alcătuiască o comisie de anchetă.³¹ În atare condiții, Ion Ghica voia dublarea eforturilor comisarului otoman, prin numirea unui nou consul francez la București. Cel ce deținea locul lui E. Poujade, temporar absent, fusese anterior consul la Odesa "un om de nimica", în nici un fel netrebuind să rămână definitiv. Consulul titular nu manifesta nici o simpatie pentru revoluționarii români, dar s-a dovedit corect în informarea ministrului său de externe, inclusiv asupra manevrelor diplomației țariste, căci nu agreea în nici un fel protectoratul. Cu alte cuvinte, "E. Poujade era cam ruso-filo-boierist, dar totodată rumânist". Ion Ghica mărturisea că, în aparență, era în bune relații cu E. Poujade, dar în realitate nu se agreeau unul pe celălalt, tocmai datorită deosebirilor accentuate de vederi. Fiind căsătorit cu Maria, fiica lui Constantin Grigore Ghica, se înrudea, astfel, cu Ion Ghica, temându-se de el, ca nu cumva să se opună realizării intereselor sale în țară. Pe de altă parte, E. Poujade nu agreea bunele relații ale lui Ion Ghica cu ambasadorul Angliei la Constantinopol, știindu-se ce influență avea el asupra Porții. Fostul consul al Franței mai era și bun prieten cu Fuad Effendi, adversarul lui Ahmed Effendi, de care se temeau amândoi. Conchizând, Ion Ghica stăruia asupra calităților lui E. Poujade, care susținea problema românească, dar nefiind favorabil ideilor revoluției române "este prea conservator și reacționar". În perspectiva ocupării postului vacant de consul la București, presupus a rămâne vacant, Ion Ghica deja vorbise cu generalul Aupick în privința colonelului Margadel de la ambasada Franței din Constantinopol. Generalul n-a acceptat, pe motiv că nu se putea despărți de un om cu care fusese împreună 30 de ani. Un alt diplomat francez ar fi contele de Reculot, care în acel timp se afla la Paris, Nicolae Bălcescu putându-l contacta și îndemna să ocupe postul de consul la București, în cazul că E. Poujade va părăsi definitiv Țara Românească, pentru a se duce la Atena.³²

Ideea de revoluție nu mai era agreată nici de Ion Ghica în noile împrejurări create după prăbușirea revoluției maghiare și încheierea Convenției de la Balta-Liman. El înclină tot mai mult la absolutizarea mijloacelor diplomatice și politice, întemeiat, firește, pe realități, dar nu erau de

neglijat nici cele folosite de radicalii liberali, măcar ca o alternativă, tactică, de presiune psihologică asupra unor demnitari și diplomați conservatori, cât și, mai ales, asupra boierimii conservatoare din țară. Lipsa unei alternative revoluționare, chiar în cazul imposibilității declanșării unor acțiuni de acest fel, îngăduia, peste tot în Europa, o ascensiune fără precedent a forțelor reacțiunii, cărora le convenea o acțiune moderată din partea foștilor revoluționari. Astfel, înainte de a-i cunoaște conținutul, dar cunoscând orientarea politică a inițiatorilor, Ion Ghica scrie lui N. Bălcescu despre intenția sa de a publica o revistă, pe care o voia redactată în limba română. Revista "România viitoare" urma să apară în noiembrie 1850, astfel că Ion Ghica nu aflase conținutul ei. Își exprima dorința de a fi colaborat și el, dar nu știa încă ce orientare vor avea articolele. Intuind însă natura lor, îndemna pe N. Bălcescu să se străduiască "a nu cădea în idei prea noi pentru care atât turcii, cât și englezii și francezii au convenit a zice că sunt subversive și nepotrivite cu bunul ordin".³³ Oricât ar ține revoluționarii români să-și apere ideile, guvernelor din 1850 trebuia să li se dovedească faptul că românii nu aveau înclinare spre anarhie și dezordine socială, precum erau dispuse a crede. Din acest punct de vedere, Ion Ghica își exprima satisfacția pentru refuzul lui N. Bălcescu de a fi reprezentantul românilor în Comitetul Central Democratic European de la Londra.³⁴

Din punct de vedere politic, Ion Ghica sugera ca în programul ce va fi publicat în revista preconizată să se menționeze unirea Moldovei, în frontierele sale de dinainte de 1812, cu Țara Românească sub suzeranitatea Porții. Cât privește pe românii din Imperiul habsburgic, el opina ca să se menționeze dezideratul unirii lor și constituirii într-un stat național românesc sub sceptrul împăratului Austriei. Referitor la Unirea Principatelor, Ion Ghica a avut discuții aprinse, contradictorii cu David Urquhart, care se opunea acestei idei, căci se dovedea adept fanatic al menținerii integrității Imperiului otoman. Exista și un plan de fuzionare a emigrațiilor lor, preconizat de publicistul englez Hamilton, aflat sub influența lui L. Kossuth, pentru a lupta contra imperiilor rus și austriac în scopul desființării lor, însă prin aceasta se urmărea tot supremația maghiară. Ion Ghica a și spus lui Hamilton că românii vor să fie și să rămână ca atare oriunde și în orice împrejurări. La fel alte popoare precum sârbii, polonezii etc.³⁵

Revista "România viitoare", apărută doar într-un singur număr în noiembrie 1850, conținea, cu adevărat, articole care nu conveneau nici lui Ion Ghica, nici adversarului său politic de dreapta, I. H. Rădulescu, ambii preconizând mijloace pașnice pentru aplanarea nemulțumirilor din țară, care amenințau a se transforma în mișcări. N. Bălcescu, împreună cu alți români exilați, semnează textul unei proclamații către poporul român, precedat de cunoscutul său studiu: *Mersul revoluției în istoria românilor*. În pofida unei eventuale etichetări de anarhism, din partea guvernelor europene, N. Bălcescu afirma răspicat că numai revoluția va aduce "mântuirea țării". Mai colaborau cu articole radicalii: C. A. Rosetti, Dumitru Brătianu, Ion Voinescu II.³⁶

Ion Ghica, iritat că prietenul său N. Bălcescu avea relații bune cu N. Golescu, care semnase, în trecut, o acuzație la dresa lui, îi solicita să pretindă retractarea celor afirmate.³⁷ Astfel dovedea că nu era înclinat la vreo concesie cu radicalii liberali. Intransigența ducea în mod firesc la fricțiuni și neînțelegeri. Chr. Tell răspândea zvonuri cu privire la atitudinea filo-rusă a lui Ion Ghica, prin faptul că era ginerele lui N. Mavros, cunoscut filorus. Ion Ghica, adresându-i-se lui N. Bălcescu, care-l informa despre toate acestea, repudia astfel de afirmații, rugându-l să spună celor care le fac, precum că nimeni nu are dreptul de a-l considera ceea ce nu este. Adversarii săi își permit satisfacția de a înșela opinia altora despre el: "Răul este mai lesne de făcut decât binele, cu deosebire că acest din urmă, fiind mai anevoie, nu este de nasul fiecăruia".³⁸

Cu adevărat, prin moderatismul său, Ion Ghica ajunsese a nu se mai înțelege chiar cu prietenii săi. Astfel, s-a îndepărtat de C. Bolliac, din momentul lipsei de adeziune la conceperea unei eventuale mișcări revoluționare. În scopul urmărit, acesta s-a deplasat la Atena, pentru a se înțelege cu Chr. Tell³⁹. Ion Ghica începe să reproșeze și lui N. Bălcescu asupra conținutului scrisorilor sale, apreciate ca "fără nici o savoare, fără nici o culoare". Își explica această atitudine, fie printr-un calcul, fie din cauză că era prea preocupat, fie că se temea de cineva.⁴⁰

În realitate, Ion Ghica intrase treptat în divergență de opinii chiar și cu cei mai apropiați dintre compatrioții săi. Apreciat pentru capacitatea sa intelectuală incontestabilă, pentru caracterul și onestitatea sa, Ion Ghica începe să nu mai fie înțeles, toate bănuielile fiind permise pentru ati-

tudinea lui tot mai consecventă de sprijinire pe Imperiul otoman, de menajare a susceptibilităților Porții și cabinetelor europene. Unui radical-liberal, precum C. A. Rosetti, îi era foarte greu să deslușească natura unei concepții politice moderate, la un om cu atâtea disponibilități intelectuale și sufletești, ca Ion Ghica. Cu vădită satisfacție, într-o scrisoare trimisă din Paris, la 16 septembrie 1850, marele vizionar C.A. Rosetti ⁴¹ căuta să consolideze ceea ce considera că-l unea cu Ion Ghica, una din personalitățile proeminente între contemporanii săi. În primul rând, se scuza că nu-i mai scrisese de câțeva vreme, pe motiv că în privința a ceea ce-i unea nu mai aveau ce discuta, iar în ceea ce-i despărțea nu era posibilă clarificarea prin scrisori. Deocamdată, C. A. Rosetti se arăta entuziasmat de scrisoarea lui Ion Ghica din 14 iulie 1850: "Cât o iubesc scrisoarea ta, mai cu seamă introducerea, o vei vedea în mica scriere ce ți-am trimis astăzi prin poștie, unde vei vedea pipăit c-am profitat de cuvintele - însă să le scrii singur, aș dori să dai rumânilor într-un volum de 8-9 coale o parte din inima și ideile tale. Trebuie să vorbești, dragul meu, zi și noapte, căci, afară de popul, cea mai mare parte din noi trebuie s-o scapi din prăpastie fără voia ei. Nu știu de mă-nțelegi bine, dar știu că ți-am zis, și ți-o mai repet, trebuie să vorbești și să lucrezi ne-ncetat și să faci pe oameni să te iubească, să te stime și să te crează nu pentru egoismul, ci pentru fericirea lor. Încă odată, nu vorbesc de popul, ci numai d-o clasă de oameni".⁴²

Rațional în concepții și pragmatic în acțiune, Ion Ghica nu înțelegea că oameni precum C. A. Rosetti, C. Bolliac și alții aveau nevoie, în situația dificilă în care se aflau ei și poporul lor, de cuvinte mari, înălțătoare, care să se adreseze mai degrabă sentimentului, decât rațiunii. Altminteri, neputința de a scruta cu ingeniozitate prezentul și viitorul i-ar fi dus la disperare, la descurajare. Ei aveau nevoie, ca toți radicalii, de altfel, de exaltarea sentimentului național, de conceperea ideală a viitorului patriei, în sensul unui romantism revoluționar, caracteristic mijlocului de veac, sesizabil în mai toate țările continentului. Contagiunea spiritului revoluționar va continua, în pofida proclamării unui președinte pe viață în Franța, apoi a unui împărat. La fel, în fărâmițata de ambiții aristocratice Germanie, aflată încă sub efectul evenimentelor de la 1848. Dacă pentru Ion Ghica direcția evenimentelor istorice prinsese contur, sesizând la mo-

mentul oportun prioritatea mijloacelor de întrebuințat în servirea cauzei naționale românești, în condițiile restaurării vechilor stări de lucruri pe continent, în urma înăbușirii revoluției de la 1848, nu aceeași claritate de cuget se stabilise în concepțiile unor oameni care nu se obișnuiseră cu ideea înfrângerii revoluției, năzuind continuu la reaprinderea flăcărilor ei. Aflați timp de trei luni de zile sub regimul politic al democrației și libertății, mulți dintre foștii conducători ai revoluției române de la 1848 nu mai reușeau să se desprindă sentimental de mijlocul care-i adusesese la cărmă țării, absolutizându-l, fără a ține seama de schimbarea neconținută a împrejurărilor care se opuneau tot mai mult unor ridicări revoluționare. Patriile marilor revoluții, Anglia și Franța, nu mai agreau aceste mijloace în propășirea lor națională, preferând pe cele economice, întemeiate mai degrabă pe promovarea unei revoluții industriale. Popoarele din centrul și estul continentului aveau însă nevoie de ridicări revoluționare, care să le modifice radical stările de lucruri existente, stabilite de regimuri politice absolutiste, asupra atâta din punct de vedere social, cât și politic-național.

Radicalii liberali români, în condițiile existente după înăbușirea revoluției de la 1848, nu se dovedeau a fi nici idealisti, nici utopici în conceperea viitorului țării și poporului lor. Eroarea lor consta doar în apropierea de prezent sau de viitorul imediat a unor obiective mai îndepărtate. Această eroare le menținea însă treaz spiritul militant, fără de care nu puteau concepe activitatea lor în perspectivă. Pe cât de neclintit se dovedea Ion Ghica în convingerile sale de om politic liberal moderat, tot atât de neclintiți se vor dovedi liberalii radicali, întru totul pătrunși de mesianismul lor revoluționar. Astfel, numai formal concesiv, pentru a determina pe Ion Ghica să acționeze, fie și prin mijloacele ce-și propunea, C.A. Rosetti rămânea consecvent convingerilor sale, pe care le considera pe deplin întemeiate pe încrederea în potențialul revoluționar al poporului, dovedit în tot timpul celor trei luni cât a durat revoluția în Țara Românească. De aceea, îl contrazice pe Ion Ghica foarte sceptic într-o eventuală posibilitate de ridicare a poporului: "Surâzi d-această amăgire a mea, și eu sufăr de rătăcirea ta", îi scria C. A. Rosetti, la 16 decembrie 1850. Regreta că Ion Ghica n-a fost în țară în timpul desfășurării revoluției, motiv pentru care nu se pot înțelege între ei : "*neînțelegere fatală*, dar ca-

re în curând va înceta, căci vei vedea toate credințele tale politice cenușate și-atunci vei veni în brațele mele, căci cu mine este adevărul”.⁴³

Din nefericire pentru vizionarul C. A. Rosetti, credințele sale se vor vedea cât de curând “cenușate”, desfășurarea evenimentelor dându-i dreptate lui Ion Ghica pentru orientarea sa pragmatică în realitățile momentului istoric. Deocamdată, el argumenta precum că țărani dispuneau de bani, de disciplină revoluționară și de cunoștințe, însuși Ion Ghica fiind mai puțin versat în “științele revoluționare”, decât țăranul român, în probleme de dreptate și de ridicare la luptă și chiar în cele sociale, până la un anumit punct. C. A. Rosetti nu se îndoia de mirarea lui Ion Ghica la citirea unor astfel de afirmații; îi dorea însă să le înțeleagă cât mai repede posibil esența și sensul, pentru a nu fi prea târziu. Și acestea le afirmă nu din invidie pentru cineva, nici chiar față de Ion Ghica. C. A. Rosetti declară că nu poate fi de acord cu opinia lui Ion Ghica despre Imperiul otoman, care nu este altceva decât “un simplu cadavru galvanizat, de echilibru european, carele va cădea în putrejune în ziua ce se va rupe acest echilibru. Ziua aceea este *departe zici tu. Foarte aproape, zic eu și toată lumea. Uite-te bine... și vei vedea*”.⁴⁴

Ferm convins că are dreptate, C. A. Rosetti insistă pentru o presupusă revenire la normal, adică la concepția împărtășită de toți, să argumenteze lui Ion Ghica necesitatea de a se alătura, într-un efort comun, atât de necesar unei declanșări a revoluției în țară. La cele scrise la 16 decembrie 1850, adăuga că intenționa să publice o broșură despre rolul Turciei și atunci Ion Ghica va fi nevoit să recunoască justetea aprecierilor sale, în afară doar dacă nu și-a pierdut mintea și vederea în timpul șederii sale la Constantinopol. C. A. Rosetti insista să afirme că merita să fie iubit de Ion Ghica și de toți, căci el vroia binele tuturor: “Gândește-te bine Ioane, calcă pe pământ iar nu pe ruine, căci România are trebuință de tine și eu aș fi fericit să fiu prietenul și tovarășul tău”.⁴⁵

Un lung interval de timp îi desparte pe cei doi oameni politici români. Ion Ghica nu era mai puțin ferm în convingerile sale, întemeiate pe realități constatate la fața locului, în capitala Imperiului otoman, departe încă de a se prăbuși, fiind bine sprijinit de Anglia și Franța. Convingerile lui C. A. Rosetti se confundau cu dorințele sale. El de altfel avea mai degrabă credință în justetea împlinirii idealului național românesc pe cale

revoluționară, care va consacra o Republică democratică și socială, ca stat al tuturor românilor. Ion Ghica nu se arăta dispus să accepte sub forma unei orientări de acțiune un astfel de mesianism sau donquijotism revoluționar, așa precum nu accepta un misticism revoluționar propagat de adversarul său înverșunat, care a fost și a rămas I. H. Rădulescu. După o lungă trecere de timp, Ion Ghica își mărturisea fermitatea convingerilor, într-o scrisoare, din care C. A. Rosetti avea să constate cu amărăciune că nu exista nici o posibilitate de înțelegere cu preopinentul său: "Suntem amândoi încăpățânați și numai viitorul ne poate birui", îi răspundea el concesiv, încredințat totuși că avea dreptate. Prin urmare, trebuia lăsat la o parte ceea ce îi separa, pentru a pune accentul pe ceea ce-i unea: "Când doi oameni sunt onești, pot fi vrășmași politici și totodată se pot iubi și stima".⁴⁶

Din nou, Ion Ghica tace, nemulțumind pe C. A. Rosetti care-i place să creadă că împrejurările și nu indifferența constituie cauza.⁴⁷ La 16 decembrie 1851, îi scria din nou, fără a mai menționa nimic despre politică: "Ne credem unul pe altul oameni onești dar rătăciți. Mă plâng și te plâng". Mărturisea sincer că ar da foarte mult să-i urmeze calea, spre folosul României. Numai viitorul va decide asupra cui și de ce s-a rătăcit, și-atunci vor merge împreună.⁴⁸

Viitorul apropiat a confirmat oportunitatea orientărilor lui Ion Ghica, temeinic ancorat în realitățile devenite tot mai evidente pentru el în capitala Imperiului otoman. C. A. Rosetti va recunoaște, formal, justetea convingerilor sale, dar niciodată nu va uita eșecul vizionarismului său revoluționar. Recunoscându-l manifest, a rămas cu resentimentul pe care-l provoacă orice insucces. Ion Ghica, aflat la Constantinopol, într-o tot mai accentuată izolare față de compatrioții săi, procedează la acțiuni pe cont propriu în favoarea cauzei naționale. Într-un memoriu din 1850, intitulat *Emigrația politică din Orient. Partida valahă*, se menționa scopul urmărit, anume unirea Moldovei cu Țara Românească și Transilvania, sub numele de "Daco-România". Emigrația română nu dispunea de o organizație internă și, deși mică, se împărțea totuși în două grupări, una democratică, la Paris, sub conducerea lui I. H. Rădulescu, și una aristocratică, la Constantinopol sub conducerea lui Ion Ghica. Gruparea din Constantinopol dispunea de puține fonduri, însă avea corespondenți în diverse părți,

devotați lui Ion Ghica, căruia îi trimiteau rapoarte. La rândul lor, primeau instrucțiuni din partea conducătorului, care, prin mijlocirea englezilor D. Urquhart și Thompson, s-a apropiat de L. Kosuth.⁴⁹

Sursa de informare este austriacă, probabil din Constantinopol, menită a pune în evidență acțiunile diverselor emigrații, legăturile dintre ele. Autorul sesizase multiplele preocupări ale lui Ion Ghica, fără îndoială coordonatorul unor acțiuni românești întreprinse în capitala Imperiului otoman, legăturilor sale cu D. Urquhart și colonelul englez Thompson, cu emigrația maghiară și polonă. În scopul urmărit, al unei cunoașteri amănunțite a realităților existente în Principatele Române, Ion Ghica își intensifica activitatea politică și diplomatică, scriind și trimițând note, memorii și scrisori. Într-o notă referitoare la obligațiile țăranilor clăcași, el expune opinii cu privire la lucrările Comisiilor de revizuire a Regulamentului organic, trimițând o copie și comisarului otoman la București, Ahmed Effendi. Astfel, el subliniază principiul fundamental care trebuie să stea la baza relațiilor dintre proprietari și țărani, stabilit de cele două comisii numite pentru revizuirea Regulamentului organic și anume: "Cantitatea de pământ de dat fiecărui țăran trebuie să fie proporționată cu nevoile sale și munca acestuia trebuie să corespundă cu valoarea reală a pământului pe care îl primește".⁵⁰

Principiul era considerat rațional de către Ion Ghica, just și echitabil, fiind de dorit ca, în primul rând, cele două comisii să-l respecte. Comparând prevederile Regulamentului organic din 1831 cu cele ale proiectelor de regulament revăzute de către cele două comisii, el constata că în Țara Românească Regulamentul din 1831 acorda fiecărui țăran, în medie, 7 pogoane, adică 3, 5 ha, iar în Moldova, asemenea, 3 fălci, reprezentând 3, 5 ha. Or, în această privință, comisiile n-au propus nici o schimbare. Pentru această suprafață de pământ, țăranul trebuia să efectueze o muncă proprietarului, care echivala cu 132 piaștri, deci 19 piaștri pogonul pe an, în Țara Românească, pentru care comisia a propus ridicarea prețului la 23 piaștri. În acest principat, pământul se videea, în medie, cu 3 ducați pogonul, adică 94, 5 piaștri, cu țăranii clăcași aferenți, în caz contrar prețul fiind mai mic de un ducat. În atare situație, proprietarul primea o arendă de aproape 4 ori mai mare decât valoarea reală a pământului, intenționându-se ridicarea la de 5 ori. În Moldova, țăranul plătea 60 de piaștri pe

an pentru o falce, care se vindea cu 8 ducați, adică 250 de piaștri. Arenda propusă de comisie era, deci, mai ridicată de 5 ori decât prețul real al pământului.⁵¹ Dacă se avea în vedere plata arenzii prin muncă în natură și nu în bani, fapt generalizat în Principate, doar cu puține excepții, situația țăranimii clăcașe era încă și mai gravă. Țăranul fiind totalmente ocupat numai în agricultură, zilele de muncă în sezonul agricol fiind de 180, ori cât ar fi de harnic, din acestea reducându-se 60 de zile (sărbători, duminici, vreme rea), îi mai rămâneau 120, din care 20 trebuiau efectuate pentru proprietari, potrivit propunerii Comisiei. Din roadele muncii sale, în cele 100 de zile rămase, țăranul trebuia să dea, încă, o dijmă dublă proprietarului, ceea ce echivala cu 20 de zile de lucru. Prin urmare, nu-i mai rămâneau decât 80 de zile de lucru în fiecare sezon agricol. Din venitul obținut în acest fel, el trebuia să plătească toate obligațiile către stat, adică: taxele pentru jandarmi, capitația, pentru școală, administrația comunală, pentru armată etc., în afara impozitelor indirecte care se ridicau la 30 de procente din toate bunurile de consum.⁵²

În Moldova, din cele 120 zile de muncă în sezon, trebuiau reduse 64 zile de lucru pentru proprietar, țăranului mai rămânându-i doar 56 de zile, din care era obligat să plătească dările către stat și impozitele indirecte și să se mai întrețină el și familia lui în acest timp. Dacă țăranul muntean pare să fie mai avantajat decât cel moldovean, administrația Țării Românești avea grija să nu lase să fie invidiată situația lui. Abuzurile de tot felul egalizau în mizerie țăranii din ambele principate. Comisia de revizuire a Regulamentului organic din Moldova enumera unele abuzuri în lumea satelor, dar omitea pe cel mai grav dintre ele, anume traficul cu țiucă, pe care proprietarii o fabricau pe terenurile lor. Iarna dădeau țiucă pe datorie, acaparând pe un preț derizoriu munca țăranului pentru sezonul următor, ajungându-se, în unele cazuri, la efectuarea a peste 50 de zile de lucru proprietarului. Astfel că, în Țara Românească mai rămâneau doar 60 de zile pe an de lucru pentru țăran, din care trebuia să plătească și cei 200 piaștri datorăți: "Un țăran este pierdut - preciza Ion Ghica - dacă n-are o femeie robustă și sănătoasă; cel care ar avea nenorocirea de a rămâne văduv cu copii mici va fi ruinat pentru totdeauna".⁵³

Bun cunoscător al relațiilor agrare din Principate, Ion Ghica le analiza sub toate apsectele, pentru a le prezenta în adevărata lor înfățișare,

adică întru totul defavorabile țăranimii clăcașe, expusă unor abuzuri nelimitate, în afara dărilor directe și indirecte și clăcii sau boierescului ce trebuiau efectuate. Într-atât de grea era situația țaranului clăcaș că arenda plătită de el proprietarului întrecea de 4 sau 5 ori prețul pământului, pământ care, fără țărani clăcași așezați pe el, valora de trei ori mai puțin. Și în acest din urmă caz, valoarea pământului era sporită de numărul țăranilor clăcași care-l munceau. Practica generalizată de a angaja în timpul iernii, pe alimente sau băutură, munca țaranului pentru sezonul agricol agrava, peste măsură, o situație și așa deosebit de grea. Din ce trăiau totuși țăranii? Ion Ghica demonstra că dobândeau un surplus pentru existență din transporturile efectuate în timpul celor aproximativ două luni geroase de iarnă, căci în sezonul ploios drumurile deveneau impracticabile. Și astfel, trăiau cum nu se poate mai mizerabil, în locuințe precare, hrănindu-se aproape numai cu mămăligă, uneori și cu legume și foarte rar cu pește sărat. Prea puțini dintr ei își permitau "luxul" de a mânca și carne de trei-patru ori pe an. Când munceau pentru proprietar, făceau lucrul de mântuială, dar când munceau pentru ei stăteau de dimineața până seara, chiar noaptea pe lună sau la lumina unei făclii, fiind mai productivi decât proprietarul. Între 1831 și 1834 mai multe familii au venit din Transilvania, Serbia și Bulgaria în Țara Românească dar după aceasta s-au reîntors la locurile lor de baștină. Cele care au rămas, totuși, au înființat orașe libere, cu pământuri sustrate dependenței proprietarilor. Acei care n-au reușit să scape de dependență au fost reduși la starea de mizerie care exclude speranța de mai bine. An de an țăranii din Principate au emigrat peste Dunăre, unde au prosperat, înființând sate bogate. Recensământul din 1846 a înregistrat scăderi considerabile în numărul populației rurale. De aceea, trebuiau găsite mijloacele adecvate pentru a scoate țăranimea din situația mizerabilă în care se afla.⁵⁴

La temelia sărăcirii țaranului român, Ion Ghica stabilea servajul, clăca sau boierescul, agravate pe măsura unor nevoi sporite pentru stăpânii de domenii de cereale-marfă îndeosebi după desființarea monopolului otoman prin Tratatul de la Adrianopol din 1829. Lăcomia multora ducea la intensificarea obligațiilor țăranimii clăcașe pe căi extralegale, adică prin abuzuri de tot felul. Dezvoltarea economică a Principatelor întâmpina dificultăți nu numai din cauza unei productivități scăzute în agricul-

tură, datorită lucrului efectuat fără interes de către o țărănime aservită și abrutizată, dar și din cauza lipsei unor căi de comunicație, care să permită dezvoltarea agriculturii și comerțului. Ion Ghica trimitea o notă lui David Urquhart cu privire la căile de comunicație în Principatele Române, pentru a prezenta grava situație existentă și din acest punct de vedere. Spre a demonstra utilitatea căilor de comunicație, la mijlocul veacului trecut, Ion Ghica dădea exemplul deschiderii unui drum în Moldova, care a mărit de două sau aproape trei ori producția. El menționa că natura a fost darnică cu Principatele Române, numai Dunărea oferind o cale naturală de 160 leghe pentru Țara Românească. Apele interne erau și ele, unele, navigabile. Deși existau drumuri în Principate, numărul lor se dovedea insuficient. Pentru Țara Românească era necesar unul care să lege Transilvania cu Dunărea, trecând prin Ploiești și București, apoi de la Ploiești, unul spre Târgoviște, pentru a revigora schimbul produselor agricole. În Moldova, un drum spre Bucovina și Dunăre fusese aproape terminat și deschis circulației. În Țara Românească, drumul spre Slatina, apoi peste Olt avea intermitențe, nefiind practicabil pe întreaga sa lungime, din cauza lipsei de poduri și existenței unor locuri mlăștinoase.⁵⁵

David Urquhart avusese prilejul să viziteze Principatele Române în ianuarie 1835 și în iulie 1836, pentru a constata potențialul economic și situația lor strategică în cadrul problemei orientale. După prima vizită, încheiată cu un evident succes, el a fost numit secretar al ambasadei britanice din Constantinopol.⁵⁶ În 1840, cunoscuse pe Ion Ghica la Paris. Adept intransigent al integrității Imperiului otoman, David Urquhart era un adversar vehement al expansionismului rusesc. În anul 1850, reia legăturile cu Ion Ghica, cel mai apropiat dintre români concepțiilor sale politice. Intențiile lor politice se întâlniseră în demersurile diplomatice pentru crearea unei confederații dunărene. Ion Ghica, știindu-l atât de interesat în problema orientală și favorabil evacuării armate a Principatelor, precum și viitorului lor, îi pune la dispoziție note informative nu numai referitoare la căile de comunicație, dar și cu privire la construirea unui canal la Carasu (Cernavoda) în Dobrogea, la anexiunile teritoriale din țara Moldovei. Astfel, o primă notă se referea la cedarea Bucovinei în 1775. Ion Ghica menționa pretextul invocat de Maria Tereza, anume o pretinsă dependență de Ungaria. Grigore III Ghica, domnul Moldovei, a protestat

contra cesiunii, Poarta dispunând uciderea lui la 12 octombrie 1777: "În acest fel, Austria a dobândit, la umbra unei negociațiuni misterioase, o parte din Moldova a cărei suprafață este de 178 mile pătrate geografice".⁵⁷

O a doua notă se referea la urmările tratatului de pace ruso-turc de la București din 16 mai 1812, când teritoriul Moldovei a fost redus la mai puțin de o jumătate. În 1806, generalul Ivan Ivanovich Michelson intrase în Moldova, proclamând principiul respectării integrității sale teritoriale. Cu toate acestea, în februarie 1807 a cerut, drept condiție pentru încheierea păcii, cedarea de către Poartă a Principatelor Române. Țarul Alexandru I a determinat, puțin după aceea, pe împăratul Napoleon I să consimtă la încorporarea Moldovei și Țării Românești. La întrevvedere de la Erfurt, din octombrie 1808, Napoleon I sacrifica astfel cel mai vechi aliat al Franței. Drept urmare, țarul Alexandru I a ordonat plenipotențiarilor săi de a intra în tratative de pace cu Poarta otomană, punând, ca o condiție preliminară, cedarea celor două Principate. Poarta a încetat tratativele, reluând ostilitățile. Ion Ghica susținea că era imposibil de admis ca Anglia și Franța să nu fi cunoscut caracterul special al relațiilor Principatelor Române cu Imperiul otoman. Țarul a reușit însă să determine a se considera că Principatele făceau parte integrantă din Imperiul otoman, prin cucerire, fiind în afara oricărui drept internațional. În tot timpul războiului, Poarta n-a dispus de nici un moment favorabil pentru a impune pacea, Principatele fiind tot timpul sub ocupație armată rusă. Ca și Turcia, Rusia dorea încheierea războiului, mai ales că era amenințată cu o invazie. La 14 martie 1812, s-a încheiat un tratat între Franța și Austria, prin care se garanta integritatea Imperiului otoman. Prin pacea de la București din 16/28 mai 1812, teritoriul Moldovei era redus la jumătate. Cedarea celeilalte jumătăți era considerată de Ion Ghica "un act de felonie", căci Curtea din Petersburg nu era în drept să determine cedarea, precum Poarta otomană nu avea dreptul să cedeze, în calitatea sa de Putere suzerană, fiind obligată, în virtutea poziției sale față de Principate, să protejeze pe cel slab contra celui puternic.⁵⁸

Nici un efort nu precupețea Ion Ghica pentru a demonstra Porții și Marilor Puteri justetea cauzei naționale românești, legitimitatea cererilor românilor de a se emancipa de sub protectoratul rusesc exclusiv și a reintra în drepturile depline la autonomie. În mod deosebit, se adresa el unor

oameni politici și diplomați cu concepții înaintate, dispuși să înțeleagă și să sprijine înlăptuirea dezideratelor naționale românești. În afară de David Urquhart, Ahmed Effendi, comisarul otoman în Principate, era considerat de către Ion Ghica un intermediar important, care să influențeze Poarta și aliatele sale în sensul unor bune dispoziții față de viitorul țărilor române. Încrezător în destinul lor, Ion Ghica, într-o scrisoare trimisă din Constantinopol, la 4 ianuarie 1851, lui Ahmed Effendi, mărturisea că, de câteva zile, se afla într-o bună dispoziție, mulțumit: "Nu știu pentru ce scria el -, îmi pare că orizontul politic se clarifică și simt speranța că renaște în mine. Am bune presimțiri pentru viitorul țării mele".⁵⁹

Optimismul lui Ion Ghica se întemeia mai întâi pe asigurarea dată că memoriul lui David Urquhart asupra Principatelor⁶⁰ fusese dat la tradus, în scopul de a fi prezentat sultanului. În afară de aceasta, mai știa că miniștrii otomani se arătau dispuși să acorde problemei românești toată importanța pe care o merita. Evident, optimismul se mai întemeia și pe încrederea pe care o avea în puritatea de sentimente și în priceperea prietenului său Ahmed Effendi. Cu vădită încântare de sine, Ion Ghica îl înștiința că poetul italian Giuseppe Regaldi i-a citit din lucrarea sa referitoare la o călătorie în Orient. Între altele, se referea și la problema învățământului în Imperiul otoman, la dorința elevilor de a se instrui și educa. Mai informa că D. Urquhart înmânase Porții un memoriu asupra unui proiect de canal Constanța-Carasu. Pe cât se pare, Suleiman Pașa a luat lucrurile foarte în serios, fiind decis a se ocupa de această problemă.⁶¹

Ion Ghica se arăta foarte încântat și onorat de relațiile sale apropiate cu Ahmed Effendi, căruia îi putea încredința cele mai intime gânduri ale sale cu privire la situația și viitorul Principatelor Române: "De douăzeci de ani - mărturisea el -, purtarea domnitorilor, a boierilor și a consulatului Rusiei a făcut ca țara să-și îndrepte întru totul speranțele în afara sferei de acțiune a acestui polip ale cărui mandibule sunt puse în mișcare de instrucțiuni emenate de la St. Petersburg"⁶² Drept urmare, toți oamenii care gândeau de bine pentru viitorul patriei lor, menținându-se ferm pe această poziție, își îndreptau privirile spre Constantinopol, deși Poarta a uitat să-și mai definească relațiile speciale cu Principatele, devenite pentru ea ceva nedefinit. Numai tradiția mai evoca vechile relații, căci firmele recente contraveneau atât intereselor Principatelor, cât și ale Impe-

riului otoman. Instinctul poporului român îl determina însă să se îndrepte acolo unde aşteaptă salvarea.⁶³

În foarte bune relații cu comisarul otoman în Principate, Ion Ghica nu ezita să critice atitudinea ezitantă a Porții, slăbiciunile sale devenite dăunătoare sub imperiul presiunilor diplomației țariste, menajându-i totuși susceptibilitățile, prin asigurări date că românii numai spre Constantinopol își îndreaptă privirile lor, spre a găsi sprijin în febrila lor căutare de a se emancipa de protectoratul rus și a reîntra în deplinele drepturi la autonomie. Pentru a-l convinge asupra punctelor sale de vedere, Ion Ghica recurgea la retrospectiva evenimentelor din ultimii ani. La 1848, toată lumea se afla în conspirație, din cauza unei mari tensiuni politice și sociale. Românii, în colaborare cu alte popoare, voiau să controleze mișcarea, pentru a-și atinge scopul urmărit. Și boierii, și Curtea din Petersburg ar fi pierdut din prima lovitură dacă Poarta ar fi vrut să profite de împrejurări, prin încredere în oameni și evenimente. Altminteri, avantajele au rămas aparent de partea Puterii protectoare și a boierilor, în realitate acestea fiind totuși de partea țării și a Porții, în pofida comiterii unor fapte de neiertat. Optimismul acesta din partea românilor nu este însă lipsit de neliniște din partea Porții, ei fiind adeseori victimele unor neglijențe ale sale. Astfel, au trecut mai bine de doi ani de când țara a fost golită de oameni care au tins cu mult mai sus decât domnitorul și boierii, aspirând la schimbări politice care să permită reîntrarea țării în situația normală și legală, adică redobândirea drepturilor depline la autonomie. Prin alungarea din țară a acestor oameni, gruparea care se sprijină pe Puterea protectoare în apărarea privilegiilor sale a pus mâna pe conducerea statului. În Moldova, deși există un domn inteligent, dornic de a face binele, Gr. Al. Ghica, nu reușește să-și pună în aplicare toate măsurile preconizate. Țara Românească n-a fost tot atât de bine înzestrată. Prin hazard, s-a reușit însă împiedicarea răului ce putea fi făcut, datorită în primul rând intervenției Porții, îndeosebi a lui Ahmed Effendi. Un cât de mic gest de abandonare va face să reîntre Barbu Știrbei în vechile sale deprinderi.

Ion Ghica se temea numai de perspectiva îndepărtării lui Ahmed Effendi din postul de comisar al Porții în Principate, fie prin intervenția Rusiei, fie prin ridicarea lui în rang diplomatic și plecarea la Constantinopol, Londra sau Paris. În acest caz, va trebui găsit un aranjament pen-

tru a nu rămâne în van eforturile întreprinse în favoarea Principatelor și Porții. În acest sens, o Constituție pentru Principate ar fi lucrul cel mai bun. Rusia va fi nevoită să cedeze, cum deja a mai cedat și în alte împrejurări. În lumea germană existau neînțelegeri de care Poarta putea profita. Și astfel, în avangarda armatei otomane, românii ar putea recuceri ceea ce au pierdut de mai bine de un secol, adică deplina autonomie. Ahmed Effendi va găsi tot ce interesa această problemă în memoriul lui David Urquhart, înaintat ministrului turc de externe, spre a fi remis sultanului. Ion Ghica mărturisea că dorește să redacteze un regulament organic (Constituție) pe bazele menționate în acest document. Dacă Ahmed Effendi va fi de acord cu principiile enunțate în memoriul lui D. Urquhart, atunci îi va trimite capitolele unei viitoare Constituții a Principatelor, pe măsură ce le va elabora. Înainte de aceasta, Ion Ghica dorea însă să afle opiniile lui Ahmed Effendi.⁶⁴

Încrezător în posibilitățile de înțelegere și în solitudinea comisariului otoman, Ion Ghica îi expunea și alte proiecte. Între acestea, se afla cel al lui D. Urquhart referitor la construirea unui canal Cernavoda-Constanța. Un alt proiect aparținea lui Ion Ghica, preconizând vânzarea unei păduri și deschiderea unei exploatare agricole în Dobrogea. În acest sens, cerea avizul lui Ahmed Effendi, dacă se putea adresa guvernului otoman fără vreun inconvenient, pentru a-i cere concesiunea unui teren cu angajamentul de a deschide și întreține o școală de agricultură.⁶⁵

Sadyk Pașa (Michal Czajkowski) care fusese înlocuit ca agent la Poartă, cu un alt polonez, la intervenția lui P. Kiseleff, i-a vorbit lui Ion Ghica despre perspectiva înființării unui birou românesc la Constantinopol, având a se ocupa de interesele și studiile tinerilor veniți a se instrui în capitala Imperiului otoman. Ion Ghica aprecia planul ca foarte bun, temându-se totuși ca un astfel de birou să nu cadă în mâna lui Rustem Bey, secretar al lui Fuad Effendi, fostul comisar în Principate și existentul funcționar în Ministerul de Externe al Turciei. După părerea lui Ion Ghica, biroul trebuia încredințat spre supraveghere unui turc care să se ocupe de instrucția publică sau unui român cu influență nu numai asupra românilor din Principate, dar și a celor din imperiile vecine lor. Cel mai bun, în această privință, ar fi N. Bălcescu, altminteri fiind indicată numirea unui francez, englez sau american. Ion Ghica spera ca să nu se decidă

nimic în această privință, înainte de reîntoarcerea lui Ahmed Effendi la Constantinopol, unde se spunea că i se rezervă locul de adjunct la Ministerul de Externe sau postul de ambasador la Paris.⁶⁶

Cu încredere și speranță, Ion Ghica se adresează în continuare lui Ahmed Effendi, care dispunea de mijloace pentru a face binele Principatelor Române, în calitatea sa de demnitar diplomatic otoman. Într-o nouă scrisoare, el îi făcea cunoscut că V. P. Titoff anunțase retragerea trupelor de ocupație din Principate în luna martie 1851, în timp ce generalul Al. Duhamel afirma că va pleca atunci când drumurile vor deveni practicabile, pentru a ajunge cât mai repede la Petersburg, fără intenția de a se mai întoarce. Ion Ghica aprecia că țarul Nicolae I dădea dovadă de spirit de moderație, din dorința de a menține bune relații cu Poarta. El chema-se, așadar, la Petersburg pe generalul Al. Duhamel, dând de înțeles că ținea seama de susceptibilitățile și micile vanități ale oamenilor de stat. Prin aceasta dorea să nu ofere cel mai mic pretext de nemulțumire comisarului Porții, Ahmed Efendi.⁶⁷

Ion Ghica aprecia ca deosebit de puternică poziția lui Ahmed Effendi. Din care motiv, s-a încercat să se deplaseze discuțiile la Constantinopol spre a se rezolva problema evacuării armate a Principatelor fără el. Ambasadorul Angliei a fost însă de părere să i se lase comisarului otoman toată libertatea de acțiune în Principate. Ion Ghica promitea lui Ahmed Efendi trimiterea unor copii după manuscrisul intitulat: *Les Duchés et les Principautés et le Bosphore ou magnetisme politique*, destinat să fie publicat, o lucrare cu totul remarcabilă. Îi va mai trimite și câteva capitole din lucrarea sa asupra Regulamentului organic și, în cazul că le va găsi bune, ruga să-i încredințeze traducerea în limba română.⁶⁸

Încurajat de receptivitatea comisarului otoman în Principate, Ion Ghica se angajează în reflecții asupra principiilor necesare pentru menținerea liniștii și ordinei. Astfel, el aprecia că, în ultimii ani, guvernele, indiferent de forma și natura lor, au neglijat complet două principii fundamentale, anume: dreptatea și omenia. Din această cauză survin nemulțumiri, murmure și, în cele din urmă, răzvrătiri. Liniștea popoarelor consta în respectarea celor două principii. Prin adoptarea lor ca regulă de conduită în Principatele Române, Ahmed Effendi a făcut mari servicii Imperiului otoman.⁶⁹ Ion Ghica mulțumea astfel lui Ahmed Effendi pen-

tru salvarea averii sale, ceea ce îi făcea onoare.⁷⁰

Cu toate că se anunțase evacuarea armată a Principatelor, termenul se dovedea cu totul altul decât cel amintit anterior. Ambasadorul britanic era furios, atribuind întârzierea retragerii nu proastei stări a drumurilor, precum afirma V. P. Titov, ci diferendului în creștere între Prusia și Austria și protestelor Franței și Angliei cu privire la afacerile germane. Tinerilor români li se ofereau locuri la studii în școlile din Odesa, pentru a părăsi pe cele din Constantinopol⁷¹. Instinctul de conservare al poporului român îl îndeamnă să se îndrepte, însă, acolo de unde-i poate veni salvarea. Tensiunea a crescut într-atât în ultimii ani, încât explozia se poate oricând declanșa. Nimeni nu mai pune la îndoială o ridicare a țărănimii după mișcarea din Viena de la 1848.⁷²

Insistând asupra tensiunii politice și sociale din țară, Ion Ghica prezenta scopurile urmărite de diversele forțe politice, anume de a se prevala și a pune pe prim plan interesele personale. Astfel, domnul voia să dobândească recunoștința Porții, indicând orice acțiune ca ostilă Imperiului otoman. Prin înăbușirea unei mișcări, el vede mijlocul cel mai potrivit pentru a-și asigura ereditatea tronului. La rândul lor, boierii erau interesați în schimbarea guvernului, fiecare dorind accederea la putere în stat. Curtea din Petersburg avea și ea interesul său, anume menținerea unei agitații continue pentru a-și perpetua ocupația armată în Principate, de unde să acționeze fie contra Austriei, fie a Turciei. Românii vedeau salvarea lor prin alăturarea la politica Porții otomane. Ei speră să domine mișcarea și să o orienteze într-un scop deliberat. Domnul și boierii nu vor putea să câștige din aceste mașinațiuni politice, dacă Poarta va ști să acționeze conform propriilor ei interese. Aparent par să aibă un avantaj, în realitate, remarca Ion Ghica, avantajul va fi de partea Principatelor și a Porții, temându-se totuși ca românii, ca de atâtea ori în trecut, să nu devină victimele neglijenței. De 27 de luni au fost îndepărtați din Principate oamenii care aspirau la schimbări politice, pentru ca țara să intre în situația normală și legală. În locul lor, afacerile țării au fost încredințate facțiunii aservite Puterii protectoare.⁷³

În anul 1851, devenise clară atitudinea conducătorilor emigrației maghiare, prin proiectul lui L. Kossuth cu privire la problema naționalităților și polemica angajată de Daniel Irányi cu D. Brătianu. Punctul lor de

vedere era exact contrariul celui românesc. Astfel, L. Kossuth susținea mai întâi recunoașterea poziției maghiare față de celelalte naționalități, după care să urmeze federalizarea cu popoarele vecine. Or, N. Bălcescu, Ion Ghica și alți români susțineau mai întâi unirea minorităților prin autodeterminare și apoi federalizarea pe bază de egalitate în drepturi.⁷⁴

Planul de federalizare a popoarelor dunărene se năruise deja, cu un an în urmă, dar prin poziția manifestă a conducătorului emigrației maghiare, nici o speranță nu se mai întrezărea. Numai solicitarea bunăvoinței și înțelegerii unor oameni politici și de stat, a unor diplomați mai rămânea românilor, în continuare. Ion Ghica o folosisese intens și continua să o folosească, având convingerea că astfel servea cel mai bine interesele patriei sale. El acționase febril pentru înlocuirea consulului francez la București, E. Poujade, pe motiv că avea concepții conservatoare. Revinând totuși la postul său, acesta este contactat de Ion Ghica. Scriindu-i, i se adresa: "dragă prietene și vere", căci era căsătorit cu fiica lui Constantin Gr. Ghica. Îl solicita să întreprindă tot ce-i stătea în putință pentru efectuarea unor schimbări: "Nu se poate face nimic pentru țară - sublinia Ion Ghica - fără abolirea sau cel puțin *corectarea profundă a boierescului* și fără o reformă în reprezentarea națională".⁷⁵

Ca unul care trăise la Paris, Ion Ghica dorea pentru țara lui democratizarea cea mai largă, o reprezentare într-adevăr națională, dintre cele mai extinse. În condițiile existente, declara lui E. Pojuade că se va acomoda și cu mai puțin, date fiind condițiile geografice și politica existente.⁷⁶ Într-o nouă scrisoare adresată lui E. Pojuade, Ion Ghica menționa că vistieria Țării Românești ajunsese la un deficit de aproape 20 milioane de piaștri, redus, prin măsurile luate de Barbu Știrbei, la 16 milioane. Datoria publică nu avea perspective de a fi lichidată mai devreme de trei ani. În atare situație, consulul general rus F. L. Kalcinsky îndemna pe cei doi domnitori să confişte averile revoluționarilor exilați. Prin această măsură nu se acoperea decât o mică parte din deficitul bugetar, însă se crea o excelentă sursă de ură și dispreț. Ahmed Effendi a împiedicat o astfel de confiscare, autoritățile ruse neatingându-și decât pe jumătate scopul, anume de a aprinde ura emigraților contra boierilor. Ahmed Effendi a refuzat, de asemenea, să se considere drept datorie a statului deficitul cauzat de aprovizionarea armatei ruse de ocupație în Principate.⁷⁷

La cererea ambasadorului britanic la Constantinopol, Ion Ghica elabora și îi înainta o notă amănunțită asupra datoriilor Țării Românești în care erau incluse și cheltuielile efectuate de Guvernul provizoriu pentru întreținerea unei armate de 12 000 de oameni, licențiată după intrarea trupelor otomane la București.⁷⁸ O notă trimitea Ion Ghica și ambasadorului prusian la Constantinopol, Ludwig von Wildenbruch, în care îi prezenta o scurtă retrospectivă asupra situației politice a Principatelor Române, pentru a expune apoi drepturile lor politice, poziția Rusiei și Turciei față de ele. El menționa că se adresa reprezentantului primei puteri germanice, cu rol determinant în afacerile continentului european. Austria și-a pierdut orice credit față de popoarele din Orient, din momentul în care a apelat la țarul Rusiei pentru a înăbuși revoluția de la 1848-1849. Europa și Germania pot găsi elemente de stabilitate în români, interesați în existența unui echilibru politic pe continent. Românii din Principate se bucurau, spre deosebire de cei aflați în imperiile vecine, de autonomie statală, având o viață politică proprie, încă din secolul al XV-lea. Cu trecerea timpului, Poarta a abuzat de drepturile sale de Putere suzerană. Contra abuzurilor, românii s-au ridicat cu armele. Uneori au primit sprijinul împăraților Germaniei și al regilor Prusiei, spre a-și redobândi drepturile lor din trecut. Ulterior, în relațiile speciale cu Poarta, a intervenit țarul Rusiei, pe considerentul apărării credinței ortodoxe.⁷⁹

Evident, Ion Ghica se străduia să informeze și să mențină trează atenția diplomaților Marilor Puteri din Constantinopol cu privire la situația gravă în care se aflau Principatele Române, încă ocupate de o armată străină, lipsite de drepturi, fără putință de propășire. O problemă dintre cele mai acute o reprezentau mănăstirile închinat. Un memoriu este trimis de Ion Ghica lui Ahmed Effendi spre a-i prezenta adevărata stare de lucruri. Astfel, o treime din teritoriul Principatelor Române aparținea mănăstirilor închinat, aflate în mâna călugărilor greci, prin dării sau diverse dotațiuni făcute de boieri și domni. Aceste averi nu puteau fi considerate ca aparținând exclusiv clerului, căci n-au fost destinate nici fastului cultului ortodox, nici îmbogățirii preoților. Biserica ortodoxă greacă era protectoarea sau tutoarea acestor averi din Principate și nicidecum proprietara nici uzufructuara lor. Prin urmare, nu se putea bucura de venitul mănăstirilor, trebuind să-l folosească pentru operele de binefacere,

în favoarea cărora au fost întemeiate. Astfel că, orice mănăstire a fost ctită pentru scopuri de utilitate publică, într-o perioadă când biserica era singura instituție care se putea opune arbitrariului și cupidității domnilor sau invadatorilor, fiind așadar singurul garant posibil al perpetuării dorinței donatorilor. În acest fel au fost plasate averile sub protecția kiriarhilor greci. Cu timpul, egumenii mănăstirilor închinăte au găsit în cupiditatea domnilor fanarioți un mijloc de a sustrage averile mănăstirilor oricărui control al familiilor fondatorilor și al guvernului. În locul actelor de fundație, care au fost trecute sub tăcere, au apărut chrysobule prin substituie, pentru a nu se mai cunoaște condițiile severe puse de donatori fundațiilor lor, conform cărora egumenii trebuiau să-și îndeplinească de o manieră excelentă îndatoririle de administratori, în scopul sporirii veniturilor.⁸⁰

Ion Ghica mai avusese prilejul să scrie despre spolierea avuției naționale a Principatelor Române de către călugării greci. De data aceasta, el intra în detaliile problemei, explicând comisarului otoman că toate daniile aveau ca scop ajutorarea familiilor sărace, de a îngriji de bolnavi, de a oferi un refugiu pentru nenorociți, de a petrece restul zilelor în reculegere și rugăciuni, de a întreține școli publice etc etc. În afară de acestea, orice mănăstire trebuia să acorde ospitalitate călătorilor și cailor lor timp de trei zile. Cu alte cuvinte, mănăstirile erau instituții de utilitate publică, între altele servind de refugiu în timp de invazii, de ușurare a comunicațiilor cu țările vecine, într-o vreme când nimeni nu îndrăznește să înnopteze pe drumurile publice. Or, călugării greci au adus o gravă atingere credinței religioase și moralei, în discordanță flagrantă cu dorințele donatorilor. Ion Ghica propunea un aranjament de natură a satisface cele două părți: călugării greci și guvernele celor două Principate Române. Astfel, considera că trebuie să se fixeze o sumă anuală pe care nici călugării greci, nici guvernele să n-o folosească altfel decât prin întreținerea mănăstirii și bisericii, cu scripte contabile bine organizate; guvernul trebuie să aibă cunoștință despre veniturile mănăstirilor și despre sumele ce sunt destinate licitațiilor publice din averile mănăstirilor; călugării și domnitorii să se poată adresa Porții pentru o augmentare sau diminuare proporțională a sumei pe care trebuie s-o plătească drept contribuție, în caz de creștere sau descreștere a veniturilor mănăstirilor.⁸¹

În pofida unor acțiuni de izolare întreprinse de unii adversari politici, Ion Ghica își continua, chiar intensifica activitatea sa diplomatică la Constantinopol, căutând să clarifice unor oameni influenți și binevoitori față de cauza românească adevărata stare de lucruri din Principate. Înțelept și abil, tenace și perseverent, el își îndrepta atenția acolo unde considera că are o șansă, cât de mică, pentru a fi receptat mesajul său. Concomitent, întreținea o corespondență cu compatrioții săi, pentru a nu se izola într-atât, încât să dăuneze cauzei generale. De altminteri, Ion Ghica nu a căutat niciodată să se izoleze, având permanentă nevoie de contacte, măcar pe calea poștei, pentru a înțelege mai bine oamenii și evenimentele, pentru a se informa asupra a tot ce-l interesa, în scopul de a acționa în cunoștință de cauză și, deci, eficient. Preocupat de astfel de contacte, Ion Ghica scria lui Grigore Alexandrescu că nu s-a izolat, n-a devenit independent de prieteni, precum unii exilați de la Constantinopol și Paris. Astfel, I. H. Rădulescu se întrecea în filipicele sale. Precum în tinerețe a monopolizat literatura în tovărășia lui C. Bolliac, în prezent monopolizează patriotismului în tovărășia lui Gr. Zosima. Ion Ghica mărturisea că nu împărtășește iluzii deșarte, precum alți exilați români din Principate. Trupele țariste nu se vor retrage fără o cerere din partea Porții. Oricum, nu puteau depăși primăvara anului 1852, căci Anglia va determina Poarta să forțeze evacuarea. Armatele țariste dispun de o bază strategică în Principate de care cu greu se pot lipsi. Un eventual război ruso-turc s-ar termina în folosul Turciei. În condițiile existente, nici un exilat nu poate intra în țară, viața devenindu-i imposibilă.⁸²

Incitat la mărturisiri de către C. A. Rosetti, care-l voia câștigat pentru punctele sale de vedere, Ion Ghica îi răspundea imperturbabil că nu mai făcea comentarii asupra mijloacelor de întrebuințat în vederea atingerii scopului urmărit de toți, căci existau deosebiri, care duceau la neînțelegeri. Exilații români se stimau însă reciproc "ca niște oameni cu inima curată", așa cum se considerau. Astfel că erau datori a se prevesti unii pe alții din timp în timp despre relele consecințe ale acțiunilor întreprinse deși se va "respecta eroarea fiecăruia ca sfântă". Ion Ghica mărturisea că nu era de acord cu acțiunile radicalilor, ceea ce nu-l oprește totuși să citească "cu cel mai mare interes" tot ce scriu ei, având "toată stima și admirația pentru oamenii carii fără preget lucrează pentru cauza românilor".⁸³

În ceea ce-l privea, Ion Ghica scria lui C. A. Rosetti că își petrecea timpul "în cea mai mare nelucrare", fără a fi însă pensionarul cuiva, nici în grațiile domnului Barbu Știrbei, nici ale sultanului. Se vedea nevoit să se ocupe de comerț pentru a-și completa veniturile, încât ruga pe C. A. Rosetti să-i fie corespondent în vederea achiziționării de cărți pentru deschiderea unei librării la Constantinopol. Îi trimitea chiar o listă de titluri necesare de cumpărat la Paris.⁸⁴

Om politic cu concepții liberal-moderate, Ion Ghica nu-și ascundea rațiunile dezacordului său cu radicalii, a căror activitate o dezaproba. Pentru a clarifica lui C. A. Rosetti atitudinea sa, îi trimitea o scrisoare, în care-i mărturisea opiniile despre ei. Astfel, precum I. H. Rădulescu monopolizase patriotismul, la fel procedau și radicalii: "Care sunt, te rog, acele mari fapte patriotice și acele mari dovezi de mare învățătură ale scriitorului I. C. Brătianu care i-ar da dreptu să vorbească cu atâta desprețu de ceilalți rumâni? Care sunt dovezile care îi dau dreptul să tracteze pe cei ce nu sunt de părere cu dumnealui ca pe niște ambițioși de putere și lacomi de parale? De ce, și de când nu mai este ertat unui rumân d-ași iubi patria și neamul ca și dl. I. C. Brătianu fără de a striga pentru legea agrară, pentru egalitatea absolută a oamenilor între ei!"⁸⁵

În prea multa sa cumpătare în evaluarea oamenilor și evenimentelor, Ion Ghica făcea abstracție de exaltarea unor spirite surescitate de privațiunile traiului în exil, de puțină audiență de care se bucurau în fața cabinetelor europene, de lipsa de acțiuni temeinice din partea Porții și Puterilor occidentale în vederea evacuării armate a Principatelor. Or, radicalii voiau să determine puterile democratice ale Europei să-și respecte principiile, venind în apărarea popoarelor asuprite. Românii exilați erau chemați să-și folosească toate energiile, dând prioritate sentimentului patriotic, pentru emanciparea patriei și poporului de sub apăsarea nefastă a regimului regulamentar și a protectoratului rus. Cuvintele lor erau de îmbărbătare, de însuflețire pentru participare hotărâtă la luptă. Idealiști, ei nu erau utopici, căci luptau pentru cauza națională adică pentru un ideal posibil de îndeplinit. Mesianismul revoluționar, exaltarea sentimentului național se dovedeau deosebit de necesare în momente de restriște, pentru a reaprinde speranțele și a întreține abnegația și curajul de a lupta. Dacă pentru Ion Ghica era de ajuns să cunoască realitățile înconjurătoare

pentru a fi determinat să acționeze în sensul împlinirii idealului național, pentru mulți alții, care nu aveau capacitatea de pătrundere similară a fenomenelor și evenimentelor, se dovedea necesară întreținerea credinței în acest ideal. Or, credința nu putea fi întreținută decât prin exaltarea sentimentului patriotic, al nețărmuritei dragoste de țară și de poporul ei.

Istoria, nu numai a poporului român, probase îndeajuns rolul factorului sentimental, senzațional, idealist, în declanșarea unor mari evenimente, firește, grefate pe nemulțumirile permanente de ordin economic și social. Despre o pretinsă monopolizare a patriotismului, mai ales în timpul exilului, nu putea fi vorba, nici din partea radicalilor, nici din cea a lui I. H. Rădulescu și a adeptilor săi. Cu toate acestea, Ion Ghica mărturisea lui C. A. Rosetti că, citind scrierile radicalilor deosebit de atent, poate afirma că ei sunt "ambițioși de putere", că le este teamă de a ajunge alții la putere, rămânând ei pe dinafară. El, Ion Ghica, nu este decât "un foarte umil soldat al cauzei române", care crede în devotamentul și patriotismul fiecăruia, fără de a crede în buna credință a tuturor. Pentru el, cei ce se consideră "floarea patriotismului" nu sunt decât "niște burdufuri pline de vânt". Ideile radicalilor nu i se păreau practice, deși nu puteau fi lipsite de efect, cu condiția să nu cadă în intoleranță, în șarlatanie sau camaraderie.⁸⁶

Fără îndoială, prin tot ce gândea și făcea pentru patria și poporul lui, Ion Ghica era un om de bună credință, un mare patriot. A suspecta însă pe alții de rea-credință în acțiunile întreprinse pentru cauza națională, deși nu le nega patriotismul, însemna totuși o evaluare subiectivă, depășind limitele realității. Compatrioții săi aveau calități și defecte, generate de temperament, de formația politică și intelectuală, de educație. Reaua credință putea fi sesizabilă în relațiile personale dintre ei, dar nu în acțiunile menite a servi cauza națională. Fără bună credință, nici un român nu se putea numi astfel și încadra luptei pentru emancipare politică și socială. Ion Ghica făcea confuzie între pasiunea dovedită în exaltarea sentimentului patriotic și efectele ce le aveau asupra conștiinței altora astfel de acțiuni, creând popularitate binemeritată. Or, tocmai această popularitate o considera Ion Ghica urmărită, din interes personal.

La rândul lor, radicalii greșeau în aprecierea perspectivelor imediate, evaluând idealist realitățile prezentului, un prea mare entuziasm ducând

la diminuarea dificultăților de întâmpinat, la supraevaluarea potențialului revoluționar și subestimarea forțelor politice adverse. Astfel, scriindu-i, la 5 decembrie 1851, lui Ion Ghica, C. A. Rosetti mărturisea surprinderea provocată de izbânda loviturii de stat în Franța. La 8 ianuarie 1852, el scria din nou lui Ion Ghica asupra actului de la 2 decembrie 1851, care, preciza el, pentru Ion Ghica nu fusese ceva de neconceput, precum fusese pentru el. Dezamăgit, considera că sosise momentul pentru Ion Ghica să acționeze, mai ales în sensul de a convinge Poarta ca, prin sprijinul Angliei și Statelor Unite ale Americii, să învingă coaliția dintre Ludovic Napoleon Bonaparte și Nicolae I. Ion Ghica era dator să trezească Poarta la viață, pentru a se salva: "Acum ți-a venit timpul de acție! Al meu a-n-cetat deocamdată".⁸⁷

Recunoscându-i justetea previziunilor politice a perspectivelor imediate, C. A. Rosetti nu-i recunoștea obiectivitatea criticilor făcute articolelor publicate în revista "Republica Română". Într-o scrisoare din 5 martie 1852, Ion Ghica reproșa că în aceste articole s-au făcut aluzii la el: "Nu sunteți oameni cu principii libere și drepte - scria Ion Ghica -; ați pactizat cu aceia care vor să taie și să spânzure pe câți nu vor fi de o părere cu dânsii (nu zic cu voi, fiindcă veți difera de părere cu ei precum ați diferat)".⁸⁸

C. A. Rosetti reproșa, la rândul său, că Ion Ghica se dovedea contradictoriu în afirmația sa, referitoare la pactizarea cu oameni de care diferă. S-ar putea ca ideile din "Republica Română" să nu fie încă prea clare, însă a bănuî de demagogie pe autorii articolelor însemna o ineptie. C. A. Rosetti considera că probabil Ion Ghica nu a fost într-o bună dispoziție când a citit numărul din revista lor, găsind aluzii la adresa sa din partea lui I. C. Brătianu și C. A. Rosetti. Or, bănuielile erau lipsite de temei: "nu ne-nchinăm la *nimeni* - mărturisea C. A. Rosetti -, stimăm ideile tuturor oamenilor, pe cât n-avem dovezi pipăite că ele sunt o prefăcătorie, iar nu o credință adevărată".⁸⁹

Preocupat, în aceeași măsură, de mijloacele de propagandă prin presă, Ion Ghica plănuia înființarea unui jurnal românesc la Constantinopol, având ca scop "a poporisa între rumâni principurile adevărate și mântuitoare". El preciza că nu era vorba de un ziar de partid sau care să servească interese personale. Principiile necesare de propagat se refereau la:

religie, familie, proprietate, dreptate, idealuri, muncă. Împrejurările politice și situația în care se aflau Principatele Române erau deosebit de grele. Jurnalul propus a fi editat nu urmărea subminarea ordinii sociale, nici modificarea hărții Europei, ci, dimpotrivă, stabilitatea: "Când vom rădica glasul pentru clasele suferinde, o vom face nu cu scop de demagogie; o vom face-o fără fraze de teatru, armă favorită a oratorilor de modă, carii vorbesc cu mâna pe inimă neconținut călări pe patriotism armă primejdioasă care mai mult întărește decât convinge și vatamă fără de a folosi, dorința noastră este de a fi un intermediar între opinie și guvern, ajutând pe acesta la dorința de a stârpi abuzul, a sfărâma stavilele care îi împiedică pășirea treptat către bine și propagând unirea și înfrățirea tuturor".⁹⁰

Evident, proiectul de jurnal al lui Ion Ghica nu se voia altceva decât o replică la "Republica Română", fiind în dezacord manifest cu ideile, considerate demagogice, cuprinse în articolele acesteia. El și afirma că jurnalul preconizat nu avea ca punct de pornire însușirea opiniilor celor care susțineau că totul era rău și trebuia schimbat. Dimpotrivă, noul organ de presă avea să se pronunțe pentru îmbunătățirea a ceea ce exista deja, așa precum stipula Convenția de la Balta-Liman. Se vor recunoaște meritele și se vor critica lipsurile, fără părtinire, fără laude și servilism, "care mult umilește persoanele cărora sunt îndreptate și le face a perde în opinia oamenilor luminați". Se vor întâmpla adversități, calomnieri și minciuni, dar convingerea este că "minciuna să tocește iute", iar ceea ce este bine făcut devine durabil, căci intenția constă în a dezvălui toate nedreptățile și abuzurile, stigmatizându-le.⁹¹

De data aceasta, Ion Ghica se apropie de conservatorismul moderat, care preconiza exact aceleași măsuri de îmbunătățire a situației existente în Principatele Române. Și prințul Dimitrie Ghica se pronunța contra etalării zgomotoase a patriotismului și pentru reforme în cadrul regimului regulamentar. Proiectul de jurnal valah la Constantinopol nu a fost pus în aplicare, căci îi lipseau mijloacele necesare, atât banii cât și colaboratorii. Rămâne însă ca o mărturie concepțiilor sale politice moderate, de om politic care, odată soluția revoluționară eșuată nu mai vedea ale posibilități de ameliorare, decât în cadrul regimului politic existent, prin stigmatizarea abuzurilor și nedreptăților, în vederea eventualei lor înlăturări. În aceste căutări ale sale, Ion Ghica se întâlnește în concepții și acțiuni cu

oamenii de stat și diplomații Marilor Puteri occidentale, de orientare liberal-moderată sau conservatoare, sub influența evenimentelor care au urmat restaurației după înăbușirea revoluției de la 1848. Pragmatic, dar de o îngustime de vederi care-l apropia de conservatori, Ion Ghica putea avea, și a și avut, succese, în activitatea sa politică și diplomatică, întrucât își asigura, astfel, concursul unor oameni politici și diplomați cu concepții similare, foarte influenți, în numeroasele posturi pe care le dețineau la Constantinopol.

Un act de patriotism pentru Ion Ghica putea însemna fie chiar și informarea unui diplomat străin asupra realităților din țară. Astfel, într-o scrisoare către Gr. Alexandrescu, secretar al Divanului, îl informa că secretarul ambasadei britanice din Constantinopol, Ch. Alison, se va afla, în trecere, prin București. El va trebui să fie pus la curent cu tot ceea ce îl interesa, în vederea clarificării guvernului otoman și ambasadorului englez asupra nevoilor țării. Cunoscând independența caracterului lui Gr. Alexandrescu, Ion Ghica menționa că nu consideră un act mai patriotic pentru un român, în asemenea împrejurări, de a aduce servicii țării sale.⁹²

Ion Ghica nu era dominat de incertitudini și îndoilei, căci își propunea mai puțin de realizat și avea convingerea că va izbândi. Ținta lui de atins nu era o republică, fără a mai vorbi de atributele de democratică și socială, precum tindea C. A. Rosetti. El nu era un visător, un idealist, pentru a suporta eșecul unor proiecte fascinante, dar irealizabile în perspectiva imediată. Calculat și rațional în tot ceea ce întreprindea, se dovedea constant în concepții și tenace în acțiuni, dar tot ce preconiza și întreprindea era legat numai de înțelegerea și sollicitudinea Porții și Marilor Puteri occidentale față de situația grea în care se aflau Principatele Române. Ion Ghica devenise adeptul acumulărilor treptate de îmbunătățiri ale administrației existente, abandonând categoric orice soluție radicală pentru democratizarea vieții publice. El nu solicita prea mult ca să se acorde măcar ceva, adică numai atât cât să nu irite și să capteze bunăvoința unor cabinete europene conservatorizate în concepții și a unei Porți otomane, permanent bântuită de nălucirile unei și mai accentuate decăderi, refractară oricăror reforme de structură, căci contraveneau monopolului deținerii absolutiste a puterii, fără de care nu era posibilă existența unui imperiu atât de mare.

În împrejurările interne și externe ale mijlocului secolului al XIX-lea, când forțele reacțiunii și absolutismului se aflau în continuă ascensiune, cele revoluționare suportând prigoana și privațiunile vieții de exil, chiar în Franța după lovitura de stat din 2 decembrie 1851, Ion Ghica își consolidase convingerea că nu exista altă cale, pentru a servi cauza națională, decât recurgerea la solitudinea Porții și a Marilor Puteri, în vederea ameliorării gravei stări de lucruri din Principate, începând cu evacuarea armată străină. Lui Al. G. Golescu-Negru, un alt om politic moderat, îi scria, îndeminându-l, atât pe el cât și pe N. Bălcescu, să acționeze, iar: "dacă nu obținem să jucăm un rol frumos, încă vom putea ajunge să împiedicăm ca țara noastră să joce un rol rău sau ridicol".⁹³

Rolul cel rău și ridicol nu putea fi altul decât cel conceput de către radicali. În mod firesc, Ion Ghica le dezagrează principiile, mijloacele și procedeele concepute în folosul cauzei naționale. Dimpotrivă, le găsește acceptabile pe cele ale unor conservatori moderați. Unul dintre aceștia era Grigore Sturdza, fiul fostului domn al Moldovei. Despre el, scria lui Costache Negri, elogiindu-l chiar. Astfel, din puținele relații cu el, la Constantinopol, unde îl cunoscuse, a putut constata că este "un om cu inimă și cu bună voință (...), om cu inimă și cu duh; are învățătură și viitor", cu toate că "a sosit în lume ceva cam târziu". Mai considera că "ideile și opiniile lui politice se vor modifica cu timpul și va putea fi foarte folositor țării lui, atât prin capacitatea sa personală cât și prin numele și starea ce are". El s-a dovedit binevoitor față de compatrioții săi la Constantinopol, ținând "masă întinsă" și ajutând pe mulți aflați în grea situație materială.⁹⁴

Costache Negri se afla deja în Moldova, fiind numit administrator al județului Covurlui, apoi ridicat la rangul de mare vornic de către Grigore V Ghica. Ion Ghica se întreținea cu el prin scrisori, informându-se reciproc asupra oamenilor și evenimentelor. Într-una din scrisori, găsește prilejul de a vorbi despre pasiunea lui Dimitrie Bolintineanu pentru Josefine Negri, despre sentimentele sale față de un bun prieten, care merita cu adevărat să fie iubit: "Am auzit că ai o fată frumoasă ca Aurora pe Bosfor - scria el la 12 aprilie 1852 -, împodobită cu toate darurile inimii, sufletului și ale spiritului, prin urmare vrednică de a împăca imaginația și inima unui tânăr. Avem un prieten comun, pe care acel copil făcător de

minuni, anume hamor, l-a mușcat de inimă; suspină zi și noapte, să topește ca o lumânare, caută la lună și la stele și cântă neconținut frumusețile naturii și ale celei ce domnește în sufletul lui; dar prietenul nostru nu este bogat decât în talent, talent care la noi nu dă nici carne, nici cartofi, nici rochii, nici surtuc; la noi este o industrie care poate îmbogăți și pe un creștin sărac. Această industrie este agricultura; dar prietenul nostru la plug ar lăsa boii să are singuri și el ar căuta ca Virgil. Prietenul nostru este împodobit cu toate darurile cele bune: onest, generos, bun român, înainte de toate nu cunoaște decât datoriile lui către țară și către compatrioții lui. Ți-am scris lămurit și fără întorsături fiindcă așa ai voit tu, fiindcă așa să cuvine de la mine la tine și de la tine la mine. Ține-le acestea numai pentru regula ta”.⁹⁵

Solicitat de Costache Negri, în privința intenției de căsătorie a lui Dim. Bolintineanu cu sora sa, Josefina, Ion Ghica a elogiat talentul prietenului comun, bogăția sa spirituală, care contrasta cu cea materială. Costache Negri nu a fost de acord cu căsătoria: “Eu am ajuns atât de sărac - îi scria el la 22 septembrie 1852 -, el asămenea, și pentru ca viitorul să nu mă apuce blăstămat de ea către ei, a mea datorie este de a gândi la dânsul cu acel sânge răce și înțelepciune ce nu are poezia care privește toate în floarea trandafirilor”.⁹⁶

Talentul, onestitatea, generozitatea și sentimentele patriotice ale lui Dim. Bolintineanu nu erau suficiente pentru a-l recomanda pe acesta unei căsătorii cu Josefina Negri. Sentimentele originii aristocratice nu depășesc limitele tradiționale, Dimitrie Bolintineanu fiind de condiție socială modestă. De altminteri, aproape toți oamenii revoluției de la 1848, având aceeași condiție socială ca Ion Ghica și Costache Negri, au fost moderați. Ion Bălăceanu, Al. G. Golescu-Negru, Gr. Grădișteanu, frații Nicolae și Constantin Crețulescu constituiau exemple la fel de elocvente. Cei patru frați Golescu au fost radicali, dar nu s-au situat niciodată la conducerea grupării din care făceau parte. În Moldova, moderatismul liberal și conservator a fost predominant. După înăbușirea revoluției, moderatismul lui Ion Ghica se accentuează, apropiindu-se de conservatorismul moderat, căci ambele curente, moderat-liberal și moderat-conservator, urmăreau transformarea treptată a societății prin intermediul reformelor, fiind adversare înverșunate ale radicalismului liberal.

Scriind moderatului Ion Bălăceanu, și el descendent din marea boierime, Ion Ghica ironiza oarecum pe unii exilați români din Imperiul otoman, care aveau o origină modestă. Astfel, Nicolae Pleșoianu era denumit Plebeianu, spre a-i indica origina socială umilă. El găsea virtuți lui Al. C. Goleșcu, iarăși un fiu de mare boier, care nu aproba conduita celorlalți exilați, dar le-o tolera. În afara celui mai mic dintre frații Golești, existau și alți exilați români de ispravă, precum prințul Grigore Sturdza "un băiat de o deosebită inteligență, deși sosit pe lume cu un secol mai târziu". Frații Golești, Radu și Alexandru, nu veneau însă să-l vadă, la Constantinopol, probabil de teama de a nu se compromite în ochii altora: "În calitatea mea de aristocrat, eu sunt la index și poarta mea era însemnată cu creta roșie".⁹⁷

Convins de necesitatea mijloacelor politice și diplomatice în servirea cauzei naționale, Ion Ghica le utilizează în toate împrejurările. El știe, și reușește, să se facă solicitat de către demnitarii otomani și diplomații străini, prin informațiile pe care le deținea și sagacitatea opiniilor pe care le emitea. Un om deosebit de influent, fost dragoman la ambasada franceză din Constantinopol până în luna ianuarie 1852, era Mathurin-Joseph Cor, care primea apoi conducerea Direcției Levantului din Ministerul de Externe al Franței. El mai era și ginerele cunoscutului bancher din Constantinopol, Jacques Alléon. Ion Ghica i se adresează, printr-o lungă scrisoare, cunoscând rolul important ce urma să-l aibă în politica Orientului. Prin plecarea sa din Constantinopol, ambasada Franței și Poarta fuseseră lipsite de un colaborator valoros.

Pentru a convinge pe M. J. Cor să acorde atenția cuvenită rezolvării problemei naționale românești, Ion Ghica începe prin a demonstra necesitatea salvării Imperiului otoman, cuprins de o gravă criză financiară. Această criză nu ajunsese totuși la apogeu, dar provoca noi și noi complicații. Astfel, se emiteau hârtii monede turcești care nu erau acceptate pentru schimb la Londra și Paris. Firmanul dat în urmă cu două luni, potrivit căruia tranzacțiile comerciale să se facă numai în moneda țării, devine impracticabil. Numeroase operațiuni comerciale au fost sistate. Toate soluțiile propuse se dovedeau insuficiente, căci nimeni nu se angaja să garanteze asupra monedelor-hârtie emise de guvern. Se simțea o nevoie acută de capitaluri pentru redresarea economiei.⁹⁸

În scopul îndreptării unei asemenea grave stări de lucruri, Ion Ghica aprecia ca absolut necesare reforme, dar, mai înainte de orice, oameni capabili și cinstiți care să le aplice. Așadar, oameni care să știe mânui milioane, fără a risipi și fără să agraveze răul, dacă nu puteau să-l facă să dispară: "Lipsa de oameni sau mai degrabă ura și bunul plac care existau între câțiva oameni capabili condamnă Turcia la o lipsă de acțiune completă și la o incapacitate de a face binele, neputându-se astfel conta nici pe ameliorări eficiente, nici pe realizarea de măsuri adecvate de progres și de civilizație. Acum, veritabilul obstacol nu este nici în spiritul retrograd al turcilor, nici în fanatism, dar mai ales în dificultatea de a face să pășească împreună micul număr de oameni pregătiți și capabili, de care ei pot să dispună".⁹⁹

Regimul politic absolutist de tip oriental nu comporta însă remediile propuse de Ion Ghica spre a supraviețui. Astfel de remedii veneau în contradicție cu natura însăși a sistemului, care nu comporta reforme, căci s-ar fi transformat, cu timpul, în contrariul său, amenințând monopolul puterii politice în stat, adică privilegiile de castă. Evident, în contact cu valorile culturii europene, apăruseră și în Turcia oameni dornici și capabili de a efectua reforme, însă regimul politic în care trebuiau să acționeze le era potrivnic, nu suporta decât paliative, simulări de reforme. Ion Ghica nu reușea să sesizeze imposibilitatea aplicării unor reforme într-un mediu corput, care excludea orice inițiativă de valoare. Astfel, considera că, în așteptarea unui om de geniu care să îndrepte starea de lucruri existentă, s-ar putea recurge la colaborarea unor oameni ca: Reșid Pașa, Riza Pașa, Aali Pașa, Safeti Pașa, Fuad Effendi și Ahmed Effendi. Un guvern alcătuit din acești oameni capabili ar putea foarte bine colabora cu marele vizir, Mehmed Ali Pașa.¹⁰⁰

Salvarea Imperiului otoman nu depindea însă de rațiuni de natură internă, ci de cele de natură externă, adică de sprijinul acordat de Anglia și Franța, care ar trebui să ajungă la o înțelegere între ele în problema Orientului. Ion Ghica aprecia că Franța ajunsese la o stabilitate guvernamentală, astfel că, în momentul în care se va decide fie pentru război, fie pentru pace, va reuși să reglementeze destinul Turciei. În caz de război, Turcia va fi un auxiliar folositor, deși se dovedea slabă, dispunând doar de 100 000 de militari activi și de 500 000 de rezerviști. Pe de altă parte,

Austria și Rusia vor căuta să atragă Turcia de partea lor, amenințând-o cu diverse mișcări în provinciile creștine din cuprinsul său¹⁰¹ Ion Ghica acorda importanță rezolvării problemei orientale, în interesul Imperiului otoman, sprijinit de Anglia și Franța, deci și în interesul lor, știind că de această problemă depindea direct cea a Principatelor Române. În cazul modificării hărții Europei, în urma unui război, Ion Ghica apela la M. J. Cor să-și amintească existența celor opt milioane de români, aflați sub dominația a trei imperii, români care vorbeau aceeași limbă, aveau aceleași obiceiuri, același port și aceeași religie, fără a mai socoti alte două milioane și jumătate de români din afara provinciilor istorice românești. Un popor latin, care separă slavii de nord de cei de sud. Deși folositori existenței Imperiului otoman, românii au fost abandonați și de către Poartă și de către cele două puteri apusene interesate în menținerea acestui imperiu. Principatele Române au avut de suportat pierderi nu numai din punctul de vedere al statutului lor juridic internațional, dar și pierderi teritoriale. M.J. Cor ar putea face mult în privința Principatelor Române, consulul la București începând chiar o acțiune în acest sens. Țarul Rusiei înțelege foarte bine greutatea și influența Franței în Principate, fiind iritat de legăturile strânse ale domnitorilor cu consulii francezi. Acești domni nu vor să displacă Puterii protectoare, dar se văd nevoiți să recurgă la ajutorul consulilor Franței în probleme interne.¹⁰²

Concomitent, Ion Ghica se adresează și fostului comisar otoman în Principate, Ahmed Effendi, profitând de numirea noului mare vizir, Mehmed Ali Pașa, la 3 octombrie 1852, cumnatul sultanului. El era considerat un prieten al Franței, cu care Poarta intenționa a se alia contra Rusiei, Austriei și Prusiei. Mehmed Ali Pașa se dovedea singurul care susținea interesele Franței în afară. În acest timp, situația în țară se deteriorează treptat. Astfel, pe când "Domnul Știrbei este într-o dispoziție groaznică, astfel că distruge tot ce-i cade în mână, justiție, administrație și pune bucățile în buzunarul său afirmând că sosește sfârșitul lumii"¹⁰³, "dl. Kalcinski (consulul general rus - *n.n.*) trage sforile marionetelor sale de o manieră agitată și sacadată. El încurcă firele și agită pe cât poate țara. La București și împrejurimi sultanul trece drept mort și îngropat și încă chiar mai mult, nu-i mai rămâne nimeni din familie, în mod firesc tronul revenind lui Constantin Cantacuzino. Pentru moment, el se mulțumește cu cel

al Țării Românești, care nu este decât un taburet, comparativ cu cel al Bizanțului. Știrbei nu este decât umbra unui domn; merge vorba că el s-a îmbarcat când pentru Constantinopol, când pentru Odesa, urmărind vântul de o parte sau de alta și dacă giruetele sunt îndreptate toate spre Cantacuzino".¹⁰⁴

Ironie și foarte sugestiv în expresii și comparații, Ion Ghica căuta să desprindă realitățile și tendințele forțelor reacțiunii interne și externe, Barbu Știrbei aflându-se în dilemă, iar fostul caimacam de după 13 septembrie 1848, Constantin Cantacuzino, în derivă politică, așteptând reluarea tronului Țării Românești. Adresându-se secretarului ambasadei britanice din Constantinopol, Ion Ghica menționa că țarul Rusiei a împovărat Țara Românească cu plata a 50 de milioane de piaștri pentru întreținerea armatei sale de ocupație. Domnul a găsit un bun prilej pentru a lua de două sau trei ori mai mult de la țărani, fără însă ca așa-zisa datorie să fie vreodată achitată. Curtea din Petersburg nu avea nici un drept să decidă și să ordone impozite Țării Românești. Fără îndoială, demnitarii otomani se dovedeau niște netrebnici, nimic bun nemaifiind de sperat, dacă situația va evolua astfel, până la data expirării aranjamentului de la Balta-Liman.¹⁰⁵

Evoluția evenimentelor în sud-estul continentului european avea să conducă inevitabil la declanșarea unui conflict militar. Deja la 26 februarie 1853, Ion Ghica informa pe Ahmed Effendi că, de două luni, la București și Iași nu se vorbea decât de o apropiată ocupație armată țaristă a Principatelor Române. Oricum, autoritățile ruse și române vorbeau despre aceasta ca despre un lucru sigur, preocupându-se de problema aprovizionării trupelor. Armata rusă se afla masată pe Prut, gata să treacă frontiera. În capitala Țării Românești a și sosit un aghiotant al țarului.¹⁰⁶

Redeschiderea problemei orientale se apropia, generată de neostoita tendință de expansiune spre Strâmtori a țarismului rusesc. Pretextele întotdeauna au fost găsite. S-au găsit și în 1853, anume protejarea intereselor popoarelor creștine din Balcani. Cum se împăca o astfel de dorință exprimată cu tendința vădită de reocupare a Principatelor Române, părăsite doar cu câțva timp în urmă? Evident, nicicum. Românii vor găsi însă răspunsuri și explicații, unul dintre ei fiind Ion Ghica, intens preocupat de viitorul patriei și poporului său, în condițiile redeschiderii problemei

orientale. El sperase la îmbunătățiri, la unele reforme întreprinse prin sollicitudinea Porții și a Marilor Puteri aliate, prin aportul unor români existenți în Principate, deținând unele funcții publice. Nimic nu-l mai putea determina să spere la mai mult, într-o perspectivă apropiată. În noile condiții, o nouă perioadă de rodnică activitate politică și diplomatică se ivea la orizontul politic al Orientului european.

Liberalul moderat Ion Ghica, omul politic și diplomatul capabil a se adapta la toate situațiile, va servi cu tot devotamentul și abnegația cunoscută cauza națională românească. Această cauză evolua nu numai spre emanciparea politică de sub regimul absolutist regulamentar și protectoratul Rusiei, dar și spre unitatea național-statală, în limitele existente de dinaintea rapturilor teritoriale.

Ion Ghica nu a fost și nu va fi un om politic oscilant, căci își formase convingeri temeinice asupra lumii, naturii și societății. Numai împrejurările în care acționa se schimbau, el adaptându-se permanent, menținându-se consecvent pe pozițiile politice ale moderatismului liberal. Având tangențe cu conservatorii moderați, căci se apropia de ei, mai ales după 1850, când renunțase definitiv la soluția revoluționară pentru schimbarea stării de lucruri din Principate, Ion Ghica se depărtează tot mai mult de liberalii radicali, pe care nu-i poate înțelege și de care este tot mai puțin sau deloc înțeles. Cu timpul, se ajunge a fi considerat drept conducătorul grupării aristocratice a emigrației românești, existentă în Imperiul otoman, spre deosebire de cea democratică, existentă la Paris, sub influența directă a radicalilor.

Puternic dominat de sentimentul dragostei de patrie, democrat statornic în convingerile sale, militant pentru unitatea națională a tuturor românilor, Ion Ghica își va asuma un rol de prim rang în evenimentele prevestite de redeschiderea problemei orientale.

Intensa activitate a lui Ion Ghica

pentru Unirea Principatelor în timpul războiului Crimeii

Refuzul Porții otomane de a semna un document cu privire la recunoașterea protecției Curții din Petersburg asupra creștinilor ortodocși din Imperiul otoman a constituit pretextul pentru ocuparea armată a Principatelor Române la 21 iunie/3 iulie 1853, fără nici o declarație de război.

Presiunile diplomatice ale arogantului ambasador A. S. Menşikov rămân fără efectul scontat. Cancelarul K. R. Nesselrode considera că Imperiul otoman se va descompune la primul impact militar mai important cu armata rusă. Calcule eronate fac să se creadă că Anglia şi Franţa nu vor interveni. Modificările survenite în cabinetul englez aduc pe lordul Clarendon la Externe. Ambasadorul Angliei la Constantinopol, care din 1853 primise titlul de lord de Redcliffe, dobândeşte un puternic sprijin politic sale de a determina declanşarea unui război cu Rusia. Tactica folosită consta în cesiuni din partea Porţii în privinţa "Locurilor Sfinte", spre a nu oferi un pretext pentru ocuparea Principatelor Române. A. S. Menşikov îşi sporeşte pretenţiile, cerând încheierea unui tratat, cerere respinsă categoric de către sultan, la îndemnul ambasadorului Angliei. De îndată, s-a anunţat ruperea relaţiilor diplomatice cu Poarta, A. S. Menşikov părăsind capitala Imperiului otoman.¹⁰⁷

Cunoscând deja poziţia Angliei, Ion Ghica se adresează lui M. J. Cor, şeful Direcţiei pentru Orient din Ministerul Afacerilor Externe al Franţei, pentru a sugera o soluţie a problemei orientale. El stăruia să afirme că Imperiul otoman nu se putea menţine în prezenţa intrigilor din sânul guvernului, care-l împiedică să se ocupe de probleme grave. Oamenii de stat erau preocupaţi nu de a servi statul, ci de a face avere, profitând de slăbiciunea sultanului: "furt şi risipă, iată deviza fiecărui paşă până într-atât încât este tentat să creadă că-i lipsesc Turciei cei zece drepti pe care Dumnezeu îi cere pentru a cruşa un oraş". În cazul inexistenţei unui acord perfect între Franţa şi Anglia, Rusia va profita din situaţia creată de slăbirea Turciei şi, poate, de prăbuşirea Austriei. Democraţia, pe plan european, va fi, fără îndoială, în declin, în faţa avansului autocraţiei ţariste, care va ajunge la Bosfor şi la Adriatică. Aşa cum se prezintă, Imperiul otoman se dovedeşte a fi, încă, o necesitate, Principatele Române fiind în măsură de a-l face capabil să reziste expansiunii ruseşti: "Între Nistru şi Dunăre - scria Ion Ghica - există aproape cinci milioane de locuitori, toţi de rasă latină şi dotaţi cu instinctul conservării în mod egal cu pericolul care-i ameninţă. Principatele reunite ar putea uşor întreţine o armată permanentă de 50 000 de oameni şi să dubleze chiar această cifră la nevoie; lanţul Carpaţilor le oferă mii de fortăreţe de necucerit"¹⁰⁸ Românii au dat, adeseori, buni soldaţi, pe câmpul de luptă, remarcaţi prin acte de vitejie.

Înainte de orice - scria Ion Ghica -, românii aveau încredere în viitorul lor, pe care-l întrevădeau asigurat alături de Imperiul otoman și nu integrați în el, sub forma de raia. În pofida reputației lor de turbulenți și revoluționari, Ion Ghica încerca să convingă pe M. J. Cor că românii erau totuși conservatori, în genul bretonilor și scoțienilor, căutând să-și conserve limba, portul, obiceiurile, tradițiile, precum și drepturile politice. La toate acestea, niciodată nu vor renunța. Oamenii politici otomani n-aveau însă nici cea mai mică idee despre tendințele și aspirațiile poporului român, nefiind preocupați de altceva decât de tributul care trebuia plătit și de diversele avantaje ce rezultau pentru ei din schimbarea domnilor. Pe de altă parte, au mai comis și grava eroare de a erija, în fața Curții din Petersburg, pe sultani ca suverani ai Principatelor Române, în ultimul secol, prin abuzul de a schimba domnii după plac. Or, abuzul poate fi comis atunci când Poarta este puternică și poate înceta când nu mai este. Interesul Porții ar fi trebuit să fie acela de a întări Principatele, începând cu redarea deplinelor drepturi la autonomie, spre a fi capabile să reziste presiunilor externe.¹⁰⁹

Ion Ghica menționa că trimisese spre publicare, la Paris, o mică lucrare, sub pseudonimul de Chainoi, asupra stării Principatelor Române. Astfel, explica cum prin Regulamentul organic s-a distrus vechea aristocrație a țării, creându-se una de funcțiuni, birocratică. Boierii actuali s-au făcut instrumentele străinilor, ignorând interesele și chiar limba țării. Vechea nobilime a țării a fost anulată ca pondere politică, alcătuind mica proprietate, un fel de a treia stare, care nu însemna nimic deocamdată, dar va fi totul în viitor, având o mare influență asupra țăranilor. Boierimea existentă se recrutează din tot ce e mai corupt și venal: "A ști să citești și să scrii, a da dovezi de josnicie și abilitate în furturi, iată ceea ce se cere unui om pentru a fi ridicat pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei birocratice". Lipsită de învățătură înaltă, de demnitate, de moralitate și de cunoștințele necesare servirii statului, birocrația sau boierimea n-are nici o încredere în legi, încălcându-le, știind că va avea acoperire. Dreptul, justiția, onoarea, conștiința n-au nici o valoare. Numai primordialitatea meritului personal în recrutarea funcționarilor statului ar duce la desființarea acestei aristocrații istorice, devenită anacronică și păgubitoare progresului.¹¹⁰

Ion Ghica intuia marile prefaceri ce vor suverni pentru Principatele Române prin declanșarea unui război ruso-turc. Reocuparea lor armată, chiar fără declarație de război, constituia totuși semnalul pentru începerea unor eventuale ostilități armate. De aceea, se străduia să clarifice grava stare de lucruri din Principate sub regimul Regulamentului organic și sub protectoratul rus. Pentru remedierea situației existente, Ion Ghica se pronunța, în primul rând, pentru Unirea Principatelor, apoi restabilirea drepturilor la autonomie deplină. O constituție le-ar deschide calea spre prosperitate, satisfăcându-le cerințele de dezvoltare. Micii proprietari ar trebui să fie însărcinați cu supravegherea aplicării legilor și finanțelor. Mai propunea Ion Ghica înființarea de școli pentru pregătirea de specialiști necesari în administrație, armată și lucrări publice. Capuchehaelele la Constantinopol trebuiau împiedicate de a deveni instrumente de intrigă și corupție. Se mai considera necesară numirea, cu sprijinul Puterilor occidentale, a unui străin ca guvernator al țării, pe timp de zece ani, cu sarcina de a organiza noul stat. În acest fel, Ion Ghica preconiza alegerea domnului de origine străină, care să devină ereditar, spre a curma intrigile care precedau alegerile. Așadar, un domn ereditar sub suzeranitatea Porții. Prin aceste măsuri s-ar asigura prosperitatea Principatelor și s-ar garanta securitatea Imperiului otoman.¹¹¹

Alte soluții, decât cele propuse, Ion Ghica le considera paliative. S-au făcut unele încercări de ieșire din impas, dar fără urmări. Astfel, câțiva mari boieri, la îndemnul consulului francez E. Poujade, au părăsit orientarea favorabilă Puterii protectoare, îndreptându-se nu către Poartă, ci către Austria, sub al cărei sceptru imperial voiau să alcătuiască un ducat moldo-valah, cu un prinț german pe tron. Curtea din Viena nu era însă în măsură să procedeze astfel, căci se afla la discreția puterii imperiale ruse. Soluția alcătuirii unui stat din toate provinciile istorice românești dependente sau administrate direct de cele trei imperii vecine propagată de adepții lui A. A. Ledru-Rollin și G. Mazzini, în sensul constituirii unei confederații de republici naționale, era considerată de Ion Ghica o utopie. El susținea că va fi greu de conciliat interesele unor popoare care au luptat unele contra altora la 1848-1849. Un stat moldo-muntean va constitui un nucleu în jurul căruia se vor grupa treptat celelalte provincii românești.¹¹²

Evident, soluția preconizată de Ion Ghica pentru înfăptuirea unității național-statale a tuturor românilor s-a dovedit singura posibilă în împrejurările istorice generate de evoluția evenimentelor. Reflectând la necesitatea unirii tuturor românilor, însă treptat, mai întâi prin formarea unui stat național român din cele două Principate vasale Imperiului otoman, el nu omitea să fie preocupat de soarta românilor din sudul Dunării, denumiți cuțovlahi. Într-o scrisoare adresată lui Sadyk Efendi (polonezul Michal Czajkowski), Ion Ghica menționa răspândirea în Imperiul otoman a unui număr considerabil de români, care vorbeau aceeași limbă și aveau aceleași obiceiuri cu cei din Principate, numai că mișcarea lor intelectuală aparținea grecilor, care organizau școli și biserici în limba greacă. Dacă n-au reușit încă să-i deznaționalizeze pe acești români, grecii i-au antrenat în sfera lor de interese politice, făcând să fie considerați de către alte popoare ca greci. Cunoscând aspirațiile aromânilor, Ion Ghica s-a gândit să acționeze asupra conștiinței lor conform cu interesele Imperiului otoman. Astfel, considera că este potrivită trimiterea lui Dimitrie Bolintineanu spre a trezi sentimentele naționale ale aromânilor și a face să renască o altă tendință politică la ei, decât cea grecească. În scopul punerii în aplicare a acestei idei, Ion Ghica solicita sprijinul și consimțământul Porții. Ruga, aşadar, pe Sadyk Efendi să depună bunele sale oficii pe lângă guvernul otoman spre a obține o scrisoare pe numele lui Dimitrie Bolintineanu pentru autoritățile din Ianina și Monastir.¹¹³

Ocuparea armată a Principatelor Române provoca îngrijorări lui Ion Ghica. El se adresează lui M. J. Cor, pentru a-i prezenta primejdia pe care o implica această ocupație. Astfel, în binecunoscuta manieră de a proceda, autoritățile rusești din Principate caută să le determine să ceară mai degrabă să implore încorporarea la imperiu, ca o favoare. Și aceasta ar putea foarte bine reuși, dată fiind ineptia Porții și indiferența Puterilor occidentale. O șesime din furniturile și aprovizionarea pentru armată nu erau plătite. Domnii celor două Principate erau puși în situația de a refuza să aplice ordinele Porții, încât curând urmau a fi emise firmane de destituire. În atare situație, Ion Ghica afirma că Poarta nu mai putea proceda cu aceeași lipsă de inteligență ca în 1848. Astfel, ar putea lua inițiativa acordării independenței Principatelor, consemnând ea însăși condițiile, în scris. Oricum, Poarta nu era dispusă în nici un fel să semneze un

aranjament care s-o compromită în fața supușilor săi, dorind mai degrabă un război, ale cărui consecințe nu puteau fi decât favorabile pentru ea, altminteri, orice reformă și orice progres ar deveni imposibile în cuprinsul Imperiului.¹¹⁴

Ion Ghica aflase că Poarta se pregătea să adreseze un protest oficial către țarul Rusiei împotriva ocupației armate a Principatelor. Intuind că protestul nu se va redacta fără participarea lui Charles Alison, secretarul ambasadei britanice din Constantinopol, i se adresează în scris pentru a da unele lămuriri și a-și exprima opiniile. Astfel, consideră că, dacă ar fi vorba de ocuparea Dobrogei sau Bulgariei, o simplă protestare ar fi de ajuns, dar Principatele Române aveau o situație excepțională, o poziție deosebită față de Imperiul otoman. În privința lor, Curtea din Petersburg revendica un drept de protecție. Or, sultanul trebuie să atașeze și mai strâns Principatele Române de imperiul său, spre a le putea apăra mai bine în fața expansionismului rusesc. Pentru a clarifica diplomatului englez problema Principatelor Române, Ion Ghica expunea aspirațiile și dorințele locuitorilor săi. Nimeni în Principate nu credea cu adevărat că situația va rămâne sau trebuie să rămână așa cum este. Fiecare, însă, din cei care vor schimbări, le vede prin prisma propriului interes.¹¹⁵

Procedând la prezentarea diverselor interese ale claselor și categoriilor sociale, Ion Ghica aprecia că țăranii și funcționarii așteptau o răsturnare care să le permită luarea de pământ de la boieri, unora, înalte funcții în stat, altora. În 1848 și 1849, s-a urmat o falsă politică de către caimacam și boierime, în conveniență cu diplomația rusă, căreia Fuad Efendi n-a știut sau n-a putut să-i reziste, anume persecutarea celor care se opuneau abuzurilor și relei administrații. Oamenii exceptați de la viața publică au fost exilați peste hotare, singura lor speranță rămânând confederația popoarelor oprimăte spre a se putea elibera de absolutism și tiranie. În Principatele Române, în alte teritorii locuite de români, aflate sub dominația imperiilor vecine, există oameni care visează la o Românie de 9 milioane de locuitori, un stat național românesc în limitele vechii Dacii, cu un șef de stat german. Încă împărăteasa Rusiei Ecaterina a II-a a nutrit un plan de unire a românilor sub sceptrul unui rege al Daciei, în persoana unui principe rus. Ion Ghica opina că "românii sunt încă departe de a avea energia de care ar avea nevoie pentru a ajunge la un astfel de rezul-

tat", căci au nevoie de concursul de bună voie al celor trei mari imperii vecine, ceea ce ar fi primul exemplu în istorie.¹¹⁶

Unii boieri de origine greacă precum și partidul fanariot din Constantinopol agitau ideea revenirii la domnitorii greci, ceea ce Ion Ghica aprecia ca o eroare fatală, căci locuitorii Principatelor vor opune o dârză rezistență care va slăbi energiile lor. Marii boieri autohtoni, care au început să vadă adevăratele scopuri ale diplomației ruse, s-au atașat ideii de formare a unui ducat românesc sau moldo-muntean cu un domn de origine germană sub garanția colectivă a Puterilor europene. O idee care ar putea flata amorul propriu al fiecărui român. Ar urma ca noul stat să plătească două milioane de piaștri pe an pentru ca Poarta să renunțe la suzeranitatea sa. Totuși, un ducat astfel alcătuit - considera Ion Ghica - n-are nici o garanție de durată. Anglia, Franța și Prusia nu pot proteja Principatele Române decât prin intermediul Austriei, însă ea nu este capabilă să rețină armatele rusești pe Prut.¹¹⁷

Adept consecvent al ideii de sprijinire pe Imperiul otoman în împlinirea dezideratelor naționale românești, Ion Ghica nu o abandonase, mai ales în împrejurările critice ale începutului crizei orientale. El argumenta lui Ch. Alison că, oricâte reproșuri întemeiate ar avea de făcut românii din Principate Puterii suzerane, existența lor politică precum și garanția dezvoltării lor viitoare constau în întregime de strânsa legătură cu Turcia și invers. Nu numai alte râuri nu constituiau frontiere eficiente, dar nici măcar Dunărea, ca fluviu, însă în Principatele Române exista o națiune română, de origine latină, care luptă tenace pentru păstrarea individualității sale de stat și de neam. Această națiune ar putea forma o puternică linie de rezistență, însă, pentru aceasta, este necesar ca Poarta să adopte o cu totul altă atitudine și anume: să recunoască în mod solemn drepturile Principatelor Române, să le acorde o Constituție conformă cu interesele lor naționale, să nu mai admită ca domnitorii Principatelor să fie proconsuli ruși, capuchehaiele domnilor la Poartă să nu devină instrumente de intrigi și corupție, funcțiile de comisari ai Porții în Principate să nu mai fie folosite pentru plata datoriilor sau pentru îmbogățire. În final, Ion Ghica făcea cunoscut lui Ch. Alison că va termina curând un proiect de constituție pe care îl va trimite dacă va considera necesar.¹¹⁸

În măsura în care Poarta otomană era ea însăși sprijinită de Anglia și

Franța, desigur că soluția preconizată de Ion Ghica, în lipsa altora mai bune, se dovedea viabilă, fiind singura în concordanță cu interesele naționale. El acorda însă prea multă importanță solitudinii Porții față de Principatele Române. O putere absolutistă ca și Rusia, Turcia nu putea să acorde românilor o constituție sau să întreprindă măsuri de înlăturare a intrigilor și corupției, a incommensurabilului apetit de îmbogățire prin deținerea unor înalte funcții. Nu se putea cere sau pretinde unui regim absolutist, el însuși întemeiat și susținut prin corupție și privilegii, să aplice măsuri de democratizare a vieții publice în Principatele Române. Nici măcar determinată de deciziile unui Congres european Poarta otomană nu va proceda în sensul dezideratelor exprimate de Ion Ghica. Procesul democratizării depindea de voința românilor înșiși exprimată în cadrul unor organisme politice reprezentative, după schimbarea statutului internațional al Principatelor.

Pledoaria lui Ion Ghica în favoarea Unirii Principatelor și acordării unei constituții avea însă ca obiect clarificarea stării de lucruri existente și necesitatea ieșirii din impasul istoric în care se aflau și intrarea pe calea progresului și democrației, considerând-o nu numai în avantajul lor, dar și în cel al Puterilor democratice ale Europei, interesate în crearea de regimuri politice similare în statele din centrul și răsăritul continentului, în scopul vădit al atenuării disensiunilor politice și diplomatice, ale asigurării unui echilibru politic.

Animat de aceste sublime intenții, Ion Ghica se adresa și contelui George William Frederic Howard Carlisle, membru al Parlamentului britanic, diplomat și om politic¹¹⁹ pentru a-i expune neliniștile provocate de afirmațiile unor parlamentari britanici cu privire la problema orientală. Se constata o indiferență totală față de soarta Principatelor Române în discursurile rostite. Lăsând la o parte problemele de sentiment și de interes personal, Ion Ghica mărturisea că nu-și putea explica uitarea totală a drepturilor acestor Principate, care ar merita mai multă atenție, și pentru suferințele, și pentru originea latină a locuitorilor lor. El menționa că nu dorea să analizeze și să expună date despre prezentul lor, bogăția solului, felul produselor, în măsură să intereseze economic schimburile cu Marea Britanie. Deocamdată, Ion Ghica preciza că nu-și putea explica de unde provenea uitarea. El nu putea înțelege cum umanitari englezi, de ca-

re Anglia dispunea din plin, la orice suferință, cât de mică, vociferau, se revoltau la orice semn de nedreptate, luau în considerație o cât de neînsemnată plângere, n-au găsit totuși de cuviință să spună măcar un cuvânt de compasiune pentru suferințele îndelungate, timp de un secol, ale unei populații de 4 000 000 de locuitori ai Principatelor Române.¹²⁰

Ion Ghica mărturisea că îi venea greu să înțeleagă cum oameni politici foarte abili nu găseau mijloacele pentru a opri expansiunea țarismului rusesc, spre a asigura odată pentru totdeauna echilibrul european, permanent amenințat și schimbat. Între limitele naturale ale vechii Dacii trăiește un popor de 8 000 000 de oameni, care dorește, luptă, speră să rămână același, în pofida vicisitudinilor așezării sale geografice. Pentru a fi convingător, Ion Ghica se referă la originile cele mai îndepărtate ale românilor, la strămoșii daci și romani, la psihologia, obiceiurile, fizionomia și limba românilor, care îi integrează marii familii de popoare latine. Dintre toate, limba este criteriul fundamental, prin care se poate distinge un popor. Or, această limbă de origine latină a fost desconsiderată, timp de un secol și jumătate. Ea totuși s-a menținut ca atare, dovadă a puternicului spirit de rezistență în fața presiunilor externe, a geniului stabilității caracteristic poporului român.¹²¹

În ultimii 30 de ani, remarca Ion Ghica, nu numai limba, dar și literatura a făcut pași de uriaș. Dacă ar fi traduse, operele a doi sau trei poeți ar uimi Europa. Prin toată spiritualitatea sa, nu numai prin limbă și origine, poporul român este legat de Occident, fiind determinat de identitatea sa națională aparte față de toți vecinii. Dacă, însă, din punct de vedere spiritual se află atât de apropiat de Occident, din punct de vedere economic este mai departe, căci îi lipsesc căile ferate, vapoarele, absolut indispensabile accentuatei dezvoltări ce o impune spiritul vremii. Cu câțiva ani în urmă, Ion Ghica a căutat să convingă un demnitar otoman asupra necesității deschiderii unui canal navigabil Küstenje-Carasu (Constanța-Cernavodă - *n.n.*) care n-ar costa atât de mult, pe cât de multe avantaje ar oferi. La această propunere, demnitarul otoman a afirmat că țarul Rusiei oferă de zece ori mai mult pentru ca acest canal să nu se construiască.¹²²

O scurtă retrospectivă asupra istoriei poporului român, de la întemeierea Principatelor, până la începutul domniilor fanariote, îi oferă posibilitatea lui Ion Ghica de a argumenta temeinic asupra periclitării valorilor

și libertății naționale ale poporului român în secolul dominației turco-fanariote, a inițierii unei politici expansioniste a Rusiei spre sud-estul european, a încercărilor, care, în cele din urmă, au reușit, de micșorare a teritoriului lor, încercări neîntrerupte chiar și după 1812. Războaiele ruso-turce, purtate pe teritoriul lor, tratatele de pace încheiate i-au acordat Curții din Petersburg treptat dreptul de supraveghere, de tutelă, apoi de protectorat asupra Principatelor Române. Fiecare război le lega și mai mult de această Putere, detașându-le în aceeași măsură de Poartă. În 1828 au fost chiar ocupate și administrate până în 1834. O ocupație armată rusă a fost repetată în 1848, o adevărată calamitate, care se suprapunea celor naturale: ierni grele, epizootii, cutremure. După 1710, Principatele Române au suportat pe teritoriul lor 7 războaie și 9 ocupații armate. Aproximativ 30 de ani din intervalul de timp menționat, românii au suportat calamitățile ce decurgeau din cele 7 războaie, în care s-au înfruntat armate dușmane dar deopotrivă de păgubitoare prin jafurile și cruzimile comise asupra unei populații de atâtea ori martiră.¹²³

Din punct de vedere politic, Ion Ghica argumenta că Principatele Române au devenit un câmp de continui intrigi, care le-au ruinat nu mai puțin decât războaiele, căci au fost neîntrerupte, timp de 154 de ani. Explicabil, astfel, de ce populația n-a crescut în acest răstimp, dimpotrivă, mulți români trecând în sudul Dunării. Drept urmare, Principatele Române sunt într-o totală pregătire spre a intra pe calea progesului. Câteva artere de comunicație între Carpați și Dunăre ar spori în foarte puțin timp producția de cereale chiar de patru ori. Acestea ar însemna un dublu avantaj pentru Anglia, care ar putea să-și procure grâu pe o piață bună și să-și vândă produsele sale manufacturiere în condiții optime. Din punct de vedere politic, avantajele pentru Anglia, implicit pentru Occident, vor fi considerabile.¹²⁴

Printr-o expunere atât de pătrunzătoare și obiectivă a situației politice din Orient, Ion Ghica satisfăcuse cererea omului politic britanic, dornic a se informa asupra Principatelor Române, locului și rolului românilor în sud-estul european. Guvernul britanic își întemeia expansiunea pe mijloace economice, dar nu neglija să ia în considerație tendințele unor imperii care și-o întemeiau pe mijloace politice. Între acestea se afla, evident, și Imperiul rus, cu care Marea Britanie se înfrunta mai ales în Asia.

Explicabile, aşadar, reţinerile multor parlamentari englezi de a aborda problema expansionismului Rusiei în sud-estul continentului european. La fel ca alţi oameni politici români, Ion Ghica se referea, în contactele sale cu oameni de stat sau politici englezi, cu diplomaţi, la resursele economice ale Principatelor, pentru a interesa o naţiune de industriaşi şi comercianţi în schimbul cu ele, fireşte în favoarea unor avantaje reciproce.

După invadarea Principatelor Române de către armatele ruse, Ion Ghica publicase, la Paris, lucrarea *Dernière occupation des Principautés Danubiennes par la Russie* şi înmânase lui Reşid Paşa un memoriu prin care susţinea necesitatea participării românilor la război. Mai alături memoriului un manifest care trebuia adresat din partea sultanului locuitorilor Principalelor, în momentul intrării trupelor otomane, precum că aveau intenţia de a alunga trupele invadatoare şi a restabili vechile tratate încheiate cu domnii ţărilor române şi, fapt deosebit, acordul la Unirea Principatelor, în cazul că locuitorii lor ar dori-o. Ion Ghica voia foarte mult cooperarea militară cu armata otomană, însă nu fără garanţii din partea Porţii.

În broşura publicată la Paris, Ion Ghica respingea ideea unei confederaţii dunărene a republicilor naţionale din Europa şi posibilitatea creării unui regat daco-român sub un principe german, susţinând reintrarea Principatelor Române în drepturile lor depline la autonomie, în baza vechilor capitulaţii cu Poarta, deci abolirea protectoratului ţarist. El mai susţinea Unirea Principatelor sub un singur domnitor, ales şi cu o listă civilă modestă, controlat de o Adunare alcătuită din reprezentanţii proprietarilor. Reflectând la această soluţie propusă de Ion Ghica, Frédéric Damé adnota: "Ion Ghica emite această idee foarte justă că Poarta n-a considerat niciodată Principatele ca o garanţie a existenţei sale, nici ca o barieră de netrecut între ea şi Rusia; dar că ea nu ţine la suzeranitate decât din raţiunea celor două milioane de piaştri pe care le aduc în tezaur şi ale câtorva avantaje băneşti pe care le găsesc acolo unii funcţionari.

În 1853, Ion Ghica reclama la rândul său unirea celor două Principate sub un singur domn ales, ca singura soluţie posibilă şi singura care ar fi în folosul Porţii".¹²⁵

Avantajele considerate de Ion Ghica a fi utile Porţii nu erau astfel apreciate şi de către demnitarii otomani, căci nu reprezentau o Putere de-

mocratică, pentru a le determina astfel, ci una absolutistă, interesată în menținerea separată a Principatelor și a suzeranității asupra lor, chiar a unei dominații directe, dacă ar fi fost posibilă. Crearea unui stat unit românesc, puternic și democratic, cu un domn ales și cu o adunare reprezentativă, care să-i controleze actele sale și ale guvernului, însemna un precedent periculos, menit a antrena disoluția imperiului, căci și alte popoare din cuprinsul său tindeau la reconstituirea de state naționale pe baze democratice. Pe de altă parte, nici imperiile vecine absolutiste n-ar fi agreat crearea unui stat democratic la frontierele lor, mai ales că includeau, fiecare, multe milioane de alți români, care năzuiau firesc să se unească cu frații lor.

Interesantă totuși de constatat argumentația lui Ion Ghica în cunoscuta sa lucrare dedicată străinătății, mai ales Occidentului, care avea motive suficiente pentru a susține dezideratele naționale românești, în condițiile redeschiderii problemei orientale, perspectivei înfrângerii absolutismului Rusiei și abolirii protectoratului său asupra Principatelor Române. Un nou statut internațional nu era însă posibil, fără abolirea celui precedent. În scopul urmărit, aportul românilor trebuia să fie pe măsura dezideratelor de emancipare politică exprimate. Oricum, Ion Ghica întrevedea necesitatea unor schimbări în Principate, urmărind să le determine cursul, în sensul atât de mult dorit.

Într-un prim capitol al lucrării sale, intitulat *Atitudinea Rusiei față de Europa*, Ion Ghica susține că Occidentul nu-și cunoștea încă interesele, de îndată ce considera că va evita un război prin determinarea Porții de a face unele concesii țarului Rusiei, spre a evacua Principatele Române. Nimeni nu credea însă în menținerea *statu-quo*-ului. Îndeosebi în Principate, nu exista nici o îndoială în eventualitatea unor schimbări: "răul a atins culmea; criza nu poate lipsi de a izbucni; pacientul trebuie să sucumbă sau să se salveze".¹²⁶

Exista într-adevăr o părere unanimă în Principate cu privire la necesitatea unor schimbări, dar fiecare clasă și categorie socială preconizau în alt fel aceste schimbări, alegând, în funcție de interese, o soluție sau alta. Astfel, țăranii și funcționarii urmăresc deopotrivă înlăturarea boierilor, unii pentru a le lua pământul, alții funcțiile în stat. Altceva mai mult nu doreau. Se va zice că este o tendință criminală, monstruoasă, însă acestea

erau consecințele care decurgeau din Regulamentul organic. Această tendință va avea șanse de succes, căci, în condițiile izbucnirii unei revoluții, se ivesc totdeauna oameni care să aprindă pasiunile populare în piețele publice. Fostul revoluționar de la 1848, membru al Comitetului revoluționar din Țara Românească, extrem de moderat în concepțiile sale după 1848, nu mai concepea sau nu mai agreea calea revoluționară în scopul emancipării și împrăștiării țăranilor clăcași. El considera ideea revoluționară ca neserioasă, fără posibilități de durată, căci ideile false, la fel ca monedele false, au un curs de scurtă durată, promotorii lor finali fiind, ulterior, abandonați și stigmatizați. Și astfel, ideii revoluționare, Ion Ghica îi preferă ideea conservatoare: "Există în fiecare popor, și îndeosebi în români, un instinct de conservare care îi va ghida. Oamenii cu idei mari și generoase sunt întotdeauna gata de luptă, gata să înfrâneze și să combată injustiția și lașitatea; până la urmă vocea acestor oameni va fi ascultată dacă pot să ofere soluții juste și echitabile diverselor probleme ale actualității".¹²⁷

Tranșant și fără vreo reticență, fostul fruntaș al revoluției române de la 1848 se situa, după 1850, contra utopiștilor revoluționari. Astfel, susținea că o politică falsă, aplicată după 1848 în Principatele Române, a determinat o nouă orientare în concepții. Exilații au fost excluși din viața politică a țării, hrănindu-se cu idei extravagante, cu teorii ale unei vieți imaginare: "ei merg - scria Ion Ghica -, merg tot timpul fără a se îndoii că lumea a rămas de câteva secole în urma lor. Aceștia au fost un mare număr de valahi, care aruncați pe pavajul Parisului și Londrei, fără căpătâi, fără ocupații, cu mulțimea de înviși ai revoluțiilor poloneză, italiană, germană, maghiară și franceză, s-au făcut adepți ai teoriilor lui Mazzini, Ledru-Rollin și Louis Blanc. Astăzi, mulți dintre ei visează o confederație a republicilor naționale din Europa. Fără a face o socoteală greșită, cum se zice, această teorie, în aplicarea sa va întâlni infinit mai multe obstacole decât bunul acord imposibil al câtorva așa-ziși șefi destinați de Europa adunărilor de la Londra, chiar admitând că ar ajunge realmente să conducă popoarele".¹²⁸

Intransigent cu opiniile și acțiunile radicalilor liberali, Ion Ghica le nega utilitatea, refuzând să admită că nu erau visători, ci vizionari. Ei cereau totul, în memoriile și scrierile lor, pentru națiunile pe care le repre-

zentau, în scopul de a obține totuși ceva cu sprijinul unor cabinete europene democratice, dar conservatorizate în spirit, ca o reacție la marea ridicare revoluționară de la 1848. Această conservatorizare în spirit și acțiune cuprinsese și pe Ion Ghica, adept al unor transformări democratice treptate, fără zguduri sociale. El considera nu numai inoportună, dar și o greșeală maniera de trezire a spiritului național de către foștii revoluționari de la 1848. Astfel, Comitetul Central Democratic European de la Londra preconiza alcătuirea unor patrii unice, naționale, fără a ține seama de existența în centrul și estul Europei a trei mari imperii: "Acești vișători nu trăiesc în lumea reală".¹²⁹

O Românie unită, o Italie și o Germanie, de asemenea unite, un stat polonez reînviat nu constituiau utopii, ci idealuri neapărat de îndeplinit. Dificultățile existente erau reale, dar acestea nu trebuiau să împiedice afirmarea dezideratelor naționale, în forma și în cuprinsul lor ideale, menite a entuziasma și a ridica la acțiune milioanele de asupriți. Dintr-un calcul greșit, Ion Ghica aprecia că afirmarea atât de ferventă a necesității împlinirii unor idealuri naționale împiedica, prin inoportunitate, nu prin lipsa de necesitate, realizarea obiectivelor imediate, cuceririle treptate. El nega și utilitatea soluției preconizată de românii existenți în Principate, care n-au fost nevoiți să emigreze, deci în permanent contact cu viața politică, de a se înfăptui un regat daco-român sub sceptrul unui principe german. Și acesta era un vis, fără posibilitate de îndeplinire. Ion Ghica aprecia că acești oameni nesocotesc o realitate, anume aceea că imperii ca Austria, Turcia și Rusia niciodată n-au cedat de bună voie teritorii pentru a da posibilitatea constituirii de alte state. Dimpotrivă, ele s-au înțelese pentru a împărți o țară cu mult mai mare decât vor să-și creeze unii români: "visătorii de această nouă speță nu așteaptă decât un mic congres la Viena, pentru a afla din diversele știri realizarea utopiilor lor".¹³⁰

Ca și alteori, Ion Ghica făcea, voit sau nu, confuzie între utopii și idealuri naționale, pentru a-și demonstra crezul politic liberal moderat, promotor al transformărilor democratice, dar în mod treptat, căci, altminteri, s-ar prejudicia grav îndeplinirea lor. El dezagrea orice articole publicate în presa străină despre împărțirea Imperiului otoman, menite să înflăcăreze pe cei visători, precum și broșurile pe aceeași temă. În sprijinul afirmațiilor sale, recurgea la exemplificarea că nici măcar o mică bucată

de pământ nu fusese cedată de bună voie, chiar dacă acel care o reclama se afla în drept. Cel mai elocvent i se părea cazul grecilor, care se străduiau să-și refacă statul național.¹³¹

Interesat în obținerea a ceea ce putea deveni posibil într-o perspectivă imediată, Ion Ghica nu omitea, ci stigmatiza necesitatea unor transformări radicale, căci, toate, presupuneau măsuri adecvate pentru înlăturarea lor, adică declanșarea unor revoluții. Or, tocmai acestor revoluții le nega utilitatea, în condițiile existente. El constata ostilitatea diplomației europene față de români, pe care-i considera vinovați, întrucât, prin atitudinea lor în revoluția de la 1848, ar fi adus Rusia pe scena Europei. Or, reflecta Ion Ghica, diplomații europeni nu țineau seama că revoluția română a fost o consecință firească a situației din Principatele Române, determinată de însăși Curtea din Petersburg: "Ocuparea Principatelor asigură victoria Rusiei; iată veritabila rațiune a ocupațiilor"¹³² Astfel, Petru cel Mare n-a atacat Turcia, până nu și-a asigurat concursul lui Dimitrie Cantemir. Dacă un urmaș al său la tron n-a intrat în Principate, la 1821, s-a datorat atitudinii categorice a Curții din Viena. La 1828, însă, Curtea din Petersburg a ocupat Principatele, încă din primele zile ale lunii martie. Regulamentul organic prevăzuse toate măsurile posibile pentru ca o eventuală ocupație să găsească toate magaziiile pline cu provizii. Prin ocuparea Principatelor, Puterea protectoare dispunea de o linie strategică pe Carpați contra Austriei și de una similară pe Dunăre contra Turciei. Principatele mai constituiau și o foarte bună bază de acțiuni militare în Europa, până la Rin și Strâmțori.¹³³

Comparând diversele momente ale procesului analizat, Ion Ghica sublinia că, dacă la 1848 Curtea din Petersburg era amenințată de revoluția europeană, la 1853 ea era cea care amenința Europa: "Agresor sau apărător, țarul are nevoie de Principate". De data aceasta se afla în poziția de agresor, căci, altminteri, avea de făcut față unei mișcări în interior, dacă nu se lansa într-o cucerire externă. Poarta se afla în recul în fața avansurilor țarului, a cărui voință impune concesii, la îndemnul Angliei și Franței, spre a evita un război. Cu toate nemulțumirile contra Porții, românii sunt legați de existența Imperiului otoman, precum fără ele Imperiul otoman n-ar subsista. Rusia nu poate sălta la Constantinopol, fără a trece peste teritoriul lor. Pentru a deveni o barieră de netre-

cut spre Constantinopol, atitudinea Porții trebuie să fie cu totul alta, adică de a nu lăsa Principatele la discreția Curții din Petersburg și la dispoziția emisarilor otomani, care nu vin decât pentru a se plimba și face avere. O excepție fericită a fost acțiunea ultimului comisar, Ahmed Effendi, care a determinat o micșorare considerabilă a abuzurilor. Odată plecat, însă, s-a revenit la situația anterioară. Atotputernică a rămas Curtea din Petersburg, în timp ce Poarta, pentru a nu-și arăta slăbiciunea, a preferat să devină complice la orice rău în Principatele Române.¹³⁴

Remediul la această gravă stare de lucruri nu putea fi - după opinia lui Ion Ghica - decât intrarea Principatelor în deplinele drepturi de autonomie, potrivit vechilor tratate, prin aceasta îndepărtându-se Rusia de la orice rațiune de a le garanta sau proteja, apoi unirea celor două principate sub un singur domn ales și cu o listă civilă modestă, controlat de o adunare a reprezenanților proprietarilor, care să includă totodată pe boieri și starea a treia. Aceasta ar fi soluționarea problemei Principatelor Române spre care trebuia să tindă Poarta.¹³⁵

Preocupat de modificarea statutului internațional al Principatelor, Ion Ghica nu mai concepea, concomitent, și o rezolvare a gravelor probleme sociale, adică necesitatea împrumietării și emancipării clăcașilor. Un regim constituțional, cu un domn ales, controlat de o adunare în care să fie incluși boierii, alături de starea a treia, conserva, fără îndoială, unele trăsături ale celui vechi, constituind mai degrabă un hibrid. Nu cu boierimea privilegiată se putea înfăptui un stat democratic, constituțional. Căci Ion Ghica preconiza și o constituție, al cărei proiect voia să-l prezinte unor oameni politici și diplomați europeni.

Emanciparea politică dobânda prioritate în fața celei sociale, căci nici o reformă nu avea posibilitate de aplicare în cadrul vechiului regim. A menține totuși boierimea privilegiată la conducerea statului devenea un *non sens*, căci ea a fost și va rămâne creația vechiului regim, de care era strâns legată și nu va renunța. Numai proclamarea desființării rangurilor boierești și a privilegiilor sociale ar fi fost de natură să permită marilor deținători de pământ accesul într-o adunare reprezentativă, care să controleze actele domnului ales și ale guvernului său. Nu trebuie totuși înțeles că Ion Ghica s-ar fi opus vreodată desființării privilegiilor, însă această desființare nu o considera oportună în momentul Unirii Princi-

patelor și constituirii noului stat, când era necesar aportul tuturor claselor sociale, inclusiv al boierimii, clasa conducătoare în vechiul regim. Așadar, în schimbul unor concesi făcute boierimii, care-și menținea rangurile și privilegiile, se preconiza contribuția sa la fondarea noului stat.

Nici în privința unității naționale a tuturor românilor, Ion Ghica nu-i contestase vreodată necesitatea, ci numai oportunitatea afirmării sale, în diversele împrejurări. Odată cu deschiderea crizei orientale, când se aprecia ca posibilă Unirea Principatelor, în urma abolirii protectoratului Rusiei, el nega orice utilitate practică a propagandei radicalilor liberali pentru o confederare a unor republici naționale libere, independente și unitare, precum și a unor proiecte de înfăptuire a unui regat daco-român sub un principe de origine germană. Spirit pragmatic, Ion Ghica se străduia să obțină numai ceea ce devenea posibil în perspectiva imediată. De aceea, toate eforturile sale se îndreaptă spre abolirea protectoratului rusesc. Într-un capitol intitulat: *Pretextul noii agresiuni și ocupări a principatelor*, Ion Ghica începe prin a evidenția că diplomația europeană a persistat în greșeala de a vedea în ocupația armată rusă după 1848, timp de trei ani, o consecință firească a revoluției. Ea a acceptat explicația dată de cancelarul Nesselrode în manifestul din 19 iulie 1848, crezând, cu adevărat, că intervenția armată n-a urmărit decât garantarea religiei, familiei și proprietății. Astfel, s-a considerat ocupația armată ca un rău necesar, care să împiedice - zice-se - un rău și mai mare, adică cel al socialismului și comunismului, precum căuta a acredita ideea guvernul rus "pentru a scuza conduita sa incalificabilă... și pentru a justifica politica sa absurdă".¹³⁶

Dispărând pretextul comunismului, în locul lui a fost creată o nouă rațiune plauzibilă pentru a justifica agresiunea, începând prin ocuparea Principatelor Române, anume persecutarea bisericii creștine din cuprinsul Imperiului otoman. Astfel, în pofida tratatelor existente, țarul își arogă dreptul de protector direct și absolut asupra creștinilor ortodocși din Balcani. Ion Ghica opina că Europa nu va accepta, ca sub acest pretext, să se oprească un popor slab și pașnic.¹³⁷

Pentru a demonstra iraționalitatea ocupării armate a Principatelor Române, Ion Ghica recurge la prezentarea relațiilor lor speciale cu Poarta, începând din secolul XV până la 1853, insistând asupra instaurării sil-

nice a protectoratului Rusiei. Timp de un secol, Curtea din Petersburg argumentează potrivit intereselor sale, întotdeauna căutând să aibă dreptate. Astfel, în cazul că Poarta încearcă să aibă mai multe drepturi asupra Principatelor Române, Curtea din Petersburg se opune, făcând caz de tratate, care prevăd dreptul lor la autonomie. Dacă însă ea este cea care vrea să obțină anumite avantaje în Principate, proclamă Poarta suverană și stăpână absolută, în măsură să dispună precum voiește de soarta lor, dar, în acest fel, mai mult din slăbiciune decât din vanitate Poarta se lasă cu ușurință antrenată pe calea slăbirii puterii sale și dezmembrării imperiului, printr-o așa-numită investitură de suveranitate din partea țarului Rusiei.¹³⁸

În scopul cunoașterii cât mai bine a situației Principatelor Române, Ion Ghica procedează la analiza temeinică, pe bază de date statistice, a compoziției sociale a populației Principatelor Române, a economiei și avuției lor, a comerțului, producției agricole¹³⁹ Insistă apoi asupra atitudinii favorabile Puterii protectoare din partea Adunărilor obștești, dar mai ales a naturii Regulamentelor organice, pe care le consideră "operă a câtorva boieri", care "n-au avut în vedere nici interesele țării nici ale celor două sau trei mii de boieri care o constituie în țară legală. Regulamentele au aservit pe țărani boierilor proprietari, lăsând acestora dreptul de a stabili, fără control, arenda pământului, și țăranul este forțat să se supună la o învoială care, de două secole, a menținut pământul la o valoare împătrită, decât cea pe care i-ar fi dat-o balanța cererii și ofertei"¹⁴⁰ La rândul lor, boierii erau aserviți domnului, care le conferea funcții și ranguri. Domnul era însă și el aservit boierilor, căci, odată ajunși în vârful ierarhiei, puteau organiza o opoziție în Adunare, care-l înlătura de pe tron: "Domnia era electivă, dar restrânsă la vreo zece candidați, proveniți dintre primii mari boieri". Această alegere s-a practicat doar o singură dată, anume în 1842, spre a asigura o majoritate candidatului favorizat de Puterea protectoare, care a și fost ales. Ulterior, însă, n-au mai avut loc alegeri, domnia fiind numiți, contrar prevederilor Regulamentului organic, încălcate cu toate prilejurile, în interesul boierilor și Curții protectoare.¹⁴¹

Întemeiat pe argumente de necontestat, Ion Ghica procedează la analiza viciilor fundamentale ale Regulamentelor organice care "prin faptul falselor interpretări și numeroaselor modificări arbitrare și ilegale nu sunt

decât o literă moartă; Adunarea generală nu este decât un nume deșart”¹⁴². Insistând asupra viciilor instituțiilor vechiului regim, Ion Ghica stăruie și asupra instrumentelor sale, boierii, despre care scrisese adeseori în trecut. Boieria, așa cum a fost organizată prin Regulamentul organic, se aseamănă cu nobilimea rusă statuată de Petru cel Mare. Nemaifiind o castă, ea se reînnoia la bază, prin ridicări în ranguri: “Corpul politic, cu care regulamentele au dotat țara, este o aristocrație birocratică, recrutată dintre oameni corupți, rapaci, cruzi, denunțatori și cartofoari”. Legile, aflate la dispoziția acestor oameni devin instrumente ale capriciilor personale, deci impracticabile, ca atare.¹⁴³

Ca și alte ori, de data aceasta însă mai amănunțit, Ion Ghica prezintă situația politică a Principatelor Române înainte de 1848¹⁴⁴, care a provocat o gravă stare a finanțelor statului: “infracțiune la toate legile constituționale; deturnări de bani publici în profitul boierilor și domnitorilor; prelevarea de impozite fără buget, nici control; abuzuri strigătoare în administrație; corupție și refuz de a face dreptate în tribunale; absența completă de garanții pentru proprietate și descompunerea familiei”.¹⁴⁵

În condițiile existente, Ion Ghica apreciază că pătrund cu mare dificultate ideile avansate. Mulți tineri au studiat și studiază în Franța și în alte țări din Occident. Filosofia luminilor și-a găsit adepți în Principatele Române, eliberând oamenii de vechi prejudecăți. Propagarea ideilor se face de la om la om, prin relații sociale, căci guvernul interzice înființarea unei catedre de filosofie. Studiată sistematic, efectele filosofiei ar fi fost însă altele, căci ideile cele noi dau impuls transformărilor sociale. Limba română, abandonată de clasa conducătoare în timpul fanarioților, s-a păstrat în graiul poporului, în balade și legende, în cântece și poezii populare. Cântecele haiducești nu sunt elegii plângărețe, ci strigăte îndrăznețe, vădind bucuria unui om liber, plin de mânie contra asupritorilor săi: “Mănăstirea și ceata de haiduci erau singurele mijloace pentru omul din popor, de a deveni liber. Poezie fără pretenții, facilă, culantă, expresie simplă și naturală a unei apropiate treziri; toate aceste cântece, deși fără numele autorului, nu sunt mai puțin demne de un mare poet”¹⁴⁶.

O dezvoltare a literaturii culte începe abia la finele secolului al XVIII-lea, sub imboldul Școlii ardelene. În prima jumătate a secolului al XIX-lea se remarcă poeți, scriitori, artiști, istorici etc. Proza a evoluat

însă mai lent, căci, la începuturile sale, s-a limitat la cronici și memorii savante, puțin accesibile, aride, precum cele ale cărturarilor transilvăneni. Abia prin pana lui M. Kogăniceanu și cea a lui N. Bălcescu, proza cunoaște un avânt fără precedent. Despre ultimul, Ion Ghica scria că avea "o imaginație vie, o inimă caldă, un spirit profund, gânduri elevate, un stil pur și bogat. El a fost ridicat foarte tânăr speranțelor țării sale. Operele pe care le-a lăsat sunt suficiente gloriei numelui său, dar ele sporesc regretele compatrioților săi care gândesc la tot ceea ce acest tânăr scriitor ar fi putut să dea literaturii române, dacă ar fi parcurs o mai lungă carieră".¹⁴⁷

El însuși un mânuitor talentat al condeiului, dotat cu un pătrunzător spirit de observație, analiză și sinteză, Ion Ghica aprecia tendințele literaturii române ca fiind naționale, moderate și generoase. Poeziile lui V. Alecsandri, Dim. Bolintineanu și Gr. Alexandrescu au dat o nouă strălucire faptelor de arme ale vitejilor și domnitorilor. Fabulele lui Al. Donici, teatrul lui V. Alecsandri și satirele lui Gr. Alexandrescu au lovit în corupție și în parvenitism: "În emigrație - preciza Ion Ghica, în vădit dezacord -, tendința literară se străduiește de a deveni revoluționară, dar acest fel de scrieri, puține în raport cu speranțele și aspirațiile românești din partidul înțelept și moderat, n-au avut ecou în țară. Verva scriitorilor roșii s-a răcit în mod sensibil".¹⁴⁸

Moderatul Ion Ghica se referea, desigur, la scrierile radicalilor, precum C. A. Rosetti, Dumitru și Ion C. Brătianu, a căror ideologie de stângă, revoluționară, nu o împărtășea. În Principate, se aflau, în acel timp, oameni cu concepții politice moderate, liberale sau conservatoare, receptivi la punctele de vedere ale lui Ion Ghica. El sesizase cu deplin temei că deținătorii puterii în stat nu aveau înclinații spre citit. Puterea păta prestigiul și conștiințele, poporul având aversiune pentru cei care o dețineau. Ion Ghica nu agrea nici formația și tendințele tineretului venit de la studii din capitala Franței. Aceștia, exaltați de cuvintele lui J. Michelet și Ed. Quinet, pe care îi admiră cu pasiune ce nu mai îngăduie alta, citesc cu predilecție "elucubrațiile profesorilor lor",¹⁴⁹ între care și L. Blanc și Al. de Lamartine, neavând alte relații decât cu agitatorii societății, fiind astfel cu toții pătrunși de doctrinele cele mai periculoase. Revoluția franceză izbucnită la 24 februarie 1848 - i-a găsit pe acești tineri cu arma în mână pe baricade, apoi s-au întors în patria lor pentru a proceda la fel. Multe

din idei au prins contur în manifestul Guvernului provizoriu din Țara Românească. Tinerii studenți au discutat cu conducătorii revoluției franceze, au strâns mâna lui Al. de Lamartine "acest om care a ținut Europa întreagă, regi și popoare, cu răsuflarea tăiată, timp de trei luni. Ei aduceau deci din Franța impresii de neșters".¹⁵⁰

În nici o scriere a sa, Ion Ghica nu expusese atât de clar și concis opiniile sale cu privire la radicalismul revoluționar european și românesc. Este în afară de orice îndoială că ideile radicale îi trezeau repulsie, aversiune. Cu trecerea timpului se constată o tot mai accentuată desolidarizare de actele revoluționarilor de la 1848, sesizabile în manifestul Guvernului provizoriu. În exil, caută să prindă și mai mult distanță, pentru a nu se confunda sau a nu fi confundat cu oamenii vădind o exaltare a spiritului revoluționar, aflați în strânse relații cu G. Mazzini și Ledru-Rollin, cititori pasionați ai unor "elucubrații" cuprinse în operele lui J. Michelet și Ed. Quinet. În lucrarea publicată la Paris, în 1853, Ion Ghica ține să se distanțeze categoric de radicalismul revoluționar, atât de odios guvernelor moderate, deși liberale, democratice, din țările occidentale. El refuză orice colaborare cu radicalii, ale căror acțiuni le consideră dăunătoare cauzei naționale, prin nesăbuința lor.

Analizând atât de temeinic situația din Principatele Române, înainte de 1848, Ion Ghica argumenta că devenea imposibilă împiedicarea izbucnirii unei revoluții, unei mișcări. Clasele sociale și grupările politice nu erau însă animate de același spirit de solidaritate, nici de același sentiment. Toți își spuneau revoluționari, însă fiecare vedea într-o manieră proprie ceea ce pretindea a fi.¹⁵¹ O mișcare revoluționară în Țara Românească izbucnea oricum, dar "Tânăra Românie", cum era denumit tinerețul revoluționar, a pus stăpânire pe această mișcare potențială, deturnând-o de la tendințele necontrolate, care ar fi adus nenorociri țării: "Marea pârghie pusă în joc de spiritele rele pentru a-și împlini planurile era nemulțumirea țăranilor contra proprietarilor; aceștia aveau perfectă cunoștință de ceea ce se petrecuse în Galiția și de nepedepsirea revoltaților".¹⁵² Țăranul fusese frustrat prin Regulamentul organic, căci îl ținea atașat de pământul pe care i-l acorda boierul, în schimbul clăcii. Îndârjit și nemulțumit, el nu aștepta decât momentul favorabil pentru a relua pământul de care se considera frustrat, convins că proprietarul constituia cauza neno-

rocirii și mizeriei sale: "țăranul - scria Ion Ghica -, deși bun de la natură, blând și cinstit, poate deveni totuși Jacques cel mai feroce, acel pe care l-am văzut în Transilvania; din fericire n-a fost nimic".¹⁵³

Dintre toate clasele și categoriile sociale, aprecia că numai revoluționarii puteau să sustragă țara de la ura și răzbunarea unor ambițioși, împiedicând masacrele. Deținătorii de domenii, în cea mai mare parte, prin cedarea de pământuri țăranilor, pe care le posedau din tată în fiu, în mod perpetuu, în schimbul unei despăgubiri, potrivit legii din 1848 "împiedicau această tânără națiune de a se păta cu o crimă, care ar fi marcat-o drept în frunte cu o pată de neșters, în momentul trezirii sale la viață politică".¹⁵⁴

Cu alte cuvinte, înțelepciunii proprietarilor, care au consimțit să cedeze pământuri țăranilor cu despăgubire, la 1848, s-a datorat împiedicarea unei răscoale țărănești și nu celei a revoluționarilor, fiind de datoria lor. Mișcarea din Moldova s-a produs tot sub imboldul unor nemulțumiri țărănești, încurajate de declanșarea răscoalei din Galiția. Prevenitori, marii proprietari s-au întrunit la Iași pentru a dezbate asupra modificărilor de făcut în legea referitoare la munca țăranilor. Concomitent cu o adresă care cuprindea unele modificări neînsemnate privind obligațiile țăranilor, marii proprietari au trimis și un proiect de constituție. Domnitorul a reprimat mișcarea, arestând și exilând pe conducătorii săi.¹⁵⁵

Izbucnită și în Țara Românească, revoluția a reușit, menținându-se timp de trei luni. Eliberat de clacă, țăranul nu putea totuși primi pământ de muncă decât cu acordul marilor proprietari contra unei despăgubiri. Comisia proprietății tocmai urma să stabilească mărimea pământului care trebuia acordat, dar presiunile diplomației externe anunțau iminenta înăbușire a revoluției care a și avut loc la 13 septembrie 1848.¹⁵⁶

Nimic temeinic n-a mai avut loc în privința îmbunătățirii în situația țăranilor după 1848. Așezământul agrar din 1851 n-a făcut decât să agraveze această situație.¹⁵⁷ Barbu Știrbei urma întru totul practicile fratelui său, corupția, mizeria, intriga fiind în creștere. Țara se afla sub o grea povară, într-o atmosferă de neliniște, nenorocire și rușine. Domnul persecută pe exilați, șicanându-i și punând la cale diverse măsuri contrare lor și rudelor din țară și chiar problema confiscării averilor lor.¹⁵⁸

Lucrarea publicată de Ion Ghica la Paris, după ocupația armată a

Principatelor, avea menirea să clarifice dintr-un anumit punct de vedere opinia publică și cabinetele europene asupra rezolvării problemei naționale românești, în contextul redeschiderii problemei orientale. Ea se doare o replică la intensă propagandă efectuată de radicalii liberali în presa occidentală dar mai ales prin articolele și studiile publicate de C. A. Rosetti și frații Brătianu în "Republica Română". Ion Ghica era convins că prin acțiunile lor, considerate nesăbuite, se compromitea lupta pentru cauza națională românească în fața unor oameni politici și de stat occidentali, în dezacord manifest cu radicalismul revoluționar. După lovitura de stat de la 2 decembrie 1851 și după instaurarea imperiului în Franța, exact după un an, oameni ca Ed. Quinet sunt nevoiți să plece în exil. Ledru-Rollin și alți foști revoluționari deveniseră indezirabili unui regim politic autoritar, precum cel napoleonian. Exilații români înșiși se văd nevoiți să părăsească Parisul, retrăgându-se în provincie sau în alte țări. Opiniile lui Ion Ghica despre foștii revoluționari români de orientare radicală în emigrație publicate în lucrare aveau menirea de a-i discredita, într-o perioadă de prigoană și recul ale acțiunilor lor.

În apropierea scenei politice a diplomației europene din capitala Imperiului otoman, Ion Ghica era mai bine informat asupra perspectivelor imediate. Astfel, desfășurarea ulterioară a evenimentelor a confirmat opiniile lui despre importanța utilizării mijloacelor diplomatice și sprijinului pe Turcia. C. A. Rosetti venise din Franța la Vidin, spre a contribui la emanciparea politică a țării, după începerea ostilităților militare ruso-turce din toamna anului 1853. Între timp, aflate vești nu tocmai bune despre Ion Ghica anume că scopul său primordial era de a ajunge domn al Țării Românești cu sprijinul Porții otomane. După doi ani, relua corespondența cu el, scuzându-se, într-un fel, că nu-i mai scrisese. Constatând deosebirile pronunțate de vederi, nu se mai considera însă în drept a-i cere o explicație asupra a ceea ce crede, speră sau vrea: "De la '52 evenimentele veniră unul după altul în favoarea ideilor tale și-n contra credințelor mele, până ce lepădarea ultimului Mentchicof aduse și mai bine și mai cu deplinătate pe țărâmul tău, pe țărâmul diplomației. Atunci am voit de multe ori a-ți scrie; a te-ntreba ce speri, ce crezi și ce cugeți a face, ș-a-ți spune totodată până unde și cum pot merge și eu cu tine. Așa se cuvenea și n-am făcut-o".¹⁵⁹

De data aceasta, C. A. Rosetti nu-l mai contrazicea pe Ion Ghica în privința mijloacelor de adoptat, ci era dispus să dea crezare unor bănuieli și acuzații "care - scria el - sunt cu atât mai triste și mai grave cu cât sunt sortite¹⁶⁰ de oameni onești, carii merită să-i stimăm și să-i iubim". C. A. Rosetti se referea, desigur, la presupusa ambiție de a ajunge domn cu sprijinul Porții. În ceea ce-i privea, considera pe Ion Ghica în stare numai de o ambiție nobilă, însă poate și el să greșească "fiind *singur*, neavând lângă dânsul un prieten carele să-l susție și să-l lumineze cu sfaturile sale". Orice om procedează cum consideră mai bine, cu condiția să fie sincer. Or, Ion Ghica este acuzat că voiește să devină domn și de aceea trăiește singur, depărtându-se de toți. Singurătatea nu este compatibilă cu urmărirea unui scop nobil. C. A. Rosetti recunoaște justetea opiniilor lui Ion Ghica în privința mijloacelor, declarându-se gata de a-l urma pe tărâmul său, adică unitatea națională mai întâi, apoi problemele de ordin social, după redobândirea deplinelor drepturi la autonomie.¹⁶¹

C. A. Rosetti se afla la Constantinopol, unde voia să-l întâlnească pe Ion Ghica, dar nu a reușit să-l găsească, întrucât fusese, între timp, numit guvernator al insulei Samos. În însemnările sale de călătorie, C. A. Rosetti se referea chiar mai tranșant în privința atitudinii lui Ion Ghica: "Purtarea lui Ghica aci - își nota el la Constantinopol - spun toți că a fost foarte rea. Zic că el eliminează pe toți, fiind singurul care este introdus la ambasadori și fiindcă voiește a ajunge la domnie".¹⁶² Notând acestea, C. A. Rosetti menționa că Ion Ghica îi trimisese o scrisoare la Paris, în care-i propunea drapelul național, îndemnându-l să vină la Constantinopol. A venit, dar el plecase în Samos, ca guvernator. Din Vidin, în martie 1854, îi trimitea o scrisoare în care-i răspundea cu sinceritatea la scrisoarea lui din 25 ianuarie 1854: "Mi-a părut totdeauna rău - scria C. A. Rosetti lui Ion Ghica -, am suferit și ca român și ca om, când am văzut că, deși aveam aceeași țintă, suntem siliți a merge despărțiți și pe căi deosebite. Am suferit ca român, *primo*, fiindcă lipsit de ajutorul tău, eram negreșit pe jumătate mai slab; *secundo*, fiindcă cei ce apucă pe osebite căi, deși la plecare au același scop, ajung adesea fără voi-le și fără a ști chiar a se despărți cu totul. Am suferit și ca om, fiindcă am dorit totdeauna a iubi și a fi iubit de-un om ca tine"¹⁶³

Cu toate că recunoscuse, în scrisorile către Ion Ghica, precum că gre-

șise în aprecierea mijloacelor folosite, în realitate, C. A. Rosetti vădea în continuare neîncredere în mijloacele diplomatice. Rezultă aceasta cu evidență dintr-o scrisoare către I. C. Brătianu, din 19 aprilie 1854. Astfel, prezentat de către Ion Ghica ambasadurilor la Constantinopol, Gh. Magheru n-a obținut nimic. Ineficiența diplomației nu mai determina îndemnuri de a se urma pe această cale. Ion Ghica aflându-se în Samos, pentru C. A. Rosetti nimic nu mai era de făcut la Constantinopol și pe Dunăre, încât va reveni la Paris. Într-o scrisoare din 15 mai 1854, îi scria din nou lui I. C. Brătianu că venirea sa la Constantinopol a fost "una din cele mai mari nebunii" din viața lui. Nicolae Golescu nu s-a întâlnit cu nici un ambasador, Gh. Magheru a fost introdus de Ion Ghica, dar n-a obținut nimic. Așadar, speranțe deșarte, de la diplomație nimic bun de așteptat: "Datoria aceea, despre care-mi vorbești - se adresa el lui I. C. Brătianu - am înțeles-o dintr-un *singur* punct, și iată-l: a dovedi rumânilor că nu trebuie s-aștepte nimic de la diplomație. Dar aceasta a fost de trebuință la început; și pentru aceasta atunci, și-acum mai mult decât oricând, trebuie s-o facă Ghica, Magheru și unul din Golești; frate-to și eu, însă din alte puncturi de privire, poate c-ar fi fost mai bine să nu ne fi mestecat nici-cum"¹⁶⁴. Între altele, Al. G. Golescu n-a reușit nici el nimic în demersurile sale. Ion Ghica l-a făcut astfel să piardă mai mult de o lună la Constantinopol.¹⁶⁵

Deosebit de interesant de constatat că, la 28 mai 1854, C. A. Rosetti se adresa lui Ion Ghica, recunoscându-și eșecul opiniilor: "Sunt 6 ani de când trăim într-un timp atât de ciudat, încât adesea omul este silit dimineața a-și schimba cu totul planurile și hotărârile ce luase seara. Singura statornicie ce am văzut în acești 6 ani este că toate prefacerile se făcură în defavoare-mi. E! Ce știi la ce-o fi bună!" Cu adevărat, căința lui C. A. Rosetti se dovedea numai formală, căci sincer în opiniile sale era numai cu I. C. Brătianu. Mijloacele diplomatice îi repugnau, chiar mai mult ca înainte, sub impresia recentului eșec al demersurilor românilor sosiți din capitala Franței în Imperiul otoman, pentru a-și oferi serviciile lor guvernului otoman. Căuta totuși să-l aducă pe făgașul opiniilor sale pe Ion Ghica, pe care-l considera rătăcit în labirintul diplomației, întrucât, chipurile, nu ajuta mai nimic cauzei naționale românești. Ion Ghica mai avea să constate, fără a fi surprins, cum Chr. Tell, îndată după sosirea la

Şumla, unde se afla tabăra militară a lui Omer Paşa, s-a împăcat cu I. H. Rădulescu: "Am avut deci dreptate! una până acum!!!"¹⁶⁶, scria el lui Al. G. Golescu.

Nu numai C. A. Rosetti şi fraţii Brătianu nu agreau activitatea lui Ion Ghica, dar şi fraţii Golescu, de asemenea radicali. Scriindu-i fratelui său Radu, Ştefan Golescu îl considera pe Ion Ghica un ambiţios şi un intrigant: "Ghica, care de trei ani tămâia pe prinţul său Sturdza (Grigore Mihail - *n.n.*) şi care s-a rupt cu fraţii mei decât pentru că au declarat că pe acest om românii de la 1848 nu puteau să-l ia drept drapel fără a se dezonora, Ghica rupe relaţiile cu el; spune că nu l-a stimat niciodată şi aceasta pentru ce? pentru că la fel de ambiţios ca şi el, Sturdza a preferat să se servească de Eliade ca un personaj deja în acţiune decât să aştepte pe Ghica"¹⁶⁷

Fără îndoială, acţiunile întreprinse de Ion Ghica nu erau agreate de românii exilaţi la Brussa, între ei aflându-se şi Al. C. Golescu, nevoiţi a se întoarce la Şumla, căci Omer Paşa refuzase a-i folosi. Refuzul său se datora schimbării condiţiilor, Anglia şi Franţa acordând sprijin Porţii, ea nu mai avea nevoie de altul. Ion Ghica a înţeles, însă Al. C. Golescu-Albu repudia poziţia lui şi pe a lui Gh. Magheru, căruia îi atribuia o "simplicitate" şi o "ambiţie ignorantă", căci era în cunoştinţă de cauză, şi cu toate acestea se afla "în mânia lui Ghica". Prin urmare, Al. C. Golescu se temea de a nu fi daţi de o parte. Se îndoia totuşi că Gh. Magheru va putea face ceva, căci se dovedea "foarte ignorant şi din nenorocire tot atât de ambiţios". Aşadar, va fi jucat de Ion Ghica, potrivit alcătuirii unei legiuni române, spre a nu crea prilejul punerii în evidenţă a vreunui adversar al său. Mai întâi, Ion Ghica a promis lui Gh. Magheru trei firmane, apoi două şi, în cele din urmă unul singur. Şi astfel se defăşura în continuare comedia, repetată de această dată, căci mai fusese odată jucată cu exilaţii din Brussa. Al. C. Golescu îşi exprima însă speranţa că, în pofida politicii guvernelor şi intriganţilor, ei îşi vor servi "sfânta şi nenorocita patrie"¹⁶⁸. În ceea ce-l privea, Al. C. Golescu afirma că a rupt relaţiile cu Ion Ghica, căci s-a purtat "mârşav" cu ei. Avertismentul amical dat de Al. G. Golescu nu l-a impresionat cu nimic. După plecarea sa din Constantinopol, Ion Ghica s-a purtat încă şi mai nedemn decât înainte.¹⁶⁹

Nicolae Golescu scria şi el lui Al. G. Golescu despre întâmplările de

la Șumla și Constantinopol. El constată că sprijinul românilor nu mai era necesar, Ion Ghica fiind trimis în insula Samos în calitate de "comisar imperial", ca "să facă o cercetare"¹⁷⁰. Între timp, aversiunea mocnită a lui C. A. Rosetti contra lui Ion Ghica era în creștere. Într-o scrisoare către Ion C. Brătianu argumenta asupra deșertăciunii mijloacelor diplomatice. Ion Ghica era considerat un impediment în plus în realizarea idealului național, fiind sprijinit de ambasadorul Angliei: "Pe scurt - conchidea el -, afară din piedicile diplomatice, piedica cea mai mare este Canning, adică Ghica, carele este candidatul domniei".¹⁷¹ C. A. Rosetti mărturisea că nu împărtășea ideile lui Ion Ghica, cum nu le împărtășise nici mai înainte, fiind dispus a crede orice se spunea despre el, dar mai ales despre ambiția de a deveni domn. Apoi, prin demersurile sale diplomatice la Constantinopol a determinat pierderea timpului din partea lui N. Golescu și Al. G. Golescu: "Nu sunt eu oare în drept a crede - mărturisea el lui I. C. Brătianu - că de nu dobândirăm nimic, pricina este că venirăm cu două luni prea târziu, al 2-lea că furăm paralizați de intrigile lui Ghica și Eliade!"¹⁷². Așadar, Ion Ghica, prietenul său, căruia i se adresase în scrisori: "Frate Ioane, Frate Ghica", era considerat un intrigant. Și încă o mai repetă, alăturându-l unor oameni ca Gr. M. Sturdza și Omer Pașa: "Ceea ce crez este că atât turcii cât și ceilalți au voit a face ceva cu noi și că singurele piedice fură pe d-oparte intrigile candidaților de domni: Ghica, Sturdza, Eliade, Omer, și necapacitatea, neunirea și neputința noastră d-a lucra".¹⁷³

Moderatul Al. G. Golescu reproșa totuși lui Al. C. Golescu pasiunea cu care rupsese relațiile cu Ion Ghica, la care acesta răspunde că nu are dreptate. Cel mai tânăr dintre frații Golești considera că nu era vorba de nimic personal, nici măcar un grăunte de pasiune în "războiul cu înverșunare" dus contra lui. Numai în numele rațiunii și al intereselor țării a rupt relațiile cu Ion Ghica. Cine vede altceva este vrednic de plâns: "Acest om nu va fi nici tu, nici Rosetti, nici Brătianu, nici Mălinescu, nici unul dintre frații mei, nici unul din cei care mă cunosc și pe care îi stimez. Este tot ceea ce-mi trebuie; pentru toți ceilalți, aspiranți la rolul orgolios și egoist al domnului Eliade și al domnului Ghica, nu-mi pasă. Adevărul: salvarea patriei mele înainte de orice".¹⁷⁴

În realitate, Ion Ghica urmărea același lucru, dar el nu voia să se

piardă în iluzii deșarte, gândind și acționând în sensul concepțiilor sale rămase nestrămutate, după trecerea anilor. Adresându-se lui Ștefan Golescu, D. Brătianu și C. A. Rosetti, la finele anului 1853, Al. G. Golescu, care se afla la Constantinopol, menționa redactarea unei proclamații de către Ion Ghica, primită cu mici modificări și trimisă lui Omer Pașa "cu poruncă de a subscrie". El promitea să trimită un exemplar și la Paris, dar ruga să fie ținut în secret, spre a nu se afla și a folosi la tot felul de intrigi. I. H. Rădulescu acționa peste tot, având influență pe lângă ministrul otoman de război, care făcea parte din gruparea fanatică. "Ghica din contra, are mare influență pe lângă toți turcii care sunt inteligenți, dar care, din nenorocire, visează pace și se lasă de-i duc de nas ambasadorii Puterilor occidentale"¹⁷⁵. Acelorași se adresa și Al. C. Golescu-Albu, afirmând că Ion Ghica avea mare influență la Constantinopol. În orice problemă referitoare la români, demnitarii otomani observau interlocutorilor dacă au cerut părerea lui Ion Ghica.¹⁷⁶

Concepând alte căi și mijloace pentru rezolvarea problemei naționale românești, Ion Ghica se distanțase și mai mult de radicalii liberali, care, neînțelegându-l, îl bănuiesc de nemăsurate ambiții personale, între care aceea de a deveni domn, cu sprijinul Porții, căci, altminteri, nu concepeau atâta pasiune pentru apărarea unei cauze generale, de unul singur, în pofida tuturor. Încă de la 5 februarie 1854, Ion Ghica scria lui Sadyk Pașa că nu era de acord cu venirea emigraților români din diverse centre europene spre hotarul patriei: "Văd cu un veritabil regret - scria el - că de câțva timp compatrioți de ai mei aleargă de la Paris, de la Londra, de la Viena și de la Constantinopol la Calafat în scopul de a răscula Valahia Mică". Ei considerau că vor primi arme de la comandanții otomani și alimente pentru oamenii pe care-i vor recruta. Câțiva dintre ei au parcurs câteva sate din zona otomană de operațiuni militare "vorbind țăranilor un limbaj revoluționar", ceea ce a determinat pe boieri să treacă de partea autorităților rusești. Drept urmare a acțiunii românilor emigrați în Oltenia a fost masacrul de la Galicea. Nu s-a reușit o înarmare a locuitorilor contra armatelor ruse. La Calafat a fost arborat drapelul revoluției de la 1848. Numai cu sprijinul Porții puteau reuși românii să mobilizeze toate forțele naționale, inclusiv boierii, contra invaziei armate a Rusiei: "Ridicarea țării prin sistemul revoluționar nu va lăsa în urma retragerii trupe-

lor otomane decât războiul civil în Principate, în timp ce ridicarea prin sentimentul național va lăsa țara organizată și puternică față de Rusia". Or, Porții nu-i convine ca Principatele Române să fie slabe, dezorganizate, ci dimpotrivă, spre a face față unor invazii armate încă de la frontiera Moldovei: "Dacă la 1848 mișcarea ar fi fost națională, în loc de a avea un caracter revoluționar, războiul ar fi fost făcut atunci și în împrejurări excelente".¹⁷⁷

Nu numai că dezavua o ridicare revoluționară în Oltenia, plănuită și inițiată de radicalii liberali în 1854, dar Ion Ghica dezavua însăși revoluția de la 1848, considerând-o inoportună, un război fiind de preferat, căci ar fi dus mai devreme la emanciparea de sub protectorat, cu concursul tuturor claselor sociale. El se situase și împotriva folosirii emigraților români din Brussa, care fuseseră bine primiți de Omer Pașa, la Șumla. Pe nedrept considerau ei însă că datorită intervențiilor lui I. H. Rădulescu și Ion Ghica fuseseră retrimiși la Constantinopol. În realitate, Poarta nu mai avea nevoie de aportul lor, deîndată ce primise sprijin eficient militar din partea Angliei și Franței, care au determinat Rusia ca, începând cu aprilie 1854, să părăsească Principatele Române, pentru a se îndrepta spre operațiunile militare din Crimeea. Necunoscând resorturile intime ale diplomației, românii exilați la Brussa considerau că nu fuseseră acceptați de Omer Pașa din cauza unor presupuse intrigi din partea lui I. H. Rădulescu și Ion Ghica.

În condițiile unor băuieli și unei lipse de încredere în activitatea sa dedicată cu pasiune cauzei naționale, Ion Ghica își mărturisește crezul politic și bunele sale intenții lui Manole Anghelescu, care se afla în țară: "Dorința și ambiția mea au fost întotdeauna de a putea să fiu de un oarecare folos nenorocitei noastre patrii. Ei i-am dat tot timpul și toate slabele mele puteri; existența mea întreagă ei i-a fost consacrată din cea mai fragedă tinerețe. N-am fost totdeauna sprijinit, precum zelul meu îmi dădea dreptul; este adevărat că prin temperament sau prin uitare, am neglijat totdeauna unele mici mijloace care ridică omul în opinie, precum tocurile de gheată. Aceasta nu înseamnă că nu mă închin și nu respect opinia și popularitatea, dar îți mărturisesc că uneori nu pot să le consider decât ca o mânie a lui Dumnezeu pe care trebuie să o lași să treacă".¹⁷⁸

Înțelegător pentru opiniile altora, Ion Ghica își mărturisea amărăciu-

nea pentru intransigența altora față de ale sale. El aprecia că exilul exercita o influență nefastă asupra oamenilor, nimeni nemaifiind ca înainte, înăsprindu-i caracterul, chiar și în cazul său. Românii exilați s-au îndreptat spre frontierele patriei, el însă a rămas la Constantinopol, spre a servi pe alte căi, diplomatice, interesele țării sale, dezagregând în mod vădit mijloacele revoluționare. Pentru a fi cât mai de folos în demersurile sale diplomatice, Ion Ghica solicita anumite date din țară lui Manole Anghelescu referitoare la: socotelile vistieriei pe anul 1853, cantitatea și valoarea în bani a furniturilor către armata rusă de ocupație, cât s-a achitat în bani și cât în bonuri, abuzurile comise și mecnaismul acestora, numărul vitelor pierite în timpul transporturilor efectuate de armata rusă, pagubele făcute de armata de ocupație producției agricole și comerțului european în Principatele Române.¹⁷⁹

Încurajat de succesul operațiunilor militare ale aliaților, Ion Ghica se adresa lui Dimitrie Crețulescu de a solicita românilor din Moldova și Țara Românească să se înroleze în armata otomană, sub comanda lui Sadyk Pașa. Îndeosebi, considera el, Costache Negri și Paul Balș vor înțelege această necesitate, căci exista deja, lăsată de austrieci, o fâșie pe Prut pentru acțiuni militare.¹⁸⁰

Dimitrie Crețulescu era un liberal moderat, ca și fratele său Nicolae Crețulescu. Lor li se mai putea adresa Ion Ghica, pentru a avea credința că va fi înțeles și urmat în acțiunile sale. O scrisoare, în același scop, adresase și fratelui său, Pantazi Ghica, la finele anului 1854. Astfel, îi mărturisea că a dorit dintotdeauna să-l vadă, mai mult ca oricând, dornic de a îmbrățișa cariera militară, pentru a onora patria și familia. Cu puțin sânge rece și ceva îndrăzneală va ajunge departe pe câmpul de bătălie. Până atunci, întreaga participare la război se reducea la câteva mii de români care s-au distins în Basarabia. Fără aceasta, românismul ar fi fost dezonorat. Prin urmare, dacă i se va permite, Pantazi Ghica să recruteze români pentru a fi înrolați în armata sultanului și să nu se amestece în altceva. Să caute prietenia lui Sadyk Pașa, care stimează pe români și cunoaște interesele lor și să nu se îndepărteze de sfaturile lui¹⁸¹

Prin îndemnuri adresate prietenilor de idei și fratelui său de a se înrola în armata otomană sub comanda unor ofițeri sau generali turci, Ion Ghica părea să contravină adevăratelor interese naționale, anume de a se

crea o legiune românească, având comandă proprie și front de operațiuni separat, pentru a se cunoaște distinct contribuția lor la războiul ruso-turc. Firește, aceasta fusese și intenția lui, îndată după deschiderea ostilităților, în care scop intervenise în favoarea generalului Gh. Magheru, spre a i se încredința comanda unei legiuni românești. Evenimentele evoluaseră altfel, încât, între timp, planul s-a modificat. Pe la finele lui februarie 1854, otomanii atacă trupele rusești la Oltenița, după trecerea Dunării, apoi la Calafat. Flota otomană fusese însă arsă de amiralul rus Pavel Stepanovici Nahimov la Sinope. Flotele aliate erau gata de a pătrunde în Marea Neagră. Noul vizir, Mustafa Naili Pașa, amână plecarea lui Gh. Magheru în Oltenia. Ambasadorul englez, Stratford de Redcliffe, contactat de Ion Ghica, îl informează că Austria, în schimbul neutralității sale, ceruse Porții, prin ambasadorul său, ca să nu folosească în armata otomană pe revoluționarii de la 1848, adică pe români și pe polonezi. Curtea din Viena mai dădea asigurări că va ocupa Principatele Române cu armata sa, după plecarea trupelor rusești, și se va opune, dacă acestea ar căuta să revină, pentru a da posibilitate aliaților să ducă operațiuni militare, în condiții de dezangajare în privința Principatelor. În cazul folosirii revoluționarilor de la 1848, Curtea din Viena amenința că va trece de partea Rusiei. Poarta nu răspunsese notei austriece, dar lordul de Redcliffe observa că nu putea să nu țină seama de ea, deci nevoită să îndepărteze din tabăra lui Omer Pașa pe români și polonezi. Ambasadorul englez era deosebit de iritat contra propagandei grecești și insurecției împotriva Porții, care creștea în fiecare zi, de atacarea vaselor aliate de către pirații greci aciuaiți în insula Samos, de unde guvernatorul solicitase o corabie pentru a o părăsi. Ca atare, îl îndeamnă pe Ion Ghica să ocupe funcția de guvernator de Samos, aducând prin aceasta un serviciu Principatelor Române, căci lupta cu Imperiul rus se ducea nu numai în Țara Românească și Moldova, ci și în Epir și Arhipelag. Ion Ghica și-a arătat dezamăgirea pentru intervenția Austriei.¹⁸²

În scurt timp, Omer Pașa alungase pe toți românii din lagărul său militar de la Șumla. Reșid Pașa l-a chemat pe Ion Ghica spre a-i încredința cele propuse de ambasadorul englez, precum că Poarta avea nevoie de serviciile sale, cel puțin trei luni, în Samos. Mai întâi, Ion Ghica a refuzat, dar, în cele din urmă a acceptat, căci i se făcuseră atâtea promisiuni

în favoarea Principatelor Române. Pentru trei luni, el avea să plece în insula Samos, ca guvernator, pentru a stârpi pirateria, cu acordul lui Reșid Pașa și al ambasadurilor englez și francez. Caimacamul insulei tocmai pleca, atunci când Ion Ghica îl înlocuia. În aprilie 1854, Ion Ghica se stabilise în orașul Chora, pe o înălțime a insulei Samos. De acolo, a putut vedea cu binoclul atacurile pirateresti asupra vaselor, pe care le abordau, apoi le jefuiau. Adeseori prinșii erau torturați. Încă mai grav pentru aliați, erau atacate corăbiile engleze și franceze încărcate cu muniții și armament.¹⁸³

Ion Ghica organizează diverse expediții pentru prinderea pirăților, capturând unele căpetenii ale lor. Îndeosebi, a fost ajutat de comandantul francez al unui vas, Ponthier, și de secundul său, locotenentul Laurent, cu care s-a împrietenit, petrecând împreună 6 luni. Cu ajutorul lor, Ion Ghica a reușit să curățe insula de pirăți, precum și împrejurimile. Peste 600 de pirăți s-au predat, de teamă sau au fugit, încât, prin 1855, liniștea în arhipelag fusese complet restabilită. După organizarea administrației, finanțelor și justiției, Ion Ghica își considera misiunea îndeplinită. El și-a prezentat demisia în mai multe rânduri, însă nu i-a fost primită acordându-i-se doar concediu pentru a merge la Constantinopol. Între timp, căzu-se Sevastopolul și începuseră tratativele de pace, mai ales sub conducerea cancelarului Friedrich Ferdinand Beust al Austriei¹⁸⁴. Foarte abil, el căuta să tragă maximum de foloase din război, fără ca Imperiul habsburgic să piardă nici bani, nici oameni: "Printr-o dibăcie rară - scria Ion Ghica -, izbutise a ocupa militarește Principatele Române și a închide drumul întoarcerii trupelor rusești la Dunăre, fără de a intra în luptă pe față cu Rusia".¹⁸⁵ Spera chiar mai mult, să anexeze Principatele sau măcar să se substituie protectoratului rusesc, dar, fără acordul Prusiei, s-a mulțumit numai cu îndepărtarea Rusiei de la Dunăre.¹⁸⁶

Activitatea lui Ion Ghica în insula Samos a fost una dintre cele mai rodnice, dovedind calități de bun administrator¹⁸⁷. Rațiunile numirii sale, precum și înfăptuirile, sunt expuse de el însuși în discursul de deschidere a Adunării din insula Samos ținut la Chora în ziua de 9/21 martie 1855. Astfel, menționa că, de aproape un an, i se încredințase de către sultan guvernarea insulei. În tot acest răstimp, s-a străduit, pe cât i-a fost ome-nește posibil, să fie, alături de locuitori, interpretul fidel al ordinelor și

dorințelor monarhului. S-a străduit să aducă liniștea, siguranța și justiția, îndemnându-i pe toți, mai degrabă prin persuasiune decât prin mijloace coercitive, de a respecta legea și a se supune rigorilor sale. În același timp, a veghiat la respectarea drepturilor și imunităților acordate Principatului de către sultan. Pe de altă parte, a apelat și a avut concursul samienilor la această operă de regenerare, scopul comun al tuturor. De la sosirea sa în insulă, Ion Ghica încredința pe membrii Adunării că n-a avut altă dorință decât să guverneze cu dreptate, în vederea dezvoltării morale, intelectuale și materiale a insulei. Trebuie, însă, recunoscut că există uneori impedimente mai puternice decât cea mai bună voință a omului. Timpul și răbdarea le va duce pe toate la bun sfârșit. Anul care trecuse se dovedise deosebit de greu, mizeria cea mai groaznică lovind peste tot, ca urmare a maladiei viței de vie, principala sursă de venituri. Pe lângă această calamitate naturală au venit altele nu mai puțin funeste, de data aceasta din partea confrăților: *brigandajul* și *pirateria*, cărora unii le-au fost martori și victime. Consecințele grave n-au întârziat să se abată: slăbirea comerțului și compromiterea numelui de samian în străinătate.¹⁸⁸

Prin bunăvoința sultanului, insula a fost ferită de foamete, căci s-a adus grâu din Asia Mică. Cele două aliate ale Porții au contribuit la menținerea ordinei și securității prin stârpirea pirateriei. Starea regretabilă a tezaurului insulei a stat din primele momente în atenția lui Ion Ghica. Astfel, a făcut reduceri la cheltuieli, pentru a termina anul fără deficit bugetar, spre a echilibra balanța dintre venituri și cheltuieli. Dată fiind necesitatea stârpirii pirateriei, a fost nevoie de cheltuieli extraordinare pentru întreținerea jandarmeriei, a căror listă o și prezenta, spre a fi cunoscută, într-un tabel statistic¹⁸⁹. S-au realizat totuși unele economii, în condiții destul de dificile, agravate și de continuarea războiului¹⁹⁰. Ion Ghica afirma că nu reușise să înfăptuiască toate îmbunătățirile pe care le preconizase. Dezvoltarea învățământului a constituit una din primele preocupări. Lipsa de cadre de specialitate și de bani l-a împiedicat să împlinească toate îmbunătățirile considerate necesare. În concluzie, Ion Ghica făcea apel la dezbateri demne de o Adunare atât de importantă pentru viitorul insulei.¹⁹¹

Inițial, trimis doar pentru trei luni, Ion Ghica se vede nevoit a rămâne

câțiva ani în Samos, unde sosise la începutul lunii aprilie 1854. După un an, primea ordinul Medjidie din partea sultanului, pentru meritele deosebite în guvernarea insulei Samos. Printr-o scrisoare adresată lui Ahmed Effendi, îl ruga să-l sprijine pentru a obține o permisie de câteva săptămâni și a pleca din Samos spre a-și aranja unele afaceri personale în țară. Ahmed Effendi a întreprins demersurile necesare, dar l-a sfătuit că nu este în interesul lui de a veni la Constantinopol. Ca atare, Ion Ghica s-a decis să lase totul la latitudinea lui Ahmed Effendi, așteptând totuși momente mai potrivite pentru a călători fie la Constantinopol, fie în țară. Se apropia toamna anului 1855 și nu mai vedea posibilă o călătorie decât în primăvara anului următor, când spera schimbări în administrația Țării Românești, deci condiții propice unei călătorii și aranjării afacerilor, care se aflau într-o stare deplorabilă. Barbu Știrbei îi micșorase considerabil averea, încât aprecia absolut necesară prezența sa în țară.¹⁹²

Ion Ghica reușise să întreprindă multe măsuri, datorită priceperii, stăruinței și tenacității sale în toate acțiunile în care se angaja, dar, mărturisirea lui Ahmed Effendi că avusese multe dificultăți de întâmpinat, postul de guvernator fiind departe de a constitui o îndeletnicire agreabilă pentru un om cinstit: "Furtul, intriga, reaua credință, brigandajul fără reținere, nici pudoare iată mediul în care înot din plin. Unul mai flegmatic decât mine s-ar fi obosit din cauza acestei vieți dezgustătoare, fără a-l acuza în nici un fel de lipsă de răbdare. Dar răul pe care mi-l pricinuieste că va fi ceva de făcut pentru țara mea pe care o văd, din nenorocire, astăzi abandonată bunului plac al Austriei și lui Știrbei".¹⁹³

Departa de patria sa, aflată sub ocupația armată a Austriei, Ion Ghica avea să constate că toți intrigantii acționau la Viena și Paris contra intereselor Principatelor Române. Or - menționa el în scrisoarea către Ahmed Effendi -, acestor intrigi trebuie să li se pună capăt. Patria lui Ion Ghica se afla în împrejurări critice și nu mai putea sta departe de ea. El aprecia că dacă nu se luau măsuri, Principatele Române vor continua să fie o problemă stânjenitoare, chiar o povară pentru Poartă și pentru Europa. Locuitorii din Samos, pe care Ion Ghica îi guverna, au rămas consternați de victoria aliaților în Crimeea. Ionienii erau încă și mai afectați. Din acest motiv, Ion Ghica, firește, mâhnit de atitudinea grecilor, evident filorusă, deci dăunătoare emancipării de sub protectoratul Rusiei, conside-

ra că regatul lor trebuia să fie reintegrat autorității sultanului¹⁹⁴

Deschiderea conferințelor de la Viena, în vederea încheierii păcii, ca urmare a victoriei aliaților în Crimeea, dădea noi speranțe lui Ion Ghica în posibilitatea reorganizării Principatelor Române, după modificarea statutului lor internațional. Unii oameni politici și diplomați îl considerau cel mai în măsură să-și asume o misiune diplomatică. Alții vorbeau despre o eventuală ocupare a tronului Țării Românești, fie ca domn, fie ca caimacam. Nu avea să fie nici una, nici alta, Ion Ghica rămânând guvernator în Samos. Ion Ionescu, Ion Bălăceanu îl îndeamnă să plece în misiune diplomatică în Anglia și Franța.¹⁹⁵ El nu se putea însă decide fără asentimentul Porții. Aflând că prietenul său moldovean Costache Negri, ministru al Lucrărilor Publice, fusese numit delegat la Conferința de la Viena de către Grigore al V-lea Ghica, îi scrie, pentru a-i expune opiniile sale cu privire la reorganizarea Principatelor. Astfel, în dezbaterile conferințelor Marilor Puteri era problema abolirii tratatelor ruso-turce cu privire la Principatele Române și cea a protecției acestora de către Marile Puteri. Dacă principiul protecției colective este admis, atunci Curtea din Petersburg, prin binecunoscuta sa abilitate, va sfârși prin a-și aservi din nou domnitorii celor două Principate. Țara Românească și Moldova nu pot fi independente fără o fâșie de pământ la Marea Neagră, întrucât navigația nu va putea fi liberă pe Dunăre, dacă gurile sale nu vor aparține românilor. Principatele vor putea obține mult în combinațiile politice și diplomatice existente, în cazul că se va stabili un echilibru european, precum pot pierde, în caz contrar. Ion Ghica se arăta totuși optimist, încrezător în împlinirea idealului național. El se pronunța pentru integrarea Moldovei în frontierele de dinainte de 1812, spre a facilita navigația pe Dunăre. Atrăgea, mai ales, atenția asupra tendințelor expansioniste ale Rusiei în sud-estul european, făcând un lung expozeu asupra acestor tendințe manifestate cu tenacitate și perseverență de câteva secole.¹⁹⁶

Întrevăzând iminenta înfrângere a Rusiei și abolirea protectoratului său asupra Principatelor, Ion Ghica preconiza unirea lor, prin întregirea Moldovei cu Basarabia pierdută la 1812. În acest scop, se adresează ambasadurilor Franței și Angliei la Constantinopol, pentru a găsi înțelegerea necesară mai ales la guvernele lor, care trebuiau determinate să acționeze în favoarea satisfacerii lui. Astfel, într-o scrisoare către noul ambasador

al Franței la Constantinopol, Edouard-Antoine Thouvenel, Ion Ghica insistă asupra istoricului problemei, menționând că, în pofida unei vexatorii politici de deznaționalizare, jumătatea Moldovei separată în 1812 a rămas eminentamente românească. El conchidea că stavila cea mai bună în calea expansionismului rusesc spre sud-estul european nu putea fi alta decât "constituirea unui singur Principat sub suzeranitatea Porții, din cele trei provincii românești: Basarabia, Moldova și Valahia".¹⁹⁷

Indiferent de crezul politic al fiecărui român, Ion Ghica aprecia că există o cauză pentru care toți românii, fiind de acord, trebuie să lupte, căci primează înaintea tuturor, prin urmările sale binefăcătoare: "*primum vivere, deinde philosophari*". În privința Unirii Principatelor, Poarta se va opune nu faptului însuși, ci consecințelor pe care le antrenează alegerea unui principe străin și formarea unei dinastii, deci ruperea legăturilor de vasalitate, în perspectivă. Pe de altă parte, alegerea unui principe indigen ar pune problema dacă va fi unul muntean sau moldovenă, stârnind neînțelegeri. Ion Ghica opina că problema putea fi soluționată prin alegerea unui principe indigen muntean sau moldovean cu câte o căimăcămie la Iași și București: "Numele persoanei nu contează, oamenii trec și lucrurile rămân"¹⁹⁸

Pe ambasadorul Angliei, lordul de Redcliffe, îl interesa starea socială a Principatelor Române. Ion Ghica îi scrie, începând prin a-i expune că două treimi din populație locuiau și cultivau pământul stăpânit de un mic număr de proprietari, în cea mai mare parte boieri, potrivit prevederilor legale în vigoare. Stăpânul de domeniu era obligat să acorde țăranului clăcaș o parte din pământul său, în schimbul căruia primea o cantitate de muncă determinată. În situația existentă se perpetua un dezacord între boieri și clăcași, rezultat din obiecția țăranilor la neechivalența muncii depuse cu cantitatea de pământ acordată, ceea ce se dovedea întru totul întemeiată. Plătind dările către stat, țăranilor le rămânea foarte puțin pentru întreținerea familiilor lor. Această sursă de neînțelegeri între boieri și țărani datează din vechime, nu numai de la 1848. În care scop, Ion Ghica face un expozeu al problemei agrare, din cele mai vechi timpuri, până în contemporaneitate, insistând, mai ales, asupra prevederilor Regulamentului organic, exemplificându-se cu date statistice semnificative. În regimul politic existent, boierii erau și proprietari și guvernanți, totodată, încât nu

se puteau sutrage răspunderii abuzurilor administrației asupra țăranilor. Documentele Adunării obștești stăteau mărturie celor afirmate.¹⁹⁹

Într-o altă scrisoare adresată lordului de Redcliffe, Ion Ghica stăruia asupra adversităților pe care le avea de întâmpinat împlinirea cauzei naționale românești. Austria se opunea rezolvării problemelor românești, la fel ca Rusia înainte de 1856, trezind resentimente românilor în continuare, dacă se are în vedere câte suferințe le-a provocat în 1848-1849. Consternarea a fost cu atât mai mare cu cât caută să acrediteze ideea că sultanul a consimțit la ocuparea armată a Principatelor Române de către trupele sale, departe de a fi considerate dintre cele mai disciplinate și civilizate. Mai mult decât precedentele trupe rusești de ocupație, cele austriece se dedau la "acte de prădăciune feroce, la asasinate", care devin tot mai numeroase, comise chiar în prezența armatei otomane. Cu toate încercările de ascundere a adevărului, unele știri cu privire la cruzimile săvârșite au izbutit să pătrundă în afară, căci asemenea acte nu pot fi apreciate ca obișnuite și lipsite de importanță. În văzul poporului îngrozit și indignat, au loc zilnic incidente și silnicii, abuzuri de tot felul. Pedepsele pentru asemenea acte sunt ridicole comparativ cu gravitatea lor. Domnul și sfatul său rămân impasibili în fața unei atare situații. Or, românii au și altă forță decât răbdarea lor. Poarta nu este în măsură de a se opune atrocităților comise de trupele aliatei sale, mai ales că nu există nici o plângere oficială contra lor, saloanele lui Barbu Știrbei fiind pline de ofițerii austriece care petrec, împreună cu gazdele lor, dând impresia unei satisfacții generale.²⁰⁰

În fond, în condițiile victoriei aliaților contra Imperiului rus, Ion Ghica avea să constate o oprimare continuă a poporului român din partea altor trupe de ocupație, care urmăreau aceleași scopuri în Principatele Române, aflate la discreția lor. Tot ce-a întreprins Poarta consta în trimiterea de ordine către domn de a interzice intrarea în țară a unor partizani ai politicii rusești și a a anula unele ranguri acordate de autoritățile ruse. Chiar și aceste măsuri se considerau binevenite, căci de la domn era imposibil de așteptat o atitudine protestatară, cunoscut fiind printr-una rușinos de egoistă și servilă față de autoritățile austriece, de parcă n-ar fi român, ci străin, jumătate austriac, jumătate rus. O dovadă în sprijinul acestei afirmații a lui Ion Ghica consta în eludarea ordinelor primite de la

Poartă în privința atitudinii de urmat față de influența politicii ruse, fără a mai vorbi de grija de a menține măsurile administrative și judiciare luate de fostele autorități ale armatei de ocupație din 1853-1854. Pe de altă parte, Barbu Știrbei se dovedea tot atât de servil față de austrieci. Un astfel de om nu putea fi judecat după criteriile aplicate oamenilor onști și loiali. El nu se orientează decât după interesele de moment: "Ce durere legitimă trebuie să resimt de a vedea destinele țării mele încă și astăzi în mâinile acestui om pentru care a guverna este totul; de acest om care, pentru câteva zile de dominație va sacrifica inspirațiile Cerului tot atât de bine ca insinuările diavolului".²⁰¹ În consecință, Ion Ghica solicita sprijinul Angliei și altor mari puteri în privința cauzei românești.

Moderat în concepții, Ion Ghica devine virulent în criticarea vechiului regim politic și a clasei conducătoare, din care el însuși provenea, ca fiu de mare boier. El face răspunzătoare marea boierime de decadența și reducerea la o stare precară a poporului român: "în afară de N. Bălcescu - scria G. Zane -, nici unul dintre oamenii epocii n-a denunțat cu mai multă tărie incapacitatea și inoralitatea marii boierimi, împilarea la care aceasta se dedă, cu sprijin străin, lipsa ei de patriotism, de iubire de țară. Nu s-a mulțumit s-o atace în bloc, dar la Constantinopol a făcut un adevărat catalog, o arhondologie originală în care a inserat nominal, familie cu familie, arătând în parte pentru membrii fiecăreia, fără nici un menajament, păcatele, viciile și decăderea lor".²⁰² Prin contrast, nutrea sentimente de compasiune și simpatie pentru oropsita clasă țărănească, spoliată "în profitul unei clase care n-a avut niciodată în țară alt titlu decât acela de a fi servit ca instrument pentru abuzuri și corupții".²⁰³ Concomitent, clasa țărănească, din timpuri imemorabile, suportă singură toate sarcinile statului, în contrast cu boierimea, burghezia era considerată: "onestă muncitoare, prietenă a ordinii, devotată adevăratelor interese ale țării".²⁰⁴ O concepție statornică a lui Ion Ghica, adversar totuși al unei părți venale și rapace a burgheziei orășenești, dispusă la compromisuri. Dacă era un adversar hotărât al marii boierimi și al domeniilor feudale, Ion Ghica era un adept convins al superiorității în exploatare a marii proprietăți rurale, concomitent cu susținerea emancipării și împrumutării clăcașilor. Prin urmare, recunoștea dreptul la existență atât a proprietății mari, cât și a celei mici, punând însă accentul pe prima, pe care o considera deosebit de propice

unei culturi intensive, atât de necesară progresului general economic.²⁰⁵

Spre deosebire de Mihail Kogălniceanu, și el un liberal moderat, Ion Ghica avea ca ideal nu o democrație rurală, întemeiată pe clasa țărănească, ci o democrație burgheză liberală, în care un rol important revenea marilor proprietari rurali: "Marea burghezie agrară este fracțiunea cea mai interesantă, după părerea sa, pentru România".²⁰⁶ Democrat-liberal, Ion Ghica, la fel ca la 1848, susținea egalitatea tuturor în fața legii, separarea puterilor în stat, care să permită crearea unei aristocrații de merit, veritabilă clasă conducătoare. Contemporanii săi s-au referit mai mult la persoana decât la concepțiile sale, aprecierile oscilând între elogi și denigrări. Unii oameni politici și diplomați străini și unii prieteni de inimă și idei îi preamăreau calitățile de om politic și diplomat, de mare patriot. Adversarii, precum I. H. Rădulescu, l-au acuzat de cele mai rele intenții și tendințe, între care pregătirea în secret pentru preluarea domniei, cu sprijinul Porții. Le-a răspuns cu demnitate tuturor: "Dacă ași fi voit să iau domnia nu trebuia să iau calea revoluției, aș fi putut-o avea altfel, căci aveam toate mijloacele".²⁰⁷

Exilații din Paris continuau cu neîncrederea lor în Ion Ghica. Mihail Kogălniceanu și alți moldoveni dăduseră chiar 1000 de franci lui C. A. Rosetti spre a elabora și publica o broșură, care să contracareze efectele scrierilor lui Ion Ghica. Rezultă aceasta cu evidență dintr-o scrisoare a lui C. A. Rosetti către Dumitru Brătianu: "Tu înțelege - i se adresa el - că patriotismul lor vine fiindcă sunt rău cu Ghica. Dar ce ne pasă nouă de mobil! Eu, dar, sperând că de vor vedea că făcurăm treabă, și că prin urmare știm și putem face, o să-i câștigăm și-o să avem bani de la dâșii, m-am pus și am făcut *une ébauche* (o schiță - n.n.) d-o broșură în care, deși atacăm pe Ghica, profităm însă a ne face interesul nostru general, adică a trata în scurt despre unire etc." ²⁰⁸ C. A. Rosetti îl îndemna și pe Dumitru Brătianu să scrie un articol în "Daily News" contra lui Ion Ghica, căci va face mare plăcere lui Mihail Kogălniceanu și moldovenilor, când vor constata că s-a reușit și în presa engleză. Acuzațiile la adresa lui Ion Ghica iau întorsături cu totul subiective, nefondate. Astfel, adresându-se lui M. Kogălniceanu, la 9 martie 1856, C. A. Rosetti îl informa despre dezbaterile Congresului de pace de la Paris. Între altele, G. Clarendon, ministrul de externe și primul plenipotențiar al Angliei, ar fi fă-

cut unele remarci, precum că muntenii și moldovenii nu vor Unirea Principatelor. C. A. Rosetti atribuia sursa unor astfel de știri agenților diplomatici, chiar consulului englez la București "care are o poziție bună în opinia cabinetului său, este contra unirii fiindcă este tare prieten cu Ion Ghica, și se zice că fratele Ion este contra Unirii, căci ar fi crezând că mai lesne ajunge la domnie astfel decât unindu-se Principatele"²⁰⁹. În pofida unor astfel de afirmații, moldo-muntenii voiau desigur unirea, neexistând totuși o manifestare "cu care să le astupi gura" celor care insinuiază.²¹⁰

Insinuările aparțineau chiar lui C. A. Rosetti, și nu la adresa unei presupuse lipse de dorință cu privire la unire din partea moldo-muntenilor, ci la adresa unui vechi considerat prieten și frate, bănuț, pe nedrept, că ar fi contra Unirii, pentru a ajunge cât mai repede domn. Patima politică elimina spiritul de luciditate în scrutarea oamenilor și evenimentelor. Căci, cu adevărat, după 1850, Ion Ghica era omul politic care se situa pe o poziție de luciditate. G. Zane îi recunoștea justetea schimbării de poziție politică: "Dacă la 1848 - scria el - situarea românilor în lagărul revoluționar a însemnat un act de vitalitate, situarea de partea puterilor occidentale în conflictul armat care avea să urmeze era un act de luciditate. Istoria i-a dat dreptate, deși poporul român n-a beneficiat de toate urmările la care ar fi avut dreptul. Folosind situația personală pe care a reușit s-o dobândească la Constantinopol până la plecarea la Samos, ca guvernator al acestor baze strategice turcești, și chiar la Samos, Ion Ghica a întreprins o vastă acțiune în folosul cauzei românești".²¹¹

Ion Ghica năzuia nu numai la Unirea Principatelor, numeroasele sale memorii și chiar broșura publicată în 1853 dovedind-o cu prisosință, dar chiar la înfăptuirea unei Români unite, democratice și puternice. Mai întâi, însă, preconiza Unirea Principatelor, ca nucleu al viitorului stat național român unitar. În Unirea Principatelor, el vedea opera poporului și nu a partidelor și conducătorilor lor. Opiniile sale le afirmă răspicat într-o scrisoare către Manole Anghelescu, la 26 mai 1856. El aprecia că Tratatul de la Paris era mai bun decât se sperase pentru Principatele Române, rămânând ca românii să-i pună în aplicare prevederile. În mod cert, Puterile semnatare doreau binele Principatelor, însă țineau foarte puțin seama de dreptul lor la autonomie, de instituțiile lor din trecut. De

aici, necesitatea solidarizării, în locul dezbinării, a armoniei, în locul urii. În Adunările ad-hoc trebuie să fie reprezentate toate clasele sociale. Fiecare va pleda cauza sa, iar comisia europeană va lua act de păreri exprimate. Ion Ghica opina că moderații trebuiau să rămână în afara discuțiilor înveninate, luptelor și intrigilor, pasiunilor politice generate de pornirile partizane. Deci, nu se va căuta ralierea altora, dar nici trecerea de altă parte. Programul moderaților va fi al unor oameni onești, fără patimă politică, care nu vizează puterea, nici pentru ei și nici pentru prietenii lor. Un astfel de program va fi în mod cert adoptat. Există o clasă foarte interesantă, cea a clăcașilor, care atrage atenția și sollicitudinea Europei. Ea nu trebuie uitată. În programul moderaților trebuie preluată concepția lui N. Bălcescu însă de pledat în favoarea ei fără patimă și cu dreptate.²¹²

Militant pentru independență, Ion Ghica a preconizat-o într-o altă concepție tactică decât liberalii radicali. El acorda prioritate problemelor politice naționale, față de cele social-economice, fiind convins de importanța libertății naționale pentru înfăptuirea reformelor social-economice. În preocupările sale curente, nu omitea însă niciodată importanța necesității emancipării și împrăștiării clăcașilor, insistând pentru punerea în aplicare a concepției lui N. Bălcescu, de fapt și a sa, căci ei doi și Al. G. Golescu insistaseră pentru înscrierea ei în Proclamația revoluționară de la 1848. Pe plan politic, la 1848 s-a pus problema restabilirii deplinei autonomii a Principatelor sub suzeranitatea Porții. Mai târziu, trebuia obținută independența față de Poartă. Resentimentele generate de reprimarea revoluției de la 1848 de către Poartă, de cedările repetate în fața presiunilor diplomației rusești în defavoarea Principatelor Române au determinat pe mulți români exilați să repudieze capacitatea fizică și morală a Puterii suzerane de a-și îndeplini obligațiile asumate. Sesizând corect raportul de forțe pe plan european, Ion Ghica a rămas pe aceeași poziție ca la 1848. Îndată a fost acuzat de către adversarii politici de turco-filie. Pentru a clarifica atitudinea sa și a altora, el căuta să determine cauzele: "Ideea care conducea pe acei români - scria G. Zane - era că suzeranitatea sultanului, redusă la limitele prescrise de tratate, este un drept iluzoriu, destinat a dispărea de la sineși, și deci această situație politică ar putea până la un punct împiedica sau întârzia dezvoltarea politică și socială a României, dar că ea nu putea lovi în esența și existența sa".²¹³ Prin aceasta, se evita

trecerea României sub dominația altui imperiu vecin și astfel "fiind lipsită de suzeranitatea turcească, naționalitatea lor s-ar fi dizolvat în marea masă de altă gintă a acestui imperiu".²¹⁴

Om politic liberal moderat, adversar al frazeologiei și demagogiei, Ion Ghica nu a reușit să-și facă decât puțini adepți politici. Radicalii nu-l considerau a fi de-al lor, dar nici conservatorii, primii văzând în el un aristocrat, ultimii un renegat. Și unii și alții s-au desprins de colaborarea cu el: "Partidele și oamenii politici, în luptă pentru putere - scria G. Zane -, precum și o anumită presă îl suspectează mereu că ar pune la cale cine știe ce uneltire diavolească în defavoarea lor".²¹⁵ În realitate, Ion Ghica era un liberal democrat, moderat în concepții, care disprețuia propaganda zgomotoasă și pătimase pentru ajungerea la putere. Fără o astfel de propagandă nu va dobândi prozești, fiind mereu suspectat de rele intenții atât din partea drepte cât și a stângii.

Viața de exil avusese influențe negative asupra conștiințelor. Ion Ghica nu se considera în afara lor, devenind bănuitor față de adversarii de opinie. Retrăgându-se tot mai mult în cadrul unei activități politice și diplomatice inspirată de propriile concepții, el se izolează, dând posibilitatea unor incriminări ieșite din limitele obiectivității.

Stabilind cu certitudine coordonatele majore ale politicii europene, ca om politic și diplomat cu întinse și strânse relații în mediul constantinopolitan, Ion Ghica renunță definitiv la ideea de revoluție ca mijloc de emancipare politică și socială, începând cu vara anului 1850. În permanentă înfruntare de opinii cu radicalii liberali cu privire la căile de urmat în servirea cauzei naționale românești, el caută să-i determine, îndeosebi pe C. A. Rosetti, măcar să-l înțeleagă, dacă nu să-l urmeze. Nu reușește, izolându-se tot mai mult și acționând pe cont propriu, fără vreun sprijin eficient din partea compatrioților săi exilați. Ideea de revoluție este repudiată chiar și în condițiile declanșării războiului Crimeii, când radicalii veniseră spre Dunăre, pentru a înarma poporul în Oltenia și a-l ridica la luptă. Intenția lor o considera iluzorie, în condițiile în care Poarta se opunea oricăror mișcări de acest fel. De altminteri, mișcarea țărănească condusă de Ioniță Magheru și Gheorghe Scurtulescu a fost crunt reprimată de colonelul Ion Solomon. O convenție turco-austriacă semnată la 2/14 iunie 1854 și un tratat de alianță anglo-franco-austriac contra Rusiei la

2/14 decembrie 1854 puneau capăt oricăror tendințe revoluționare în Principate, aflate sub o nouă ocupație militară, chiar mai dură decât era precedentă, anume cea austriacă.

Unirea Principatelor devine scopul primordial al lui Ion Ghica, firește, conform concepțiilor sale politice democratice, liberal-moderate. Din insula Samos, unde va rămâne guvernator până în noiembrie 1858, îndreaptă numeroase memorii, note și scrisori, menite a contribui la înfăptuirea idealului național al tuturor românilor.

Note

1 B.A.R. Msse, *Correspondență*, Ion Ghica – C. A. Rosetti, 30 ianuarie 1854. S 40 (1) ILXI; Cf. Gh. Zane, *N. Bălcescu*, p. 306; 2 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 105; 3 N. Bălcescu, *op. cit.*..., vol. IV, p. 369; 4 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 306; 5 *Ibidem*, p. 307; 6 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 128-129; Boyadjiköy, 20 iulie 1850; 7 *Ibidem*, p. 129; 8 *Ibidem*; 9 *Ibidem*, pp. 129-130; 10 *Ibidem*, p. 130; 11 *Ibidem*; 12 Vezi N. Cartoian, *Scrisori inedite de la N. Bălcescu și I. Ghica*. Publicate și adnotate de..., București, 1913, p. 11; Ion Ghica-N. Bălcescu, Boyadjiköy, 4 august 1850; 13 N. Bălcescu, *op. cit.*, vol. IV, pp. 318-319; 14 N. Cartoian, *op. cit.*, pp. 12-13; 15 *Ibidem*, p. 14; 16 *Ibidem*; 17 *Ibidem*, p. 15; 18 *Ibidem*, p. 16; 19 *Ibidem*; 20 D.M.L. vol. II, pp. 105-106: Nota lui Paul Cornea; 21 N. Cartoian, *op. cit.*, pp. 17-18; 22 *Ibidem*, pp. 19-20; 23 *Ibidem*, pp. 21-23; 24 *Ibidem*, pp. 23-24; 25 *Ibidem*, p. 25; 26 *Ibidem*, pp. 25-26; 27 *Ibidem*, pp. 27-34; 28 G. Fotino, *op. cit.*, vol. III, pp. 125-127: Brussa, octombrie-noiembrie 1850; 29 *Ibidem*, pp. 127-130; 30 N. Cartoian, *op. cit.*, pp. 39-40; Ion Ghica-N. Bălcescu, Constantinopol, 4 septembrie 1850; 31 *Ibidem*, pp. 40-43; 32 *Ibidem*, pp. 36-38; 33 *Ibidem*, p. 45: Pera, 24 septembrie 1850; 34 *Ibidem*, p. 46; 35 *Ibidem*, pp. 46-48; 36 Vezi Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire...*, pp. 147-148; 37 N. Cartoian, *op. cit.*, p. 48; 38 *Ibidem*, pp. 49-50: 5 octombrie 1850; 39 *Ibidem*, pp. 50-52; 40 *Ibidem*, p. 54: Constantinopol, 14 octombrie 1850; 41 Asupra concepțiilor sale politice și sociale vezi: Marin Bucur, C. A. Rosetti, *Mesianism și donquijotism revoluționar*, București, 1970; Vasile Netea, C. A. Rosetti, *Viața și opera*, București, 1970; 42 C. A. Rosetti, *Correspondență...*, pp. 253-254; 43 *Ibidem*, pp. 254-255: Paris, 16 decembrie 1850; 44 *Ibidem*, pp. 255-256; 45 *Ibidem*, p. 256; 46 *Ibidem*, p. 257: Scrisoare din 10 mai 1851; 47 *Ibidem*, p. 258: Scrisoare din 6 septembrie 1851; 48 *Ibidem*, p. 262; 49 *Românii la 1859. Unirea Principatelor în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, București, 1984, pp. 23-24: Memoriul intitulat *Die politische Emigration im Oriente. Die Walachische Partei* este microfilmată din Arhivele Statului din Viena, aflat la Arhivele Statului București, *Colecția Microfilme Austria*, rola 9, C. 550-586; 50 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 65. *Note relative aux redevances des paysans 1850*; f. 115-123, Notă similară trimisă lui Ahmed Effendi; 51 Vezi mai amplu: Georgeta Penelea, *Date privind legiuirea agrară a Moldovei din 1851*, în "Studii. Revistă de istorie", an. XVII, București, 1964, nr. 5, pp. 1077-1096; 52 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 66-68; 53 *Ibidem*, f. 69-70; 54 *Ibidem*, f. 70-71; 55 *Ibidem*, f. 72-273: *Notes remises à Mr. Urquhart relativement aux voies de communication dans les Principautés 1850*; 56 Vezi Cornelia Bodea, *David Urquhart, Principatele și mișcarea națională română în: Unirea Principatelor și Puterile europene*, București, 1984, pp. 36-40; 57 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa VI, f. 315; 58 *Ibidem*, f. 316-317; 59 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 131-132; 60 Un proiect de Constituție și un memoriu asupra Principatelor dunărene în vederea retragerii armatei ruse de ocupație fuseseră înmânate Porții de D. Urquhart în decembrie 1850. Vezi Cornelia Bodea, *David Urquhart...*, pp. 49-51; 61 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, p. 132; 62 *Ibidem*, p. 133; 63 *Ibidem*; 64 *Ibidem*, p. 135; 65 *Ibidem*, pp. 136-137; 66 *Ibidem*, pp. 137-138; 67 B.A.R. *Manuscrisul românesc 5040*, f. 245: *Lettre à Ahmed Efendi 1851*; 68 *Ibidem*, f. 247; 69 Comisarul otoman se opusese propunerii de confiscare a averilor emigraților; 70 B.A.R.

Manuscrisul românesc 5040, f. 248: *Lettre à Ahmed Efendi*. Constantinople, le 9 mars 1851; 71 *Ibidem*, f. 250-253: *Lettre à Ahmed Efendi*, Constantinople, le 2 mars 1851; 72 *Ibidem*, f. 265: *Lettre à Ahmed Efendi*, 1851; 73 *Ibidem*; 74 Vezi: N. Bălcescu, *op. cit.*, vol. IV, pp. 575-578; Anastasie Iordache, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu*, București, 1984, pp. 138-146; 75 B.A.R. *Manuscrisul românesc 5040*, f. 323-324, Constantinople, le 5 Août 1851; 76 *Ibidem*, f. 324; 77 *Ibidem*, f. 359-360. *Lettre à M. Poujade*, 1851; 78 *Ibidem*, f. 106; 79 *Ibidem*, f. 137-139; 80 *Ibidem*, Msse, Arhiva Ion Ghica, mapa VI, f. 609-610: *Mémoire sur les monastères grecs demandé par Ahmed Efendi*, 1851; 81 *Ibidem*; 82 *Ibidem*, Msse, *Corespondență*, Ion Ghica-Gr. Alexandrescu, 1851. S. 33 (1) DCXII. Gr. Alexandrescu se afla în țară, ca secretar al Divanului, fiind solicitat de Ion Ghica să-i ofere știri printr-un cifru; 83 *Ibidem*: Constantinopol, 1851, S. 20 (1) DCXIV; 84 *Ibidem*; 85 *Ibidem*: Fragment de scrisoare. S. 20 (3) DCXIV; 86 *Ibidem*; 87 C. A. Rosetti, *Corespondență...*, p. 266: Paris, 8 ianuarie 1852, Cf. Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire...*, p. 159; 88 *Ibidem*, p. 267; 89 *Ibidem*, p. 269; 90 D. M. L., vol. I, p. 147-148: *Proiect pentru înființarea unui jurnal valah la Constantinopol (1851)*; 91 *Ibidem*, p. 148; 92 B. A. R., Msse, *Corespondența*, Constantinople, 8 février 1852 S 33 (2)/DCXII; 93 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXXXV, dosar 14, Constantinople, le 24 février 1852; 94 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Ion Ghica-Costache Negri, Constantinopol, 12 aprilie 1852. S 22(1) LXV. Vezi *Corespondența între Costache Negri și Ion Ghica*, în: Paul Păltănea, *Viața lui Costache Negri*, Iași, 1985, pp. 103-116; 95 *Ibidem*, S 22 (1)/LXV; 96 Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 116; 97 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 142-143; 98 *Ibidem*, p. 138: Constantinople, le 14 septembre 1852; 99 *Ibidem*, pp. 139-140; 100 *Ibidem*, p. 140; 101 *Ibidem*, p. 141; 102 *Ibidem*; 103 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 259-260: *Lettre à Ahmed Efendi*, 1852; 104 *Ibidem*,: *Lettre à Ahmed Efendi*. Constantinople, le 11 Novembre 1852; 105 *Ibidem*, f. 284. *Lettre à Alison*, 1852; 106 *Ibidem*, f. 254; 107 Vezi *Istoria diplomației*, vol. I, București, 1962, pp. 564-566; 108 N. Georgescu-Tistu, *Ion Ghica scriitorul*, București 1935, pp. 143-144: către M. J. Cor (1853); 109 *Ibidem*, p. 145; 110 *Ibidem*, p. 146; 111 *Ibidem*; 112 *Ibidem*, pp. 146-148; 113 *Ibidem*, pp. 150-151; 114 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 308-2310: Constantinople, le 15 Août 1853; 115 *Ibidem*, f. 11; 116 *Ibidem*, f. 11-12; 117 *Ibidem*, f. 12-13; 118 *Ibidem*, f. 13-14; 119 Vezi nota lui Nicolae Liu, în *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, București, 1962, p. 88; 120 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 99: *Lettre au Comte Carlisle sur sa demande (1853)*; 121 *Ibidem*, f. 99-100; 122 *Ibidem*, f. 100-101; 123 *Ibidem*, f. 101-104; 124 *Ibidem*, f. 104-105; 125 Fr. Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Paris, 1900, pp. 88, 97; 126 G. Chainoi (Ion Ghica), *Dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie*, Paris, 1853, p. 1; 127 *Ibidem*, p. 2; 128 *Ibidem*, pp. 3-4; 129 *Ibidem*, p. 4; 130 *Ibidem*, p. 5; 131 *Ibidem*, p. 5-9; 132 *Ibidem*, p. 14; 133 *Ibidem*, pp. 15-16; 134 *Ibidem*, pp. 16-19; 135 *Ibidem*, p. 20; 136 *Ibidem*, p. 17; 137 *Ibidem*, p. 18; 138 *Ibidem*, pp. 18-30; 139 *Ibidem*, pp. 31-38; 140 *Ibidem*, pp. 43-44; 141 *Ibidem*, pp. 45-46; 142 *Ibidem*, pp. 46-49; 143 *Ibidem*, pp. 49-54; 144 *Ibidem*, pp. 55-63; 145 *Ibidem*, pp. 64-72; 146 *Ibidem*, pp. 73-74; 147 *Ibidem*, pp. 75-77; 148 *Ibidem*, p. 77; 149 *Ibidem*, pp. 78-79; 150 *Ibidem*, p. 79; 151 *Ibidem*, pp. 80-85; 152 *Ibidem*, p. 86; 153 *Ibidem*; 154 *Ibidem*; 155 *Ibidem*, pp. 88-89; 156 *Ibidem*, p. 89-103; 157 *Ibidem*, pp. 104-123; 158 *Ibidem*, pp. 125-126; 159 C. A. Rosetti, *Corespondență...*, pp. 270-271: Vidin, 2 aprilie 1854; 160 De la verbul sortir = a ieși; 161 C. A. Rosetti, *Corespondență...*, pp. 272-273: Constantinopol, 17 aprilie 1854; 162 Idem, *Gânditorul. Omul*, ed. Radu Pantazi, București, 1969, p. 232: Constantinopol, 17 aprilie 1854; 163 *Ibidem*, p. 234; 164 Idem, *Corespondență...*, pp. 115-116, 120; 165 *Ibidem*, p. 121; 166 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXXXV, dosar 4, Péra, le 25 février 1854; 167 G. Fotino, *Boierii Golești*, vol. IV, op. 90-91: Constantinople, le 25 mars 1854; 168 *Ibidem*, p. 106, Al. C. Golescu către Al. G. Golescu, Constantinople, le 1 avril 1854; 169 *Ibidem*, p. 107; 170 *Ibidem*, pp. 108-109: Constantinopol, 5 aprilie 1854; 171 C. A. Rosetti, *Corespondență...*, p. 121: Constantinopol, 15 iunie 1854; 172 *Ibidem*, p. 123; 173 *Ibidem*; 174 G. Fotino, *op. cit.*, vol. IV, p. 120: Constantinople, le 15 août 1854; 175 *Ibidem*, pp. 53-54: Constantinopol, noiembrie-decembrie 1853; 176 *Ibidem*, p. 57; 177 B.A.R. *Manuscrisul românesc 4909*, f. 5-7, Bebek, le 5 février 1854; 178 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 151-152: Constantinopol, 2 martie 1854; 179 *Ibidem*, p. 152; 180 B.A.R., Msse, *Corespondență...*, Samos, 3 ianuarie 1855, S 43(2)/DCXII; 181 *Ibidem*, f. 8-9: Samos, 14/27 decembrie 1854; 182 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. III, pp. 219-221; 183 *Ibidem*, pp. 221-230; 184 *Ibidem*, pp. 230-248; 185 *Ibidem*, p. 248; 186 *Ibidem*, p. 249; 187 Vezi capitolul *Guvernator și bei la Samos*, în: D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 168-191; 188 B.A. *Manuscrisul*

franzuzesc, 189, f. 1-2; 189 *Ibidem*, f. 3-4; 190 *Ibidem*, f. 7-8; 191 *Ibidem*, f. 9-13; 192 *Ibidem*, Manuscrisul românesc 5040, f. 255-256: À Ahmed Efendi (1855); 193 *Ibidem*, f. 256; 194 *Ibidem*, f. 257; 195 D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 180-181; 196 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Ion Ghica-Costache Negri, Samos, 19 iunie 1855. S 22(2)/LXV; vezi și Paul Păltănea, *op. cit.*, pp. 121-124; 197 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 153-156; 198 *Ibidem*, pp. 157-158; 199 D.M.L., vol. II, pp. 99-102; 200 B.A.R., *Manuscrisul românesc 5040*, f. 173-175: Lettre à Lord Stratford de Redcliffe, 1856; 201 *Ibidem*, f. 175-176; 202 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 310-311; 203 *Ibidem*, p. 311; 204 *Ibidem*; 205 *Ibidem*, pp. 311-312; 206 *Ibidem*, p. 313; 207 *Ibidem*, pp. 314-315; 208 C.A. Rosetti, *Corespondență...*, p. 99: 15 februarie 1856; 209 *Ibidem*, p. 297; 210 *Ibidem*, p. 298; 211 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 306; 212 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 156-157; 213 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 310; 214 *Ibidem*; 215 *Ibidem*, p. 315

CAPITOLUL V
ÎN OPERA DE CONSTITUIRE
A STATULUI NAȚIONAL ROMÂN MODERN

Contribuția lui Ion Ghica la Unirea Principatelor Române

Din insula Samos, unde se afla din aprilie 1854, ca guvernator, Ion Ghica urmărea cu asiduitate evoluția evenimentelor, care trebuiau și aveau să conducă la Unirea Principatelor. Pentru el, Unirea, oricât ar fi fost de periclitată în viitor, constituia cheazășia progresului națiunii. Ceea ce-i unea pe români era cu mult mai puternic decât ceea ce-i separa. Și, pentru a fi mai explicit, recurgea la o definiție a statului și a națiunii: "Statele nu sunt decât o grupare de oameni cari au între dânsii interese politice și sociale comune, legături cari în cele mai multe cazuri sunt rezultatul identității de limbă, de obiceiuri, de credințe; legături între oameni care au aceleași caracteristici fizice și morale. Popoarele, ca și indivizii, au fizionomia lor proprie: portul, caracterul, spiritul unui om ne arată mai totdeauna națiunea la care aparține. Colectivitățile au interesele, aspirațiunile, patimile și ambițiunile lor, întocmai ca și indivizii; acele interese și ambițiuni, fie generale, fie numai ale partidelor, își exersează adesea acțiunea lor contra altor societăți, altor state, prin fel de fel de mijloace, prin presiuni politice și de multe ori chiar prin puterea armelor".¹

Ion Ghica însuși insista asupra necesității respectării libertății altuia sau altora ca trăsătură a omului civilizat. Orice violare a drepturilor este sancționată de către societate. Pe planul dreptului internațional, problema se prezintă altfel, în politică și diplomatie contând numai învingătorii, chiar și după 1856. Contrar unor aserțiuni, Ion Ghica susținea că violările dreptului internațional au fost încă mai frecvente după 1856, incluse chiar în tratate, abuzuri și uzurpări, denumite în mod expres fapt împlinit, când ar fi putut foarte bine să nu fie lăsat să se îplinească. Se proclama principiul neintervenției, pentru a fi lăsate oști de sute de mii de oameni să invadeze. Nici un stat nu vrea să renunțe la "drepturile câștigate asupra altor state". Marile Puteri închid ochii atunci când "se vând provincii cu sute de mii de locuitori ca turmele de vite".² Cei puternici se considerau obligați să păstreze tot ce cotropiseră în trecut, încât nici un guvern european nu-și revendica în comportament echitatea și moderația, pre-

cum nu se tolera la putere un guvern care s-ar situa de partea dreptului, dar contra interesului pretins a fi al națiunii. Fără sancțiune, forța primează, astfel, asupra dreptului.

Marile state, pentru a-și apăra securitatea nu numai a lor, dar și a ceea ce au copleșit, eventual, se înarmează. Până și guvernele celor mai civilizate țări se tem unele de altele. Încât, teama de noi copleșiri și de punere în stare de inferioritate a unor popoare este încă destul de puternică impunând fiecărei națiuni datoria și obligația de a căuta să-și adune forțele spre a rezista oricăror tentative de a o umili. Din aceste motive, ale insecurității pe plan internațional, țineau atât de mult românii la unitatea națională, menită a-i face puternici, căci nimeni nu poate conta decât pe sine însuși și în nici un fel pe spiritul de dreptate și echitate din partea altora: "Pe noi românii - scria Ion Ghica - instinctul de conservare ne împinge să căutăm a ne aduna într-un singur snop, ca să ne putem apăra naționalitatea, ca să putem înfrunța o rezistență năvălirilor".³

Pe când la români ideea de unitate înseamnă apărare, la alte popoare înseamnă solidarizare în vederea atacării și copleșirii unor teritorii străine. Pentru români, ideea de unitate națională nu este o dorință oarecare, un capriciu, rezultatul vreunei intrigi politice, ci o necesitate vitală, de existență politică. Oricine susține contrariul este fie un necunoscător, fie de rea-credință. Unirea nu este o psihoză, o boală trecătoare, ci o idee fără de care nimic nu este de conceput spre a progresa, este o dorință inerentă situației politice în care românii se află și așezării lor geografice. Nu numai în epoca modernă, preciza Ion Ghica, dar încă de la întemeierea Principatelor, unirea a fost dorința cea mai mare a românilor; istoria lor, întreagă, o dovedește. Astfel că "unirea este efectul luptei seculare în contra copleșitorilor, luptă prin care ne-am putut conserva naționalitatea; ea este simbolul dorinței de a fi, garanția cea mai puternică și mai temeinică în contra tendințelor și ambițiilor din afară". În trecutul istoric, românii au căutat tot timpul s-o înfrumusețască, dar numai "Mihai/Viteazul/ a realizat-o câțva timp în toată întinderea ei". Împotriva copleșitorilor din afară au luptat românii fără încetare. Fără unire, această sfântă datorie nu poate fi împlinită.⁴

În argumentația sa, Ion Ghica pornea de la situația politică specială a românilor, atât de strâns legată de zona geografică unde se găsesc, în

care cu greu își află sprijinitori în afară: "Știm că avem o misiune ca popor și ca stat - scria el -, înțelegem că pe cât timp vom fi în voia întâmplărilor din afară, geniul nostru național nu se poate dezvolta; simțim că avem o datorie imperioasă a căuta să ne asigurăm ființa. A renunța la unire, ar fi pentru noi a abdica ca națiune, ar fi a renunța la speranțele noastre".⁵

După încheierea Tratatului de pace de la Paris, Ion Ghica întrevede șansele Unirii Principatelor cu sporite speranțe. Înlocuirea lui Barbu Știrbei cu Alexandru al II-lea Ghica i se pare de bun augur pentru intensificarea mișcării unioniste. După numire, el adresează felicitări sincere caimacamului, fost domn al Țării Românești. Mai mult încă, spera ca în curând să fie ales domn, speranța sa fiind pornită din sinceritate și dezinteres personal, căci nu va reclama și nu va solicita nimic pentru sine noului domn. Dorința de a-și vedea patria era puternică la Ion Ghica, dar nu o va cere pentru sine, ca o favoare, ci va aștepta o amnistie generală. Se împlineau 10 ani de când văzuse ultima dată pe Alexandru al II-lea Ghica la Viena, ani care au trecut pentru el ca 10 secole: "Dumnezeu mi-a dat forța și resemnarea de a îndura în acest timp de încercare fără a mă umili în fața oamenilor, fără a renunța o singură clipă la datoria pe care mi-a impus-o demnitatea mea de om și de membru al unei familii oneste. Aduc mulțumire Proniei cerești pentru a fi petrecut acest timp de persecuție, injustiție și de privațiuni fără a fi resimțit cea mai mică ură, cel mai mic resentiment contra detractorilor mei".⁶

Uură, resentimente nu va fi nutrit Ion Ghica, dar amărăciune, dezamăgire și dispreț a manifestat de ajuns, izolându-se tot mai mult, într-un cerc de prieteni devenit tot mai mic cu trecerea timpului, pentru că ambiția, impulsionată de o vanitate împinsă până la trufie, i-a lipsit ca să devină un om politic pătimaș, urmărit de himerele puterii personale. Superior dotat cu subtilitățile spiritului, Ion Ghica le-a utilizat, spre binele său, în numeroasele sale note, memorii și scrieri, contribuind la sporirea patrimoniului național de valori, care disting eminentele geniul și specificul poporului român între alte popoare ale lumii. În perspectiva evenimentelor care prevesteau mari transformări în Principatele Române, Ion Ghica preconiza nu numai Unirea, dar și democratizarea lor, pentru care și pregătise un proiect de constituție, trimis deja lui Ion Bălăceanu.⁷ Ștefan

Golescu scria vărului său Al. G. Golescu, precum că Ion Bălăceanu nu-l arătase decât prietenilor săi intimi: "Ion Bălăceanu acționează pentru Unire, cu Ion Ghica drept șef".⁸

Numele lui Ion Ghica începe tot mai mult a fi pronunțat când se vorbea de ocuparea tronului Țării Românești. Consulul englez la București, adresându-se lordului Clarendon, menționa că, încă din 1838, semnalase, în rapoartele sale, necesitatea Unirii Principatelor sub un principe străin, iar în cazul neadmiterii unui astfel de principe, căruia ar putea să i se opună Poarta, atunci cel mai indicat pentru a ocupa tronul Principatelor Române nu putea fi altul decât Ion Ghica, prințul de Samos. Împotriva lui s-ar situa Austria, însă, timp de 20 de ani, de când R. G. Colquhoun cunoștea oamenii politici din Principatele Române, i-a dat putința să afirme, cu convingere neșămutată, că "în afară de prințul de Samos, nu mai există altă persoană căreia aș dori să-i văd încredințată guvernarea unitară, fie pe timpul vieții sale, fie în mod ereditar. Acest fapt, când a fost prezentat chiar agentului francez și celor care pledează pentru unire (fără să se specifice «sub prinț străin»), a fost admis și nu a fost niciodată numită o persoană capabilă să-și asume guvernarea".⁹

Atât Anglia, cât și Franța dispuneau de oameni politici și de stat, de diplomați cu vederi liberal-moderate, încât un moderat liberal ca Ion Ghica le satisfăcea întru totul dezideratele în privința ocupării tronului Principatelor Unite. Alt moderat liberal român, precum Al. G. Golescu, se arăta și el deosebit de încântat față de perspectiva ca Ion Ghica să fie ales domn al Principatelor. Se temea totuși ca intrigile diplomatice și mili-oanele puse în acțiune să nu prepondereze, pentru a-l înlătura. Or, dacă nu va fi ales Ion Ghica, Al. G. Golescu nu voia să fie sacrificat un drept atât de important pentru existența națională, adică un principe străin ereditar, pentru a veni la conducerea noului stat un fanariot, sau ceva similar.¹⁰

Un alt prieten al lui Ion Ghica, Grigore Alexandrescu, aflat în țară, își exprima speranța numirii sale în funcția de caimacam. Ion Ghica îi răspundea că își face iluzii, căci, dacă Poarta ar fi vrut, apoi numirea ar fi fost posibilă după încetarea domniilor Convenției de la Balta-Liman, întrucât "nu era trebuință să treacă prin alte pipăituri; eram destul de cunoscut atunci ca să fiu numit în acest post. Nu știu dacă numele meu a fost propus atunci, dar ceea ce este sigur este că de l-ar fi pronunțat cine-

va s-ar fi găsit destule limbi ca să astupe acea gură". Vreme de mai mulți ani, adversari politici, ca: Gh. Bibescu, Barbu Știrbei, Cantacuzinii, Ghiculeștii, I. H. Rădulescu, Goleștii n-au precupețit nimic pentru a-l îndepărta de o astfel de eventualitate, adică numirea sa de către Poartă fie la domnie, fie în funcția de caimacam. Deși între ei se dușmănesc, interesul comun, oricât de efemer ar fi, îi unește. Ei știau că dacă Ion Ghica va ajunge la conducerea statului "adio slujbele chiverniselii", orice funcționar trebuind să se mulțumească numai cu salariul legiuit. Apoi, s-ar aboli abuzurile în justiție și în administrație, se vor înlocui din funcții cei fără merit. Nici prin alegere, considera Ion Ghica, nu va ieși victorios, aceasta fiind numai "o iluzie poetică" a lui Gr. Alexandrescu. Zvonul purtat prin gazete despre numirea lui Ion Ghica nu constituie decât o manevră a acelei coaliții "involuntare", în scopul determinării celor ezitanți să semneze contra lui.¹¹

Îndeosebi, Ion Ghica era continuu acuzat de I. H. Rădulescu. Într-o scrisoare, el mulțumea omului politic francez Pierre Marie Pietri, care luase parte la revoluția din 1848, deputat al Corsicei în Constituantă și consilier al împăratului Napoleon al III-lea, pentru a fi făcut cunoscută scrisoarea lusi I. H. Rădulescu către St. Marc Girardin. Heliade nu dorea decât un lucru și anume ca lumea să se lase câștigată de imaginațiile sale, mai ales ambasadorii Marilor Puteri la Constantinopol și înalții demnitari otomani, regretabile erori de apreciere a oamenilor și evenimentelor.¹²

Ion Ghica opina că Poarta nu avea nici un interes de a declara românilor că ei nu existau decât în virtutea bunăvoinței sultanului. O astfel de idee nu putuse germina decât în mintea lui Noguès, ziarist francez și director la "Journal de Constantinople", înclinat să atribuie toate greșelile în sistemul de relații speciale cu Poarta numai domnitorilor români, care s-au ridicat cu armele, uneori de partea puterilor vecine, contra Puterii suzerane. El trecea drept prieten al Porții, dar în realitate nu era decât un prieten neîndemânatic și cu puțin cuget. Românii aveau o existență politică în virtutea unui aranjament pe care nici un sultan n-a găsit oportun să-l conteste, acest aranjament numindu-se hattiumaium, tratat sau sened, europenii denumindu-l capitulație. Originea acestor capitulații constă în supunerea românilor față de sultan, în anumite condiții. Sultanii, din motive proprii, au considerat necesar să cedeze cererilor domnilor ro-

mâni, în schimbul unei păci durabile la marginile imperiului lor, deci pentru încetarea stării de ostilitate. Hattiumaiumul, la care se referea Noguès, începea astfel: "Eu mă angajez pentru mine și succesorii mei". De atunci s-au comis multe greșeli în relațiile speciale ale Principatelor cu Poarta, dar esența lor a rămas aceeași.¹³

Revenindu-și din starea de umilință în care o aduseseră presiunile tot mai insistente ale diplomației rusești, prin victoria aliaților și încheierea Tratatului de pace de la Paris, Poarta otomană devine arogantă, erijându-se în ceea ce niciodată nu pretinsese a fi, anume în Putere suverană asupra Principatelor Române, pentru a le lega mai strâns de imperiu, măcar formal, spre a le stăvili tendința spre Unire, apoi, inevitabil, spre Independență, ca o consecință firească. Directorul de la "Journal de Constantinople" se făcea ecoul unor astfel de tendințe, cu nimic justificate. Ion Ghica, încă bei de Samos, nu putea ataca direct orientarea politică a Porții în privința Principatelor, ci indirect, combătând aserțiunile nefondate ale ziaristului francez, care-și pusese pana în slujba unor idei revoluate, lipsite de sens și contrare adevărului istoric. De aceea, Ion Ghica argumenta omului politic francez, deputatul Pierre Marie Pietri, că tratatele sau capitulațiile n-au fost niciodată revocate de sultani, rămânând întotdeauna în vigoare, ceea ce rezultă și din protocoalele Conferințelor preliminare și din Tratatul de la Paris. Românii au fost și rămâneau vasali Imperiului otoman în împrejurările internaționale existente. Poarta, însă, a abdicat de la obligațiile asumate ca suzerană, dacă n-ar fi de menționat decât tratatul din 1812, prin care se dezicea de obligația esențială de a apăra integritatea teritorială a Principatelor Române. Or, Poarta nu putea anula cu de la sine putere obligațiile asumate prin tratat în profitul unor puteri străine. Capitulațiile interzic chiar Porții însăși, prietenilor și aliaților săi de a se amesteca în treburile interne ale Principatelor Române.¹⁴

Ion Ghica susținea că, în temeiul tratatelor existente între cele două părți (vasal-suzeran), nici una dintre ele nu putea schimba nimic fără consimțământul celeilalte. Cât privește Unirea Principatelor, ea nu este menționată în vreun hattumaium, dar nu se poate exclude posibilitatea de a face obiectul unei moțiuni sau cereri. Întocmai ceea ce s-a cerut și s-a aprobat de Congresul de la Paris, anume consultarea locuitorilor Principatelor în privința viitoarei lor reorgnizări, dorințele exprimate

fiind înaintate Comisiei europene, care se va întruni la București. Astfel de cereri sunt incluse în dreptul Principatelor la autonomie. Baronul Talleyrand-Périgord plecase deja la București, Noguès putându-l întâlni spre a se informa asupra a ceea ce gândesc românii despre Unirea Principatelor, dacă este dorită de majoritate sau de o minoritate.¹⁵

O altă scrisoare a lui Ion Ghica, fără a menționa adresantul, insista asupra rolului lui Noguès, care susținea poziția Porții față de Principatele Române. Înainte de toate, el ținea să-și definească propriul rol: "Eu nu am pretenția - scria Ion Ghica - de a dirija evenimentele, încă mai puțin de a mă erija în ghicitor, dar, plasat aici ca o sentinelă la înălțimea unui turn, în afara oricăror zgomot și influențe, zăresc distinct la orizont mișcările, ascunzișurile și tendințele diplomației. Deși acestea nu constituie decât preludiile, se poate ca privind de aproape să judeci fondul jocului". Astfel, articolele lui Noguès, atât de iritante, nu sunt, de această dată "simple butade sau nevinovate tirade", ci, dimpotrivă "o veritabilă forță politică", deoarece reflectau punctul de vedere al Porții. Ceea ce Poarta respinge categoric este alegerea unui principe străin și, pentru acest motiv, se opune Unirii Principatelor, gândind că poate determina Franța să renunțe la ideea principelui străin. Poarta considera că prin această idee s-ar reedita cazul Greciei, mergându-se până la cererea de independență, nu numai din partea românilor dar și a altor popoare din Balcani. Ceea ce irita și mai mult Poarta era atitudinea Rusiei de a nu se opune nici unui proiect de unire. De aici, bănuiala că ar urmări scopuri aparte în Principate într-un viitor care să i le faciliteze împlinirea.¹⁶

În fond, sublinia Ion Ghica, articolele lui Noguès din "Journal de Constantinople" nu făceau decât să irite pe români contra Porții, într-un moment când forma de guvernământ venea pe plan secund față de cea a Unirii Principatelor. De aici, ordinele primite de caimacami de la Poartă pentru a înăbuși manifestațiile partidului unionist. Mai speră, încă, Poarta de a găsi în Adunările ad-hoc o rezistență pe măsura așteptărilor, căci Franța susținea cu fermitate dreptul acestora de a se pronunța liber în privința Unirii, considerând-o o problemă vitală. În această privință, opoziția Austriei aproape că nu contează pentru ea. Cea a Porții va fi înlăturată, din moment ce Franța va renunța la soluția principelui străin, la care nu ține atât de mult. Impedimentul cel mai important consta în atitudinea

ce o va avea Anglia, umilită de a-și fi pierdut influența exclusivă la Constantinopol, pe care se vede nevoită a o împărți cu alte Mari Puteri. Din acest motiv, a găsit de cuviință să sprijine Turcia în atitudinea ei față de Unirea Principatelor. Soarta românilor se afla, așadar, în propriile mâini. Franța considera că dacă vor unirea, ei vor învinge toate obstacolele. Dacă nu o vor obține, românii nu aveau să-și reproșeze decât lor înșiși, Franța rămânând cu consolarea că n-a precupețit nimic în dorința de a le face numai bine.¹⁷

Într-o nouă scrisoare către Pierre Marie Pietri, Ion Ghica mărturisea că se simțea fericit și excesiv flatat de buna părere despre el a baronului Talleyrand-Périgord, reprezentantul Franței în Comisia europeană, pentru care motiv va face tot posibilul să o păstreze, în cazul că va rămâne ferm în principiile pe care i le-a prezentat și cărora va rămâne întru totul atașat, căci în ele vede prosperitatea viitoare a țării sale și menținerea demnității față de alte popoare. Cât privește opiniile adversarilor politici, precum că s-ar menține în rezervă față de problema Unirii Principatelor, Ion Ghica îl informa pe P. M. Pietri că această rezervă îi era dictată de poziția sa excepțională, căci nu voia să apară în postura unui demagog smintit. Atunci când va considera oportun să-și spună răspicat părerea, o va face fără reticență. Cât privește reformele de stabilit, Talleyrand-Périgord va găsi la Ion Bălăceanu un proiect de regulament (constituție) în care Ion Ghica trata problemele principale de justiție, administrație etc. În acest sens, el a urmat întru totul principiile care au călăuzit organizarea statului francez.¹⁸

În privința diverselor clase sociale, Ion Ghica mărturisea lui Pietri că nu a putut lua ca bază situația din Anglia, unde exista o aristocrație puternică și demnă, pe când în Principate, dimpotrivă, aristocrația era lipsită de orice forță și demnitate, dominată de birocrație, avidă de îmbogățire cu orice preț. Astfel că, în loc de forță, aristocrația românească prezintă un obstacol. De aceea, Ion Ghica a adoptat exemplul Franței, care a creat o aristocrație de merit, însă în Principate nu va fi nici ușor, nici rapid de înfăptuit. Pentru aceasta era nevoie de școli accesibile tuturor, fără deosebire, în care să se dea o temeinică instrucție la toate nivelurile. Numai în acest fel, considera Ion Ghica posibilă ajungerea la o modernizare profundă și durabilă a țării sale.¹⁹

În 1857, Ion Ghica se adresa, printr-o notă, și lui Aali Pașa, ministrul de externe al Turciei, pentru a-i face cunoscută iritarea provocată de articolele lui Noguès. El afirma că se irosește prea multă energie pentru o atât de neînsemnată dezbatere, inițiată de directorul ziarului constantinopolitan. Din capriciu pueril, românii sunt insultați și amenințați cu suprimarea drepturilor lor, făcându-se din pactul constitutiv al relațiilor româno-otomane o problemă de tocmeală negustorească. O dispută s-a deschis în jurul documentului care atestă relațiile de vasal-suzeran. Este el un tratat, un sened sau o capitulație? Nu! Și atunci, ce este? Un firman, un hattiumaium. Ion Ghica susține că orice nume s-ar da acestui document, el nu este mai puțin un contract sinalgamatic, cu îndatoriri care leagă cele două părți, în mod reciproc, pasibil de a fi anulat, dacă nu este respectat, de una din ele sau de ambele. A proceda altfel, însemna a ieși din domeniul dreptului și a recurge la forță. Românii se obișnuiseră, însă, cu jonglerii de genul celor al lui Noguès, mirându-se numai de îndrăzneala și lipsa lui de scrupule. Se știa totuși că, indiferent de existența unor documente, era interzis musulmanilor de a se stabili în Principate și chiar de a rămâne câteva zile, iar dacă da, atunci fără arme, precum și abținerea sultanilor de a emite firmane referitoare la afacerile interne, existând încă și alte interdicții.²⁰

În argumentația sa către Aali Pașa, Ion Ghica susținea că, indiferent de orice motiv sau împrejurări sub care au fost emise firmanele, pentru nimic în lume, nimeni nu putea contesta dreptul românilor la autonomie: "În secolul în care trăim - preciza el - nu se suprimă printr-o trăsătură de peniță drepturi atât de respectabile"²¹, căci un act atât de revoltător ar atrage atenția și judecata întregii lumi civilizate. Ion Ghica admitea că în situația de provizorat, în care se aflau Principatele, este greu de determinat viitorul lor, dar nu poate admite ca românii să fie tratați precum locuitorii Vidinului, căci s-ar irita peste măsură. Prin urmare, din punct de vedere al dreptului, devine imposibil de atentat la libertățile românilor. A proceda altfel de către Poartă, ar fi egal cu o sinucidere, căci românii nu erau nici greci, nici slavi, pentru a fi tratați cu asprime. El nu cerea de a se situa națiunea sa deasupra celorlalte, ci numai de a sublinia că, spre deosebire de slavi și greci, românii nu se dovedeau direct și neapărat interesați în dezmembrarea Imperiului otoman.²²

Interesul Porții consta, după opinia lui Ion Ghica, în a nu se opune orbește dezvoltării naționale a românilor și nici întăririi forțelor lor. Dimpotrivă, cu cât vor fi mai puternici, cu atât vor fi mai de folos Imperiului Otoman, la frontiera sa nordică. Un astfel de adevăr este atât de evident, încât a căuta a-l demonstra însemna a aduce injurii inteligenței oricărui interlocutor. În atare situație, când românii și turcii își pot fi reciproc de folos, nu pot fi nesocotite învățămintele trecutului: "Sentimentele popoarelor - se adresa Ion Ghica ministrului otoman de externe - sunt ca și înțelepciunea lor, rezultatul unei obișnuințe și deloc al unei vieți de reflecție". Or, românii au luptat de partea armatelor sultanului. Uneori au luat armele și contra turcilor, dar motivele s-au datorat vexațiunilor intolerabile ale unor trupe nedisciplinate, a căror tiranie apăsa greu asupra tuturor provinciilor Imperiului, chiar și asupra sultanilor. Ion Ghica nu stăruie asupra acestor disensiuni, care nu au șansă de renaștere în prezent, existența națională a românilor, fiind, în acel moment, legată de existența Imperiului otoman.²³

În pofida evidenței acestui adevăr, menționat de Ion Ghica, Poarta părea să-l negligeze, căci tindea să slăbească pe români, probabil în ideea de a-i lega și mai mult de destinul său. Or, o asemenea aberație nu era decât de plâns, întrucât va avea consecințe fatale. Poarta mai avea încă timp să revină asupra atitudinii sale. O ocazie mai potrivită nici că i se putea oferi prin Unirea Principatelor, care-i va asigura o frontieră puternică pe Dunăre. Separarea lor a adus și aduce numai pagube dezvoltării lor din toate punctele de vedere. Numai o infimă minoritate de boieri privilegiați vede în unire o reducere a obligațiilor țăranilor, deci a dependenței lor, ceea ce înseamnă o poziție meschină, egoistă. Austria se situa contra unirii Principatelor, căci ținea sub dominația sa trei milioane de români. Ea a încercat să facă unirea sub sceptrul său, un vis de secole. Imperiul său s-ar fi dezmembrat la 1849, dacă n-ar fi intervenit țarul Rusiei cu armatele sale în ajutor. Atunci, românii din Transilvania, Banat, Bucovina s-ar fi unit cu cei din Principate sub suzeranitatea Porții otomane.²⁴

Ion Ghica insista asupra drepturilor românilor după Tratatul de la Paris, anume de a vorbi despre unirea Principatelor ca o dorință de formulat. Poarta vrea să determine pe români să nu ceară unirea ca un drept din vechime, ci ca o concesie pe care sultanul poate sau nu să le-o facă.

În condițiile în care orice se arată favorabil Unirii Principatelor se interzice în ziarele din țară și din Constantinopol, făcându-se, în schimb, loc insultelor fără limite, este greu de atras simpatiile unor oameni de bun simț. Un straniu abuz de cuvinte produce iritarea și neînțelegerea, tocmai în momente de intensă manifestare a spiritului național al românilor, în sensul viitoarei lor reorganizări administrative. A sta în apatie, în astfel de momente extrem de importante pentru viitorul lor, înseamnă pentru români de a se condamna să nu aspire niciodată la viață politică.²⁵

Cutezător și înțelept în folosirea expresiilor, atunci când se adresa ministrului de externe otoman, Ion Ghica stăruia să afirme adevărul în privința atitudinii Porții și Curții din Viena față de Unirea Principatelor, asupra imposibilității din partea românilor de a renunța să continue să lupte pentru împlinirea idealului național. În acest scop, el se adresează înalților demnitari otomani și ambasadurilor Marilor Puteri la Constantinopol, care aveau un rol important în determinarea politicii sud-estului european. Într-o scrisoare de răspuns către Ed. Thouvenel, ambasadorul Franței, care avansase unele întrebări, Ion Ghica susținea că ideea fundamentală care se pune era cea a alcătuirii Adunărilor ad-hoc. În aceste organisme politice trebuiau să intre toate clasele sociale, căci numai în acest fel se putea răspunde dezideratului după care s-au orientat membrii Congresului de pace de la Paris, numai astfel se poate concepe consultarea națiunii, firește prin reprezentanții săi aleși. De o parte, se vor afla, astfel, cei oprimați, care-și vor expune dorințele de ameliorare a situației lor, iar, de altă parte, cei care domină prin putere, privilegiații exclusivi ai societății. A persista în vechile instituții vicioase devine imposibil, în condițiile în care Europa s-a constituit în judecător.²⁶

Cu toate acestea, Ion Ghica aprecia ca o utopie introducerea țăranilor în Adunare, dată fiind lipsa lor de educație, ignoranța lor, care-i împiedicau chiar să gândească. Cauza lor era totuși evidentă până într-atât, încât vorbește de la sine. Astfel că, Adunările ad-hoc vor trebui alcătuite din marii și micii proprietari, din reprezentanții industriei, micului comerț și profesiunilor libere.²⁷ Numai radicalii liberali militau pentru alegerea de deputați dintre țărani, moderații și conservatorii opunându-se acestei idei. Opozanții, cu toții, aveau în vedere posibilitatea unei presupuse manevrări a deputaților țărani de către radicali, în privința ridicării și susținerii

unor reforme sociale. Ion Ghica, adept al reformelor, considera totuși că inițiativa aplicării lor trebuia făcută de sus în jos, pentru a tempera elanul extremiștilor de stânga și pentru a modera procesul democratizării publice, care să decurgă lent, treptat, fără zguduiri sociale.

Într-o scrisoare către lordul de Redcliffe, ambasadorul Angliei la Constantinopol, Ion Ghica susținea că, în pofida unor frământări existente în Ungaria, acestea nu au semnificația unei tendințe revoluționare și nici una de dezorganizare. Nu mai exista nici o dorință din partea românilor pentru un stat confederat cu maghiarii. Curtea din Viena, ca și cea din Petersburg, urmărea absorbirea Principatelor Române. Puterea Imperiului habsburgic era numai aparentă, în realitate fiind slab, căci numeroasele popoare care-l alcătuiau tindeau neconținut spre eliberare. În timpul ocupației armate în Principate, Austria s-a comportat la fel ca în provinciile sale. Ea a împiedicat formarea unor guverne oneste și a unor legiuni românești în sprijinul aliaților, a împiedicat chiar trecerea armatei otomane peste Prut, contra celei rusești, pentru a facilita țarului concentrarea tuturor forțelor în Crimeea. După încheierea Tratatului de pace, Curtea din Viena continua să-și mențină trupele de ocupație în Principate. Or, fără o reglementare internațională a principiilor de justiție și echitate nu este posibilă menținerea păcii în Europa.²⁸

Guvernator al insulei Samos, Ion Ghica expunea situația și perspectivele acestei insule. De unde, în trecut, locuitorii săi nutreau sentimente filo-ruse și panelenice, după războiul Crimeii au început să se orienteze în alte direcții. Acesta a și fost scopul eforturilor depuse de Ion Ghica în Samos, anume ca locuitorii să-și vadă de propriile interese, prin abandonarea unor planuri iluzorii. A întreprins multe în insulă, dar mai sunt încă multe de făcut pentru ieșirea dintr-o gravă înapoiere.²⁹ O scrisoare referitoare la îndreptarea situației din Samos este adresată de Ion Ghica și marelui vizir. Situația în insulă se ameliorase, dar unele racile vor rămâne permanente. În ceea ce privește, Ion Ghica menționa că și-a făcut datoria, în Samos existând o autoritate foarte respectată, introducându-se legalitatea: "Fiecare se închină de bună voie în fața legii, chiar dintre cele mai severe, nimeni în fața forței celei mai impunătoare, când ea se pune în serviciul arbitrariului și bunului plac".³⁰ În acest fel, prezența sa în insulă nu mai devenea necesară, încât solicita concediu pentru a-și instala

familia la Constantinopol.³¹

Pe cât se pare, insistențele lui Ion Ghica, atât față de lordul de Redcliffe, cât și față de marele vizir, întârziiau să se concretizeze, prin eliberarea lui din funcția de guvernator. Profitând de prilejul oferit pentru a raporta asupra situației din insula Samos, Ion Ghica afirma categoric marelui vizir că Unirea Principatelor este o dorință națională. Astfel că, nimic nu trebuie să-i împiedice pe români să o dovedească în prezent și să o spere în viitor. Guvernul sultanului trebuie să recunoască dorințele țării, care sunt consecința logică a naturii lucrurilor: locuitorii ambelor Principate vorbesc aceeași limbă, au același port, aceleași obiceiuri. Toți domnitorii de seamă din trecut au tins la unire, unii reușind s-o realizeze. Dorința Unirii Principatelor a fost inclusă chiar în Regulamentul organic, la 1830. Toată lumea dorește cu ardoare unirea, dar ea întârzie, după opt luni de la semnarea Tratatului de la Paris. Ion Ghica recunoaște că reorganizarea Principatelor este o problemă complexă, dar trebuie neapărat rezolvată. El se pronunța contra vechii aristocrații românești și pentru crearea unei clase conducătoare pe bază de merit, care, cu timpul, poate deveni o aristocrație a banului, egoistă, dar nu se va opune progresului, fiind interesată în promovarea lui.³²

În genere, Ion Ghica era preocupat de tot mai buna cunoaștere a situației din Principate de către străini, altminteri, existând dezinteres sau chiar atitudini de ostilitate din partea lor. Nu cu mult timp în urmă străinii aveau puține cunoștințe despre români, adeseori eronate.³³ Drept urmare, într-un lung expozeu, el prezintă situația Principatelor Române în 1857. Ca și alteori, în trecut, Ion Ghica se referă la așezarea geografică, la căile de comunicație, la bogățiile solului și subsolului, la originea romanică a poporului român, la tendințele continui ale imperiilor vecine de a aduce Principatele sub dominația lor directă. În lumina considerentelor exprimate, Ion Ghica aprecia că problema Principatelor Române cuprindea trei puncte esențiale de rezolvat: menținerea și întărirea relațiilor speciale cu Poarta, pentru a putea face față unor presiuni din partea celorlalte imperii vecine; libera navigație pe Dunăre și reorganizarea lor internă sub garanția Puterilor aliate.³⁴

Ion Ghica insistă, apoi, asupra problemei reîntregirii Moldovei în frontierele de dinainte de 1812, căreia îi era subordonată libera navigație

pe Dunăre, asupra libertății comerțului în Principatele Române, asupra problemei reorganizării și viitorului lor statut internațional, acordând prioritate necesităților de dezvoltare economică, politică și socială.³⁵

Între toate, prioritară era însă Unirea Principatelor, fără de care nu era de conceput o evoluție accelerată spre progres, cum impunea ieșirea din grava stare de înapoiere. Adresându-se lui Mihail Kogălniceanu, la 12 martie 1857, el stăruia să afirme că nu trebuie să se facă nici o deosebire între cererile moldovenilor și cele ale muntenilor, toate trebuind să fie identice, căci din diferențe s-ar face o armă contra Unirii la Conferința de la Paris. Dacă va exista identitate de compatibilități între cele două Adunări Ad-hoc, nimic în lume nu va putea împiedica Unirea. Îndemna pe M. Kogălniceanu de a întreprinde o călătorie la București, după ce se va fi înțeles asupra programului comun de adoptat.³⁶

În vederea participării la alegeri și pentru a candida să fie ales în Adunarea ad-hoc, Ion Ghica ceruse permisiunea de a reîntra în țară. Într-un raport al Ministerului de Interne al Țării Românești către caimacamul Alexandru Ghica, din 6 iunie 1857, se făcea referire la cererea lui Ion Ghica, din 19/31 mai 1857. Ministrul de resort adăuga că "cererea d-lui Ghica merită a se lua în considerație". Printr-o rezoluție a caimacamului, din 11 iunie 1857, se îngăduia lui Ion Ghica reîntoarcerea în țară, atunci când va voi, pașaportul trebuia însă să aibă și încuviințarea Porții, căci ocupa demnitatea de bei de Samos.³⁷

Referitor la o invitație făcută de către Dimitrie Ghica de a veni în țară, Ion Ghica dorea explicații asupra motivelor sau utilității plecării sale fără întârziere din Samos, desigur cu avizul caimacamului, ale cărui interese trebuiau să fie aceleași cu ale lor. Cât privește oamenii, împărțea aceleași opinii despre ei ca și Dimitrie Ghica, luând prietenii cu calitățile și defectele lor: "Această manieră de a vedea, căreia-i sunt dator nu atât caracterului meu rece, cât principiilor mele raționale, mă conduc natural la foarte multă indulgență și puțină ranchiună. Astfel, deși foarte mulți boieri, mai ales cei din familia mea, nu s-au arătat prietenii mei, nu i-am judecat totuși atât de sever ca alții, adeseori chiar m-am surprins oferindu-le bune argumente, dacă nu pentru a-i scuza complet pentru conduita lor în ochii oamenilor de stat, cel puțin pentru a o explica". Desigur, mărturisea Ion Ghica, acești compatrioți ai săi nu erau oameni de

care nu trebuia ținut seama, însă cu certitudine viitorul nu le va aparține lor în mod exclusiv, căci la treburile publice se impuneau chemați oameni noi, neangajați prin antecedentele lor, oameni cu concepții mai apropiate de ideile secolului și, mai ales, oameni ale căror ocupații și influențe străine să nu fie nici uzate, nici compromise.³⁸

Prin scrisoarea adresată lui Dimitrie Ghica, un conservator moderat, Ion Ghica ținea să se delimiteze categoric de concepțiile învechite ale membrilor familiei Ghiculeștilor din țară, cu toții conservatori, împărtășind concepții aristocratice. La vremuri noi, oameni noi, afirma el deschis prințului Dimitrie Ghica în momente de decizie pentru soarta Principatelor Române. Rațional și ferm în principii, Ion Ghica nu era dispus să facă nici o concesie pe temeiul relațiilor de rudenie.

Nu numai conservatorilor, fie ei chiar și rude apropiate, nu era dispus Ion Ghica să facă vreo concesie, dar nici celeilalte grupări a liberalilor, cea a radicalilor. Din insula Samos unde se afla, el nu mai putea răspunde apelurilor repetate ale lui C. A. Rosetti de a-l folosi ca prieten în lupta pentru cauza națională, pe căile și cu mijloacele preconizate. C. A. Rosetti îl îndemna să plece din Samos, spre a veni la Constantinopol, căci altfel își face un "mare rău" sieși precum și țării.³⁹ După o întrerupere a corespondenței, timp de trei ani, C. A. Rosetti credea că de vină erau doar împrejurările: "Eu pot diferi cu cineva în opinii, dar asta nu mă oprește a fi chiar prietenul său. Brătienii au un frate cu totul opus lor și cu toate acestea se văd, își scriu, se iubesc".⁴⁰

C. A. Rosetti omitea, însă, din raționamentul său, ca o condiție obligatorie a prieteniei, anume sinceritatea. Ori, el nu se dovedise a fi fost întotdeauna sincer cu Ion Ghica, întrucât acționase adeseori contra lui și principiilor sale, firește în ascuns. Cât privește relațiile cu membrii familiei sale din țară, Ion Ghica era des solicitat să revină și să participe la alegeri. R. Dalyell, gerantul consulului Angliei la București, scria lordului Clarendon că Ion Ghica era candidatul guvernului sau mai exact al ministrului de interne, beizadea Constantin Gr. Ghica. Exista probabilitatea de a fi ales și de a reveni, astfel, la București, pentru a participa la lucrările Adunării ad-hoc. Mai menționa diplomatul britanic că familia Ghica era împărțită în două fracțiuni, una mai conservatoare, iar alta mai puțin. Ultima se identifica prin Gheorghe Ghica, nepotul caimacamului

,care avea mare influență asupra lui. Unii membri ai familiei nu doreau alegerea de deputat a lui Ion Ghica, rudă mai îndepărtată a caimacamului, în divergență de opinii și atitudine cu toți ceilalți, mai apropiați lui Alexandru Ghica. R. Dalyell opina că Ion Ghica va fi susținut la domnie numai dacă Alexandru Ghica nu va avea nici o șansă: "În prezent ei nu sunt în nici un caz pregătiți să abandoneze pe actualul caimacam și, în consecință, el însuși, ca și majoritatea rudelor, privesc cu oarecare îngrijorare alegerea prințului de Samos în Divan, pentru că el poate să-și aleagă propria lui cale, care poate să nu fie deloc compatibilă cu interesele de familie. De unde, ca o consecință, și opoziția sau cel puțin lipsa de sprijin din partea caimacamului pentru candidatul propus de propriul său ministru".⁴¹

Ion Ghica nu se dovedea a fi însă omul care să facă jocul politic al membrilor familiei sale. Constantin Gr. Ghica, ministrul de interne, se opunea cu îndârjire ascensiunii politice a lui Gheorghe Ghica, aflat în grațiile caimacamului. Apelurile sale repetate la Ion Ghica, pentru a reîntra în țară, aveau în vedere contracararea influenței mai tânărului și ambițiosului său văr. Cert este că Ion Ghica nu a revenit în țară, urmărind din Samos desfășurarea evenimentelor. Adresându-se lui Sadyk Pașa, la 15 octombrie 1857, el reflecta la componența Adunării ad-hoc a Țării Românești, al cărei fond îl considera "roșu", adică liberal radical. Dintre deputații care simpatizau cu ideile moderate nu vedea cum ar renunța la necesitatea de a se face populari, deci de a urma pe radicali: "ideile foarte înaintate dacă nu exagerate pe care Divanurile le vor exprima ne vor recomanda rău cabinetelor conservatoare și dacă unirea nu se face românii se vor simți zdruncinați în încrederea pe care și-au pus-o în sultan".⁴²

Cunoscând deja numele deputaților aleși, publicate în presă, Ion Ghica se arăta mai neliniștit acum de soarta țării sale decât înainte de războiul Crimeii. Prezența deputaților țărani în Adunarea dominată de un "fond roșu" îi sugera perspectiva exprimării unor "idei foarte înaintate dacă nu exagerate", dificil de primit de către cabinetele europene cu vederi mai puțin înaintate. Temător de măsuri radicale, moderatul Ion Ghica probabil că nici nu regreta neparticiparea la dezbaterile unei Adunări ad-hoc dominate de voința "roșilor", pe care-i considera mai primejdioși cauzei naționale, decât conservatorii. Sadyk Pașa îi reproșa unele nedrep-

tăți față de prieteni, la care Ion Ghica într-o scrisoare din 14 noiembrie 1857 răspundea: "Eu vreau să rămân credincios principiului meu și să fiu mai sever față de mine însumi decât față de alții". Dacă, totuși, părea a avea o atitudine inversă, apoi aceasta se datora faptului că, spre deosebire de alții, își exprima sincer opiniile: "Eu am naivitatea de a spune deschis prietenilor mei ceea ce gândesc și aceasta numai pentru a nu risca să mă înșel asupra celor pe care îi iubesc".⁴³

Îngrijorat de disputa angajată între Franța și Anglia cu privire la Unirea Principatelor, Ion Ghica prevedea un câștig pentru imperiile vecine și pierderi pentru români și Imperiul otoman. Mai mult ca de orice, el se temea însă de exprimarea unor dorințe prea radicale de către Adunările ad-hoc, inacceptabile pentru cabinetele moderate sau conservatoare ale Europei. Totuși, se încheiase un acord la Osborne, care îndepărtase eventualitatea unei opoziții din partea Angliei, căci se exclusese definitiv problema alegerii unui principe străin. În atare situație, H.L.Bulwer, reprezentantul Angliei în Comisia europeană, considera pe Ion Ghica cel mai indicat să ocupe tronul Țării Românești. După o succintă caracterizare a tuturor, într-un raport adresat lordului Clarendon, H. L. Bulwer aprecia că "dintre toți..., Ion Ghica este cel mai remarcabil pentru capacitatea și energia sa și despre care se spun cele mai bune și cele mai rele lucruri"⁴⁴. El se înrudea, ceva mai de departe, cu Alexandru II Ghica, însă nu și-a putut dovedi capacitatea sa intelectuală în principatul său, ci în Moldova, unde a fost profesor la Academia Mihăileană. Revenit în Țara Românească, s-a căsătorit cu una din fiicele lui N. Mavros, care dispunea de o avere considerabilă, fost șef al cancelariei lui P. Kiseleff. La 1848, a participat la revoluție "de partea poporului", apoi a fost trimis în misiune diplomatică la Constantinopol, unde a cunoscut pe ambasadorul britanic, care a rămas "impresionat de ținuta sa liniștită și modestă, dar hotărâtă, ca și de conversația și abilitatea sa".⁴⁵ Ulterior, l-a sprijinit la Poartă pentru a fi numit guvernator în Samos, "unde a dovedit un remarcabil curaj, hotărâre și competență administrativă", atât de necesare încetării unei grave și îndelungate crize.

Comisarul britanic relata despre Ion Ghica precum că are puțini prieteni, dar care "vorbesc în favoarea lui cu cel mai cald entuziasm." Între ei se afla și H. Stanley, secretarul lui H. Bulwer. Cu toții îl înfățișează ca un

om de bun simț, spiritual, capabil ca om de stat și atașat patriei sale: "Ei consideră cinstea sa ca ireproșabilă și ideile sale ca, totodată, liberale și conservatoare". Alții îl caracterizează, însă, cu totul altfel. Potrivit opiniilor lor, un om onest și rațional n-ar fi participat la revoluția din 1848. Când privește patriotismul, el se află pe o poziție ambiguă, nefiind nici de partea vechilor săi prieteni de la 1848, nici de ceea ce guvernul existent, împărtășind însă punctul de vedere al guvernului otoman. Gruparea sa politică din Țara Românească era mică, însă beneficia de aportul unor oameni noi, dispuși la schimbări, al căror înfăptuitor găseau că nu putea fi decât șeful lor, atât prin calitățile sale deosebite, cât și prin legăturile cu Poarta și promotorii reformelor din propria țară. Ion Ghica nu era deloc agreat de vechii boieri conservatori, unii temându-se chiar de el. Nu era agreat nici măcar de familia Ghica, însă, fiind un purtător al numelui, va fi susținut.⁴⁶

H. Bulwer mărturisea că-l cunoștea foarte puțin pe Ion Ghica, însă, atât cât l-a cunoscut, a fost impresionat și i-a plăcut "simplitatea manierelor sale și tactul în ce a spus". Se îndoia totuși de fermitatea și talentele sale. Când privește caracterul lui Ion Ghica, comisarul britanic îl situa pe o linie mediană, între ceea ce afirmă prietenii și adversarii săi: "pe scurt, eu l-aș considera un om cu intenții cinstite pentru țara sa și incapabil să întreprindă vreo acțiune josnică sau meschină, dar, în același timp, l-aș considera deosebit de ambițios și, deși este posibil să folosească bine puterea, nu este extrem de delicat în ceea ce privește calea prin care va ajunge la ea". H. Bulwer își exprima însă îndoiala că va fi ales domn. Făcând suma calităților și defectelor sale și ținând seama de condițiile existente și de atitudinea Porții, comisarul englez afirma cu certitudine că Ion Ghica ar fi candidatul pe care l-ar recomanda spre a fi ales. Curtea din Viena se opunea, considerându-l atașat politicii ruse și implicat cu bună știință în evenimentele de la 1848, spre a facilita manevrele guvernului rus. H. Bulwer aprecia însă ca exagerate aceste opinii, mai ales că nu se putea dovedi nici cum în ce fel s-a ajuns la astfel de concluzii. Desigur, numai suspiciuni, bazate pe aparențe, anume că Ion Ghica a participat la revoluția de la 1848 sau s-a căsătorit cu fiica unui filo-rus, generalul N. Mavros.⁴⁷

Consulul Franței la București confirma relatările despre Ion Ghica,

adică de a fi un prezumtiv candidat la domnie: "D-1 Ion Ghica - scria el contelui Walewski - astăzi prinț de Samos, a jucat un rol la 1848. El a reprezentat la Constantinopol guvernul republican al Valahiei. Din acest timp, el n-a mai revăzut patria sa. Se zice că este foarte capabil. Lordul Stratford de Redcliffe, care i-a acordat o deosebită atenție, l-a pus în situație favorabilă la Constantinopol și a făcut să obțină Principatul de Samos, în așteptarea a ceva mai bun. Este foarte temut; la București, el are foarte puțini partizani".⁴⁸

Într-adevăr, Ion Ghica, un om politic moderat, nici prea liberal, nici prea conservator, se situase temeinic pe o poziție mediană, între curențele extreme ale vieții politice românești în accelerată devenire, neacceptând transigența nici față de conservatori, de partea cărora se aflau toți membri familiei sale, nici față de radicalii liberali, foștii săi colaboratori de la 1848, cărora le reproșa propaganda zgomotoasă și mijloacele pentru a dobândi supremație politică. Prea liberal, pentru a ajunge la vreo înțelegere cu conservatorii, fie ei chiar și moderați, precum Dimitrie Ghica, Ion Ghica se distanțase totuși într-o considerabilă măsură pentru a nu se mai simți solidar cu actele foștilor săi colaboratori de la 1848. Prin adeziune un democrat, el nu vedea altfel procesul de democratizare a vieții publice, decât printr-o evoluție treptată, cu inițiative de sus în jos, pentru a o feri de zguduri politice radicale, considerate incompatibile cu dezvoltarea unui stat mic, încă nedesăvârșit pe planul unității politice. Diplomat și om politic cu multă experiență, Ion Ghica nu întrevedea perspective favorabile pentru patria și poporul său decât prin sollicitudinea Porții și Marilor Puteri aliate. Toate aceste concepții ale sale își aveau originea în lipsa de încredere în capacitatea celor de jos de a se situa la înălțimea dezideratelor de emancipare politică și socială, căci le atribuia tendințe spre anarhie și radicalism, deci înclinație spre violență în afirmarea unor îndreptățite speranțe de altminteri. De aceea, Ion Ghica aprecia că reformele trebuiau aplicate cu sollicitudine și sagacitate de sus în jos, spre a prinde consistență și durabilitate printr-o înfăptuire treptată. Destul de aproape de conservatorii moderați, el nu s-a contopit totuși cu ei, căci nu voia un simulacru de democrație, ci una temeinică, bazată pe meritul fiecăruia, pe deplină egalitate în fața legii, deci, pentru desființarea totală a privilegiilor sociale. Ion Ghica nu se pronunța pentru simularea de re-

forme, ci chiar pentru reforme veritabile, de genul celor care fuseseră aplicate în Anglia, patria de predilecție a unor aplicații practice ale doctrinei liberal moderate.

Pentru el, boierimea conservatoare căuta să concentreze toată puterea în mâna ei, mai mult încă, s-o perpetueze, închistând astfel numeroase energii populare, căci meritul și capacitatea nu erau încurajate, ci dimpotrivă stârnind invidia și ura celor din sfera castei politice. De aici, tendința accentuată spre critica socială, pentru a demonstra "corupțiunea și nepăsarea celor mari" cărora au fost atribuite "toate suferințele poporului". Așadar, contrastul social izbitor, obstinația unei caste politice, îndărătnicia ei în a concede la aplicarea unor principii democratice, moderne au condus la tensiune socială, care se manifestă intens, pătimaș în domeniul vieții politice și culturale îndeosebi în literatură care devine o armă considerată de Ion Ghica "de destrucțiune".⁴⁹

Or, pentru Ion Ghica, literatura semnifica "tezaurul în care se depun cunoștințele societății românești", constituind o mare deschidere spre cunoașterea adevărului, facilitând înlăturarea prejudecăților, pentru a face loc științei. Nimic nu dăuna mai mult decât starea de incultură, căci "un popor cuprins de eresuri și prejudețe, un popor ignorant este totdeauna fatalmente expus a deveni victima intriganților și impostorilor ambițioși, cari sub masca de voitori de bine îi excită patimile, îi lingușesc tendințele cele proaste și ajung a-l exploata în folosul intereselor lor".⁵⁰

Ion Ghica se pronunța contra ruperii legăturilor cu trecutul și imitării oarbe a străinătății. Din cauza unei îndelungate rămânări în urmă a țărilor române, considera că unii vor să treacă prea în grabă de la vechea stare de lucruri la cea nouă. Și, atunci, și-a făcut loc nerăbdarea, care întărește și exaltă spiritele, dând impresia, sau mai degrabă iluzia că, dintr-odată s-a "descoperit secretul prin care România ar putea să îmbrace într-o clipă haină de zână". Este ceea ce se cheamă "entuziasmul patriotic", în fapt o exaltare a acestui sentiment, până la pierderea măsurii, încât cei ce nu apar în această ipostază sunt tratați ca oameni desueți, împotrivitori la nou. Etalarea unui astfel de patriotism entuziast duce, în cele din urmă, la un alt fel de despotism decât cel al castei politice a boierimii conservatoare: "o luptă de patimi și de ambițiuni, cari de cele mai multe ori propagă numai eroarea, devine un amestec de patimi, de invective și de ca-

lumnii, cari rănesc sentimentele delicate; mai totdeauna exageră răul; critică, nu ca să îndrepteze ci ca să dărâme, ca să omoare; laudă, nu ca să încurajeze sau să răsplătească, ci ca să lingușească”.⁵¹

Adversar intransigent al exceselor de dreapta ale conservatorismului, profestat de câteva familii de mari boieri privilegiați, Ion Ghica se dovedea un adversar în aceeași măsură al exceselor de stânga ale liberalismului, care dobândise numeroși prozeliti în rândurile burgheziei de toate nuanțele, mai puțin cultivată, însă, și mai dispusă să dea frâu liber sentimentelor, decât să și le modereze prin filtrul rațiunii. În concepția lui Ion Ghica, acesta era idealism curat. Promotorii unor astfel de excese de stânga “aspiră a aduce națiunea ca prin farmec la starea ce imaginațiunea lor și-a creat, și în neputința materială d-aș realiza visurile, își închipuiesc obstacole imaginare, ca copiii cari, încălicați pe bețe, bat scaunele și mesele, crezând că ele opresc bidiviul lor de a alerga; se mânia pe tradițiuni, pe obiceiuri și pe oameni, tabără cu condeiul asupra lor fără milă și fără generozitate, îi denunță opiniei și vendictei naționale ca obstacole cari îi opresc d-a duce țara la raiul ce ei l-au pregătit; pierd respectul moralei și al rațiunii, se lasă delirului unei porniri netemperate de idei greșite, de sentimente proaste și de limbagiu nemăsurat și devin, fără voia lor poate, instrumentul urei și ambițiunii acelor cari nu văz înălțarea decât în dărâmare”.⁵²

Când scria toate acestea, Ion Ghica se afla foarte aproape de concepțiile moderat conservatoare ale principelui Dimitrie Ghica. Fără nici o îndoială, el nu agreea propaganda liberalilor radicali întreprinsă în diverse feluri, mai ales prin presă. Aversiunea ia naștere și devine constantă în pofida trecerii timpului, care nu contribuie la o apropiere, ci dimpotrivă. O veritabilă profesiune de credință constituie prefața la primul volum al ediției a III-a a *Scrierilor* sale. El nu vorbește totuși, cum au înclinat să creadă unii, ca un boier, mai ales lui Nicolae Bălcescu, care avea, de asemenea, origine boierească. Ion Ghica, liberalul moderat de la 1848, nu vorbea, nici nu gândea ca un boier, pentru că a fost tot timpul contra castei privilegiate a boierimii. Moderatismul său trebuie foarte bine înțeles, pentru a avea o imagine clară asupra puternicei sale personalități. Ca moderat, el constata că mulțimea nu se călăuzește după rațiuni, ci după sentimente, încât cei ce au propovăduit egalitatea, libertatea au avut succes,

moderații plecându-se spre a nu fi loviți, dar rezultatul a fost o aprindere de patimi și ambiții, căci la egalitate socială - considera el - tot nu se va ajunge, singura egalitate posibilă fiind doar în fața legilor, orice altă egalitate nefiind decât "un instrument de apăsare și de injustiție, care mai curând sau mai târziu duce la despotism".

Ion Ghica încearcă sentimente de amărăciune a omului politic care profesa o ideologie moderată și o atitudine politică moderată, acuzat de adversarii politici de gândire boierească, dată fiind originea sa socială.⁵³ El nu voia sau nu putea să înțeleagă că moderatismul în viața politică nu avea cum să prindă la un popor care întârziase până după jumătatea secolului al XIX-lea într-un regim politic oligarhic, profund nedemocratic, susținător al monopolului puterii în mâna unei caste privilegiate. O tumultuoasă aspirație spre democrație caracteriza anii luptei pentru Unirea Principatelor, care se manifesta, adeseori, ca o explozie, prin declanșarea de patimi, ambiții, interese, dar accelerând producerea noului în toate domeniile vieții sociale. Între cele două curente sau grupări politice extreme, moderații găseau cu dificultate șanse pentru supraviețuire: "Acei oameni/ moderați/ - scria lui Ion Ghica - au fost loviți din toate părțile, căci ei nu constatau nici nerăbdare de forme în unele clase, nici împotriviri înverșunate în celelalte; nu văd nici tirania, nici anarhia care să poată legitima revoluțiunea".⁵⁴

La începutul anului 1858, schimbul de scrisori dintre moderații liberali Ion Ghica și Dimitrie Crețulescu evidențiază nemulțumirea reciprocă cu privire la ceea ce se petrecuse în Adunarea ad-hoc. Ca și alteleori în trecut, Ion Ghica își exprima regretul de a vedea oamenii de la 1848 "de a muri pentru a lua parte la stoarcerea bătrânilor țării". Or, remarcă el, cele patru puncte nu ar fi fost votate fără acești bătrâni boieri. Ion Ghica aprecia ca foarte încordată situația din țară și, în caz că nu se vor deschide bine ochii, ciocoi vor face legile și un Gheorghe Bibescu va deveni domn. Astfel că, detractorii lui Ion Ghica au dreptate de a vedea în el un om periculos, un dușman. Aceasta dovedește perspicacitatea lor. De atâtea ori s-a zis că românii vor săvârși fapte admirabile dacă vor egala prin patriotism instinctul de conservare al ciocailor. Ion Ghica se declara adversarul cel mai de temut al acestor ciocoi, pe care-i va strivi ca pe un pahar în cioburi, dacă vor avea nenorocul ca el să ajungă la putere. S-a zis des-

pre Ion Ghica precum că este mai englez decât englezii, mai turc decât orice turc, mai rus decât rușii, mai francez decât francezii, mai austriac decât austriecii. El mărturisea lui Dimitrie Crețulescu că, în realitate, admiră toate calitățile acestor popoare, fiind dornic de a le pune în practică în patria sa pentru a înlătura, astfel, josnicia, lenevia, lașitatea, aviditatea, ignoranța. Prin această dorință, de a vedea strălucind la români virtuțile existente la alte popoare, nu înseamnă că este vândut străinilor. Ciocoi trebuiau să știe că popoarele amintite n-au devenit mari și puternice decât prin virtuți.⁵⁵

Intensă și dureroasă zbuciumare sufletească a unui om de bună credință, a unui înflăcărat patriot de a concepe binele patriei și poporului său, însă Ion Ghica omitea din raționamentele sale că oamenii, mulțimea la care se referea el, nu se încredeau în opera de binefacere a celor de sus, oricât de generoși s-ar arăta, căci prea fuseseră înșelați de atâtea ori în speranțele lor din trecut. Ion Ghica, în realitate, se temea de radicalism în viața politică, de aversiunea în creștere a oamenilor de la 1848 contra boierimii privilegiate, asupra căreia exercitau presiuni pentru a ceda puterea. Ciocoi, pe care-i amenința Ion Ghica, nu erau alții decât parveniții în clasa boierească, îmbogățiții pe seama vechiului regim, pe care-l detesta, firește, dar nu-l voia înlocuit pe cale revoluționară, printr-o lovitură de moarte dată vechii clase boierești, ci prin prefaceri democratice lente, care să aducă vechea clasă boierească, prin desființarea privilegiilor, pe făgașul noului regim, adică prin transformarea ei în moșierime, boierii devenind, astfel, mari proprietari rurali, interesați în dezvoltarea producției marfă: "Ion Ghica este un adversar ireductibil al mării boierimi și al mării proprietăți de tip feudal - scria G. Zane, dar este partizan declarat al mării proprietăți funciare sub forma capitalistă; el este un adversar tot atât de categoric al muncii servile și un partizan al emancipării clăcașilor și al împrumutării lor. El admite și crede posibilă existența unui regim burghez a ambelor forme de proprietate, mare și mică, dar nu recunoaște ca formă superioară economică decât marea proprietate, singura care poate da loc la o exploatare de timp modern și, prin urmare, poate sta la baza progresului întregii economii naționale".⁵⁶

Om politic progresist, dar moderat, Ion Ghica întrunea aversiunea grupărilor politice extreme, având șanse minime sau nici una pentru a fi

ales domn al Țării Românești, deși candidatura sa este tot mai mult menționată și chiar de dorit din partea reprezentanților Marilor Puteri, care-i admirau calitățile personale. După Convenția de la Paris, caimacamii trebuiau să demisioneze. Se spera la o alegere de domni: Costache Negri în Moldova și Ion Ghica în Țara Românească, ambii fii de mari boieri, împărtășind concepții liberal-moderate. Consulul Franței la București raporta ambasadorului la Constantinopol, Ed. Thouvenel, la 27 aprilie 1858, că Alexandru II Ghica nutrea aversiune pentru Ion Ghica, candidatura lui iritându-l peste măsură: "Se teme - scria L. Béclard -, și, în general, Ion Ghica este temut aici tocmai din cauza calităților sale, care sunt o mare tărie de caracter, o clarviziune nemiloasă asupra viciilor compatrioților săi, o atitudine inflexibilă de nepărtinire care nu admite nici o preferință de familie sau de clică. Iată de ce îl consider ca fiind cel mai bun și singurul acceptabil dintre toți Ghiculeștii și acesta este și motivul spaimei caimacamului, gândul că un Ghica de acest fel să-i poată deveni urmaș!"⁵⁷

Aflând despre prevederile Convenției de la Paris, prin care se preconiza desființarea rangurilor boierești, Ion Ghica se adresa lui Costache Negri, spre a-și mărturisi gândurile. Referindu-se la desființarea rangurilor, scria: "Iată-te proletar bătrâne, după ce ai fost cetățean, ministru și chiar pe punctul de a fi caimacam". Cât privește restricțiile electorale, opina: "Eu cred că cu condițiile impuse alegătorilor și aleșilor în Camere, precum și acele pentru a fi candidat de domn, numai Mihalake Sturdza poate fi ales". Restricțiile acestea electorale nu erau altceva decât "consecuența neparticipării noastre la resbelu de la 1853".⁵⁸ Altminteri, Ion Ghica aprecia că prin Convenția de la Paris s-a animat mișcarea unionistă, provocându-se griji numai boierilor regulamentari. Fiecare grupare politică își puneă speranța în candidatul său, în funcție de orientare, progresistă sau retrogradă. Deși în Adunarea electivă a Țării Românești Gh. Bibescu putea avea voturile majorității conservatoare, totuși țara nu-l voia, căci "își aducea aminte de cei șase ani de domnie de la 1842-1848".⁵⁹

În fond, Ion Ghica avea să constate că Marile Puteri, prin semnarea Convenției de la Paris, nu acceptaseră Unirea Principatelor, rămânând a fi înfăptuită ulterior. Pentru a alege și a fi eventual ales domn al Țării Românești, Ion Ghica se reîntorcea în patrie, prin Brăila. Sosirea lui la Bu-

curești, noiembrie 1858, a stârnit - precum relatează R. G. Colquhoun lui H. Bulwer - "un oarecare interes", căci intenționa să candideze în Adunarea electivă, în caz de acceptare urmând să renunțe la funcția de guvernator de Samos. El mărturisea lui R. Colquhoun hotărârea de a rămâne în afara oricărei grupări politice și spre a nu da naștere la diverse interpretări, nu s-a stabilit în locuința socrului său, generalul N. Mavros, care susținea de altfel candidatura la domnie a unui alt ginere, Ion Cantacuzino, și nici în locuința vreunei alte rude: "Cred - scrie R. G. Colquhoun - că de mult s-a despărțit de partidul de care aparținea la început, acela al oamenilor de la 1848, și acum se pare că profesează opinii conservatoare. Cred că prezența sa aici va avea o oarecare greutate pentru partidul a cărui cauză o va sprijini".⁶⁰

Comisarul britanic H. Bulwer se referea la candidaturile pentru domnie în Țara Românească, apreciind ca nefondate obiecțiile la dreptul de eligibilitate al membrilor din familia Ghica, conchizând că "a fost de secole valahă". Despre Ion Ghica scria că este "un om de o abilitate considerabilă, dar cu puternice pasiuni și prejudecăți și, de asemenea, cu opinii mai degrabă violente".⁶¹ Prin sosirea în țară a lui Ion Ghica și Ion Bălăceanu se încerca o solidarizare a moderaților, pentru a contracara victoria grupărilor ultraconservatoare ale lui Gh. Bibescu și Barbu Știrbei.⁶² Caimacamii scriseseră la Poartă în privința acceptării unor candidați care fuseseră în serviciul unor puteri străine. Consulul britanic la București considera eronată opinia potrivit căreia Ion Ghica se afla în serviciul unei puteri străine, căci Poarta era suzerana Principatelor. În țară "există un partid puternic care ar fi bucuros să vadă pe Ion Ghica exclus din Cameră". Acesta nu putea fi decât gruparea ultra-conservatoare, căreia îi aparținea unul din cei doi caimacami reacționari, Ion Manu, susținător al excluderii lui Ion Ghica, pe un astfel de motiv. R. G. Colquhoun respingea categoric această opinie.⁶³

Întâmpinat cu ostilitate de gruparea ultra-conservatoare, care avea sprijin în cei doi caimacami, Ion Manu și Emanoil Băleanu, Ion Ghica era contestat, în perspectivă de a fi îndepărtat de pe listele electorale, pentru motivul că era prinț de Samos; "Iată-mă lansat în vârtejul electoral - scria el lui C. Negri -, eu omul care niciodată n-a știut să menajeze nici să se plece în fața falselor idei pe care pasiunile populare le face să apară

în împrejurări dificile. Astfel, eu am toate grupările politice în spate, fără a mai menționa caimacamii și pe cei ce se intitulează liberali. Să nu le fie cu supărare, dar cred că ei n-au înțeles nimic despre libertate”.⁶⁴

Ion Ghica nu înțelegea să facă vreo concesie nici unora, nici altora, fiind decis ca, în cazul radierii numelui său de pe listele electorale, să demisioneze și să plece în Asia Mică, departe de zgomote și de luptele politice care nu duceau la nimic bun, învârtindu-se într-un cerc vicios. Considera că avea dreptul sacru de a trăi liber și a se bucura de libertăți, în mod onorabil, peste tot unde putea și dorea, drept pe care orice francez, englez sau german îl avea, fără excepție. S-ar putea ca luptătorii pentru Unire să fie înfrânți de propriile lor greșeli, făcând loc alegerii lui M. Sturdza în Moldova și lui Gh. Bibescu în Țara Românească. Conta însă, cu optimism, pe alegerea ca domn în Moldova fie a lui C. Negri, fie a lui M. Kogăniceanu sau Anastasie Panu.⁶⁵

Contestându-i-se dreptul de vot în Adunarea electivă, Ion Ghica înaintează o *Pledoarie către tribunalul județului Dâmbovița*, la 24 decembrie 1858. El susținea că este român, născut din părinți români, că nu s-a dezis niciodată de naționalitatea sa, încât nu vedea nici o rațiune pentru a-i fi contestată calitatea de alegător. Nesocotirea drepturilor sale constituia o violare a legii electorale. Primirea unei funcții într-o țară străină nu însemna renunțarea la naționalitate, căci stătuse și călătorise în străinătate numai cu pașaport român, cu care s-a și întors în țară, pașaport pe care-l înainta, spre edificare. Toate relele în țară - aprecia el - au provenit din ilegalități, din interpretarea vicioasă a legilor. Ca atare, nu cerea judecătorilor decât aplicarea lor dreaptă, riguroasă. Și, pentru a nu mai lăsa vreun dubiu, deși nu contravine nici unei prevederi legale, Ion Ghica declara că renunță la prerogativele de prinț de Samos, spre a-și exercita fără impediment drepturile sale politice la alegerile care se apropiau.⁶⁶

Ion Ghica a fost admis în listele electorale, dar, candidând în județul Dâmbovița, pierde în favoarea lui Constantin Crețulescu. Lipsind din țară, timp de 11 ani, fără popularitate politică și lipsit de sprijinul unei grupări puternice, el își vedea, deocamdată, năruite speranțele sale. Consulul francez aprecia că în Adunarea electivă “elementul care va fi îndeosebi în minoritate va fi elementul moderat”. Despre Ion Ghica relata contelei Walewski că era “într-adevăr un om remarcabil (...) cel mai bun

dintre toți candidații cunoscuți, dacă ar îndeplini condițiile fixate prin articolul 13 din convenția de la 19 august”.⁶⁷

Alegerile din Țara Românească dăduseră o majoritate favorabilă lui Gh. Bibescu, al cărui succes părea sigur: “Neliniștea minorității era mare. Democrații depuseseră mai înainte candidatura lui N. Golescu, dar ei n—aveau nici o șansă și în plus ei ar fi avut împotriva lor pe prințul Al. Ghica, prințul Dim. Ghica și Ion Ghica, care nu renunțaseră să-și prezinte candidatura decât cu condiția ca Bibescu să nu fie ales”.⁶⁸ Astfel că, Ion Ghica luase parte la înfruntarea politică acerbă care a permis anihilarea susținerii candidaturii lui Gh. Bibescu, în favoarea alegerii domnului Moldovei, Alexandru Ioan Cuza, preconizată de deputații unioniști. Însuși Dimitrie Ghica, unul din candidați, avansează pentru prima dată, la întrunirea membrilor partidei naționale de la hotelul “Concordia” soluția dublei alegeri, după care urma propunerea lui Vasile Boerescu în ședința secretă a deputaților care a precedat votul acordat unanim domnului Moldovei în ședința Adunării electivă din 24 ianuarie 1859. Cu nespusă bucurie anunța telegrafic rezultatul Ion Ghica lui V. Alecsandri, chiar în aceeași zi: “Seanța Obșteștii Adunări de astăzi (...) este una din cele mai frumoasă pagini ale istoriei noastre”.⁶⁹

O transmitere defectuoasă a textului telegramei lasă, totuși, să se înțeleagă sentimentele încercate de Ion Ghica în momentul alegerii lui Alexandru Ioan Cuza și ca domn al Țării Românești, după ce, la 5 ianuarie 1859, fusese ales în Moldova. El constatare că *Unirea Principatelor într-un singur stat* nu putuse fi înlăturată definitiv, din cauza stăruințelor plenipotențiarului Franței la Conferința de la Paris. Românii au profitat de toate lacunele Convenției, pentru a-și atinge scopul propus. Una dintre lacune, anume aceea că nu exista în Convenție o prevedere care să interzică alegerea aceluiaș domn în ambele Principate, fusese de îndată observată. S-a sperat însă că românii nu vor avea curajul să profite. Ion Ghica avea să sublinieze că “românii au avut și curagiul, și spiritul d-a o face, instinctul poporului, care este călăuza cea bună în chestiunile naționale, a făcut ca alegerea domnului ales la Iași să devie o necesitate pentru deputații din București”.⁷⁰

Meritul Unirii Principatelor Române nu era al unuia sau altuia, ci al tuturor. Fiecare deputat a găsit că este un titlu de glorie de a vota pentru

alesul moldovenilor, în condițiile în care grupările politice nu mai sperau în succesul candidaților lor, din cauza intensificării luptelor politice. Astfel că, principiul Unirii devenise salvator pentru țară: "Votul de la 24 genarie era în natura lucrurilor - scria Ion Ghica mai târziu -, era o consecință logică a celor petrecute și a simțirilor naționale; orice român este în drept a-l revendica. Unanim în Cameră, precum era unanim în inimile tuturilor, acest vot era important, fiindcă era proclamarea unirii definitive. Astfel l-au înțeles românii; astfel l-au înțeles străinii. Românii la 24 genarie, au proclamat unirea și au luat răspunderea tuturilor consecințelor. Peste șase luni, Europa, înregistrând îndoita alegere, a sancționat unirea: *audaces fortuna juvat*. Alegerea de la 24 genarie a fost un act îndrăzneț, dar a fost o cutezare de acelea care recomandă o națiune și-i dă dreptul de a fi; precum asemenea se compromite în ochii lumii și se pierde, când nu știe a se folosi de asemenea ocaziuni. Oricine a văzut primirea domnitorului de la Focșani până la Mitropolie poate mărturisi că românii înțelegea(u) gravitatea actului împlinit de dânșii".⁷¹

Propagator și promotor al Unirii Principatelor Române, prin numeroase note, memorii și scrieri, menite a o face cunoscută demnitarilor otomani, reprezentanților Marilor Puteri și opiniei publice din țările europene, Ion Ghica s-a situat la loc de frunte între militanții uniونيști. Spirit elevat și cu întinse relații politice și diplomatice, el căuta să determine cursul evenimentelor în favoarea cauzei naționale românești, prezentându-o, ca nimeni altul, în toate aspectele sale esențiale. Au existat și alți oameni politici care au militat cu ardoare pentru Unie, au publicat articole și broșuri, dar nici unul nu a avut atâtea posibilități de a se afla în preajma Porții otomane și reprezentanților Marilor Puteri la Constantinopol și a li se adresa, cu audiență, în vederea adoptării unor atitudini favorabile Unirii Principatelor, atât de necesară propășirii naționale a poporului român, care o merita din plin, după mai multe secole de păgubitoare separare politică. Cu eforturi sporite avea să contribuie, apoi, la organizarea instituțională a statului național român modern.

La începutul procesului de democratizare a vieții publice

Noul statut internațional al Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești, care a fost Convenția de la Paris, constituia un compromis

între puterile democratice și cele absolutiste, îngăduind totuși un început de democratizare a vieții publice, care va decurge sinuos și lent din cauza preponderenței, pe plan politic, a boierimii conservatoare, care deținea majoritatea în cele două Adunări. Îndată după alegere, Alexandru Ioan Cuza numește guverne moderate, având ca prim miniștri foști caimacamii: Vasile Sturdza în Moldova și I. A. Filipescu în Țara Românească.

După 24 ianuarie 1859, Adunarea a votat supunerea căimăcămiei la ordinul domnitorului. Ion Ghica - transmițând aceasta lui V. Alecsandri - considera de stringentă necesitate venirea lui Alexandru Ioan Cuza la București. O deputăție va sosi la Iași în acest scop, căci problema nu mai suferea amânare, fiind necesară curmarea intrigilor.⁷²

La 30 ianuarie 1859, domnitorul ceruse guvernului Moldovei votarea unei dări de 5 000 000 lei asupra proprietății funciare, în vederea redresării stării finanțelor. Adunarea votează, dar majoritatea conservatoare, care acceptase, pentru prima dată, un impozit pe veniturile moșiiilor, a găsit, ulterior, un pretext pentru a acorda un vot de blam guvernului, încât, la 6 martie 1859, Vasile Sturdza prezenta demisia cabinetului său.⁷³ În urma demisiei guvernului moldovean, domnitorul numea în funcțiile de președinte și ministru de interne, la 6 martie 1859, pe munteanul Ion Ghica.⁷⁴

Rațiunile numirii lui Ion Ghica în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al Moldovei sunt explicate de consulul britanic la București ministrului său de externe. Înainte de plecarea sa la Iași, Ion Ghica l-a vizitat pe R. G. Colquhoun spre a-l anunța asupra numirii. Plecând, el a promis să-i comunice "cum ar putea ca, potrivit principiilor sale, să accepte postul ce i se oferă". Consulul relua bunele păreri despre Ion Ghica, pe care-l considera potrivit funcțiilor ce i se încredințaseră: "El este perfect calificat pentru a îndeplini funcția de ministru de interne. Caracterul său ferm și inflexibil îl va face nepopular printre valahi și domnitorul Cuza a făcut bine încercând să ia în serviciul său, în Moldova, pe unul în a cărui judecată și experiență poate avea încredere".⁷⁵

Într-adevăr, Ion Ghica întrunise, totodată, atât adversitatea conservatorilor, cât și a liberalilor radicali, prin atitudinea sa moderată de distanțare atât față de unii, cât și față de alții. Or, guvernul Țării Românești, îndată după alegerea de la 24 ianuarie 1859, era unul alcătuit din conserva-

tori și radicali. A demisionat și el, fiind numit un guvern prezidat de liberalul moderat C. A. Crețulescu. S-a preferat, astfel, numirea lui Ion Ghica, tot un liberal moderat, în Moldova, pentru a se evita eventuale ostilități politice. Domnitorul îi transmitea o telegramă: "Vino îndată la Iași, ești numit în locul lui Vasile Sturdza președinte al Consiliului și ministru de Interne".⁷⁶ Ion Ghica răspundea că va sosi peste trei zile la Iași "dar - scria el mai târziu -, ca să primesc poziția ce mi se oferă trebuie să mă pătrund mai întâi de starea lucrurilor".⁷⁷

Pentru prima oară i se ofereau lui Ion Ghica funcțiile de prim-ministru și ministru, punându-l în situația de a chibzui asupra a ceea ce avea de făcut. La Iași, domnitorul, între altele, i-a recomandat să se ocupe de recunoașterea îndoitei alegeri de către Poartă. Probabil că Alexandru Ioan Cuza avea în vedere numeroasele și îndelungatele sale relații la Constantinopol, care să faciliteze recunoașterea. Ion Ghica a observat că recunoașterea nu depindea de Constantinopol ci de Paris în scopul urmărit, organizarea unei tabere militare fiind mai de folos decât orice acțiune diplomatică: "Vodă s-a uitat lung la mine, ca și cum aș fi spus o gugu-mănie, dar după puține zile, întorcându-se la București, îmi trimite o telegramă prin care îmi cere un proiect de organizare a unui lagăr la Florești, în județul Prahova. Am bănuir negreșit că Béclard îi explicase însemnătatea cuvintelor mele".⁷⁸

La Iași, Ion Ghica avea să facă față unor presupuse comploturi puse la cale de reacțiune, de conivență cu consulul Austriei. Acesta înapoiase o notă a Ministerului Afacerilor Străine, care avea antetul *Principatele Unite*. De atunci, primul ministru încetase corespondența oficială cu Goedel de Lannoy. Consulul austriac se afla în permanente și secrete contacte cu Gr. M. Sturdza. Ion Ghica a trecut de îndată la pregătirea proiectelor de legi în vederea organizării Comisiei Centrale de la Focșani. Prezentându-se în fața Adunării noul guvern, președintele său, Ion Ghica, dădea citire unui program, în care se preconizau: păstrarea legalității, constituirea Comisiei Centrale, sprijinul pentru dezbaterea legilor sugerate de Convenția de la Paris. Programul a fost acceptat de către deputați.⁷⁹

În timpul dezbaterilor din Adunare, M. Kogălniceanu propunea un amendament, cu totul inoportun, potrivit căruia Comisia Centrală să se

ocupe de împlinirea celui de-al treilea punct al Adunărilor ad-hoc, anume alegerea unui domn străin ereditar din familiile princiare europene. S-a întrunit Consiliul de Miniștri, alcătuit din: E. Alcaz, C. Hurmuzaki, generalul Constantin Milicescu, Ludovic Steege și D. A. Sturdza, pentru a se exprima asupra amendamentului propus.

Cunoscându-se poziția domnului, care se pronunțase pentru cedarea tronului în favoarea principelui străin, Ion Ghica a primit dezlegarea din partea guvernului pentru a sprijini amendamentul. De îndată opoziția a înștiințat pe doamna Elena Cuza despre o așa-zisă "trădare" din partea lui M. Kogăniceanu "în unire cu Ion Ghica". Se spunea că fuseseră mai dinainte înțeleși asupra depunerii domnului, Ion Ghica fiind în bune relații cu șeful conspirației poloneze. Doamna a înștiințat la București, Alexandru Ioan Cuza cerând explicații. S-a dus D. A. Sturdza, care, întorcându-se, a adus încuviințarea domnului pentru actul guvernului. Cu toate acestea, neîncrederea în Ion Ghica a persistat și a prins contur. Pentru a fi sigur de sentimentele domnitorului față de el, Ion Ghica a revocat din funcții pe Al. Teriachiu și Al. Beldiman, pentru motivul de a-și fi părăsit posturile fără permisiune, ceea ce domnul a refuzat să aprobe. Drept urmare, Ion Ghica își prezenta demisia, odată cu el și ceilalți miniștri, în afară de V. Alecsandri, ministrul Afacerilor Străine, aflat în misiune diplomatică la Paris, și de generalul Constantin Milicescu.⁸⁰

Consulul Angliei la Iași, H. A. Churchill, raporta lordului John Russell, între altele, asupra numirii și căderii guvernului. Astfel "Ion Ghica, valah prin naștere, bine cunoscut ambasadei Majestății Sale la Constantinopol ca om abil și inteligent, avea două motive să accepte funcția". În primul rând, consulul britanic menționa că urmărea să se facă bine cunoscut în Moldova spre a-și asigura un loc în Comisia Centrală, apoi, în al doilea rând, dorea să pună în aplicare principiile liberale și cel al Unirii, cărora le păstra un statornic atașament. Din nefericire, Alexandru Ioan Cuza, îndată după numirea lui, i-a bănuit intenția, dealtfel nicio-dată nutrită, de a-l răsturna și a-i lua tronul. Din acest motiv, bunele intenții ale lui Ion Ghica devin impracticabile, căci peste tot mișunau iscoade în guvern sau emisari în județe pentru a detecta pretinse acțiuni ale primului ministru și ministru de interne, cu indicații de a le contracara: "Ion Ghica, abil cum era, s-a expus curând indignării domnitorului,

consimțind la un amendament, ce poate fi numit «actul unirii», propus de domnul Kogălniceanu, și care, efectiv, nu era nici mai mult nici mai puțin decât o adeziune a guvernului la unirea celor două adunări la Focșani - măsură pe care domnitorul proiecta să o combată. Această acțiune l-a făcut pe principele Cuza să se întoarcă încă o dată de la București - unde se dusesse a doua oară - și a pricinuit căderea lui Ion Ghica”.⁸¹

Primul ministru demisionar nu considera o întâmplare că după ieșirea sa din Cabinetul domnitorului, în urma acceptării demisiei, a văzut în camera aghiotanților pe M. C. Epureanu și L. Catargiu, care tocmai i-au urmat la guvern.⁸²

Și astfel, guvernul prezidat de Ion Ghica, după însemnate realizări, se retrage numai după 50 de zile de la numirea sa, adică la 27 aprilie 1859. Găsind justă cererea desăvârșitei uniri sub principe străin, Alexandru Ioan Cuza n-o considera oportună în acele împrejurări politice. Contemporanii nu cunoșteau adevăratul motiv al căderii guvernului Ion Ghica, atribuindu-l tot manevrelor Adunării, unde conservatorii preponderau. Dim. Bolintineanu aprecia că “Ideea loviturii de stat se născu la retragerea ministerului Ioan Ghica”.⁸³

Noul guvern era prezidat de conservatorul Manolache Costache Epureanu, care avea între miniștri și pe Lascăr Catargiu. În Țara Românească, fratelui îi urmase la președinția guvernului N. Crețulescu, tot un liberal moderat, pe care Ion Ghica îl considera “un om incapabil de orce concepțiune de organizare”, iar pe Manolache Costache Epureanu “un cinic care credea că țările cărora li se deschisese prin tractatul de Paris un câmp întins de dezvoltare pot fi constrânse a se conduce numai de strășnicia poliției, încât orice avânt era contrariat de puterea polițienească, mergând până la ciocniri și arestări”.⁸⁴

În atare stare de lucruri existentă în ambele Principate Unite, domnitorul îl cheamă pe Ion Ghica, propunându-i preluarea conducerii unuia din guverne, pe motiv că guvernarea nu decurgea normal cu N. Crețulescu, iar în Moldova, unde “treaba mergea bine” sub Ion Ghica, acum era regretat. După o discuție cu domnitorul, “care credea mai cu seamă că arta de a guverna consta în a semăna zăzanie și ostilitatea între oamenii țării”, Ion Ghica nu a acceptat: “Am declinat propunerea de a forma ministeru - scria el -, arătând că eram antipatic boierilor și că nu puteam

avea sprijinul partidului de la *Rumânul*",⁸⁵ adică al radicalilor. Consulul francez a venit cu o propunere la Ion Ghica pentru a forma un guvern cu Barbu Catargiu, C. Brăiloiu și N. Bibescu. A refuzat și de data aceasta observând că "formarea unui minister pestriț acum când țara așteaptă o nouă organizare ar fi o mare greșeală politică".⁸⁶ C. Negri, care se afla la București, a propus preluarea guvernului Țării Românești în condițiile puse de Ion Ghica. El cerea, înainte de toate, dizolvarea Adunării, ceea ce s-a acceptat. O criză guvernamentală izbucnise în Țara Românească, la 1 septembrie 1859, prin demisia ministrului de externe, Scarlat Fălcoianu, apoi a celui de război și a însuși primului ministru, N. Crețulescu. La 11 octombrie 1859, se alcătuia noul guvern, având ca președinte și ministru de Interne pe Ion Ghica, pe V. Alecsandri la Externe, Al. G. Goleșcu la Culte, Ion Bălăceanu la Control. Fostul guvern nu reușise să îndeplinească sarcinile pentru care-i fusese încredințată puterea.⁸⁷

Îndată după formarea guvernului, Ion Ghica pregătește proiectele de legi pentru a fi dezbătute în viitoarea Adunare și în Comisia Centrală. După citirea mesajului, în final președintele Consiliului de Miniștri anunța dizolvarea Adunării, pe motiv că fusese constituită pentru alegerea domnului și nu pentru organizarea țării. La fel s-a procedat și în Moldova. În realitate, adunările erau dominate de conservatori, făcând dificilă sarcina de guvernare, în sensul unor măsuri de democratizare a vieții publice. Ion Ghica ajunsese la o stare de deprimare sufletească în urma deplorabilei situații politice. O mărturisea soției lui Sadyk Pașa, la 16 iunie 1859, după demisia sa din președinția Consiliului de Miniștri al Moldovei: "În ce mă privește - scria el Ludowikăi Czajkowska-Sniadecka-, vă mărturisesc, Doamnă, că dacă n-aș avea soție și copii căroră prezența mea pe acest pământ poate le-ar fi de ceva folos, aș invoca numele lui Dumnezeu pentru a-l ruga să mă odihnească cât mai curând posibil, într-atât ceea ce văd și ceea ce mă înconjoară mă întristează și mă obosește. Nenorocita mea țară a devenit un turnir în care se bat de moarte toată ziua cu lovituri de calomnie și toată noaptea cu lovituri de intrigă; aceasta este într-adevăr deplorabil".⁸⁸

Omul politic puritan în privința moravurilor politice, care era Ion Ghica, ajunsese să constate gravele deficiențe ale unor stări de lucruri, decurgând direct din stipulațiile electorale restrictive ale Convenției de la

Paris, care acordaseră majoritatea conservatorilor în ambele Adunări. Astfel că acceptase conducerea guvernului muntean cu condiția dizolvării Adunării. Conservatorii sesizează de îndată semnificația actului, organizându-se tot mai temeinic și înființând la București, la începutul anului 1860, un organ de presă, "Conservatorul progresist", pentru a-și susține mai bine interesele.⁸⁹

Noile Adunări nu au o compoziție prea deosebită față de cele precedente, căci restricțiile electorale în vigoare rămăseseră aceleași. Astfel că, nici în Adunarea legiuitoare Ion Ghica nu va afla majoritatea de care avea nevoie pentru a-și pune în aplicare concepțiile de guvernare.⁹⁰

Gruparea radicală, care contribuisese atâta la îndoita alegere, voia să determine pe domn s-o accepte la guvern. O întrunire politică are ca scop forțarea voinței lui Alexandru Ioan Cuza, în toamna anului 1859, dar nu obține decât înlocuirea guvernului moderat liberal al lui N. Crețulescu cu un alt guvern liberal moderat prezidat de Ion Ghica. Presiunile și nemulțumirile contra guvernului sunt în creștere. Ion Bălăceanu demisionează. Ion Ghica i se adresează în scris, exprimându-și regretul și mărturisindu-i că se simte rănit de a-i primi demisia, fără vreo explicație din partea lui. N-o atribuie decât unui rău intenționat care a găsit oportun pentru partidul său de a semăna discordie în micul grup al moderaților liberali, bineînțeles pe seama lui Ion Ghica. Le-ar da adversarilor această mică satisfacție, dar nu voia în nici un fel să renunțe la prietenia lui Ion Bălăceanu și nici să-i permită lui de a o face. Ca atare, îl roagă să nu facă uz de demisia sa, ci numai o cerere de concediu de 2, 3 sau 4 luni, până la noile alegeri, când, dacă va reuși, va putea ocupa portofoliul Ministerului Controlului. În cazul desființării acestui minister, atunci va putea fi numit ministru al Lucrărilor Publice sau președinte de Consiliu, în locul lui Ion Ghica, care va prelua el portofoliul Lucrărilor Publice, având pentru acesta "o veritabilă predilecție".⁹¹

Prin obținerea dizolvării Adunării, Ion Ghica a atras critici la adresa domnului. Iritat, raporta lui Alexandru Ioan Cuza, în calitate de ministru de Interne, asupra necesității suprimării ziarului lui I. H. Rădulescu, "Curierul românesc", pe motiv că publicase un articol critic la adresa șefului statului care dispusese deschiderea și închiderea în aceeași zi a Adunării. Astfel, se scria că "primul domn constituțional" dădea "acest

singur și unic exemplu în analele parlamentului", lovind în Adunarea care îl alesese, deci în izvorul puterii sale: "Poate exista un râu de i se seacă sorgintele sale?" se întreba autorul articolului. Ion Ghica solicita domnului suprimarea ziarului, în baza ordonanței din 30 septembrie 1859, care prevedea: "În cazuri grave, Ministerul de Interne, prin ordonanța domnească, va suprima giurnalul abătut și fără prevestire, ca măsură de securitate publică". Primul ministru și ministrul de Interne sublinia că "guvernul are nestrămutata convicție că aceste linii au provocat indignația și apoi disprețul țării întregi asupra scriitorului lor". Legile trebuind aplicate, se cerea buna lor funcționare. Ca atare, domnitorul decreta, la 21 decembrie 1859, suprimarea "Curierului românesc", motivată "ca măsură de siguritate publică".⁹²

Măsura constituia, fără îndoială, un act nedemocratic, căci articolul incriminat nu atenta la securitatea publică, ci critica practici autoritare amintind de vechiul regim, pe care Ion Ghica le încuraja. Dacă în Moldova libertatea presei fusese introdusă de către Grigore al V-lea Ghica, suprimată de N. Vogoridi, apoi reintrodusă în timpul căimăcămiei de trei, în Țara Românească o asemenea libertate nu fusese niciodată decretată, până la 1859. A fost introdusă de Alexandru Ioan Cuza, la solicitarea lui Dumitru Brătianu, ministru de externe în primul guvern de după Unire. Treptat, libertatea este restrânsă sub guvernele moderate, intentându-se chiar procese. La 24 septembrie 1859, erau suspendate ziarele "Românul" și "Nichipercea", care îndreptaseră critici la adresa primului ministru și ministrul de Interne, C. Crețulescu, prin mai multe articole, între care unul semnat de prințul Dimitrie Ghica, un conservator moderat. O întrunire a opoziției are loc în sala Bossel, la 27 septembrie 1859. Intervenind poliția, sunt arestați: C. A. Rosetti, N. Orășeanu, I. G. Valentinianu, Gr. Serurie, M. Kinezu. Domnitorul acceptă restrângerea libertății presei, la cererea guvernului N. Crețulescu.⁹³

Sub noua guvernare a lui Ion Ghica se continuau măsurile de îngrădire a libertății presei, presă care critica dizolvarea Adunării. Măsura dizolvării era considerată necesară pentru a contracara acțiunile conservatorilor, care dețineau majoritatea. Situarea pe poziții de natură a restrânge libertățile democratice din partea moderatului liberal Ion Ghica determină presiuni din partea radicalilor pentru a ceda puterea. Principele Gh.

Știrbei este arestat de prefectul județului Dolj, pe motiv de critică aspră la adresa șefului statului. Conservatorii propun un vot de neîncredere în guvern. Radicalii ridică în Adunare problema tuturor încălcărilor libertăților parlamentare sub guvernul existent. Uniți prin interes în "monstruoasa alianță", conservatorii și liberalii radicali acționează pentru înlăturarea guvernului lui Ion Ghica. În ședința Adunării din 30 aprilie 1860, guvernul primea un vot de blam, retrăgându-se de la putere. La 28 mai 1860, era alcătuit guvernul liberal-radical prezidat de Nicolae Golescu, cu o durată de numai 40 de zile, după care se constituie un guvern condus de M. Costache Epureanu.⁹⁴

Unul dintre membrii "monstruoasei alianțe" era prințul Dimitrie Ghica, adept al conservatorismului moderat. El candidase pentru ocuparea tronului Țării Românești. Sesizând că nu are șanse și pentru a îndepărta alegerea lui Gh. Bibescu, care dispunea de o majoritate, trece de partea uniștilor, avansând ideea alegerii lui Alexandru Ioan Cuza, în ajunul zilei de 24 ianuarie 1859. Noul domnitor nu întârzie să-i acorde înalte funcții în stat. Astfel, la 22 februarie 1859 este ales președinte al Curții de Apel, la 16 iunie, același an, fiind reales președinte al Consiliului municipal București, rămânând în această funcție până în 1861. În 1860 este numit ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice, în aprilie 1861 ministru de finanțe, iar în iulie 1861 președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Interne.⁹⁵ El se opunea măsurilor radicale propuse a fi îndeplinite de către foștii conducători ai revoluției de la 1848. În ședința Adunării electivă din 6 martie 1859, Dimitrie Ghica exprima îngrijorarea conservatorilor față de agitarea necesității unei reforme agrare: "cum vreți - întreba el - ca, Camera și țara întregă să nu fie îngrijată, când astăzi sunt puși la cârma administrației interioare acei oameni care la 48 au prejudecat acea chestie".⁹⁶

O grupare centrist-moderată se înghegase din inițiativa lui V. Boerescu și Gh. Costaforu, având aderenți dintre liberalii moderați și conservatorii moderați, în jurul lui M. Costache Epureanu care a fost numit președinte al Consiliului de Miniștri la 13 iulie 1860, rămânând la putere până la 11 aprilie 1861. Fost participant la revoluția de la 1848, M. C. Epureanu împărtășea puține idei liberale, suficiente totuși pentru a stârni neîncrederea spiritelor conservatoare. Unul dintre acestea este prințul

Dimitrie Ghica, ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice în guvernul său. Nemulțumit de maniera în care conducea gruparea conservatoare Barbu Catargiu, Dim. Ghica a luat inițiativa alcătuirii unei grupări moderat conservatoare. El căuta, spre deosebire de Barbu Catargiu, să atragă masele orășenești de partea conservatorilor, pe care-i voia mai detașați de concepțiile aristocratice. Conservator, Dimitrie Ghica nu agreea înclinarea spre absolutism a șefului grupării, Barbu Catargiu, căutând să adapteze ideologia conservatoare la spiritul vremii, determinat de nevoile stricte ale unei modernizări.⁹⁷ Ca atare, Dimitrie Ghica accepta să intre în guvernul moderat-centrist al lui M. C. Epureanu. Curând, Dimitrie Ghica ajunge la o rivalitate cu Gh. Costaforu. Rezultă aceasta din corespondența cu Apostol Arsaki. La 20 noiembrie 1860, îi scria despre prezentarea demisiei din guvern. În prezența evenimentelor, colegii săi acționau unii cu știrea, alții fără știrea sa. Nemaiputând să-și asume responsabilitatea, s-a văzut pus în situația de a comunica incidentul domnitorului, rugându-l să-i transmită dacă ordona retragerea definitivă a guvernului. Alexandru Ioan Cuza i-a răspuns: "Singură încrederea noastră v-a chemat la guvernare, noi dar vom critica rezoanele Domniei tale le neînțârziata sosirea noastră la București. Ear până atunci vei urma la îndatoririle ce cu nemărginită încredere ce avem în D-ta te-am însărcinat". Dimitrie Ghica i-a răspuns că va continua să se ocupe cu afacerile Departamentului său, rugându-l totuși pe domnitor să-i permită de a nu mai face parte din Consiliul de Miniștri.⁹⁸ Motivul neînțelegerilor consta în tulburările ivite la Craiova și Ploiești, ca reacție contra aplicării legii patentelor înainte de a fi adoptată de Adunare, care avea o majoritate conservatoare. Cum guvernul avea câțiva miniștri radicali, 4 dintre ei fiind membri și în guvernul precedent, liberal radical, însuși primul ministru și alți colaboratori ai săi ca V. Boerescu și Gh. Costaforu, profesând o ideologie moderat-centristă, vin în conflict cu Adunarea, preponderent conservatoare, care acordă un vot de neîncredere. Guvernul recurge la obținerea dizolvării Adunării, la 29 ianuarie 1861.

În noile împrejurări politice create, Dimitrie Ghica găsește salutare sfaturile doctorului Apostol Arsaki de a nu se diviza conservatorii, căci unirea făcea puterea în fața adversarilor politici. Într-o scrisoare din 7 februarie 1861, Dimitrie Ghica mărturisea lui Apostol Arsaki că avea

mari temeri în privința lui Barbu Catargiu: "Am pentru acest om toate menajamentele imaginabile; nu am vrut niciodată să mă las indispus de manierele sale prea de tot trufașe, chiar nepoliticoase". El reproșa lui Barbu Catargiu că făcuse un compromis cu guvernul fără consimțământul grupării conservatoare, mai mult chiar, lăsându-i pe membrii săi în ignoranță. Or, deciziile sale nu erau dintre cele mai fericite și lipsite de interes personal. Dimitrie Ghica atrăgea atenția asupra dizolvării Adunării de către guvern, care însemna un război pe moarte cu conservatorii, căutând să iasă victorios din alegeri, prin folosirea de măsuri dintre cele mai puțin legale.⁹⁹ A fost aleasă o nouă Adunare, în care conservatorii revin, alcătuind ca de obicei majoritatea și dând în judecată guvernul M. C. Epureanu. La 17 aprilie 1861, M. C. Epureanu prezintă demisia cabinetului său.¹⁰⁰

Dimitrie Ghica, moderat și el dar conservator, se disociașe de actele majorității colegilor săi, căci nu era de acord cu conflictul iscat între guvern și Adunare. În ședința Adunării din 13 mai 1861, el propune ca guvernele să se formeze din majoritate, adică dintre conservatori, pentru a nu se mai ivi incidente din cele întâmplătoare. În pofida unei desprinderi de gruparea moderat-centristă condusă de M.C. Epureanu, Dimitrie Ghica încerca, prin diverse mijloace, să discrediteze pe Barbu Catargiu ca șef al grupării conservatoare.¹⁰¹

Cu toate acestea, Dimitrie Ghica acceptă să facă parte din guvernul conservator condus de Barbu Catargiu la 30 aprilie 1861, alături de: C. Brăiloiu, Ioan Cantacuzino, Apostol Arsaki, Constantin Filipescu. Curând, guvernul conservator ajunge în conflict cu domnul, care refuză să-i accepte unele cereri, între care și revocarea din Comisia Centrală a radicalilor liberali.¹⁰² Alexandru Ioan Cuza încredințează formarea noului guvern radicalului Ștefan Golescu.¹⁰³

O guvernare întâmpinată cu ostilitate de toate celelalte grupări politice nu avea prea multe șanse de a deține timp îndelungat puterea. Cum se plănuise aniversarea revoluției de la 1848, cu mari demonstrații și un banchet în celebrul Câmp de la Filaret, Dimitrie Ghica scria lui Apostol Arsaki că toate acestea erau concepute în scopul influențării și exercitării unei presiuni asupra alegătorilor, tocmai în ziua fixată pentru alegerea membrilor Consiliului municipal București.¹⁰⁴ La 18 iunie 1861, scria

din nou că alegerile nu se soldaseră cu un eșec pentru conservatori, căci eșecul presupune luptă, ori ei s-au ocupat cu orice altceva numai cu alegerile nu. Gruparea conservatoare a disprețuit întotdeauna participarea la alegerile de deputați din mahalale. De aceea, existau atâtea elemente revoluționare în acest colegiu. Dimitrie Ghica, în noile alegeri municipale, pierduse funcția de președinte al Consiliului. De aceea, își exprima speranța de a vedea, într-o zi, detașată municipalitatea de influența "roșilor" și de a salva, astfel, societatea de o calamitate datorată numai indolenței conservatorilor. În vederea atingerii acestui scop, era necesară trecerea neapărată la acțiune. Astfel, sub un guvern ostil, precum cel prezidat de Ștefan Golescu, nu exista nici o gardă națională recrutată dintre proprietari, pentru a fi apărați contra unei invazii a țăranilor.¹⁰⁵

Conservator moderat cu unele concepții deosebite de cele ale conservatorilor ultra aflați sub șefia autoritară a lui Barbu Catargiu, Dimitrie Ghica nu se distanța de această grupare în privința atitudinii față de rezolvarea problemei agrare. Or, în această privință, Dimitrie Ghica i se ralia întru totul. Într-o scrisoare către Apostol Arsaki, din 24 iunie 1861, el își exprimă dezaprobarea față de consulul Franței, Henri Tillos, care continua să nu informeze asupra gravei stări de lucruri în curs de desfășurare în România. Dimitrie Ghica aprecia că "Gradowicz, suflet vândut lui Ion Ghica, a izbutit să fascineze complet pe Tillos". Ori de câte ori exista ceva în conformitate cu vederile lui Ion Ghica, H. Tillos făcea tot posibilul spre a-l sprijini, mai ales atunci când atitudinea conservatorilor jena cel mai mult planurile sale. Astfel, consulul Franței dezaproba și incrimina acțiunile conservatorilor. În acel moment, conservatorii aveau să abordeze legea rurală, or în acest caz, Ion Ghica trebuia să se pronunțe fie pentru, fie contra. El era furios contra propunerii lui Barbu Catargiu votată în Adunarea legiuitoare. Cu toate acestea, nu voia să-și spună ultimul cuvânt. Consulul Franței, dezaproband votarea propunerii lui Barbu Catargiu în Adunare, căuta să convingă și pe ceilalți consuli străini să raporteze guvernelor lor ca să nu sprijine propunerea conservatoare. Dimitrie Ghica se felicita pentru a fi îndeplinit o datorie în Adunare, votând pentru acordarea unui vot de blam guvernului, la 22 iunie 1861.¹⁰⁶

Primind votul de blam, pe motiv că îngăduise semnarea unei petiții la 11 iunie 1861, prin care se acuza majoritatea conservatoare din Adunare

și se cerea lărgirea bazei electorale, guvernul prezidat de Ștefan Golescu continuă să rămână la putere, până la închiderea sesiunii parlamentare. La 19 iulie 1861, se forma guvernul conservator condus de Dimitrie Ghica, deținător și al portofoliului Ministerului de Interne. Ion Ghica dezaproba atât politica guvernului conservator, cât și pe cea a domnitorului. Adresându-se lui D.A. Sturdza, la 25 septembrie 1861, el aprecia că situația în Țara Roânească devenise incomparabilă cu cea din 1859: "Domnul nu se îndoiește de ceea ce este; se zice că el nu vede decât prin ochii guvernului său, un guvern orb cel puțin".¹⁰⁷ Guvernul va continua însă să dețină puterea până la 11 decembrie 1861, când se înfăptuia Unirea definitivă. Astfel că, în momentul proclamării Unirii depline, guvernele celor două Principate se aflau sub președinția conservatorilor Dimitrie Ghica și Al. C. Moruzi. Primul guvern al României va fi tot unul conservator, sub președinția lui Barbu Catargiu, domnitorul căutând să obțină acordul majorității conservatoare din Adunare la actul Unirii definitive. Dimitrie Ghica, deși conservator, continua să manifeste dezacordul său cu Barbu Catargiu. Încă înaintea venirii la putere, la 5 iulie 1861, considera că șeful grupării conservatoare persista în idei absurde și în intrigi, în care se simte puternic, producând o ruptură în gruparea conservatoare, foarte profitabilă pentru adversarii politici: "Susțin - scria Dimitrie Ghica lui Apostol Arsaki -, ceea ce am spus de multă vreme, că acest om va fi fatal partidului, care a avut stupiditatea de a-l desemna șef".¹⁰⁸

Nici Dimitrie Ghica, nici Ion Ghica nu vor mai deține înalte funcții după 24 ianuarie 1862, ambii fiind convinși că nimic bun de așteptat nu mai era posibil să rezulte dintr-o astfel de orientare dată politicii interne de către Alexandru Ioan Cuza. Firește, fruntașii politici aveau concepții deosebite, dar îi uneau și interese comune, în calitate de mari proprietari. Astfel, un proces-verbal al adunării mai multor proprietari, din 3 februarie 1862, evidenția intenția de a constitui un Institut de credit funciar pe baza liberei asocieri și cu autorizația guvernului. Institutul urma să emită obligații ipotecare negociabile cu valoare publică, supuse unui amortisment gradual în porporție cu capitalul constituit anual din rentele plătite de debitori. S-a decis numirea unui comitet pentru elaborarea statutelor ce vor fi supuse dezbaterii adunării generale, întrunită sub președinția lui Ștefan Catargiu, având ca secretari pe Ion Bălăceanu și Gheorghe M.

Ghica. Adunarea generală a asociației pentru înființarea unui Institut de credit încheia un proces-verbal referitor la alegerea a 7 membri pentru redactarea statutelor, între ei fiind și Ion Ghica. Comitetul de 7 membri mai primea, ulterior, sarcina de a întreprinde demersurile necesare, pe lângă guvern, la 8 iunie 1862, în vederea obținerii autorizației, precum și supunerea statutelor spre deliberare Adunării legiuitoare, pentru a dobândi putere de lege.¹⁰⁹

Datorită puternicei personalități politice a lui Barbu Catargiu, gruparea conservatoare munteană va rămâne, în pofida deosebirilor de opinii, încheată. Dimitrie Ghica se alătură guvernului conservator, prezidat de Barbu Catargiu, după 22 ianuarie 1862, spre a contracara acțiunile grupărilor liberale. În fond, interesul comun prima înaintea de orice alte considerente personale, adică unitatea de acțiune în fața asalturilor adversarilor politici.¹¹⁰ Concomitent, guvernarea lui Barbu Catargiu stârnea obiecții nu numai din partea radicalilor, dar și cea a liberarilor moderați. Profund nemulțumit, Ion Ghica se adresa moldoveanului D. A. Sturdza, și el un liberal moderat, rugându-l să vină la București, pentru a participa la lucrările Comisiei arheologice. Dacă nu putea să stea mai mult timp în capitala țării, măcar să vină pentru a face act de prezență: "Eu acord o foarte mare importanță la tot ce există științe, arte, literatură și industrie - scria Ion Ghica la 17/29 martie 1862. Am convingerea că dacă politica merge atât de rău la noi, veritabila cauză se află în neglijarea și abandonarea tuturor acestor chestiuni. Să încercăm a le stimula dacă putem". Totodată, menționa că își prezintă demisia din funcția de președinte al Camerei și, în curând, își va da demisia ca deputat. Al. G. Golescu se afla de aproape 20 zile în țară și a luat parte foarte puțin la dezbateri și discuții în Cameră, căci totul era manevrat de N. Docan și M. C. Epureanu.¹¹¹

În calitate de prim ministru, Barbu Catargiu era stăpânul situației. O moțiune contra guvernului său a fost prezentată în Adunare la 20 martie 1862 de către liberali. Barbu Catargiu încearcă să vină la tribună pentru a explica conservatorilor cursa în care aveau să cadă, dar Ion Ghica, președintele Adunării, a observat că nimeni, potrivit regulamentului de funcțiune, nu putea lua cuvântul. Barbu Catargiu a vrut să ia cuvântul ca ministru, însă președintele Adunării din nou se opune. În pofida acestor

obiecții, primul ministru ia cuvântul, respingând proiectul de moțiune al opoziției.¹¹² Dominată de conservatori, Adunarea nu voia să acorde în proprietate deplină clăcașilor nici măcar pământul comunal. Se excludea astfel soluția improprietării clăcașilor prin lege pe moșiile particulare. În proiectul de lege rurală elaborat sub presiunea conservatorilor în Comisia Centrală de la Focșani se acorda țăranilor dreptul de a folosi ca embaticari locuințele, viile și pomii. Soluția improprietării embaticare este reluată în dezbaterile Adunării și inclusă în proiectul de lege rurală din 11/23 iunie 1862. Unii liberali, precum M. Kogălniceanu, Al. C. Golescu, N. Golescu și Ion Ghica, încearcă să utilizeze în favoarea țăranilor proiectul de lege conservator, prin propunerea de a se acorda proprietate deplină asupra locurilor de casă și îngrădirilor, să se desființeze monopolurile și claca și să se dețină în posesiune pășunile, fânețele, arăturile, pentru care trebuia achitată o sumă anuală proprietarului. Așadar, se susținea dreptul țăranilor la deținerea pământului avut în folosință, concomitent cu despăgubirea stăpânilor de domenii pentru obligațiile feudale. Numai moșierii aveau dreptul de proprietate absolută asupra părții din moșie care nu se afla în folosința țăranilor. Conservatorii au respins însă o asemenea propunere a minorității, care oferea toate concesiile posibile din partea ei.¹¹³

Intransigența manifestată de primul ministru Barbu Catargiu față de opoziția liberală, măsurile îndreptate contra ei au condus la o mare tensiune politică internă, care a culminat cu asasinarea lui, în ziua de 8/20 iunie 1862, când tocmai ieșea din Adunare, deci înainte de adoptarea proiectului de lege rurală al conservatorilor, care a avut loc în ședința Adunării din 11/23 iunie 1862. Astfel, țăranii erau eliberați de clacă, dar deposeați de pământul pe care îl aveau în folosință. Domnitorul a refuzat să sancționeze și să promulge o astfel de lege.¹¹⁴

După asasinarea ultraconservatorului Barbu Catargiu, șeful grupării de dreapta, Dimitrie Ghica, încearcă o raliere a liberalilor moderați la gruparea sa. Întocmirea unui program deosebit, mai ales în problema agrară, de către el, n-a constituit însă un liant între moderații conservatori și liberali. Ion Ghica nu numai că nu acceptă colaborarea propusă de Dimitrie Ghica, dar se desparte de însuși "amicul său personal", N. Crețulescu, din cauza vederilor deosebite față de politica domnitorului, care

acceptase să formeze un guvern al "căii de mijloc", la 24 iunie 1862. Astfel că, împreună cu adepții săi politici, Ion Ghica devine unul din principalii adversari ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Prin critica aspră a unor practici considerate excesive, el se apropie de radicalii liberali, care manifestau aceeași vehementă atitudine față de domn și guvernele sale.¹¹⁵

Schimbarea de atitudine a moderaților lui Ion Ghica față de domn devine tot mai evidentă. Într-o scrisoare adresată lui Ion Bălăceanu, la 1 august 1862, Ion Ghica mărturisea că din întrevederile avute a dedus că "împrejurările deja s-au schimbat și că vântul suflă din altă parte". Din relatarea sa se poate constata că avusese o întrevedere cu "persoana în chestiune", firește un om politic și de stat, probabil chiar primul ministru, N. Crețulescu. Conversația s-a limitat la declarații de prietenie și devotament, după două ore ieșind așa precum venise. A profitat de ocazie spre a-i atrage atenția persoanei care-l primise asupra unor probleme referitoare la organizarea internă a țării. Astfel, Adunarea legiuitoare vădea mai degrabă reavoință decât incapacitate. Apoi, lipsea un sistem de guvernare, Consiliul de Miniștri preocupându-se cu predilecție de diversele ramuri ale serviciului administrativ militar. Guvernul se pregătea chiar a dizolva Camera cât mai curând: "Crețulescu - scria Ion Ghica - contează pe roșii cărora le face curte; dar să vede, până unde îi va putea urma; «Românul», de câteva zile, scrie articole belicoase și dacă nu-i va acorda garda națională pentru orice român între 20 și 40 de ani, N. Crețulescu va avea de-a face cu el". Pe de altă parte, alegerea lui Gh. Bibescu la județul Mehedinți constituia un indiciu că lui N. Crețulescu îi va fi dificil ca după dizolvarea Camerei să poată alcătui alta așa precum dorește domnitorul.¹¹⁶

Nemulțumit profund de starea de lucruri existentă, Ion Ghica mărturisea că toți oamenii care tind să ajungă la putere trebuie să înțeleagă un lucru, anume că răul există, că secretul acestei suferințe generale constă în aceea că ceea ce era nu mai este, iar ceea ce va fi n-a venit încă. Comisia Centrală a avut sarcina de a da țării ce va fi, ceea ce însă nu a înțeles sau n-a voit să înțeleagă. Fapt cert este că nu și-a îndeplinit misiunea. Barbu Catargiu a înțeles că în fața Camerei trebuia să vină cu o organizație politică, dar această organizație n-a luat niciodată o formă în

spiritul său. El n-a reușit să facă mai mult decât a făcut, de îndată ce a fost influențat de oameni ca Gr. M. Sturdza. Sistemul de guvernare adoptat de N. Crețulescu este mult mai practic, încredințând diversele lucrări comisiilor. Pentru a reuși, însă, trebuie să aibă o Cameră care să sprijine acest sistem de guvernare. Or, o Cameră, așa precum dorește el, generează mari dificultăți, la care nici măcar nu se gândește, căci "loviturile de stat, ca și loviturile de tron, nu reușesc decât oamenilor de elită și atunci când hazardul a favorizat oamenii de felul d-lui Crețulescu acesta n-a fost decât de scurtă durată și pentru a-i împinge puțin mai sus".¹¹⁷

Dominanta politicii lui Alexandru Ioan Cuza "a constatat în a se servi de «partide» contrare spre a le aduce în situația de a se ciocni și anihila reciproc", din care rezulta uzura, discreditația și imposibilitatea de a ajunge la guvern. Ion Ghica, unul din adversarii săi, a sesizat această abilitate politică, anume de a solicita și folosi la guvern oamenii politici cei mai proeminenți din toate grupările, în scopul de "a le paraliza voința și intențiile". Nereușita domnitorului în opera de colaborare cu grupările politice l-a determinat la "semnarea neîncrederii dintre ele". Politica de "basculă" între diversele grupări avea drept consecință temperarea tendințelor extremiste, atât ale conservatorilor retrograzi, cât și ale radicalilor liberali. Dacă anihila astfel de tendințe, totuși politica "basculei" se dovedea "nefastă pentru administrația publică".¹¹⁸

Ion Ghica făcuse propuneri în vederea reorganizării țării, publicate chiar în broșură, în 1861, sub titlul de *Reorganizarea României*. O comisie tocmai se ocupa cu această problemă, în momentul în care Ion Ghica găsea să formuleze unele sugestii, ca unul care avusese experiență. El alcătuisese chiar un proiect de organizare a comunei, cuprinzând 75 de pagini, cu 4 titluri și 323 articole.¹¹⁹ Într-o schiță a sa, Ion Ghica stigmatiza luxul exorbitant al celor avuți, risipa fără rost a rezultatelor muncii de către oamenii care nu aveau nici un contact cu ea, trăind parazitar pe seama altora.¹²⁰ Or, în lumea nouă în care pășiseră, românii trebuiau să aibă alte preocupări. În "Țăranul român" din 1862 el publică un articol, intitulat semnificativ *Misiunea românilor*. El preciza, în primul rând, că nu putea exista o națiune fără a avea o misiune de îndeplinit. O astfel de misiune depinde de mai multe considerente, fiind deosebit de complexă, atât politică cât și socială "totdeauna consecința caracterului și a geniului ginte

la care aparține, a naturii pământului ce ocupă, a poziției geografice în care se află și a secolului în care trăiește”. Toți acești factori enumerați trebuie analizați de către filosofi, oameni politici și de stat, spre a desprinde și a determina drepturile și datoriile națiunii. Încă din vechime, românii și-au împlinit datoriile ca popor: “Împlinirea datoriei a devenit la ei un instinct național și pot fi mândri că au produs totdeauna la timp bărbați care au știut să-i conducă”¹²¹. Prin faptele lor, prin consecvența cu care au știut să-și îplinească datoria, românii au atras atenția Europei asupra lor. Drept urmare, Europa le-a deschis calea spre viitor. Solidaritatea între popoare a crescut după aplicarea mai consecventă a dreptului ginților.¹²²

Ion Ghica insista asupra importanței factorului economic, în primul rând agriculturii, ca ramură principală, considerând deosebit de păgubitor de a constata cum comisiile agricole votate de Adunare, cu doi ani în urmă, nu și-au început încă activitatea. Cât privește așezarea geografică, el preciza că românii erau datori să strângă și mai mult legăturile cu lumea civilizată, îndeosebi prin marea arteră de circulație care era Dunărea. Din punct de vedere politic, românii se aflau înconjurați de trei mari imperii, care făceau misiunea lor și mai dificilă, dar plină de cutență, grandioasă. De aceea, românii trebuie să fie pregătiți în orice moment pentru a face față evenimentelor viitoare. Prin pregătire, Ion Ghica nu înțelegea acțiuni neliniștitoare pentru statele vecine, ci întreprinderea unei susținute activități practice, care să aducă prosperitate, într-un cadru legal, de securitate individuală, care să înlăture abuzurile și nedreptățile. Altminteri, bucuria adversarilor va spori, constatând că românii nu-și împlinesc ceea ce sunt datori ca națiune. Neînțelegerile interne, invectivele, vorbăria goală adâncesc și nu vindecă relele de care suferă țara. Astfel, după trei ani de la Unire, încă n-au fost puse “bazele unei organizațiuni serioase”.¹²³ Existau corupție, abuz, prevaricațiuni în administrație și justiție, se risipeau banii publici. Unii înclinau a crede că numai prin forța armelor românii puteau deveni puternici. Nimic mai fals și mai idealist, opina Ion Ghica, căci nu existau posibilități materiale pentru a avea nici arme, nici școli militare, în măsură să satisfacă o astfel de dorință. În România se vorbește mult de libertate, însă - remarca Ion Ghica - libertatea este un atribut al civilizației, al bunăstării și nu al sărăciei:

"Sărăcia nu naște libertate, ea naște suferință, desordine, tiranie și sclavie. Libertatea astfel după cum o înțeleg unii este anarhie. Ordinea după cum o înțeleg alții este absolutism. Și unii și alții duc drept la tiranie. Libertatea și ordinea unite și cumpătate dau acea stare salutară a popoarelor la care râvnim".¹²⁴

Pentru a fi mai explicit, Ion Ghica recurgea la exemplificări din natură. Sodiul și clorul, fiecare în parte, sunt deosebit de vătămătoare, dar combinate în anumite proporții dau sarea, atât de trebuincioasă omului. La fel, libertatea și ordinea, fără de care o societate nu poate fi viabilă dacă sunt combinate în anumite proporții. Așadar, este tot atâta nevoie de libertate, cât și de ordine, pentru ca "fiecare să se folosească de mijloacele combinate ale tuturor acelor care trăiesc într-aceleași condiții cu dânsul, pentru dobândirea unor lucruri pe care nu le pot dobândi fiecare în parte și de care se pot folosi mai mulți deodată, precum sunt biserica, școlile, stabilimentele de binefacere, drumurile ș.a. Are trebuință, în fine, de dreptate ca să se știe apărat de asupriri și să nu aibă teamă că produsul muncii lui poate deveni pradă altuia".¹²⁵

Nimic mai înțelept spus și mai ademenitor de înfăptuit decât cele expuse de Ion Ghica. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza era și el un om politic moderat, onest și dezinteresat personal a face avere în timpul domniei: "Era nelacom de bani - scria A. D. Xenopol - și cea mai bună dovadă despre aceasta este că, după cum spune Bolintineanu, el a fost unul din domnii ce au eșit din domnie, fără să fi făcut avere mare. El însă nici nu avea nevoi mari; nu iubia luxul; masa și traiul său erau cumpătate... Cuza era apoi foarte mândru și nu pleca ușor capul înaintea altuia/.../. Față de clasele țării, Cuza era un protivnic al boerilor, un partizan declarat al poporului de jos și un luptător aprig și neobosit pentru egalitatea socială și pentru răsturnarea privilegiilor, și, în această privire, omul cel mai potrivit pentru perioada de dezvoltare în care intra poporul românesc".¹²⁶

Racilele sociale constatate, încă, de Ion Ghica, la trei ani după Unire nu puteau fi atribuite, în primul rând, domnului și administrației sale. Trecerea de la vechiul regim al privilegiilor, la noul regim democratic, în condițiile în care fosta clasă boierească continua să dețină supremația politică în stat prin privilegiul electoral, deci politic, care se substituise celui social, cu mare dificultate va crea posibilitatea unor reforme. Ion

Ghica însuși fusese ministru și prim-ministru în primii ani de domnie ai lui Alexandru Ioan Cuza. El însuși ceruse și obținuse dizolvarea Adunării recalcitrante la reforme, căci era dominată de majoritatea conservatoare. Puterile ostile Unirii și democratizării reușiseră să așeze destule stavile, prin stipulațiile electorale restrictive ale Convenției de la Paris, procesului de înnoire al societății românești. Domnitorul se vede nevoit a elabora un statut dezvoltător al Convenției de la Paris, pentru a-și lărgi sfera de acțiune, în sensul reformelor, și de a recurge, ulterior, la lovitura de stat de la 2 mai 1864, pentru a înfăptui reforma agrară preconizată, căreia i se opunea tenace și constant o adunare totdeauna majoritar conservatoare.

Rezultă cu evidență că oamenii și lucrurile nu se puteau schimba la modul ideal propus de Ion Ghica și alții, desigur foarte bine intenționați, dar intransigenți în opiniile lor, când era vorba de timp pentru realizarea unor deziderate generale de propășire națională. Convins că moderatismul constituia cea mai bună cale de urmat, Ion Ghica, fără a se preocupa de necesitatea de a-și crea o largă bază socială și politică, rămânea la afirmarea unor principii sublime, de necontestat, dar dificil de aplicat dintr-o dată și toate laolaltă într-o societate care înainta totuși rapid, după secole de întârziere față de alte popoare, spre noul regim democratic. Fosta clasă conducătoare avea și după 1859 supremația politică în stat, dominând noile organisme politice. În astfel de condiții, critica exagerată nu era de mare folos.

Convins că are dreptate, Ion Ghica susținea necesitatea aplicării unei politici moderate, care să evite atât zguduirile sociale, dar și închistările în dogmele trecutului. Concepțiile și le expune într-un studiu amplu, referitor la situația Principatelor după Unire. Deși se scrisese mult pe această temă, el menționa că nu dorește să sporească pur și simplu numărul scrierilor cu încă una, ci de a împlini o lipsă resimțită, o lacună existentă în toate, premeditată sau nu, generată de manifestările ambițioase ale unui partid care dorește cu tot dinadinsul preponderența în viața publică. Acest partid dornic de schimbări se situează între cele două curente sau sisteme. Primul exagera atitudinea guvernului (conservatorii) din dorința de a nu-l vedea promotor de reforme, al doilea (radicalii) exaltă orgoliul național, firește din interes de grup, pentru a dobândi popularitate. Ion Ghica aprecia că nici unul din aceste partide (de fapt grupări politice)

nu preconiza o soluție eventuală pentru analiza propriei contribuții, spre a-și da seama în ce măsură merita să capete frânele puterii, fiecare considerându-se cel mai bun posibil. În scrierile menționate s-a vorbit cu desconsiderare de partidul ordinii și progresului (moderații liberali), care a protestat prin tăcerea sa contra detractorilor: "acest partid compus din oameni puțin dornici de a veni la putere pune ambiția sa în a vedea naționalitatea română dezvoltându-se la adăpostul instituțiilor înțelepte și echitabile pentru toată lumea".¹²⁷

Nemulțumit de propaganda prin presă și alte scrieri întreprinsă de celelalte grupări politice, Ion Ghica încearcă să suplinească lipsa unei propagande liberal-moderate, măcar pentru a-și ordona propriile gânduri și concepții. El constata cu vădită iritare că vechile grupări politice la fel ca partidul patrioților exaltați (radicalii) uzau de toate tertipurile pentru a respinge orice nu le convine, considerându-se vrednici numai de calități, fără a-și recunoaște vreun defect. Ion Ghica stigmatiza pe acei revoluționari de la 1848 care, mergând la Paris, se dedau plăcerilor vieții cotidiene, iar reveniți în țară își vindeau penița tuturor partidelor și domnitorilor. Ei se introduseseră în mișcarea revoluționară fie din interes personal, fie din patriotism și devotament, făcând din meritul lor un monopol în folosul reputației și nemuririi lor. Acestea erau însă puțin profitabile țării. Nimic bun nu se putea realiza pe calea utopiilor și misticismului. Forma de guvernământ nu trebuia copiată de nicăieri; la fel instituțiile sociale și politice ale țării. Cei care fac obiecțiuni sunt etichetați de retrograzi. Programul lor este imposibil de realizat, căci plutește în teorie, dominat de un limbaj mistic. În concepția moderatului liberal Ion Ghica, radicalii procedau la folosirea unui limbaj mistic din interes de grup, pentru a-și face popularitate, știind cât de greu era, altminteri, de a afirma pe înțelesul tuturor. El recunoștea că recurge la aprecieri care pot părea foarte aspre, dar preciza că trebuia avut în vedere că porneau din partea unui partid calomniat și persecutat de toate celelalte partide, partid care nu se teme și nu-și reproșează nimic, întrucât dorește ordinea și legalitatea.¹²⁸

Întemeiat pe convingeri de nestrămutat, Ion Ghica, un aprig adversar al liberalilor radicali, mai degrabă decât al conservatorilor, face elogiul grupării moderate, pe care o numește partid, atât de puțin interesat de glorie, dar dornic de a vedea dezvoltându-se viitorul fericit al patriei.

Ocupându-se de aceste probleme, el mărturisește că a acordat mai puțină atenție Principatelor Unite. Afirmă, apoi, că își cunoaște foarte bine țara, împrejurările politice, dificultățile, pentru a putea concepe în termenii cei mai adecvați influențarea dezvoltării viitoare. El preciza că nu voiește să flateze pe nimeni, străin sau compatriot. Nimic nu trebuia să oprească pe istoric a spune adevărul sau să descopere și să arate nedreptatea, căci procedând astfel se angajează în fața viitorului.¹²⁹

Om onest și integru din punct de vedere al caracterului său, Ion Ghica nu putea rămâne pasiv la puternica încleștare de forțe politice antrenate de procesul accelerat de democratizare a vieții publice. Din păcate, tăgăduia revoluționarilor de la 1848 bunele intenții în înfăptuirea noului regim politic, suspectându-i de interese egoiste, de dobândire de popularitate. Sobru și rațional, spirit limpede determinat de rigorile științei sale, Ion Ghica se dovedea totuși intransigent față de contemporanii săi, care, poate, nu aveau aceeași înălțime de vederi, dar erau animați de idealul de progres prin antrenarea unor largi categorii sociale la prefacerile profunde în care erau direct interesate. Or, tocmai sprijinul pe acestea nu era agreat de Ion Ghica. Pentru el, reformele democratice trebuiau aplicate de sus în jos, căci antrenarea mulțimii ignorante în opera de reforme ar avea consecințe defavorabile pentru înfăptuirea ei în deplină ordine și legalitate. În fapt, Ion Ghica se opunea unui proces radical de democratizare a vieții publice, fără a se opune însăși democratizării, pentru că a fost și a rămas un liberal moderat. Sub expresia unei nemulțumiri față de acțiunile și concepțiile tuturor se ascundea o tendință moderată de aplicare a reformelor, care să nu dăuneze interesului marii proprietăți rurale, al cărei fervent susținător era.

În septembrie 1862, în drum spre Londra, trecuse cu trenul prin Normandia, de la un capăt la altul. El se arăta foarte încântat de ceea ce vedea în Franța, unde-și petrecuse câțiva ani din tinerețe: "Fermecător și delicios ținut - scria el soției sale /.../. Este impresionant să vezi grija ce se poartă animalelor. Ai spune că vita reprezintă totul și că omul e o nimica toată. Întreaga Normandie e o vastă pășune. Pajiști irigate și pământuri drenate în toate direcțiile, în mijlocul cărora vezi tolăniți, molatic și maiestuos, boi superbi, vaci minunate, oi enorme. Dacă întâlnești pe ici, pe colo, câmpuri cultivate, e vorba de ovăz pentru dat la vite, într-un cu-

vânt, omul nu muncește pământul decât pentru a hrăni animalele. Dar vita, odată bine hrănită, bine îngrijită și bine crescută și bine îngrășată, ce crezi că face omul cu ea? O taie și o mănâncă, iar el se simte cu atât mai bine. Este cel mai bun sistem de cultură a pământului”.¹³⁰

Idealul de cultură pentru Ion Ghica era cel al marii proprietăți rurale capitaliste, cultură intensivă, pe care o voia introdusă și în patria sa. El manifesta un vădit interes pentru creșterea producției agricole, folosind semințe selecționate. Astfel, în 1861 publicase articole prin ziare că are de vânzare “grâu roșu de Banat”, desigur semințe selecționate, de bună calitate.¹³¹ El exagera totuși rolul marii proprietăți rurale în România premergătoare adoptării legii rurale din 1864, adică a existenței încă a domeniilor feudale și a țăranimii clăcașe. Din care motiv, se opune rezolvării problemei agrare prin exproprierea stăpânilor de domenii și împroprietărirea țăranilor. El concepe o soluție care să nu comporte exproprierea latifundiarilor, ci aranjamente de vânzare-cumpărare între ei și țăranii clăcași, care urmau să se emancipeze de servituțile feudale în decurs de cinci ani. O soluție care reflecta interesele marilor proprietari, urmărind în realitate transferul treptat de pământ, prin sistemul de vânzare-cumpărare către țăranime, adică eludarea principiului exproprierii. Astfel, în concurență cu alte proiecte, Ion Ghica elaborase un proiect de lege rurală, în trei secțiuni și cu 37 de articole.

În prima secție, referitoare la domeniile statului și ale mănăstirilor, cuprinzând 12 articole, la articolul 1 se prevede ca toți clăcașii de pe numitele moșii să aibă dreptul de cumpărare a maximum 10 pogoane din moșiile pe care locuiesc, numai pe timp de 10 ani de la promulgarea legii preconizate. Prețul pământului va fi în funcție de calitatea lui: 15 galbeni pogonul pentru prima calitate, 12 pentru calitatea a doua și 7 pentru a treia. În continuare, se stabilea procedura de vindere a pământului de către Ministerul Cultelor și Ministerul de Finanțe. În caz de ajungere la diferende, se vor numi arbitri. Ministerul va avea drept de ipotecă, cumpărătorul trebuind să achite zece procente anual din valoarea pământului pe timp de 15 ani, cu o dobândă de cinci procente pe an. Comuna va răspunde pentru plata tuturor acestor sume prevăzute către casele Ministerului Cultelor (moșiile mănăstirești) sau ale Ministerului Finanțelor (moșiile statului). Cumpărătorii, fără excepție, nu vor putea vinde pământul cum-

părat, decât după achitarea integrală a prețului.¹³²

Secția a doua din proiectul de lege rurală al lui Ion Ghica se referea la domeniile particulare. Astfel, în caz de necesitate, pentru "extinderea împrumutării clăcașilor, se va destina, din împrumutul făcut de stat, și se va întrebuința suma de un milion de galbeni pentru formarea unei bănci ipotecare". Încât "fiecare proprietar este liber a vinde sau a refuza vânzarea de pământ locuitorilor clăcași după moșia sa sau și după alte moșii particulare, mănăstirești sau ale statului" (articolul 13). În caz că nu vor ajunge la vreo înțelegere de vânzare-cumpărare, în termenii stabiliți și proprietarii și țărani clăcași "vor rămânea de tot liberi unii de alții și orice concesiune de pământ sau arenduire va fi de bună voie cu bună și liberă tocmeală fără nici o îndatorire din partea legii nici pentru o parte, nici pentru cealaltă" (articolul 14).¹³³

În caz de bună înțelegere între proprietar și clăcaș, la vânzare-cumpărare respectându-se liberul consimțământ, se vor prezenta la bancă cu contract în formă de luare în proprietate. Banca va achita jumătate din prețul stipulat în contract, având dreptul de ipotecă generală asupra pământului cumpărat, pentru cealaltă jumătate din preț emitând obligații ipotecare negociabile. Banca se va substitui proprietarului în vederea achitării întregii sume. După expirarea termenului de cinci ani pentru încheierea de contracte de vânzare-cumpărare (împrumutarea țărănilor) aceștia vor fi liberi de orice obligații către proprietari și invers. Loturile vândute vor fi stabilite separat pe moșii, pe cât posibil la marginea lor.¹³⁴

O a treia secție se ocupa de "libertatea și formarea comunei". Astfel, după expirarea termenului de cinci ani, pe toate categoriile de moșii, locuitorii rămași vor primi câte două pogoane de familie, care vor forma raza comunei, vatra și izlazul. Acestea se vor stabili de proprietari în înțelegere cu locuitorii, cu o despăgubire generală de cinci galbeni pentru fiecare pogon, în aceleași condiții. Se va ține seama de necesitățile de salubritate, apă etc. În caz de nevoie, se vor comasa unele cătune răzlețe. Din cele două pogoane în raza satului, se vor acorda 400 stânjeni pătrați pentru casă și grădină. Pământul nu se va vinde fără aprobarea Consiliului comunal. În caz de renunțare la moștenire, comuna era obligată să cumpere locul cu drepturile pe care le incumbă.¹³⁵

La proiectul de lege rurală al guvernului M. Kogălniceanu, Ion Ghica

face un amendament privind liberarea proprietății și locuitorilor clăcași: "Pământul ce se dă clăcașilor pentru doi și patru boi 3 pogoane 5 prăjini și 6 pogoane 10 prăjini dincoaci de Milcov, ear dincolo de Milcov 1 1/2 fălci și 3 fălci, să se lase acelor ce se folosea de dânsul în toamna anului 1863 pe or cât timp vor voi și până la încetarea lor din viață, plătind proprietarului câte 18 lei pe an de fiecare pogon fără însă ca acei locuitori să-l poată închiria sau întrebuința numai pentru hrana vitelor sale".¹³⁶

Un astfel de proiect de lege rurală, care în fond, eluda principiul expropriării, avantaja în mod evident marea proprietate. În același timp, preconiza o emancipare a țăranilor clăcași, care puteau deveni proprietari prin cumpărare de pământ. Un proiect hibrid, încercând un compromis între proiectele extreme ale radicalilor și conservatorilor. Pentru a susține astfel de proiect era necesară o puternică grupare politică. Or, Ion Ghica nu dispunea, adepții săi fiind puțini la număr și lipsiți de influență. În pofida unei coaliții cu conservatorii, încheată în 1863, menită a face opoziție domnului, până la înlăturarea de pe tron, liberalii, atât radicali cât și moderați, sesizând că proiectul de lege rurală al guvernului liberal moderat are șanse de reușită, se raliază, căci era cel mai apropiat de dezideratele lor: "Conservatorii considerau proiectul guvernamental drept spolierea «cea mai pură» și priveau cu iritare sprijinirea guvernului de către liberalii radicali și de către I. Ghica, membri ai coaliției din 1863".¹³⁷

De data aceasta, în probleme cu caracter social-economic, membrii coaliției se deosebeau radical, fiind pe poziții diametral opuse. Conservatorii considerau proiectul guvernamental o reală spoliere a proprietarilor latifundiați. Chiar un conservator moderat, ca Dimitrie Ghica, întâmpină cu ostilitate proiectul de lege rurală al guvernului M. Kogălniceanu, publicat la 10 aprilie 1864. Astfel, afirma despre proiect că "s-a aruncat ca un tăciune de incendiu spre a pune foc în toate patru unghiuri ale țării".¹³⁸ Punându-se problema aducerii unui prinț străin, cu condiția înfăptuirii unei împrumutări mai ample a țăranilor, Dimitrie Ghica, la fel ca alți conservatori, a obiectat că era prea ridicat prețul ce trebuia plătit, adică o concesiune excesivă față de realizarea dezideratului înscăunării unui principe străin. El va continua să argumenteze că principiul emancipării și împrumutării țăranilor ar fi de natură socialistă, lezând grav principiul proprietății. Înseși propunerile liberalilor de lărgire a bazei

electorale le considera inspirate din doctrinele socialiste ale vremii.¹³⁹ După moartea lui Barbu Catargiu, venise la conducerea grupării conservatoare Apostol Arsaki. În neputință de a asigura șefia, el o oferă lui Lascăr Catargiu, apoi lui Dimitrie Ghica, care a și fost ales în 1862. Întrunind, însă, tendințe divergente, gruparea apare fără coeziune în momentul loviturii de stat din 1864. Un membru marcant al grupării, generalul I. Em. Florescu, va trece de partea domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Fruntașii conservatori încep să aspire la tron, fiind convinși că Marile Puteri nu vor accepta un domn străin. Lascăr Catargiu raliază însă pe fruntașii conservatori în jurul său, în scopul detronării lui Alexandru Ioan Cuza.¹⁴⁰

Gruparea politică liberal-moderată va acționa și ea, deopotrivă cu cele ale radicalilor și conservatorilor, pentru înlăturarea lui Alexandru Ioan Cuza. Ion Ghica se deosebea de radicali "printr-o serie de idei economico-politice prin care devenea exponentul moșierimii liberale"¹⁴¹. El se deosebise fundamental de radicali prin proiectul de lege rurală, care reflecta pregnant concepția sa economică și socială cu privire la rolul marii proprietăți în evoluția României moderne. Desigur, marea proprietate permitea mai mult decât cea mică cultura intensivă. Dar, în condițiile unei tehnici agricole atât de înapoiate, o cultură intensivă era foarte anevoioasă, aproape imposibilă. Încât, soluția ce se impunea cu necesitate la 1864 era exproprierea unei părți din latifundii pentru împroprietărirea țăranilor eliberați de servituțile feudale. O altă soluție nu exista și nu va exista încă nici după primul război mondial, când a devenit necesară o nouă reformă agrară. Chiar după adoptarea legii rurale din 1864, în anul următor, s-a pus problema legii tocmelilor agricole, o lege în afara dreptului comun, vâci va obliga pe țărani să îndeplinească în mod silit sarcinile față de proprietarii de moșii, care nu dispuneau de capitaluri și nici de tehnică agricolă pentru cultivarea intensivă a pământului. Astfel că, pentru multă vreme se va recurge la forța de muncă și la atelajul rudimentar al țăranului dijmaș. Or, legea tocmelilor agricole, inițiată în ultimul an de domnie al lui Cuza Vodă, va fi adoptată în Parlament chiar sub guvernarea provizorie a lui Ion Ghica, de după detronarea domnitorului Unirii, la 11 februarie 1866.

Raliindu-se proiectului de lege rurală guvernamental în 1864, Ion

Ghica nu o făcuse din convingere că era bun, ci mai bun decât al conservatorilor, cu care nu putea fi de acord, căci concepțiile sale, chiar moderate, au fost și au rămas democrat-liberale. Astfel că, el este unul dintre cei cinci membri ai comisiei speciale a Adunării legiuitoare, alături de V. Boerescu, L. Catargiu, D. Comea și I. C. Brătianu, care adoptase în unanimitate principiul împrumutării, dar criticase totuși prevederi de seamă din proiectul de lege rurală al guvernului M. Kogălniceanu. Dacă admitea împrumutarea, Comisia nu era de acord cu modalitatea de despăgubire, pe care, potrivit prevederii din proiectul guvernamental, n-o considera "nici justă, nici reală", fiind "o simplă iluziune". Nu numai I. C. Brătianu venise în divergență de opinii cu membrii Comisiei, dar și Ion Ghica, rezervându-și dreptul de a propune "o măsură de tranziție sub formă de amendament". Ion Ghica n-a făcut totuși o propunere concretă. La deschiderea ședinței Adunării din 2/14 mai 1864, între cei 53 de deputați absenți se afla și Ion Ghica, precum și Al. G. Golescu și Anastasie Panu.

În lipsa unui organ de presă propriu, cum aveau celelalte grupări politice, Ion Ghica nu făcuse publicitate nici proiectului său de lege rurală, nici amendamentului la proiectul guvernamental, rămânând doar ca mărturie, în arhivele personale, ale concepției care a determinat o întreagă conduită politică a celui mai proeminent reprezentant al moșierimii liberale de după Unire, până la războiul de independență. El încercase să întemeieze un ziar, angajând chiar, prin alcătuirea unei liste, colaboratori care împărtășeau aceleași concepții precum: Dimitrie Berindei, Radu Ionescu, Pantazi Ghica, Gheorghe Cretzianu, Al. Odobescu, Gr. M. Alexandrescu. Se făcuse chiar și o listă de subscripție "pentru un jurnal politic, literar și științific pentru propagarea adevăratelor idei liberale și sănătoase fără a se face organul vreunei ambiții sau vreunei partide politice exclusive".¹⁴³

Un astfel de organ de presă presupunea existența unei puternice și influente grupări politice care să-l susțină. Or, Ion Ghica nu dispunea de o astfel de grupare. Din 1863, se alătură cu mica sa grupare liberal-moderată "monstruoasei coaliții", în scopul detronării lui Alexandru Ioan Cuza. În lipsă de ziar propriu, Ion Ghica începe să publice în "Românul" articole, precum cel din iunie 1863, intitulat *Reflecțiuni politice*, în care

blama "guvernarea absolută", ce ar contraveni regimului politic constituțional, nesocotind - potrivit opiniei sale - parlamentul și libertatea presei menite a constitui "o garanție pentru putere în contra erorilor și o pavăză pentru drepturile și viitorul țării".¹⁴⁴

În aceeași manieră, Ion Ghica va continua să acționeze, încă mai intens după lovitura de stat de la 2 mai 1864, în vederea detronării lui Alexandru Ioan Cuza. În mod subiectiv, el aprecia că la 2 mai 1864 domnul se eliberase de controlul Adunării, sub scutul rezolvării problemei agrare și cu convingerea că nimeni din afară nu va întreprinde o acțiune potrivnică, din cauza nepăsării, iar din interior, de teamă. Astfel că, actul de la 2 mai 1864, soldat cu dizolvarea Adunării, era considerat de Ion Ghica "o nenorocită inspirațiune", având ca urmare promulgarea *Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris*, deci o lovitură de stat. Reacțiile au determinat pe domn să întreprindă o călătorie la Constantinopol și să aducă modificări *Statutului* său. Marile Puteri, aflate în permanente divergențe între ele, n-au reușit să se opună actului de la 2 mai 1864. Ion Ghica aprecia, desigur iritat și nemulțumit, că *Statutul* transforma regimul constituțional "într-un regim quasi-personal, care nu putea fi tolerat de națiune".¹⁴⁵

Într-un studiu, aflat în manuscris, intitulat *La Convention de Paris*, Ion Ghica, manifestând ostilitate față de dubla alegere, critica, în mod exagerat, actele primului domn al Unirii. El considera că Alexandru Ioan Cuza se aliase cu demagogia, determinând mii de țărani să vină până la barierele capitalei, țărani care au fost liniștiți numai prin promisiunea că li se va da pământ. Tot în chip demagogic - presupunea Ion Ghica - domnitorul a atacat Convenția de la Paris, care nu era agreată de prietenii și rudele sale, în scopul de a se debarasa de ea, avansând ideea votului universal și problema rurală "această sabie a lui Damocles cum era numită pe care o ținea de patru ani suspendată deasupra capetelor proprietarilor". Atunci când s-a considerat asigurat de aprobarea Puterilor garante și de concursul popular, Alexandru Ioan Cuza a trimis pe primul său ministru la Cameră însoțit de trupe, pentru a comunica înlocuirea Convenției printr-un act emanat din proprie inițiativă: "Libertatea și egalitatea erau aruncate la picioare - scria Ion Ghica -, dar avantajele acordate clasei truzitorilor, de departe cea mai numeroasă în România, nu puteau decât să

producă o veritabilă satisfacție. Orice țaran devenea proprietarul de la 3 până la 5 hectare de pământ, tot românul devenea alegător și eligibil; Camera putea deci să fie îndepărtată fără urmări grave, prin baionete, spre marea satisfacție a mulțimii”.¹⁴⁶

Un democrat și un fost revoluționar privea cu consternare, de pe pozițiile marii proprietăți, lărgirea bazei electorale, prin adoptarea unui *Statut dezvoltător al Convenției de la Paris*, Convenție care stipulase atâtea restricții electorale, făcând imposibilă alegerea unei Adunări favorabile reformelor, căci se opunea constant majoritatea conservatoare, totdeauna victorioasă în alegeri. Ion Ghica sublinia că acest act al lui Cuza Vodă a fost condamnat de întreaga Europă ca unul dintre cele mai ultra demagogice conceput vreodată de un partid politic, aprobat însă, ulterior, de către suveranii celor 7 Mari Puteri și inclus într-un protocol.

Referindu-se la consecințele actului de la 2 mai 1864, Ion Ghica menționa că Alexandru Ioan Cuza culegea roadele loviturii, în primul rând o Cameră docilă, atât de convenabilă lui și prietenilor lui: “Dacă ar fi avut sentimentul dreptății și dacă ar fi putut să îndepărteze de lângă el corupția, prevaricațiunea și cinismul, el ar fi putut să înceapă o eră de prosperitate pentru țara și pentru grandoarea lui; boierii ca și liberalii au fost reduși la tăcere, unii, decăzuți din drepturile și privilegiile lor, neavând nici o forță, alții, fiind depășiți de domn prin liberalism”. Noii parlamentari aleși pe liste alcătuite de domn nu puteau nutri decât aprobare și admirație pentru toate actele sale și ale guvernului. Ion Ghica, pe nedrept, consideră că, prin lovitura de stat, Alexandru Ioan Cuza a urmărit un interes personal și nu o idee politică. El se referă, apoi, cu amănunte, la unele acte ale administrației de stat, care au nemulțumit diversele grupări politice.¹⁴⁷

Nemulțumit era și Ion Ghica și nu numai de presupusa încălcare a Convenției de la Paris, pe care în mod nejustificat o condamnă, dar și de legea rurală adoptată în 1864. Scriind abia după un an, în 1865, în faimoasele sale *Convorbiri economice, despre Proprietate*, Ion Ghica revenea asupra problemei agrare, considerând că soluționarea cea mai echitabilă consta în acordarea de pământ din moșiile statului și ale bisericilor și nu de “a se lua pământ de la proprietari fără voea lor”, deci “fără a obliga pe nimeni să facă ceea ce nu voia și nu putea să facă”. El repetă condiții-

le în care ar fi urmat să se facă împrăștierea din moșiile statului, cuprinse în proiectul de lege rurală, rămas în manuscris, evidențiindu-i astfel paternitatea.¹⁴⁸

Deceționat de felul cum fusese rezolvată problema agrară prin lovitura de stat de la 2 mai 1864, Ion Ghica scria lui Ion Bălăceanu despre hotărârea sa de a se retrage din viața politică. El mărturisea că, până atunci, avusese prostia să se creadă obligat și responsabil pentru tot ceea ce se referea la țara lui: "Eu număr printre strămoșii mei Ghiculești, Văcărești, Dudești și Câmpineni morți și exilați pentru a avea și a păstra o țară, ei și-au făcut datoria lor, eu cred că mi-am făcut-o pe a mea. Actualmente, că acest popor se crede major și crede că poate declara că nu mai are nevoie de tutela mea, știindu-l puternic, intru în viața mea de egoism unde nu văd altceva decât grâu, porumb, păduri și alte avantaje ce-mi revin prin împărțire mie, fie prin munca alor mei, fie prin munca mea proprie". Astfel că, va mânca, cu conștiința curată, grâul pe care-l va produce și va tăia arbori din pădurile sale. Ion Ghica avea să constate cum 700 de țărani de pe moșiile sale vor deveni liberi: "le doresc fericire și prosperitate și țării de asemenea. Noblețea obligă, se zicea odinioară. Începând de la 14 mai 1864, nu mai sunt nobil, nu mai sunt obligat. Deci sunt liber și trăiască libertatea". Ion Ghica mărturisea că se supusese actului de la 14 mai 1864, dar cu amărăciune și regret, retrăgându-se, dezamăgit, în viața particulară, la moșia sa, căci, menționa el, proprietățile pe care le posedă au fost cumpărate de trei generații de Văcărești și de patru generații de Ghiculești, iar altele de socrul său.¹⁴⁹

Evident, Ion Ghica nu era mulțumit de exproprierea prin lege a marilor domenii, în general, și ale lui, în mod special. Adept al desființării servituții feudale, el se opusese ideii de expropriere silită, voind o despăgubire nu "cu 41% și 26% din valoarea reală", ci una dreaptă, echivalând cu prețul întreg al pământului, adică, de fapt, cumpărarea. Astfel că, potrivit legii din 1864, a primit mai puțin: "Numărasem *patru sute douăzeci și opt* de galbeni inginerului care binevoise a măsura și delimita foștilor mei clăcași *șase mii pogoane* de pământ din moșia mea, pământ bun, pământ ales, fără mărăcini, fără prund și fără contestațiune, cedez în virtutea legii sau a ordonanței de la 14 august 1864 pe preț de *șapte sute douăzeci de mii lei*, platnici în termen de *cincisprezece ani*".¹⁵⁰ Or, în confor-

mitate cu proiectul său de lege rurală, pământul de calitate întâia, cumpărat cu 15 galbeni pogonul, s-ar fi ridicat la suma de 90.000 de galbeni. El acceptase totuși exproprierea prin legea rurală din 1864, de teama ridicării țăranilor: "Am fost totdeauna pentru împrăștierea țăranului clăcaș, pentru că aceasta fiind o chestiune care interesa marea parte a românilor, peste 400000 de familii plugari, oameni puțin luminați, putea să facă să periclitizeze libertățile noastre; pentru că putea să aducă o perturbațiune mare".¹⁵¹

Aversiunea lui Ion Ghica împotriva înfăptuitorului reformelor de după actul de la 2 mai 1864 este în creștere. Domnitorul nu renunță însă la serviciile sale. Astfel, prin decret domnesc era înființată, la 24 noiembrie/6 decembrie 1864, Casa de Depuneri și Consemnațiuni, având ca director pe Enric Winterhalder, iar ca președinte al Comisiei de priveghere pe Ion Ghica.¹⁵²

Într-o scrisoare adresată lui Ion Bălăceanu, la 7 ianuarie 1865, Ion Ghica îl anunța că i se făcuse "onoarea" de a fi numit în Comisia de supraveghere a Casei de Depuneri și Consemnațiuni. El considera acest post "un loc onorific în societatea bună". Întru totul nemulțumit de situația sa, precum și de cea din capitală, el scria: "aici s-a așternut o manta de tristețe asupra întregului oraș. N-am întâlnit nici o figură surâzătoare, o preocupare generală. Țăranii înșiși suspină, după ce! aceasta este problema. Eu cred că ei sunt cu abilitate atâțați".¹⁵³

Suprimarea ziarului "Românul" determina pe radicali la acțiuni conspirative. De îndată iau contact cu moderații liberali și conservatorii. După discuții între fruntașii celor trei grupări, se ajunge la o înțelegere sau legământ în vederea detronării lui Alexandru Ioan Cuza prin atragerea armatei. Astfel, în luna iunie 1865, acordul secret era semnat de: Grigore Bibescu-Brâncoveanu, C.N. Brăiloiu, Dimitrie Ghica, G. Știrbei, I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, Anastasie Panu și Ion Ghica. Dintre toți, numai Ion Ghica era un liberal moderat, ceilalți fiind conservatori și liberali radicali. Ei se angajau ca, în caz de vacanță a tronului, să susțină alegerea unui principe străin din familiile domnitoare ale Occidentului. În virtutea acestui legământ, grupările politice acționau prin toate mijloacele și cu toate forțele în vederea erodării puterii, apoi a detronării domnitorului Unirii. Conservatorii se aflau totuși divizați în privința detronării lui Cu-

za Vodă. Unii, în frunte cu L. Catargiu, Dim. Ghica și Gr. Sturdza, se situau categoric împotriva domnitorului, alții, precum generalul I. Em. Florescu, se aflau de partea lui.¹⁵⁴

După reprimarea mișcării din 3/15 august 1865, se constituie o societate secretă, din care făcea parte și Ion Ghica, alături de liberali radicali și conservatori. Comitetul de conducere era alcătuit din: L. Catargiu, Dimitrie Ghica, C. A. Rosetti, Ion Ghica, D. A. Sturdza, N. Blaremburg, P. Mavrogheni, Gh. Ghica și Ion Cantacuzino¹⁵⁵ Faptul este descris de însuși Ion Ghica. Comitetul avea sarcina organizării unei revoluții sau insurecții contra domnului. Se preconiza distribuirea de arme conjuraților spre a antrena poporul la palat. Ion Ghica, totdeauna temător față de apelul la mase, observa că inițiatorii insurecției nu calculau primejdiile ce decurgeau din ridicarea poporului. Desigur, inițiativa aparținea radicalilor liberali, singurii din "coaliția monstruoasă" care se puteau adresa, cu audiență, maselor populare. Ion Ghica opina că dacă o astfel de insurecție reușea, remediul ar fi mai rău decât situația gravă în care aprecia că se afla țara, căci nimeni nu putea domina furia și excesele populare.¹⁵⁶

Într-o scrisoare adresată moderatului liberal moldovean D. A. Sturdza, Ion Ghica menționa atmosfera care domnea ca urmare a situației grave create de către Cuza Vodă, în urma evenimentelor din august 1865. Un pamflet la adresa domnului circula în București "scris de o manieră să facă un foarte mare efect și să submineze temeliile autorității domnitorului Cuza încă și mai profund".¹⁵⁷ După o zi numai, scria lui D.A. Sturdza că M. C. Epureanu rupsese negocierile cu palatul, de o manieră categorică, încât - zice-se - trebuie să-și trimită demisia ca deputat. În consecință, Costache Negri a plecat la Constantinopol.¹⁵⁸

Evenimentele evoluau precipitat spre detronarea domnitorului. Ion Ghica scria cum membrii Comitetului de organizare s-au decis să expună situația câtorva comandanți militari, demonstrându-le că insurecția era gata să izbucnească. Ea trebuia să fie victorioasă, căci, în caz de eșec, va continua un despotism corupt, care va deveni și mai îndrăzneț și mai insolent în acțiunile sale. Apelul la armată se făcea, în mod evident, pentru a evita pe cel la mulțime, ale cărei excese, aprecia Ion Ghica, ar atrage intervenția străină. Ofițerii superiori au înțeles și au aderat la acțiune. Două regimente din garnizoana București, comandate de ofițeri influenți,

trebuiau să se închidă în cazarma din Dealul Spirii, cerând abdicarea domnului. S-a decis însă ca un număr de ofițeri să însoțească persoanele desemnate a merge la palat pentru a ridica pe Alexandru Ioan Cuza.¹⁵⁹

În locul unei insurecții, a fost preferată, pentru detronare, lovitura de stat. La 11 februarie 1866, la orele 4 dimineața, întreaga armată, cu excepția unui regiment de infanterie și două escadroane de cavalerie, care nu fuseseră prevenite, a ieșit din cazărmi, orânduindu-se în piața teatrului, în apropierea palatului, în timp ce o trăsură escortată de o sută de conjurați conducea pe domn într-o casă din piața Sf. Gheorghe și, o oră după aceea, la palatul său din Cotroceni. El abdicase, în favoarea unui principe străin, în conformitate cu votul Adunării ad-hoc din 1857, cerând să părăsească țara spre a se duce în străinătate.¹⁶⁰

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în momentul detronării sale, îndeplinise deja marea operă de reforme: "Înălțat pe tron prin o aiurare momentană, acei ce o făcură își veniră curând în fire - scria A. D. Xenopol -, și începură a unelti a lui răsturnare, pe când el nici nu se așezase bine în scaunul țărilor surori. Așa am văzut întâi cum se zvonește vorba de un complot, apoi despre un altul. Mai târziu se îndrumează o lucrare prin camere, pentru a-i proclama căderea, acțiune ce trebuie să amortească, față de recunoașterea alegerei lui de puterile europene".¹⁶¹

Ion Ghica, încă de la prima sa guvernare, în Moldova, iritase pe domn, când aderasa la propunerea lui M. Kogăniceanu referitoare la problema principelui străin adoptată de Adunările ad-hoc. Problema este reluată în Adunare la 1863, rănind orgoliul domnitorului care mai avea încă de îndeplinit reforme importante, precum cea electorală și cea rurală. Pentru a le înfăptui, recurge la lovitura de stat de la 2 mai 1864. Candidat la tronul Țării Românești, în ianuarie 1859, Ion Ghica renunțase în favoarea afirmării principiului Unirii Principatelor, deși, în sinea lui, nu agreea, personal, pe Alexandru Ioan Cuza. Referindu-se la neacceptarea Unirii prin Convenția de la Paris, Ion Ghica scria că marele act s-a împlinit ulterior, prin eforturile românilor. Din păcate - scria el - "câțiva intriganți au reușit să îndepărteze doi sau trei candidați care trebuiau să răspundă cel mai bine la așteptările țării, sub pretextul că nu ar fi îndeplinit condițiile de cens prescrise de convenție. Prin aceasta, ei au sperat să creeze, lor înșiși, șansele la o poziție căreia nici trecutul, nici capacitatea

nu le dădea dreptul".¹⁶²

Vădit nemulțumit că fusese determinat să cedeze, dar nu în favoarea lui Alexandru Ioan Cuza, ci pentru a triumfa principiul unirii prin alegerea sa, Ion Ghica aprecia această alegere o surpriză pentru toată lumea, una din loviturile hazardului. Potrivit opiniei sale, Alexandru Ioan Cuza era omul care îndrăznise cel mai puțin să ajungă la demintatea încredințată. Cu numai 24 ore înainte de alegerea sa, Adunarea moldoveană convenise să aleagă pe oricare altul în afara fostului domn Mihail Sturdza și a fiului său Grigore Sturdza. Și astfel, a fost ales domn al Moldovei Alexandru Ioan Cuza, la 5 ianuarie 1859. După 19 zile, Adunarea electivă a Țării Românești îl alegea domn din necesitatea devenită stringentă a Unirii Principatelor.¹⁶³

Ales sau nu printr-o întâmplare, Alexandru Ioan Cuza s-a dovedit, în pofida unor defecte personale, a fi fost la înălțimea speranțelor puse în el de către poporul român, dornic de adânci prefaceri economice, sociale, politice și culturale: "În perspectiva istorică, slăbiciunile sale, omenești, se estompează - scria Constantin C. Giurescu -; rămâne opera sa, de mari proporții, una din cele mai mari din întreaga istorie a poporului român. Domnul Unirii, al secularizării averilor mănăstirești, al dreptului lărgit la vot, al desființării clăcii și al împrumutării țăranilor, a fost reprezentativ pentru aspirațiile societății noastre, pentru ceea ce a dorit și a realizat poporul român în vremea sa".¹⁶⁴

Om politic cu concepții liberal moderate, la fel ca Alexandru Ioan Cuza, Ion Ghica, fostul revoluționar de la 1848, cu o îndelungată, intensă și rodnică activitate politică și diplomatică în slujba cauzei naționale, identificată în năzuința fierbinte a unirii tuturor românilor, n-a reușit să se alăture cu toate capacitățile sale la marea operă de reforme de după Unire. Sub povara unei acute conștiințe a apartenenței sale la marile familii aristocrate românești, la fel ca și alți contemporani ai săi, în pofida unor concepții democratice, a preferat să-și limiteze activitatea politică, căci nu voia aplicarea unor reforme radicale, favorabile micii proprietăți, ci unele moderate, de natură a nu prejudicia interesele marii proprietăți.

Note

1 Ion Ghica, *Scrieri*, vol. I, p. 19-20; 2 *Ibidem*, pp. 21, 22; 3 *Ibidem*, pp. 22-23; 4 *Ibidem*, pp. 25-26; 5 *Ibidem*, p. 26; 6 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 158-159: Către Alexandru Dim. Ghica, 1856; 7 G. Fotino, *op. cit.*, vol. IV, p. 156: Paris, 18 Juillet 1856; 8 *Ibidem*, p. 165: Paris, 16 août 1856; 9 *Documente privind Unirea Principatelor (D. U. P.)*, vol. VII. *Corespondență diplomatică engleză (1856-1859)*, București, 1984, p. 38: București, 19 august 1856; 10 Al. Cretzianu, *op. cit.*, vol. II, p. 165: Al. G. Golescu-N. Golescu, Constantinople, le 18 septembre 1856; 11 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Samos, 6 ianuarie 1857, S 44 (4)/DCXII; 12 *Ibidem*, *Manuscrisul românesc 5040*, f. 146-147; 13 *Ibidem*, f. 147-149; 14 *Ibidem*, f. 149-150; 15 *Ibidem*, f. 151; 16 *Ibidem*, f. 152-153; 17 *Ibidem*, f. 155; 18 *Ibidem*, f. 156; 19 *Ibidem*; 20 *Ibidem*, f. 159-160; 21 *Ibidem*, f. 161; 22 *Ibidem*, f. 162; 23 *Ibidem*, f. 163; 24 *Ibidem*, f. 164; 25 *Ibidem*, f. 165; 26 *Ibidem*, f. 166; 27 *Ibidem*, f. 167-169; 28 *Ibidem*, f. 177-179; 29 *Ibidem*, f. 190-194: Lettre à lord de Redcliffe; 30 N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*, pp. 159-161; 31 *Ibidem*, p. 163; 32 *Ibidem*, pp. 163-166; 33 *Ibidem*, pp. 167-171; 34 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa I, ms. 2, f. 1-5 (original în limba franceză); 35 *Ibidem*, f. 6-21; 36 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Constantinople, le 12 mars 1857. S 39/DCXIV; 37 D.U.P., vol. I, pp. 418-420; vezi și B.A.R. Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa IV, Acte particulare: București, 23 iunie 1857; 38 B.N.R., Msse, *Fond Brătianu*, P. XXI, dosar 26. Samos, 3/18 iunie 1857; 39 C. A. Rosetti, *Corespondență...*, pp. 274-276; 40 *Ibidem*, p. 277; 41 D.U.P., vol. VII, p. 616: București, 13/25 septembrie 1857; 42 B.A.R., Msse, *Corespondență*, S 45 (2-3)/DCXII; 43 *Ibidem*; 44 D.U.P., vol. VII, p. 735: București, 30 ianuarie 1858; 45 *Ibidem*, p. 736; 46 *Ibidem*, pp. 736-737; 47 *Ibidem*, p. 737; 48 *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. IX, București, 1901, p. 48: București, 11 mai 1858; 49 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. I, p. 1-2; 50 *Ibidem*, p. 1; 51 *Ibidem*, p. 2; 52 *Ibidem*, pp. 2-3; 53 Virgil Ionescu, *Gândirea lui Ion Ghica cu privire la dezvoltarea economiei naționale*, în "Probleme economice", an. XIX, august 1966, nr. 8, p. 100; 54 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. I, p. 3; 55 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Samos, 26 ianuarie 1858 S. 43(5)/DCXII; 56 G. Zane, *B. Bălcescu...*, p. 312; 57 *Românii la 1859...*, vol. II, p. 328: Louis Thouvenel, *Trei ani din problema Orientului*; 58 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Constantinople, le 10 août 1858, S 22 (9)/LXV; 59 D.M.L., vol. II, pp. 102-103 (Amintiri despre Unirea Principatelor); 60 D.U.P., vol. VII, pp. 801-802: București, 11/23 noiembrie 1858; 61 *Ibidem*, p. 794: H. Bulwer-lord Malmesbury, Constantinopol, 17 noiembrie 1858; 62 *Acte și documente...* vol. VII, București, 1892, p. 845; 63 D.U.P., vol. VII, pp. 804-805: București, 12/14 noiembrie 1858; 64 B.A.R., Msse, *Corespondență*, București, 23 decembrie 1858/ 4 ianuarie 1859 S 22 (10)/LXV; 65 *Ibidem*; 66 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, pp. 346-353; Idem, *Pledoriul domnului Ion Ghica, printzulu de Samos. Trimis la judecătoria districtului Dâmbovitza pentru constatarea drepturilor sale politice*, 1859, decembrie 24, București, 1859, 14 p.; D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 192-193; 67 *Acte și documente...*, vol. IX, pp. 257-258; 68 *Românii la 1859...*, vol. II, p. 399; 69 D.U.P., vol. III, p. 493: București, 5 februarie 1859; 70 Ion Ghica, *Opere...*, vol. III, București, 1973, p. 329; 71 *Ibidem*, pp. 329-330: Traducere: pe cei curajoși norocul îi ajută; 72 B.A.R., *Manuscrisul românesc 514*, f. 266: București, 6 februarie 1859; 73 Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966, pp. 86-87; 74 B.A.R. Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa IV. Acte particulare, ms. 25; 75 D.U.P., vol. VII, p. 964: R. G. Colquhoun - Lord Malmesbury, București, 17 martie 1859; 76 Ion Ghica, *Opere...*, vol. IV, p. 137; 77 *Ibidem*; 78 *Ibidem*; 79 *Ibidem* pp. 138-139; 80 *Ibidem*, pp. 140-141; 81 D.U.P., vol. VII, p. 1021: Iași, 22 august/ 3 septembrie 1859; 82 Ion Ghica, *Opere...* vol. IV, p. 141; 83 Dimitrie Bolintineanu, *Viața lui Cuza Vodă. Memoriu istoric*, București, 1873, p. 48; cf. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIII, p. 38; 84 Ion Ghica, *Opere...*, vol. IV, p. 141; 85 *Ibidem*, p. 142; 86 *Ibidem*, pp. 142-143; 87 A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIII, p. 67; 88 B.A.R., *Manuscrisul românesc 4899*, f. 11: Târgoviște, 16 iunie 1859; 89 A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIII, p. 71; 90 *Ibidem*, pp. 72-77; 91 B.A.R., Msse, *Corespondență*, București, 9/21 decembrie 1859. S 58(3)/CCCXLIV; 92 D.M.L., vol. I, pp. 148-149: Raport către domnitor, 17 decembrie 1859; 93 A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIII, pp. 64-66; 94 *Ibidem*, pp. 78-79; 95 *Le Prince Démétrius Ghika (Courte biographie)*, Genève, (f.a.), pp. 487-488; 96 "Monitorul oficial al Țării Românești", 27 martie 1859, nr. 32. pp. 127-128; 97 Vezi: A. Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență*, București, 1979, pp. 84-86; 98 B.N.R., Msse, *Fond*

Brătianu, P. XXI, dosar 24; 99 *Ibidem*; 100 A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIII, pp. 101-102; 101 A. Stan, *Grupări...*, p. 86; 102 A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIII, p. 106; 103 B.N.R., Msse, *Fond Brătianu, P. XXI*, dosar 24; 104 *Ibidem*. București, 11 iunie 1861; 105 *Ibidem*; 106 *Ibidem*, București, 24 iunie 1861; 107 B.A.R., Msse, *Corespondență*, București, 25 septembrie 1861, S 25 (9)/DCXIV; 108 B.N.R., Msse, *Fond Brătianu, P. XXI*, dosar 24; 109 B.A.R., Msse, *Arhiva Alexandru Ghica v.v*, mapa II, f. 225-227; 110 A. Stan, *Grupări...*, p. 91; 111 B.A.R., Msse, *Corespondență*, S 25 (10)/DCXIV; 112 Fr. Damé, *Histoire...*, p. 120; 113 A. Stan, *Grupări...*, pp. 113-114; N. Adăniloae, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, București, 1967, p. 149; 114 N. Adăniloae, Dan Berindei, *Reforma agrară...*, p. 159; 115 A. Stan, *Grupări...*, pp. 76-77; 116 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Ghergani, 1 august 1862. S 58/CCCXLIV; 117 *Ibidem*; 118 A. Stan, *Grupări...*, p. 161; 119 Ion Ghica, *Reorganizarea României. Partea întâia. Comuna București*, 1861, 84 p; 120 Ion Ghica, D.L.I., pp. 27-28 (La Mogoșoaia); 121 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa I, ms. rom, f. 1; 122 *Ibidem*, f. 2; 123 *Ibidem*, f. 3-4; 124 *Ibidem*, f. 5-6; 125 *Ibidem*, f. 7; 126 A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIII, pp. 18-19; 127 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, ms. 5, f. I-II (original în limba franceză); 128 *Ibidem*, f. II-X; 129 *Ibidem*, f. X-XII; 130 Ion Ghica, D.L.I., pp. 52-53; Ion Ghica-Alexandrina Ghica, Londra, 15 septembrie 1862; 131 Vezi A. Stan, *Grupări...*, p. 43; 132 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa II, ms. 1. Liberarea proprietății și a locuitorilor clăcași; vezi și textul publicat în partea a IV-a din "Convorbiri economice" cu titlul *Proprietatea (1865)*, reprodus în Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. I, pp. 165-168; Idem, *Opere...*, vol. II, București, 1970, pp. 154-157; 133 *Ibidem*; 134 *Ibidem*; 135 *Ibidem*; 136 *Ibidem*; 137 Dan Berindei, *Epoca Unirii...* p. 109; vezi și *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 366; 138 "Monitorul oficial" București, 1864, nr. 198, p. 1578. Cf. A. Stan, *Grupări...*, p. 101; 139 A. Stan, *Grupări...*, pp. 105, 120, 137; 140 *Ibidem*, p. 95; 141 *Ibidem*, p. 177; 142 N. Adăniloae, Dan Berindei, *Reforma agrară...*, pp. 185-198; 143 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa I, ms. 26; 144 Ion Ghica, *Opere...*, vol. III, p. 354: "Românul", an. XII, București 1863, p. 486. Cf. A. Stan, *Grupări*; 145 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. II, pp. 38-39; 146 B.A.R., *Manuscrisul franțuzesc 190*, f. 21-22; 147 *Ibidem*, f. 22-25; 148 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. I, pp. 159-164; 149 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Ion Ghica - Ion Bălăceanu, 15 mai 1864. Original în limba franceză, S 58 (7)/CCCXLIV; 150 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. I, p. 109: *Proprietatea 1865*; 151 *Ibidem*, p. 160; 152 *Istoria României*, vol. IV, p. 471; 153 B.A.R., Msse, *Corespondență*, S 58 (8)/CCCXLIV. Original în limba franceză; 154 A. Stan, *Grupări...*, pp. 171-172; 155 Fr. Damé, *op. cit.*, pp. 148-149; 156 B.A.R., *Manuscrisul franțuzesc 190*, f. 24; 157 *Ibidem*, Msse, *Corespondență*, București, 2 decembrie 1865, S 25 (11)/DCXIV; 158 *Ibidem*, S 25(12)/DCXIV; 159 *Ibidem*, f. 25; 160 *Ibidem*, f. 25-26; vezi și A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIV, pp. 67-68; 161 A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. XIV, p. 78; 162 B.A.R., *Manuscrisul franțuzesc 190*, f. 20; 163 *Ibidem*; 164 Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă...*, pp. 444-445.

CAPITOLUL VI CONTRIBUȚIA LA ÎNFĂPTUIREA ȘI CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI DE STAT

Moderator al dificultăților de instaurare a regimului monarhic-constituțional

În condițiile în care personalități proeminente ale luptei de emancipare națională și democratizare a vieții politice din România se aliaseră cu reprezentanții fostei clase dominante, conservatorii de toate nuanțele, pentru a-l înlătura de pe tron pe domnitorul Unirii, se punea cu acuitate problema alegerii unui principe străin, pentru avea un rol ponderator în viața politică a țării. În fond, Alexandru Ioan Cuza, prin măsurile luate contra grupărilor politice, n-a făcut decât să intensifice pornirile subiective ale unor oameni politici care-și revendicau merite cu mult mai mari în trecutul țării, precum liberalii radicali, sau o vechime și un rang cu mult mai mari în aristocrația țării, precum conservatorii și liberalii moderați. Aproape toți fruntașii vieții publice intraseră în conflict cu tendințele autoritare ale domnitorului, determinat de împrejurări să recurgă la măsuri care puteau părea nedemocratice, în realitate fiind îndreptate contra privilegiilor și în favoarea poporului. Căci, privilegiile decurgeau, după 1859, din deținerea supremației politice a fostei clase dominante, prin stipulațiile electorale ale Convenției de la Paris, care preconizau un cens ridicat pentru a fi alegător și ales.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza folosisese autoritarismul nu împotriva claselor populare, deci în mod nedemocratic, ci împotriva reprezentanților clasei dominante a societății, care tindeau să-și asigure o cât mai largă bază de acțiune în favoarea unor interese de grup sau personale. Indiferent de motivele invocate pentru detronarea lui Cuza Vodă, adevărul istoric rămâne stabilit de imensa utilitate economică, politică, socială și culturală a reformelor, adoptate și aplicate în timpul domniei sale. Prevăzând dificultățile continuării procesului de propășire națională, domnitorul însuși declarase, nu odată, dar tot mai accentuat în ultimul an, că va renunța la tron, în favoarea menținerii principiului adoptat de Adunările ad-hoc.

Ion Ghica, unul dintre fruntașii politici ai organizării loviturii de stat

de la 11 februarie 1866, nu urmărise să ia tronul, așa precum stăruitor, și pe nedrept, afirmaseră unii adversari ai săi, ci aplicarea unui mai vechi deziderat, pentru care acționase atât de intens în trecut. El era un adept al monarhiei constituționale, menită să asigure "domnirea legii și a voinței naționale". Mai ales principele străin era considerat de către liberali că ar reprezenta "ideea de stabilitate și progres". Prin susținerea cu nestrămutată convingere a ideii monarhice, Ion Ghica și partizanii săi politici se deosebeau de radicali. El susținea că apelul la un principe străin nu a fost un simplu capriciu, nici o idee de circumstanță sau de moment. Ea a aparținut generațiilor anterioare, avându-și originea în luptele pentru putere și în intrigile aspiranților la tron. Exemplele Poloniei, Greciei și Belgiei au edificat odată mai mult pe români asupra necesității. Unirea Principatelor a fost dintotdeauna aspirația națională, fără de care nu era concepută dezvoltarea poporului român în totalitatea sa, temelia regenerării viitoare a țării. Domnitorul străin era considerat o încununare a edificiului național, dorința cea mai sinceră a românilor pentru o stabilitate guvernamentală și o ordine de stat. Prin aceasta, se dorea stingerea urii dintre grupări politice și familii, pentru a urma ani buni de liniște și pace spre a lecuî rănilă făcute în luptele politice și de către invaziile străine¹

Ca și altele, Ion Ghica indica măsurile ce se impuneau pentru dezvoltarea viitoare a națiunii române: ridicarea nivelului moral și intelectual al locuitorilor, îmbunătățirea producției, deschiderea de noi surse de bogăție, obișnuirea românilor de a munci și a-și îndeplini datoriile de cetățeni și de funcționari, deprinderea tinerei generații de a-și căuta mijloacele de existență în industrie, comerț și științe și nu să trăiască pe seama bugetului, un guvern de ordine, libertate și probitate, stabilirea unei bune justiții, ordine în finanțe și crearea de noi surse pentru tezaur, îmbunătățirea culturii agricole, crearea unei industrii naționale, construirea de căi de comunicație și porturi, canalizarea râurilor, pregătirea armatei.²

În scopul îndeplinirii acestor măsuri, Ion Ghica stăruia să afirme necesitatea unui principe străin, în favoarea căruia s-au pronunțat toți românii. Cuza Vodă, chiar, a doua zi după urcarea pe tron, a declarat, printr-un manifest către guvernele europene, că este gata oricând să cedeze locul unui domn străin, considerat a fi un element de stabilitate. În 1862, cea mai mare parte a oamenilor influenți a semnat un act prin

care se angaja să nu acorde tronul decât unui principe străin.³ Ion Ghica susținea că de 7 secole românii s-au străduit fără încetare de a forma un stat puternic, fiind determinați mai ales de așezarea geografică și de situația politică externă. La răscruce de drumuri, scopul lor a fost cu mult mai dificil de atins decât al altor popoare. Originea latină le-a stat la temelia aspirațiilor lor, fiind mai puternic accentuată decât la celelalte popoare romanice, din Occident. Din cauza vicisitudinilor politice, românii au fost despărțiți unii de alții, rămânând astfel multă vreme. Secole de-a rândul, tendințele de unire ale românilor din Principate nu s-au putut realiza decât la 24 ianuarie 1859, după încercări pline de curaj și manifestări energice ale voinței tuturor. Adversarii Unirii au încercat și încearcă neconținut s-o smulgă poporului român. Însă, acest popor înzestrat cu multiple calități "voește să fie unit, voește să trăiască", întrucât "Unirea este astăzi un fapt intrat în dreptul gintelor și noi îl vom menține etern".⁴

Spre a căpăta consacrarea deplină, precum fusese cerută în Adunările ad-hoc, apoi în Corpurile legiuitoare și cu toate prilejurile, de atunci încolo, îndeosebi în Comisia Centrală, Unirea Principatelor - susținea Ion Ghica - trebuia însoțită de alegerea unui domn străin. Astfel, după detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, pentru a se pune "capăt intrigilor și perturbațiilor", s-a proclamat domnitorul străin: "Ideea de un șef hereditar luat dintr-una din familiile suverane din Europa este o idee de stabilitate și de progres pentru România, ea este o pavăză în contra vicisitudinilor, și a speranțelor hrănite cu speranțe nesocotite".⁵

Adversar înverșunat al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, Ion Ghica apreciază domnia lui ca o "suferință morală și materială pentru beata țară". Astfel că, la 11 februarie 1866, Parlamentul a proclamat principiul stabilit de Adunările ad-hoc, decizând alegerea contelui de Flandra. Poarta a convocat urgent pe reprezentanții Puterilor garante la Constantinopol, pretinzând alegerea unei Camere la Iași și a uneia la București și câte un domn pentru fiecare principat. Puterile garante au chibzuit că problema deschisă prin actul de la 11 februarie 1866 este de drept internațional, încât numai o nouă Conferință la Paris o putea reglementa, fiind, ca atare, convocată.⁶

După detronarea lui Alexandru Ioan Cuza fusese instituită o locotenență domnească, care a semnat, de îndată, un decret pentru numirea lui

Ion Ghica în funcțiile de președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe.⁷ Noul prim-ministru se adresa lui Aali Pașa, ministrul otoman de Externe, pentru a comunica numirea lui Alexandru G. Goleșcu ca agent la Constantinopol, în locul lui C. Negri.⁸ Parlamentul și guvernul român au numit o delegație din 6 cu misiunea de a întreprinde demersuri pe lângă Poartă, în scopul înfăptuirii votului de la 11 februarie 1866, adică alegerea unui principe străin. Puterile occidentale voiau pe tronul României un principe liberal. În contele de Flandra, se considera a fi fost găsit unul dintre cei mai buni ce puteau fi aleși. Rivalitatea dintre Marile Puteri a determinat altfel cursul evenimentelor. Napoleon al III-lea încuraja alianța prusiano-italiană contra Austriei, puterile beligerante recurgând la intervenția Franței. Astfel că Napoleon al III-lea agreea mai degrabă un principe prusian pe tronul României, având legături de rudenie cu sine, decât unul belgian, crezând că prin aceasta va plasa un corp de armată în spatele Austriei, dată fiind rivalitatea dintre cele două state germane. Carol de Hohenzollern întrunea toate condițiile preconizate de Napoleon III. Și astfel, la refuzul contelui de Flandra, a fost avansată ideea alegerii lui Carol de Hohenzollern.⁹

De îndată, Ion Ghica se adresa lui Ion Bălăceanu, la Paris, replicându-i că principele străin al cărui nume a fost indicat în telegrama cifrată (Carol de Hohenzollern) nu exista menționat în Almanahul de Gotha. Primul ministru solicita lui Ion Bălăceanu ca să grăbească refuzul oficial al lui Filip de Flandra, pentru a accepta noua candidatură. Ion Ghica sfătuia să se negocieze în secret cu ei și să se asigure dacă nu vrea să vină în secret pentru a lua tronul României, guvernul fiind gata să îndeplinească.¹⁰

Întrunite în Conferință la Paris, Puterile garante n-au ajuns la un acord, încât, curând vor fi puse în fața faptului împlinit: alegerea prin plebiscit a domnului străin. Plebiscitul a fost organizat la 2 aprilie 1866. La 3 aprilie, avea loc o mișcare separatistă la Iași inițiată de N. Rosetti Roznovanu și mitropolitul Calinic Miculescu. Adresându-se consulului general al Austriei, Karl von Eder, Ion Ghica informa că la Iași au avut loc unele evenimente a căror gravitate n-o exagerează. Primul ministru al României opina că mișcarea separatistă a avut ca scop satisfacerea unor ambiții personale sau a unor interese politice. Instigatorii mărturisiți erau: Constantin Moruzi, N. Rosetti-Rosnovanu și mitropolitul Calinic

Miclescu. Izbucnită în ziua de 3/15 aprilie 1866, mișcarea a fost înăbușită după o jumătate de oră, murind câțiva soldați și 14 rebeli. Scopul imediat al mișcării a fost de a răsturna guvernul existent. S-au efectuat arestări. Constantin Moruzi, unul din conducătorii mișcării separatiste, era supus rus. S-a cerut expulzarea lui. Izolată și cu totul artificială, mișcarea n-a avut nici un sprijin din partea poporului, o deplorabilă înscenare. Pentru care motiv, nu trebuiau prea mult demonstrate scopul, caracterul și cauza.¹¹

Ion Ghica se adresa și cancelarului Prusiei, Otto von Bismarck, la 15/28 aprilie 1866, pentru a comunica rezultatul plebiscitului. Astfel, în urma refuzului contelui de Flandra, s-a ales prin plebiscit ca principe al României cu titlu ereditar Carol de Hohenzollern, sub numele de Carol I. Ion Ghica recomanda pe membrii deputăției trimiși să aducă la cunoștință aceasta regelui Prusiei. O scrisoare cu conținut similar fusese trimisă ministrului de Externe al Franței, Ed. Drouyn de Lhuys.¹²

În condițiile existente, un eventual refuz din partea lui Carol de Hohenzollern era considerat de Ion Ghica "o catastrofă", căci un principe indigen nu putea fi acceptat, antrenând după sine separarea Principatelor. Adresându-se lui Ion Bălăceanu, el preciza că trebuia evitat prin toate mijloacele un refuz absolut. Nicolae Golescu nu reușea să facă nimic în vederea unui aranjament direct cu Poarta, căci se dovedea necesară o presiune diplomatică de la Paris asupra lui Aali Pașa¹³. Nerăbdător, primul ministru scria din nou lui Ion Bălăceanu, la Paris, cum că de nouă zile plecase Gh. Costaforu să transmită rezultatul plebiscitului în străinătate și încă nu se cunoștea dacă prințul Carol de Hohenzollern acceptase venirea pe tronul României, ceea ce-l pusese pe Ion Ghica într-o mare încurcătură față de Cameră, de natură a compromite situația. El afirma că nu putea atribui ignoranța în care erau lăsați în țară decât unei defecțiuni telegrafice. Poarta concentrase 25000 de oameni pe Dunăre și intenționa să treacă la Giurgiu, în cazul în care Adunarea deputaților va vota pentru Carol de Hohenzollern. Ion Ghica se îndoia însă că intențiile Porții se vor materializa. Era de neînchipuit cum acționau în țară tot felul de intriganți și separatiști, care determinau o aspră viață politică. Primul ministru cerea știri grabnice lui Ion Bălăceanu, agentul diplomatic al României la Paris, referitoare la acceptarea plebiscitului și la demersurile întreprinse

pentru votul Camerei¹⁴.

Nicolae Golescu îl informase pe Ion Ghica precum că guvernul britanic făcea presiuni asupra Porții pentru a trece Dunărea. Guvernul otoman masase deja trupe pe Dunăre, o flotă otomană urmând să plece din Constantinopol. Ion Ghica înștiința pe Ion Bălăceanu că guvernul român este decis să reziste: "Dacă turcii trec Dunărea - scria el la 7/19 mai 1866 -, noi vom rezista; acum este necesar să știm ce gândește Franța despre acest act de nebunie din partea Porții"¹⁵.

Evenimentele se precipitau însă, anunțându-se intrarea în țară a noului domnitor. Împreună cu N. Golescu, membru al Locotenenței domnești, Ion Ghica, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe, l-a întâmpinat pe Carol I la Pitești. Însoțit de cei doi, principele Carol a traversat orașul în trăsură. După câteva momente de odihnă i-au fost prezentate diversele probleme interne. Apoi, s-a întreținut cu primul ministru, care i-a făcut o foarte bună impresie: "Ion Ghica, cu alură de diplomat otoman instruit, deprins cu bunele maniere în societate și foarte inteligent, ca guvernator de Samos el a purtat fes și s-a distins ca excelent organizator".¹⁶ În drum spre București, principele Carol a trecut Dâmbovița pe un pod de lemn, la Ghergani, unde a fost întâmpinat cu buchete de flori de către membrii familiei Ion Ghica. La Ciocănești, moșie a familiei Ghica, Carol I a fost așteptat de prințul Dimitrie Ghica, ministrul de Interne: "o figură de frumoasă prestanță, cu maniere elegante și care vorbea în mod curent atât de bine germana cât și franceza".¹⁷ Seara, Locotenența își prezenta demisia, Carol I numind un nou guvern sub președinția lui Lascăr Catargiu, din care Ion Ghica nu mai făcea parte.¹⁸ Ion Ghica prezidase un guvern eterogen alcătuit din conservatori moderați, ca Dimitrie Ghica, liberali moderați, ca D. A. Sturdza, dar și radicali, precum C. A. Rosetti și I. C. Brătianu. Sarcina principală a guvernului a constat în rezolvarea crizei politice generate de vacanța tronului, în urma detronării lui Alexandru Ioan Cuza. A avut totuși de îndeplinit și alte măsuri legislative. Una dintre acestea se referă la obligativitatea muncii țăranilor. Stipulată prin legea rurală din 1864, emanciparea țăranilor a fost corectată, în sens restrictiv, prin legea tocmeșilor agricole, care institua regimul muncii obligatorii. Proiectul de lege fusese propus chiar în decembrie 1865, deci sub domnia lui Cuza Vo-

dă, reluat și dezbătut în Parlament de către guvernul provizoriu prezidat de Ion Ghica, la 10 martie 1866. În expunerea de motive, prezentată de președintele Consiliului de Miniștri, se menționa, între altele: "munca obligatorie fiind înlocuită prin munca liberă, este de mare necesitate ca pentru dezvoltarea agriculturii să se asigure mai întâi buna credință și exacta îndeplinire a liberelor tocmeli între proprietarii de moșii și locuitorii cultivatori". Drept urmare, se stipula că "primarul, prin mijloacele executive de care dispune, va aduce îndată pe datornic la munca pentru care s-a tocmi". E. Lovinescu, comentând o astfel de măsură, o considera incompatibilă cu existența noului regim politic constituțional-liberal: "Și această lege/.../ n-a fost votată de un parlament boeresc, ci de o adunare democratică ieșită din legea electorală a statutului lui Cuza. Nici nu trecuse doi ani și, prin cea dintâi « Lege de tocmei agricole », mai aspră chiar decât legiui-rea lui Știrbei din 1851, libertatea țăranilor trecuse în rândul umbrelor; vechiului sistem feudal i se substituise un neoiobăgism lipsit totuși de foloasele feudalismului".¹⁹

Cu deplin temei, E. Lovinescu aprecia că reforma agrară din 1864 și legea tocmelilor agricole aduceau, în primul rând, avantaje pentru marea proprietate. Fără o tehnică agricolă, cultura intensivă preconizată de Ion Ghica rămânea un deziderat, realitatea existentă determinând recurgerea la măsuri în afara dreptului comun, caracteristice vechiului regim: "prin execuția silită, țăranii sunt scoși de sub protecția Codului Napoleon și aruncați într-o neoiobăgie și mai împovărătoare decât cea veche, de unde instituirea unui regim dublu capitalist-iobăgist, din care clasa dominantă a cules foloasele ambelor regimuri, aruncând ponoasele asupra țăranilor".²⁰

În Adunarea constituantă din 1866, liberalii reușiseră să obțină în alegeri un mic avantaj numeric, anulat însă, ulterior, din cauza deosebirilor existente între ei "dar mai ales de poziția moderată a grupului Ion Ghica, mai înclinat spre conservatorism decât spre radicalism". În privința sistemului electoral s-a impus opinia conservatorilor, care susțineau cele 4 colegii în funcție de avere. La fel ca ei, Ion Ghica aprecia sistemul electoral cenșitar cel mai adecvat vieții politice din România, căci - scria el - "concilia spiritul liberal al societății moderne cu imperativul de a asigura conducerea claselor și păturilor sociale înstărite și instruite". Ion Ghica dădea exemplul negativ al Statutului lui Cuza Vodă, care, pretext-

tând voința celor mulți, îngăduia deținerea puterii de către un singur om. În contrast cu aceasta, sistemul electoral bazat pe cele 4 colegii asigura - potrivit concepției lui Ion Ghica - reprezentarea intereselor tuturor claselor sociale, temperând "bunul plac al mulțimei, prin rațiune, în folosul tuturor intereselor".²¹ Prin urmare, Ion Ghica aprecia că numai un parlament bazat pe cele 4 colegii era cu adevărat reprezentativ, situându-se deci contra admiterii suveranității poporului, considerată ca o voință nelimitată a mulțimii.²²

Adept al unor soluții conservatoare, Ion Ghica nu se situa totuși dincolo de limitele unui liberalism moderat. Pe când el era un reprezentant al moșierimii liberale, prințul Dimitrie Ghica reprezenta interesele moșierimii conservatoare, tot de pe poziții moderate. Alături de Vasile Boerescu, Dimitrie Ghica milita pentru înființarea unui "partid al ordinii". Participant activ la detronarea lui Cuza Vodă, el se considera un reprezentant al conservatorilor, însă, fiind moderat, era contestat de ultraconservatori, care-i reproșau "o anume versalitate și o ușoară tendință de apropiere de masele populare".²³ Așa-zisul "partid al ordinii" urmărea preîntâmpinarea "spiritului revoluționar de orice culoare", dar și înfăptuirea unor reforme "fără sguđuire". V. Boerescu vedea atât în Dimitrie Ghica, cât și în Ion Ghica oameni politici capabili să participe la alcătuirea unui partid de centru.²⁴ Crearea unui astfel de partid nu va fi însă posibilă, Dimitrie Ghica și V. Boerescu fiind determinați a-și afla locul mai degrabă în rândurile Partidului Național Liberal, în 1879, partid al cărui membru fondator va fi, între mulți alții, și Ion Ghica, în anul 1875.

După numirea primului său guvern, Carol I trimite în misiune diplomatică la Constantinopol pe fostul prim-ministru, în vederea întreprinderii demersurilor necesare pentru recunoașterea ca domn. La 17/29 iunie 1866, tocmai se întorcea de la Viena și Berlin prințul Dimitrie Ghica. Despre călătoria sa în Prusia, scria prințul Carol Anton fiului său, domnitorul Carol I : "Prințul Dimitrie Ghica a fost aici la 13 iunie. El a produs o excelentă impresie, atât ca mare senior cât și prin amabilitatea sa personală. Mi-a părut numai a fi de o nuanță conservatoare".²⁵ Misiunea lui Dimitrie Ghica se dovedise utilă, măcar pentru necesități de informare asupra reacției politice în cele două capitale față de alegerea lui Carol I. Din Viena, el informa pe ministrul de Externe asupra atitudinii ostile

existente în capitala Austriei față de noul domnitor al României: "Alegerea noastră în persoana prințului de Hohenzollern a tulburat și scandalizat întreaga lume politică de la Viena, precum am putut s-o văd în această seară, prin conversațiile pe care le-am avut cu mai mulți oameni de stat. Femeile însele li se alătură; între altele, contesa de Mensdorf mi-a zis că ei au destui Hohenzollerni în nord pentru a nu mai vrea să-i vadă în sud".²⁶

Dimitrie Ghica a fost primit în audiență la împărat. I-a trebuit mult timp până să-l convingă că alegerea făcută de români în persoana principelui de Hohenzollern n-a fost o lovitură premeditată contra Austriei. "El mi-a zis astăzi, satisfăcut de sincerele și loialele mele explicații, că va face tot ce depinde de Austria, pentru a ne dovedi că a fost o nedreptate de a ne fi îndoit în trecut de bunăvoința sa. Ne-a recomandat de a veghea ca legile și instituțiile noastre să nu fie impregnate de idei revoluționare".²⁷

Împăratul Franz Joseph era totuși nemulțumit de noua evoluție a evenimentelor din România. Austria fusese, alături de Turcia, ostilă Unirii Principatelor, după detronarea lui Alexandru Ioan Cuza dorind separarea, căci nu-i convenea un stat puternic românesc la frontierele estice ale Imperiului, în contact permanent cu românii din Transilvania și Bucovina. De altfel, nu-l primise pe Dimitrie Ghica decât "ca particular și călător de distincție".

O atmosferă similară avea să constate Ion Ghica la Constantinopol. Astfel, Sadyk Pașa (Michal Czajkowski) nu se mai dovedea același prieten politic al românilor, îndemnând Poarta să treacă Dunărea contra lor. Se pronunța chiar pentru o cucerire a României de către Rusia, considerând-o în folosul polonezilor. Cu toate acestea - scria Ion Ghica lui Ion Bălăceanu -, polonezii s-au purtat admirabil față de români în ultimele 3-4 luni. Anunțându-l că se afla în misiune diplomatică pentru recunoașterea lui Carol I, Ion Ghica mărturisea lui Ion Bălăceanu că a fost pentru alegerea noului domnitor, că lucrurile nu s-ar fi petrecut astfel dacă Ion Bălăceanu și alți români n-ar fi acționat rapid și în secret. Oricum, după 12 aprilie 1866, Ion Ghica se recunoștea cel mai fidel supus al prințului Carol, fiind gata de orice sacrificiu pentru a-i asigura tronul și a-l apăra. Dacă a părăsit puterea după sosirea domnitorului, aceasta s-a datorat faptului că s-a extenuat, epuizat alături de colegi ca Dimitrie Ghica și C. A.

Rosetti. A plecat, apoi, la Constantinopol pentru a servi pe noul domn, la fel cum îl servise în țară. În capitala Imperiului otoman atmosfera politică era ostilă României, opinia publică fiind incitată de grecii din Fanar și de Sadyk Pașa. Astfel că, misiunea sa diplomatică se dovedea dificilă.²⁸

Adept al monarhiei constituționale, Ion Ghica se dovedise unul dintre cei mai fideli colaboratori ai principelui Carol I. Prin susținerea cu nestrămutată convingere a ideii monarhice, el și partizanii săi se deosebeau de liberalii radicali, pe care-i acceptase de nevoie în guvern, căci contribuiseră în egală măsură la aducerea lui Carol I pe tronul României. Ion Ghica nu agreea colaborarea nici cu un conservator moderat, precum Dimitrie Ghica, și el un monarhist constituțional, dar deosebit în concepții. Pe când Ion Ghica manifesta un moderatism liberal, nutrind convingeri democratice, Dimitrie Ghica prin moderatism voia să se opună unor transformări structurale social-politice, sub pretextul că s-ar "merge prea repede".²⁹

Trimiterea în misiuni diplomatice în străinătate pentru recunoașterea lui Carol I nu se dovedise deloc întâmplătoare, ci în mod deosebit deliberată, date fiind relațiile, prestigiul și convingerile lor politice moderate și constituțional-monarhice. La Constantinopol, Poarta înmâna lui Ion Ghica cele 14 condiții puse pentru recunoașterea domniei lui Carol I. Tratatulele - precum relatează agentul diplomatic sârb ministrului său de externe - au decurs direct între Ion Ghica și Poartă: "Împuternicitul principelui crede că toate acestea sunt fraze goale, iar mie mi se pare că punctele - câte sunt - constituie tot atâtea motive noi de amestec turcesc".³⁰

Ion Ghica însuși informa pe Ion Bălăceanu asupra conținutului și semnificației celor 14 condiții puse de Poartă pentru recunoașterea domniei și Constituției. Astfel, Carol I se recunoștea domn al Principatelor Unite ale Valahiei și Moldovei, în mod condiționat și cu garanții pentru Puterile vecine. Se condiționa că nu se va intitula vreodată împărat al românilor și alte "articole mai mult sau mai puțin dezagreabile", pe care ambasadorii Angliei și Franței le-au acceptat, ceea ce ambasadorul rus N. P. Ignatieff a considerat "un mare succes diplomatic". Ion Ghica spera că aceste condiții se vor schimba atât în formă, cât și în fond. Între condițiile dezagreabile se afla și cea referitoare la interdicția de a bate monedă sau de a conferi decorații. Sultanul era dispus să acorde aceste drepturi

unul câte unul și nu toate dintr-odată. Alte condiții constau în recunoașterea unui agent consular rus pentru afaceri comerciale, în angajarea domnitorului Carol I să acorde sprijin Porții în caz de pericol și chiar acordul pentru încheierea unui aranjament defensiv în cazul că Poarta va avea nevoie de un contingent de trupe. Ion Ghica opina că demnitarii otomani erau bine dispuși, o înțelegere cu ei fiind posibilă, în schimbul unor concesiuni care să satisfacă amorul propriu al sultanului, foarte excitat de intrigile grecilor din Constantinopol. De altfel, Imperiul otoman - considera Ion Ghica - se afla în cea mai rea situație, neputând rezista nici celui mai mic șoc din partea supușilor săi. Cu toate acestea - conchidea el -, Poarta putea depăși dificultățile existente.³¹

La 3/15 iulie 1866, Ion Ghica revenea la București cu condițiile scrise din partea Porții referitoare la recunoașterea lui Carol I. Guvernul a respins însă condițiile în unanimitate, decizând elaborarea unui contra-proiect. El a fost prezentat și adoptat în ședința Consiliului de Miniștri din 5/17 iulie 1866.³²

După adoptarea Constituției, la 29 iunie/11 iulie 1866, Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti demisionează din guvernul Lascăr Catargiu, la 12/24 iulie 1866, antrenând o criză ministerială. La 15/27 iulie 1866, guvernul însuși demisionează. Domnitorul acordă conducerea guvernului lui Ion Ghica, revenit din misiunea sa diplomatică de la Constantinopol: "Ferm partizan al libertății alegerilor - scria Fr. Damé - și dornic de a împiedica revenirea la putere a lui Lascăr Catargiu, Ion Ghica lăsa pe roșii să organizeze comitetele lor în Muntenia și Frațiunea (grup liberal și antisemit) să organizeze pe ale sale în Moldova".³³ Din noul guvern făceau parte : G. Știrbei, generalul I. Gr. Ghica, D. A. Sturdza, P. Mavrogheni, Ion Cantacuzino, I. Strat. După numai câteva zile, generalul Iancu Ghica, fiul lui Grigore al V-lea Ghica, era înlocuit de generalul N. Haralambie.³⁴

Guvernul era, așadar, alcătuit din moderați liberali și conservatori. Domnitorul numise pe Ion Ghica președinte de Consiliu și ministru de Interne, întrucât el tratase cu Poarta recunoașterea domniei sale, fiind deci cel mai indicat să ducă la bun sfârșit această problemă, considerată a fi cea mai importantă în acel timp. Ion Ghica se mai bucura, de altfel, și de încrederea demnitarilor otomani. După o călătorie în Moldova, în august 1866, domnitorul era întâmpinat de primul său ministru Ion Ghica

spre a-l informa că negocierile la Constantinopol pentru recunoaștere nu avansau deloc. Sosit la Cotroceni, domnul întrunește guvernul spre a discuta asupra condițiilor pentru recunoaștere, care au fost respinse. S-a decis trimiterea la Constantinopol a miniștrilor G. Știrbei și D. A. Sturdza, în vederea unor noi tratative. La 8/20 septembrie 1866, Carol I făcea o excursie la Ghergani, unde avea moșie primul său ministru Ion Ghica.³⁵

Din depeșe sosite de la Constantinopol, rezultă că Aali Pașa pune în continuare condiții inacceptabile. Carol I a rechemat pe G. Știrbei pentru a conferi cu el asupra afacerii. Văzând dificultățile în problema recunoașterii, Carol I a vrut să se ducă spontan la Constantinopol, spre a aranja personal această problemă, contând pe puterea faptului împlinit. Însă nici guvernul, nici alți oameni politici nu i-au împărtășit opinia. La 20 septembrie/2 octombrie 1866, președintele Consiliului de Miniștri, Ion Ghica, declara domnitorului că tratativele cu Poarta intraseră într-o fază în care îi era imposibil să-și asume pentru multă vreme conducerea guvernului, încât își prezenta demisia. Carol I n-a acceptat-o, pe motiv că o criză guvernamentală ar agrava și mai mult situația, de care s-ar folosi numai adversarii României. În cele din urmă, problema recunoașterii a ajuns la punctul final, Aali Pașa renunțând la unele condiții. La 9/21 octombrie 1866, Carol I pleca din București la Constantinopol. Prin decret, domnitorul lăsa conducerea statului președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Ghica. Poarta recunoștea, apoi, domnia lui Carol I și noua Constituție a României.³⁶

La 23 octombrie/4 noiembrie 1866, domnitorul adresa o scrisoare primului ministru Ion Ghica, prin care se declara în favoarea libertății alegerilor. Miniștrii conservatori nu au primit bine această intenție a domnitorului, văzând în ea o concesiune făcută liberalilor. O nouă lege electorală a fost votată în Parlament. În campania electorală ies la iveală vechile animozități între liberali și conservatori. Primele alegeri sub prevederile noii legi au loc în toamna anului 1866. În pofida efectuării unor alegeri libere, rezultatele nu au fost pe măsura așteptărilor, nici o grupare politică nedisponând de o majoritate pentru a putea să conducă. Astfel, o treime din locuri revenea guvernului, alta liberalilor radicali și ultima cuziștilor și separatiștilor moldoveni.³⁷

Rezultatul alegerilor, în care domnitorul își pusese atâtea speranțe,

fusesse, de fapt, o mare deziluzie, căci nu satisfăcea nici o grupare politică. La 13/25 noiembrie 1866, I. C. Brătianu era primit în audiență de principe, căruia îi expune situația parlamentară. Nici un guvern nu putea conduce cu un asemenea Parlament. La deschiderea dezbaterilor, în ziua de 15/27 noiembrie 1866, Carol I a prezentat mesajul tronului în limba franceză, apoi președintele Consiliului de Miniștri, Ion Ghica, în limba română. Lascăr Catargiu a fost ales președinte al Camerei și mitropolitul primat președinte al Senatului.³⁸

Gruparea moderată a lui Ion Ghica nu dispunea decât de 20 de locuri în Parlament, fiindu-i imposibil de a guverna, decât în alianță cu moderații conservatori. Liberalii moderați conduși de M. Kogălniceanu întruneau însă 35 de locuri. După deschiderea dezbaterilor parlamentare, guvernul se afla într-o permanentă criză, căci nu dispunea de majoritate. Se constituise totuși o majoritate de centru din moderați liberali și conservatori care să susțină guvernul, însă Ion Ghica nu preconiza în acest fel menținerea la putere de lungă durată.³⁹

La 16/28 noiembrie 1866, avea loc dezbaterea generală asupra bugetului în Cameră. Guvernul se vedea nevoit să-l reducă cu 14 milioane piaștri față de cel precedent. Carol I invitase pe Ion Ghica și I. C. Brătianu spre a examina situația după alegeri. Ion C. Brătianu acuză pe față pe președintele Consiliului de Miniștri pentru lipsă de energie față de Adunarea deputaților, la care Ion Ghica a replicat că nu acordă același înțeles regimului constituțional precum Ion C. Brătianu. Cum Carol I părea să fie de acord cu opinia exprimată de I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri își prezintă demisia, retrasă însă printr-un vot de încredere al Camerei acordat la 1 ianuarie 1867.⁴⁰

Înfruntat cu multiple dificultăți, guvernul prezidat de Ion Ghica nu reușește să obțină votarea bugetului și nici aprobarea împrumutului "Oppenheim" contractat la Paris, în condiții foarte grele. Nici pe plan extern, Ion Ghica nu are reușite notabile. Dimpotrivă, chiar, provoacă reacție politică internă prin atitudinea sa, în momentul proclamării dualismului austro-ungar, la 5/17 februarie 1867. În timp ce toți ceilalți liberali, adică radicalii, fracționiștii și moderații lui M. Kogălniceanu, se ridicaseră hotărât împotriva acestui odios compromis politic între clasele dominante ale Austriei și Ungariei, care dăuna grav intereselor naționale ale români-

lor de peste Carpați, Ion Ghica a evitat să se pronunțe. Rămas în rezervă față de compromisul austro-ungar, Ion Ghica felicită totuși pe Gyula Andrassy pentru numirea sa ca prim-ministru al Ungariei. Un gest nefiresc, care a iritat opinia publică românească, căci cercurile conducătoare maghiare i-au conferit un caracter oficial, adică de recunoaștere a dualismului de către statul român. Mai mult chiar, Ion Ghica tot amâna inaugurarea *Societății Academice*, în care intrau învățați din toate provinciile locuite de români, tocmai pentru a nu irita cercurile conducătoare ale Imperiului austro-ungar, fiind convins că actele de acest fel ar dăuna bunălor relații, pe care trebuia să se bazeze dobândirea Independenței de stat a României. Așadar, el căuta să anihileze orice manifestare politică de daco-românism.⁴¹ Mihail Kogălniceanu protestează în Cameră contra telegramei de felicitare trimisă de Ion Ghica premierului maghiar G. Andrassy, fără însă a trece la excese verbale contra Imperiului austro-ungar. Ion Ghica se vede nevoit să precizeze că telegrama către G. Andrassy nu avea un caracter oficial, ci personal, date fiind legăturile pe care le-a avut cu acesta în anii exilului. Totodată, dădea asigurări românilor din Imperiul austro-ungar asupra sentimentelor celor mai bune din partea fraților și conaționalilor lor din statul român. Ion Ghica nu era, nici nu putea fi, un adversar al desăvârșirii unității statale și cuceririi independenței de stat, ci al mijloacelor folosite de radicalii liberali în atingerea acestor scopuri. El aprecia că radicalii agitau intempestiv speranțele românilor din Imperiul habsburgic, făcând în mod precipitat apel la începerea unei lupte de eliberare națională. Așadar, deși justă, potrivit opiniei lui Ion Ghica, nu sosise încă timpul unor manifestări deschise în favoarea acestei lupte.⁴²

În virtutea concepțiilor sale politice moderate, Ion Ghica se considera bine intenționat în momentul când trimisese o telegramă de felicitare primului ministru maghiar, voind, desigur, să atragă bunăvoința cercurilor conducătoare ale Imperiului habsburgic față de dobândirea Independenței de stat. El excludea, spre deosebire de radicalii liberali, cucerirea Independenței pe cale revoluționară, adică prin proclamarea ei și apoi rezistență armată contra Porții, preconizând numai mijloacele diplomatice. Nu numai radicalii, dar și moderații liberali conduși de M. Kogălniceanu dezaproabă gestul lui Ion Ghica, în fond lipsit de tact politic. De îndată, se

realizează contra sa o coaliție a grupărilor liberale, denumită înțelegerea de la "Concordia", din radicali, moderații lui M. Kogălniceanu și fracționistii moldoveni. Se crează astfel o majoritate parlamentară capabilă să guverneze. Grava situație politică este relatată de însuși Ion Ghica lui Al. G. Golescu. Astfel, în pofida unui calm aparent, el prevedea totuși o mare furtună, având drept scop răsturnarea guvernului. Considera că Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti s-au pus la dispoziția lui M. Kogălniceanu, care, în acest fel, profită de incapacitatea stângii de a se afirma. Dreapta nu atacă pe liberalii moderați aflați la guvern, de teamă ca să nu vină stânga la putere. Ion Ghica mărturisea că ar vrea să se retragă de la guvern, întrucât se simte extenuat. De 12 luni trăia sub un regim de suspiciuni ale unora față de alții. Fiecare caută să dovedească domnitorului că-i este credincios și devotat. Îndeosebi "roșii", adică radicalii, se pretau la această atitudine față de domn. Ca atare, Ion Ghica menționa că, dacă va putea să plece din țară va fi foarte bine: "țara noastră a devenit foarte dificilă pentru oameni onești".⁴³

Ion Ghica intuia foarte bine evoluția ulterioară a evenimentelor. Într-adevăr, se crează o majoritate parlamentară liberală care propune o moțiune de neîncredere în guvern, la 21 februarie/5 martie 1867, aprobată cu 59 voturi contra 56, membrii guvernului abținându-se de la vot, deși erau deputați. La 1/13 martie 1867, guvernul Ion Ghica își prezenta demisia, fiind numit un guvern al coaliției liberale condus de C. A. Crețulescu, dominat practic de personalitatea lui I. C. Brătianu, ca ministru de interne.⁴⁴

Necesar, ca și în perioada recunoașterii domniei lui Alexandru Ioan Cuza, date fiind abilitatea și relațiile sale diplomatice, Ion Ghica nu se mai dovedea atât de util și versat în problemele politice interne, căci dezagrea practicile curent uzitate în vederea dobândirii unei clientele politice necesare menținerii la putere și întreprinderii măsurilor de guvernare. Sprijinit pe o firavă majoritate parlamentară, alcătuită din partizanii săi și moderații conservatori, Ion Ghica nu mai avea cum continua guvernarea în condițiile insuccesului manifest în obținerea votării bugetului și aprobării împrumutului extern, precum și reacției politice la lipsa de tact în momentul proclamării dualismului austro-ungar: "La urma urmelor - reflecta cu deplin temei Fr. Damé -, nu mai era nevoie de Ion Ghica. El

era necesar la putere atât cât situația era încordată cu Poarta pe lângă care el a fost totdeauna *persona grata*; acum că problema este definitiv tranșată, el poate reintra în viața privată”.⁴⁵

Ion Ghica se retrăsese totuși de la guvern cu demnitate, fără a se crampona de putere. Dimpotrivă, anterior își dăduse în mod repetat demisia, neacceptată de domn, căci nu se constituise încă o grupare capabilă să preia guvernul. Din momentul constituirii ei, guvernul Ion Ghica refuza să mai dețină puterea. Votul de blam fusese dat numai cu o majoritate de trei voturi, ce putea fi anulată prin votul celor 7 membri ai guvernului, care s-au abținut totuși. Partizanii primului ministru erau slabi și cereau zadarnic să rămână la guvern. Indecizia conservatorilor l-a determinat pe domn să recurgă la roșii (radicali), care s-au coalizat cu “partidul cuzist” (gruparea liberal-moderată a lui M. Kogălniceanu), grăbind căderea guvernului Ion Ghica.⁴⁶

În continuare, liberalii moderați ai lui Ion Ghica rămân deoparte, fiind ostili guvernelor liberal-radicale care au urmat. Adresându-se lui Al. G. Golescu, un liberal moderat, la 14 mai 1867, Ion Ghica îl informa că, după încheierea dezbaterilor Camerei, se retrăsese la țară de unde observa gloria Brătienilor și a partizanilor lor “cântată de mii de guri a cinci mari și mici jurnale ale companiei. Acești patrioți, făcând ce vor cu Boliac și Kogălniceanu, după ce mi-au aruncat ancora și iataganul atât pe cât au putut și după ce m-au aruncat la pământ ca niște bravi ce sunt, au sfârșit prin a mă uita. Acești redactori sunt atât de fericiți de a se găsi la banchetul bugetului că nu mai au timpul de a-și aminti numele meu. De altminteri, țara e fericită. Aspirațiile naționale au fost satisfăcute... Înțelege acum despre ce aspirații naționale este vorba. Ceea ce mă doare în toate astea este că văd o anumită lume descurajată și cârtitoare”.⁴⁷

Devenită imposibilă, datorită rivalității dintre Ion Ghica și liberalii radicali, coaliția liberală se reface totuși în defavoarea lui, pe alte baze, întrunind radicalii munteni și moldoveni, precum și moderații lui M. Kogălniceanu. Ion Ghica refuza, în fond, să participe, alături de ceilalți liberali, îndeosebi radicali, la adâncirea procesului de democratizare a vieții publice. După căderea guvernului său, în urma votului de blam din 21 februarie 1867, el declarase că se situa între acei “oameni numiți moderați, adică nu eram nici cu dreapta, nici cu stânga, nu împărtășeam lupta fier-

binte ce există de mai mulți ani între aceste două partide”.⁴⁸

Ion Ghica încerca în mod stăruitor să afle o cale de mijloc în marea înfruntare între vechi și nou, menită a accelera democratizarea vieții politice, fără a reflecta că moderația constituia scopul fundamental, dacă nu al ultraconservatorilor, măcar al grupărilor moderate, între care așa-numitul partid al ordinii și junimiștii. O delimitare între curente extreme, adversare de neconciliat, devenea nu numai dificilă, dar zadarnică, producând amarnice deziluzii. Datorită atitudinii sale, Ion Ghica ajunge să fie suspectat pe nedrept, firește, că ar dori tronul, chiar și după ocuparea lui de către un principe străin. În fond, adversitățile de la 1848 au rămas aceleași și în noul stat românesc. Liberalii nu-l considerau pe Ion Ghica de-al lor, dar nici conservatorii, primii văzând în el mereu un aristocrat, ultimii un renegat. Și unii și alții se desprind de colaborarea cu el: “Partidele și oamenii politici - scria G. Zane -, în luptă pentru putere, precum și o anumită presă îl suspeactează mereu că pune la cale cine știe ce uneltire diavolească în defavoarea lor. I se atribuie puteri ascunse și, pe drept sau nu, intenția unor noi lovituri surpriză, în care se dovedise maestru, la ‘48, la ‘66 și în multe alte ocazii mai puțin importante. Un publicist lansează împotriva lui un pamflet de răsunet. Un glumeț adversar politic, vorbind în parlament că președintele de consiliu este unul din acele suflete rătăcitoare și în suferință pe care raiul nu le primește și iadul le respinge”.⁴⁹

Cu un rol important în detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, Ion Ghica își îndepărtează simpatia maselor populare, rămânând solitar, lipsit aproape de popularitate, ceea ce se pare că nu-l deranja. Când și când îndrepta critici virulente, din anonimat, începând de la șeful statului și până la un umil agent electoral. Concepțiile sale politice preconizau o alianță a tuturor celor “capabili, uniți sub drapelul constituțiunii”, practicând principii politice “de ordine, de libertate și de justiție”.⁵⁰

Ion Ghica era o fire independentă, întemeiată pe convingeri durabile, pe o riguroasă pregătire științifică, prin care a devenit util în diverse domenii de activitate. El se considera capabil să formeze o grupare politică moderată “mai ales prin atracția pe care o exercita asupra unor admiratori”. Printre aceștia, oameni capabili, ca Ion Bălăceanu, Ion Strat, D. A. Sturdza, partizani convinși ai concepțiilor sale. O încercare de colaborare cu un moderat ca Vasile Boerescu eșuează, căci aveau con-

cepții diferite, ultimul fiind un conservator moderat.⁵¹

După îndepărtarea de la guvern a lui Ion Ghica, liberalii radicali sunt cei care culeg roadele eșecurilor sale pe plan politic intern și extern. Contra lor, el îndreaptă o critică virulentă. Adresându-se lui D. A. Sturdza, la 14/28 iunie 1867, Ion Ghica se arăta nemulțumit de insecuritatea vieții la țară, unde atacau bande de hoți și tâlhari. Retras la Ghergani, nu-l mai văzuse pe domnitor de la 10 mai. Se pare că se va deplasa la Balta, spre a se întâlni cu împărăteasa Rusiei, însoțită de prințesa de Leuchtenberg, o eventuală candidată la mariaj, Carol I fiind însoțit de N. Golescu, D. Brătianu și Carol Davilla. Îndeosebi I. C. Brătianu și C. A. Rosetti căutau să influențeze pe domn, sustrăgându-l influenței altora. Ion Ghica îl prevenea pe D. A. Sturdza să nu încerce să comită ceva care să nu fie pe placul lor. Așadar, de lăsat pe seama timpului ca să deschidă ochii celor încăpățânați: "Trebuie ca țara să vadă că sunt intriganți fără nici o valoare intrinsecă, că există câțiva oameni care le cântă pe toate strunele, că acești șarlatani sunt oameni mari, un public ignorant și puțin capabil de rațiune o repetă, alții nu pot să ofere probe contrarii, pentru că nu sunt lăsați niciodată să se manifeste în afaceri. Consider că a-i lăsa să se manifeste, dacă sunt oameni mari cu atât mai bine; nu avem decât de câștigat. Dacă sunt ceea ce cred, trebuie ca lumea să vadă și să nu ne poată contrazice când noi zicem că nu sunt nici Cavour, nici Bismarck, cum își imaginează".⁵²

Văzându-l pe Carol I cu o înfățișare tristă, Ion Ghica refelcta că radicalii îi făceau o viață dură. A încercat chiar să-i sugereze o călătorie la Paris, spre a-și reveni. Credea că domnitorul este dispus să se căsătorească, ceea ce era și foarte necesar. Într-o nouă scrisoare către D. A. Sturdza, Ion Ghica se dovedea tot mai iritat și furios contra radicalilor: "Conduita roșilor în justiție și administrație este ceva scandalos, ei sunt avizi și nerușinați".⁵³

Nemulțumit, din toate punctele de vedere, Ion Ghica întreprinde o călătorie în străinătate. La 28 octombrie 1867, el scria soției sale că venise abia de o zi la Torino, fiind în drum spre Florența, unde spera să găsească scrisori. Împreună cu Ion Strat, făcuse o încântătoare călătorie prin Monts Cenis: "Era multă zăpadă pe munți, aveam 16 și 20 catări de trăsură; ne-au trebuit paisprezece ore pentru traversare, dar de îndată ce

am trecut pe versantul italian, vântul a început să ne trimită o delicioasă mireasmă de primăvară”.⁵⁴

Ajuns la Florența, scrie din nou soției sale, la 31 octombrie 1867: “Niciodată nu mi s-a părut Italia atât de frumoasă”.⁵⁵ La 2 noiembrie 1867, scria lui D. A. Sturdza precum că părăsise cu regret Florența. Plănuia să revină în Italia cu soția și unii copii să petreacă iarna la Florența, Roma și Napoli.⁵⁶ La 16 noiembrie 1867 scria din Napoli că avea intenția de a călători prin Grecia, în drum spre țară, în scopul participării la alegerile pentru Adunarea deputaților. Astfel se dizolva o Cameră bună în care toate grupările erau reprezentate spre a se alege una dominată de radicali, ceea ce considera a fi nici drept, nici prudent: “Acești domni vorbesc totdeauna în numele opiniei publice, dar nu înseamnă a respecta opinia prin desărcinarea unei Camere care o reprezintă în toate părțile sale; dar ei zic că dacă ea reprezenta opinia în 1866 nu o mai reprezintă în 1867. Este posibil, dar atunci trebuie să întrunești poporul în fiecare zi la Târgu Cucului pentru a-i cere opinia asupra fiecărui lucru și nu numai poporul din București dar din toată țara”⁵⁷

În mod vădit, Ion Ghica nu era deloc mulțumit de ascensiunea radicalilor în viața politică a țării, dispunând de popularitate în opinia publică, prin măsurile legislative întreprinse și prin apelul tot mai insistent la sprijinul maselor populare. La 5/17 august 1867, venise la putere un guvern prezidat de radicalul Ștefan Golescu, care organizează noi alegeri, căci vechiul Parlament fusese ales pe timpul guvernării lui Ion Ghica. De aceea nu agreea el o Cameră dominată de «roșii», ieșită din noile alegeri, la care voia să participe neapărat. La 7/19 decembrie 1867, scria din București lui D. A. Sturdza despre dizolvarea Camerii fără nici un alt motiv decât tendința de dominare a roșilor în frunte cu I. C. Brătianu. Guvernul radical nu are nici o jenă în a acționa chiar “scandalos”. Într-o circulară, Ion Brătianu, ministrul de Interne, declara că va exercita o influență morală, că va emite bancnote, fiind contra împrumutului Oppenheim, în special, și contra oricărui împrumut, în general. Alții, adică dreapta, au înființat un comitet și un jurnal “Ordinea” (n.n.): “Jurnalul este ridicol și acțiunile lor absurde”. Roșii însă se pretează la toate intrigile și calomniile: “eu deplâng din toată inima slăbiciunea domnitorului pentru acești netrebnici care compromit numele și pres-

tigiul său”.⁵⁸

Fără îndoială, Ion Ghica se considera un om de bine, un democrat liberal cu concepții statornice despre probitate politică și integritate morală. El nu agreea apelul la masele populare al radicalilor, căci vedea în el o recurgere la demagogie pentru dobândirea de popularitate ieftină. În realitate, moderatismul său nu folosea nimănui, căci pentru a întreprinde ceva și a reuși se dovedea necesară hotărâre și voință de a învinge, iar nu șovăială pe o linie mediană și lucru cu jumătate de măsură, care derutează creind confuzii cu privire la natura și scopul acțiunilor urmărite. Însuși Carol I sesizase slăbiciunea concepțiilor moderate ale lui Ion Ghica și ale partizanilor săi. La 13/25 decembrie 1867, domnitorul scria tatălui său despre situația politică din țară. Între altele, relatează că D. A. Sturdza devenise adversarul lui I. C. Brătianu: “el vede lucrurile foarte în negru și nu poate să le judece de departe. El aparține școlii lui Ion Ghica, care vrea să obțină lucruri mari prin mijloace mici și dă înapoi în fața tuturor măsurilor energice”.⁵⁹

La alegerile din decembrie 1867, coaliția liberală obține o considerabilă majoritate în Adunarea deputaților, spre decepția lui Ion Ghica, un adversar înverșunat al radicalilor aflați la putere. Într-o scrisoare adresată lui D. A. Sturdza, la 12/24 februarie 1868, el critică aspru politica guvernului prezidat de Ștefan Golescu, acuzându-l pe nedrept: “Guvernul nostru înnoată ca un marsuin în apele turburi ale Rusiei. Sunt mâhnit că acest prost de Carp (P.P.) a venit să interpeleze de o manieră intempestivă și asupra afacerii bandelor bulgare pentru care nu avea nici o dovadă, ceea ce a dat prilejul lui Brătianu de a face un discurs patriotic și de a se face aplaudat de toată junta roșie. Frumoasa situație pe care i-a făcut-o Carp îndemnat de Blaremburg (Nicolae) nu l-a împiedicat să spună foarte multe prostii și chiar lucruri care vor face foarte mult rău în Occident marelui nostru ministru. Hurmuzaki (Constantin) este în admirație pentru Brătianu și chiar ar fi zis domnului că discursul acestui mare ministru a fost sublim”.⁶⁰

Cu adevărat, Ion C. Brătianu era “sufletul ministerului”, adică al guvernului, precum se nota în *Memoriile lui Carol I*. Implicat în măsuri energice pe plan politic intern și extern, de natură a stârni reacția unor mari puteri, I. C. Brătianu, ministrul de Interne, este făcut vinovat de

excesele de la Bacău contra negustorilor evrei. O circulară a primului ministru către consulii străini este considerată a fi fost concepută în "termeni prea aspri", ceea ce determină aversiune contra guvernului, nevoit să-și prezinte demisia, la 1/13 mai 1868. Urmează la conducerea guvernului tot un radical, Nicolae Golescu, care demisionează după o lună, în urma unui vot de blam din partea Senatului. Demisia nu-i este însă acceptată de către domn, care dizolvă Senatul. Ca și precedentul guvern, cel prezidat de N. Golescu este acuzat de Poartă că îngăduie formarea și înarmarea detașamentelor bulgare. Se încearcă unele remanieri, dar nu reușesc să mențină guvernul radical, care demisionează, fiind înlocuit cu guvernul prezidat de Dimitrie Ghica, alcătuit din liberali moderați și conservatori, la 16 noiembrie 1868. Noul prim-ministru se angajase "să nu sprijine revoluționarii din țările vecine și să ducă o politică de înțelegere față de Poartă".⁶¹

Guvernul se formase cu sprijinul radicalilor, care continuă să dețină conducerea Corpurilor legiuitoare, Nicolae Golescu fiind președintele Senatului, iar I. C. Brătianu al Camerei. Dimitrie Ghica îndeplinea funcțiile de prim-ministru și ministru al Lucrărilor publice, M. Kogălniceanu, ministru de Interne, Al. G. Golescu la Finanțe, V. Boerescu la Justiție. Condiția sprijinului radicalilor consta în continuitatea politicii și facilitarea revenirii la guvern a radicalilor. Ion C. Brătianu, președintele Adunării deputaților, a promis sprijin, dar guvernul și-a schimbat atitudinea, intrând în conflict cu majoritatea din Parlament. Astfel, guvernul retrage din Senat un proiect de lege pentru interpretarea legii electorale din 1866, care fusese adoptat de Cameră, căci era menit a lărgi baza electorală și a micșora puterea Senatului sau a o anihila total. Conservatorii din Senat se opun categoric, având sprijinul primului ministru și partizanilor săi. Ministrul Justiției, V. Boerescu, adept al lui Dimitrie Ghica, declară retragerea de către guvern a proiectului de lege din dezbaterile Senatului, ceea ce a dat câștig de cauză conservatorilor. La fel s-a întâmplat cu proiectul de lege referitor la avansarea ofițerilor și cu cel pentru prelungirea termenului de arendare a moșiilor statului. Conflictul dintre guvern și Adunare se amplifică, având ca urmare dizolvarea ei. Noile alegeri, conduse autoritar de M. Kogălniceanu, sunt câștigate de guvern, radicalii neobținând decât 10 mandate. Moderații liberali ai lui M. Ko-

gălniceanu dispuneau de cele mai multe locuri (70-80), pe când conservatorii aveau 40-50. Liberalii caută să aibă o preponderență politică, dar intră în conflict cu conservatorii moderați din guvern. Drept urmare, Al. G. Golescu și N. Calimachi-Catargiu, ministrul de externe, își prezintă demisiile din guvern direct lui Carol I, care le remite primului ministru. La 24 ianuarie/5 februarie 1870 demisionează și M. Kogălniceanu.⁶²

Ion Ghica și D. A. Sturdza sfătuiesc pe domnitor să nu apeleze la radicali pentru formarea guvernului, după demisia lui Dimitrie Ghica, din 2/14 februarie 1870. Carol I se despărțea cu un sincer regret de o guvernare moderată, care corespundea concepțiilor sale politice. La 3/15 februarie 1870, adresa chiar o scrisoare de mulțumire fostului prim-ministru Dimitrie Ghica: "Regret viu retragerea Dumitale de la Minister căci perd un concurs care în totdeauna mi-a fost scump. Îți mulțumesc din inimă, Principe, pentru bunele și numeroasele servicii aduse țării de către Dumneata. Zelul și devotamentul despre care mi-ai dat atâtea dovezi în toată durata funcțiunilor Dumitale ca Președinte al ultimului Cabinet vor rămâne neșterși din memoria mea și sunt sigur că voi regăsi în inima Dumitale aceleași simțiminte de credință ori și când aș face, în interesul scumpei noastre patrii, apel la patriotismul Dumitale. Primește te rog această expresiune de recunoștință și de deosebită stimă".⁶³ Carol I a oferit președinția lui Ion Ghica, acordându-i și dizolvarea Parlamentului, dar el a refuzat, pe motiv că Al. G. Golescu era indicat a ocupa funcția de prim-ministru, promițând sprijinirea lui. Lipsit de concursul unei grupări politice puternice, guvernul prezidat de Al. G. Golescu este de scurtă durată, întrunind adversități atât din partea radicalilor, cât și a conservatorilor. Demisionază curând, formându-se un guvern din "Juna dreaptă", adică din conservatori, precum: G. Manu, Al. Lahovari, G. Gr. Cantacuzino, C. Grădișteanu și P. P. Carp, sub președinția lui M. C. Epureanu. O mișcare republicană are loc la Ploești, după izbucnirea războiului franco-prusian la 7/29 iulie 1870, care este înăbușită cu ușurință, fiind arestați, între mulți alții, și N. Golescu și Ion C. Brătianu, bănuți că voiau să preia conducerea statului. Guvernul reprimă manifestări ostile și la Pitești. Nemulțumirile sunt în creștere și guvernul nu le poate face față. Adunarea deputaților îi acordă un vot de blam la 14/26 decembrie 1870, determinându-l să demisioneze.⁶⁴

În condițiile de încordată tensiune politică provocată de afacerea Strousberg și de consecințele războiului franco-prusian asupra opiniei publice românești, Carol I nu putea recurge în nici un fel la formarea unui guvern de către radicali. Soluția o găsește în încredințarea președinției moderatului liberal Ion Ghica, ale cărui merite anterioare nu le uitase. Astfel, la 28 noiembrie/10 decembrie 1868, domnitorul îi acordase o medalie comemorativă pentru meritele în evenimentele din 1866, la care Ion Ghica avusese o importantă contribuție.⁶⁵

După căderea de la putere din 1867, grăbită de liberalii radicali, Ion Ghica, aflat în acută divergență cu ei, a încercat o apropiere de V. Boerescu și gruparea moderat conservatoare. Negăsind însă o platformă comună de colaborare, căci se deosebeau în concepții și scopuri, se detașează categoric, reluând, în 1870, vechile legături cu radicalii, pe care se va sprijini în scurta sa guvernare. Astfel că, gruparea V. Boerescu-Dim. Ghica se vede nevoită a ajunge la o înțelegere cu vechii conservatori. Recurgerea lui Ion Ghica la sprijinul radicalilor se dovedea absolut necesară, căci minuscula sa grupare politică moderată nu avea o preponderență la guvern decât printr-o alianță, care nu putea fi decât liberală, de data aceasta radicală. În pofida unor cugetări raționale și pertinente, Ion Ghica era "lipsit de simpatii politice în țară". Chemat de Carol I să preia puterea, el nu avea altă alternativă decât activarea unei coaliții liberale, căci era printre cei mai lipsiți de popularitate oameni politici, din cauza eșuării alcătuirii unei puternice grupări proprii. Timp de 20 de ani, nu a reușit să grupeze în jurul său mai mult de zece "amici personali".⁶⁶

După demisia din 1867, Ion Ghica nu rupsesse toate legăturile cu radicalii, colaborând, uneori, fie cu N. Golescu, fie cu N. Ionescu. Colaborarea cu radicalul fracționist ieșean nu convenea însă lui Carol I, care se arăta contrariat de o apropiere între oameni care profesau convingeri atât de opuse, precum cele republicane și antievrești ale lui N. Ionescu și cele atât de dinastice și prudente ale lui Ion Ghica. Revenirea la guvern a lui Ion Ghica, la 18/30 decembrie 1870, este considerată un prilej potrivit de către radicali pentru refacerea coaliției liberale. Încă din martie 1870, redactorii de la ziarul "Pressa" comentau că Ion Ghica dispunea de "straniul privilegiu" de "a servi totdeauna de pedestal roșiilor" față de care el

“nu este o forță, ci o slăbiciune”, căci “sau se șterge cu desăvârșire” prin reducerea sa la “un umilit zero, sau spre a fi tolerat devine instrumentul lor docil”.⁶⁷

Exista, desigur, un sâmbure de adevăr în aceste aprecieri, care se dovedeau totuși exagerate, cum bine va remarca însuși Ion C. Brătianu, anume că Ion Ghica nu a devenit niciodată un “roșu” rămânând ceea ce a fost dintotdeauna, adică un moderat. Având o puternică personalitate, dar lipsit de o grupare politică proprie deosebit de puternică, el recurgea, la fel ca în trecut, la sprijinul radicalilor. La rândul lor, radicalii intuiseră preferința lui Carol I pentru Ion Ghica în vederea alcătuirii unui eventual guvern, căci îi aprecia dinasticismul și prudența politică, adică moderatismul concepțiilor sale. Încă din mai 1870, N. Golescu propunea lui Ion Ghica o cooperare politică prin platforma lansată de liberalii radicali, menită a ralia toate fracțiunile liberale, în pofida existenței unor deosebiri. În campania electorală din luna mai 1870, radicalii renunță la frazeologia revoluționară tocmai pentru a menaja suspiciunile moderaților, care nu agreau concepții de acest fel în împrejurările existente după 1866, căci apreciau că regimul politic instaurat favoriza dezbaterea liberă a problemelor. La 11 iunie 1870, se ajunsese la o “raliere liberală”, în care gruparea lui Ion Ghica avea la extreme radicalii munteni și moderații moldoveni ai lui M. Kogălniceanu. Într-o astfel de coalitie intrase și gruparea radicală a lui N. Ionescu, care se acomodează greu noilor cerințe de colaborare. O coalitie de acest fel, alcătuită din fracțiuni autonome organizatoric, se menține ca atare până la începutul anului 1871. În Parlament, alianța liberală dintre cele 4 fracțiuni era deosebit de activă la începutul sesiunii 1870-1871.⁶⁸

Dintre toți oamenii politici, Carol I l-a ales pe Ion Ghica spre a lua conducerea guvernului. Astfel, la 16/28 decembrie 1870, el era desemnat de Cameră președinte al Consiliului de Miniștri, ca întrunind încrederea deputaților. După discuții prealabile cu președinții celor două Corpuri legiuitoare, Ion Ghica a prezentat domnului lista guvernului din care făceau parte: D. A. Sturdza, D. Cariagdi, D. Berindei, colonelul Eustațiu Pencovici, N. Calimachi-Catargiu, N. Racoviță. Domnul a aprobat lista urmând investitura noilor miniștri.⁶⁹ Astfel că, la 18/30 decembrie 1870, guvernul Ion Ghica își începea activitatea în condiții deosebit de dificile:

“Anul 1871 - scria Fr. Damé - începe plin de amenințări: un guvern impus de o Cameră ostilă, finanțele într-o situație așa de rea încât lista civilă însăși nu fusese plătită; țara ruinată de contralovitura războiului dată Franței care a suspendat tranzacțiile cu străinătatea, opinia publică dirijată de o opoziție care nu dă înapoi înaintea nici unui mijloc de a o îndârji contra domnului și care exploatează cele mai mici ispite, exagerându-le peste măsură; problema drumurilor de fier care se îndreaptă spre un dezastru fără precedent; zvonurile de abdicare care circulă și care etalează veleitățile unei lovituri de stat”⁷⁰

Noul guvern nu inspira încredere reprezentanților Marilor Puteri. Din partea guvernului prusian, domnitorul a fost pus în gardă contra lui Ion Ghica, pe care-l bănuia că nu avea intenții bune față de suveranul său. Ion Ghica, îngrijorat de soluționarea crizei existente, era foarte abătut că domnitorul nu mai avea încredere în țară.⁷¹ În opera de guvernare, primul ministru se sprijinea îndeosebi pe radicali în cele două variante ale lor, adică roșii și fracționiștii, lor trebuind să le facă concesii. Astfel că, în armată și în administrație pătrund numeroase elemente radicale, atât în Muntenia, cât și în Moldova. Este dizolvat consiliul comunal București, ostil radicalilor, fiind înlocuit cu adepții lui C. A. Rosetti și Ion C. Brătianu. Prefect al poliției Capitalei a fost numit Simion Mihalescu, om de încredere al lui C. A. Rosetti. La 4 ianuarie 1871, într-un articol din “Pressa” se comenta că, prin preluarea puterii, Ion Ghica devenise un “fidel executor al voinței roșiilor”. În realitate, primul ministru nu era atât de strâns prins în alianța sa cu radicalii, precum îl prezentau conservatorii în organul lor de presă, până la a se fi integrat în această grupare.⁷²

Încă de la începutul guvernării, Ion Ghica își manifesta dezacordul cu punctele de vedere ale domnitorului în rezolvarea crizei politice generate de deruta financiară și de reacțiile opiniei publice la politica pro-germană a lui Carol I. Dintr-un studiu aflat în manuscris, elaborat de Ion Ghica, referitor la concesiunea Strousberg, rezultă dezacordul său față de aceasta. În primul rând, Ion Ghica analizează originea contractului. Astfel, încă din primii ani de domnie ai lui Carol I s-a decis la Berlin ca drumurile de fier din România să fie concesionate unei companii prusiene. Un funcționar de la Ministerul de Finanțe din Berlin, anume Ambrohn și prințul Hugo de Hohenlohe, duce de Ujest, au încredințat afacerea unui

cunoscut întreprinzător în lumea industrială, prin îndrăzneala și impertinența sa. De fapt, capitalul era pus la dispoziție de guvernul român prin obligațiuni emise de concesionari, având semnătura ministrului de Finanțe și a comisarului principelui Carol I, pentru valoarea de 270000 franci pe kilometru de cale ferată, inclusiv plata cupoanelor în timpul întregii durate a construcției, încredințată lui Bethel Henry Strousberg, fără caiet de sarcini spre a garanta plata cupoanelor de emisiunea obligațiilor. Se putea crede că după terminarea construcțiilor, drumul de fier trebuia să aparțină statului român, cu toate că se concesionase exploatarea pe o durată de 99 ani doctorului Strousberg. Până la 1 ianuarie 1871, B. H. Strousberg construisese două tronsoane de cale ferată într-o manieră deploabilă, între București și Brăila. De la Galați la Amara lăsase multe întreruperi, declarând că nu mai poate continua lucrările, până când guvernul român nu-i va avansa 4000000 taleri. În acest fel, statul român se vedea spoliat, în situația de a-l trata pe B. H. Strousberg în fața Europei ca pe un escroc. Carol I a comis greșeala de a patrona această afacere și de a se asocia cu Ambronn și cu bancherul prusian Gerson Bleichröder contra românilor.⁷³

Relatând la persoana a treia, cu intenția de a determina obiectivitate sporită în analiza crizei politice create, Ion Ghica sublinia că din afacere comercială se ajunge la una politică, cu concursul evident al guvernului român. Ca în toate țările, există și în România un partid tânăr, militant pentru libertate și naționalitate, care se gândea la unirea Transilvaniei cu România, în divergență de opinii cu principele Carol. Domnul a procedat la înlăturarea guvernului Ion Ghica în 1867, care a înțeles să inaugureze domnia lui prin măsuri economice și prin respectul Constituției și al legilor și printr-o politică externă de natură a nu stârni iritarea Marilor Puteri vecine. Acest guvern n-a admis vreodată o concesie pe baze atât de oneroase precum cea prezentată unei Camere alese ad-hoc, care să voteze concesia Strousberg fără s-o examineze, pe baza unui raport temeinic alcătuit. Domnitorul a profitat de venirea la putere a germanofilului M. C. Epureanu care a format un guvern cu totul împotriva intereselor țării. La deschiderea sesiunii parlamentare, primul ministru a dat citire unui mesaj prin care se erija în șef absolut. Camera l-a asigurat de concursul său. Devenit extrem de nepopular, guvernul a trebuit să fie schimbat.⁷⁴

După concedierea guvernului conservator prezidat de M. C. Epureanu, domnitorul a încredințat puterea lui Ion Ghica "om din partidul moderat pe care majoritatea, deși compusă din nuanțe mai avansate și extreme, l-a acceptat și susținut. El întotdeauna a respins propunerile albilor pentru că le găsea tendințe retrograde în acest partid de parveniți cu pretenții aristocratice. El a respins și propunerile roșilor, deoarece le găsea exclusiviste și pentru că nu voia să se asocieze pasiunilor lor, nici să flateze greșelile mulțimii, combătând atât tendințele retrograde ale unora cât și nerăbdarea altora, el a rămas izolat. Lumea voia să găsească un mister în conduita sa, cu totul alt mobil decât acela al unei profunde convingeri și al unui patriotism de care nu erau capabili nici unii, nici alții".⁷⁵

O veritabilă profesiune de credință a lui Ion Ghica în momentul preluării puterii, care atesta limpezimea gândurilor și natura sentimentelor sale, în momente de mare tensiune politică internă. El recunoștea că primise puterea într-o situație politică deosebit de dificilă, când, izolat, a fost nevoit să acționeze între două extreme, care-i puteau face tot felul de imputări. A acceptat totuși sarcina formării guvernului din dorința de a degaja pe domn de situația grea în care se plasase prin patronarea deschisă a afacerii Strousberg și prin adresarea unei scrisori lui Auerbach, de natură a răni demnitatea românilor.⁷⁶

Evoluția ulterioară a evenimentelor politice confirma obiectivitatea cu care Ion Ghica scruta gravitatea crizei, angajându-se în mod sincer în rezolvarea ei în avantajul țării și al poporului său. El nu voia, în nici un caz, ca Prusia să abandoneze România în favoarea Austriei. Pe de altă parte, Ungaria nu concepea ca să se adauge celor 2,5 milioane de români din Transilvania cele 5 milioane din Principate, căci se considera că maghiarii vor fi copleșiți de români. Ion Ghica mai considera că Austria nu putea inspira teamă Prusiei decât ca aliată a Rusiei, pentru care motiv se vedea nevoită să menajeze interesele Curții din Petersburg, pentru a împiedica înfăptuirea alianței. Concesii trebuiau făcute și Franței și Austriei, fără prea multă întârziere. Cât privește România, putea să se aștepte la neprevăzut și din partea Austriei, și din cea a Rusiei. Datorită situației sale geografice speciale, statul român se vedea nevoit să adopte o politică constantă pentru a nu permite Rusiei să se apropie și mai mult, în scopul de a anexa gurile Dunării sau să-și extindă suzeranitatea asupra teritori-

ilor vasale Imperiului otoman.⁷⁷

Dacă în scrutarea evenimentelor politice interne Ion Ghica dispunea de obiectivitate și larghețe de vederi, în cea externă exegera pericolul expansiunii rusești, având obsesia trecutului. Condițiile se schimbaseră după Congresul de pace de la Paris, după înfrângerea Austriei de către Prusia la Sadova, în 1866 și, mai ales, după înfrângerea Franței în războiul din 1870-1871, care consacra unificarea Germaniei. Ion Ghica, în pofida evoluției acestor evenimente, va rămâne un statornic neutralist, adept al obținerii Independenței de stat pe cale politico-diplomatică, excluzând orice act de desprindere unilaterală și forțată de Poartă.

În privința rezolvării crizei politice interne, primul ministru Ion Ghica se deosebea radical de punctele de vedere ale domnitourului. Despre aceasta, biograful lui Carol I nota : "Foarte îndepărtat de ideea de a rezolva criza prin sacrificarea constituției pentru a păstra țării pe domnul său, adică independența, Ion Ghica crede dimpotrivă, astăzi încă, anume că poate neapărat guverna cu constituția; el are dorința de a duce la bun sfârșit un compromis între domn și reprezentanța țării în problema arzătoare a constituției".⁷⁸

O emoție puternică a produs în Cameră publicarea, la 15/27 ianuarie 1871, a scrisorii lui Carol I către un corespondent imaginar în "Augsburger Allgemeine Zeitung", pe care o voia reprodusă în mai multe ziare. În acțiunea sa, Carol I fusese determinat de consulul general german și de oamenii politici români conservatori, urmărind desigur, nu abdicarea, ci luarea unor măsuri energice, în vederea restrângerii libertăților constituțional-democratice, care să permită o conducere autoritară. În scrisoarea către Auerbach, Carol I considera prea liberală Constituția adoptată în 1866, făcând o trecere prea bruscă de la un regim despotic la unul liberal, constituție oportună statelor cvasirepublicne. La 23 ianuarie/4 februarie 1871, Ion Ghica făcea cunoscută domnului impresia profundă a scrisorii, pe care o considera apocrifă, asupra opiniei publice. Carol I a precizat că scrisoarea era autentică, fără a menționa dacă fusese publicată cu sau fără voia sa, cu sau fără consimțământul său.⁷⁹

La 30 ianuarie/11 februarie 1871, N. Blaremburg a interpelat guvernul asupra motivului care l-a determinat să nu declare falsă scrisoarea purtând semnătura domnului, foarte ofensatoare pentru țară. Primul mi-

nistru Ion Ghica îl întrerupe pentru a-i aminti cum constituția interzice ca domnul să fie făcut responsabil de actele sale. Președintele Camerii a citit articolul în chestiune. N. Blaremborg a ținut totuși să declare că un domn care-și părăsește țara în astfel de condiții este un trădător. A propus apoi o moțiune Camerii, prin care să considere scrisoarea apocrifă și să exprime atașamentul față de constituție: "Situația ministrului președinte este cât se poate de dificilă, căci, după Constituție, el trebuie să acopere pe domn și cu toate acestea nu poate renega scrisoarea. El a răspuns de o manieră puțin energică precum că scrisoarea pare a fi fost scrisă într-o clipă de profundă îngrijorare; dar crede să poată afirma că nu va fi dată acum nici o urmare proiectelor care au fost exprimate în Cameră, dacă este adevărat că ele au existat vreodată". Drept urmare, M. Kogălniceanu a propus o contramoțiune prin care se exprima devotament tronului și dinastiei, atașament față de Constituție și se trecea la ordinea zilei.⁸⁰

Puternica reacție la scrisoarea publicată în ziarul german sub semnătura lui Carol I nu putea fi potolită cu asigurările date de primul-ministru, căci era considerată ca un act de umilire și de încălcare a autonomiei țării: "Încă din prima ședință a Camerei - raporta consului Belgiei la București ministrului său de Externe, după vacanța de Crăciun, președintele Consiliului, prințul Ion Ghica, a făcut apel la sentimentele patriotice ale tuturor, chemându-i cu ardoare, în condițiile actuale, să se grupeze în jurul tronului. Acest apel va fi el auzit"?⁸¹

Scrisoarea a fost dezbătută și în Senat "dar de o manieră loială și fără să întâlnească o atmosferă ostilă ca în Cameră". Se declara sprijinirea cu entuziasm a tronului și a dinastiei. Articole din "Românul" considerau moțiunea votată în Senat ca o atingere a Constituției și o trădare contra țării. Alte ziare liberale au publicat "atacuri neauzite contra domnului". La 9/21 februarie 1871, se consemna în *Notele asupra vieții regelui Carol I*: "Legea finanțelor nu este votată, guvernul este lipsit de energie și este fără autoritate asupra Camerii, a cărei ordine de zi include 28 de interpelări! Ion Ghica se plânge de această situație, dar nu poate conta pe o majoritate solidă".⁸² Dimitrie A. Sturdza, ministrul de Finanțe, propunea contractarea unui împrumut de 75 milioane lei asupra unei garanții ipotecare a domeniilor statului. Camera a adoptat o propunere de a supune afacerea Strousberg unui tribunal de arbitraj.⁸³

În condițiile existente, primul ministru Ion Ghica scria lui Ion Bălăceanu că politica internă devine tot mai dificilă. Vechii conservatori, sprijiniți din afară, vor revizuirea Constituției. Ei sunt încurajați de consulul rus, baronul Offenberg, și de consulul german Joseph Maria von Radowitz "care vorbesc foarte de sus în sensul scrisorii care se zice că domnitorul ar fi scris-o suveranilor și scrisorii domnitorului publicată în presa germană". Carol I ar fi procedat astfel, în urma votului Senatului, unde preponderența o au oamenii cu vederi politice ultra-conservatoare, obișnuiți cu frecventarea consulatelor rusești. Ion Ghica era convins că în privința României exista o înțelegere perfectă între Rusia și Prusia, precum și în privința Orientului, așteptând doar pretextul pentru acțiune. Când privește Constituția, el se pronunța contra oricărei modificări a ei, conservarea pactului fundamental fiind o idee foarte puternică, care a prins în opinia publică, atingerea sa expunând la nenorociri. Referitor la acuzațiile contra lui Ion Ghica, la așa-zise ambiții din partea sa, ținea să asigure pe Ion Bălăceanu că așa precum s-a dedicat cu toate puterile sale în serviciul domnului, la venirea sa, tot așa, în prezent, va depune același zel în a-l reține pe tronul țării și a păstra neatinsă Constituția de orice atac din afară, căci, altminteri, însemna atingerea drepturilor țării.⁸⁴

Monarhist și dinastic, Ion Ghica era și profund constituțional, încât servirea domnului semnifica pentru el, în 1871, salvagardarea Constituției și îndepărtarea categorică a oricăror încercări de modificare a ei în sens restrictiv, precum preconizau vechii conservatori cu sprijin interesat din afară. De partea sa, avea și Adunarea deputaților. Într-o nouă scrisoare către Ion Bălăceanu, el relatează cum oamenii politici conservatori, în frunte cu Gh. Costaforu, au prezentat o moțiune în Cameră cu privire la buget și la datoria flotantă. Când privește intenția lui Carol I, exista o părere generală că domnitorul ar fi conceput o scrisoare sau ar fi redactat un memoriu, prin care solicita Marilor Puteri, care urmau a se întruni la Londra, ca să acorde o nouă Constituție României. Camera, prin moțiunea prezentată de conservatori, a respins schimbarea oricărui articol, deoarece Constituția în vigoare conținea ea însăși un articol prin care se prevedea cazul revizuirii sau modificării sale, precum și procedura de urmat. Prin urmare, Constituția nu putea fi modificată sau revizuită prin acțiuni întreprinse din afara țării. Chiar în Senat nu exista vreun senator care să

înțeleagă altfel revizuirea, adică pornind ca o acțiune externă.⁸⁵

Dificultățile de guvernare pentru Ion Ghica sporesc în fiecare zi, el dispunând de foarte puține mijloace pentru a le face față. Lui Ion Bălăceanu îi relatează despre neînțelegerile ivite între el și ministrul de Externe, N. Calimachi-Catargiu, cu privire la utilizarea cifrului secret în corespondența sa: "nu este imposibil ca colegul meu - scria el la 23 februarie/7 martie 1871 - să fi fost mușcat de bănuială că sunt un mare intrigant și un mai mare ambițios și că acest cifru trebuie să fie o mașină infernală, destinată a ne face să sărim toți, în afară de noi doi, tu și eu, se înțelege". Despre Ion Ghica se făceau tot felul de presupuneri. Astfel, unii ziceau că ar fi "cel mai umil servitor al lui Kogălniceanu", alții al lui I. C. Brătianu sau N. Ionescu, unii al lui Ion Bălăceanu, "ceea ce nu împiedică pe roșii să afirme că sunt ministrul albilor". Ion Ghica se consola, totuși, căci se lăsa a se înțelege că era ministrul întregii lumi, adică al tuturor. Ceea ce s-a petrecut cu privire la revizuirea Constituției, a determinat un și mai mare atașament al românilor față de ea, spulberând speranțele reacționare ale vechilor conservatori.⁸⁶

Manifestațiile antimonarhice și republicane, inițiate după declanșarea războiului franco-prusian, la 7/19 iulie 1870, culminează cu turburările prilejuite de aniversarea zilei împăratului Germaniei în sala Slătineanu, la 10/22 martie 1871. Domnitorul, cu concursul conservatorilor M. C. Epureanu, Dim. Ghica și al consulului german von Radowitz, procedează la organizarea unei astfel de festivități, în pofida surescitării opiniei publice față de politica de umilire a Franței, susținătoarea ferventă a Unirii Principatelor. Astfel, la 10/22 martie 1871, în mod excepțional, ședința Consiliului de Miniștri, care avea loc săptămânal la palat, fusese amânată. Ion Ghica informa pe domn cum câțiva tineri au aruncat cu pietre asupra ferestrelor sălii de festivități. Seara, sute de oameni s-au adunat în fața sălii Slătineanu. Domnul a trimis acolo pe aghiotantul său, în sprijinul primului ministru și prefectului poliției, în vederea luării tuturor măsurilor pentru restabilirea ordinii. Însă, nici Ion Ghica, nici prefectul poliției nu erau de găsit. Mulțimea arunca cu pietre, strigând: "Trăiască Republica! La Palat!" Între timp, a sosit la fața locului și ministrul președinte. El voia să interzică generalului Ion Solomon, comandantul diviziei din București, să înainteze cu trupele asupra mulțimii și a se

vărsa sânge. Ion Solomon i-a replicat lui Ion Ghica precum că demoralizează trupele prin ezitarea sa, după care a ordonat ocuparea străzilor către palat și a împrejurimilor palatului de către armată. A invitat apoi mulțimea, în mijlocul căreia se aflau deputați și membri ai grupărilor politice, să se răspândească: "În acest timp, domnul a trimis în van și de trei ori după Ion Ghica, care se afla la prefectura poliției; miniștrii Callimachi-Catargi și Cariagdi au apărut la palat cu totul consternați și domnul le-a arătat toată indignarea sa cu privire la tot ce s-a întâmplat. El a făcut apoi apel la Dimitrie Ghica și îl însărcină să constituie guvernul, asigurându-l de tot sprijinul său".⁸⁷ Însă, Dimitrie Ghica nu a acceptat, pe motiv că Adunarea deputaților îl atacase cu prilejul afacerii Strousberg.

Între timp, N. Callimachi-Catargiu pătrunsese în sala Slătineanu, asediată de mulțime, și a ieșit cu consulul von Radowitz cu care s-a dus la domn. După o oră și-a făcut apariția la palat și Ion Ghica: "Domnul și-a stăpânit nemulțumirea; îl primește cu calm și răceală și îl întreabă asupra a ceea ce s-a petrecut. «Este o mare nenorocire!», zice ministrul președine, și domnul a căpătat convingerea că Ion Ghica nu este complicele autorilor demonstrației, astfel cum se temuseră până în acel moment consulul general Radowitz și el însuși dar că el și-a pierdut capul în prezența situației și n-a avut curajul de a interveni energic și a micșora agitația. Prefectul poliției, care nu a fost animat de intenții loiale, a avut astfel joc liber".⁸⁸

Domnul a cerut lui Ion Ghica demisia sa și i-a făcut cunoscut că va convoca în dimineața zilei următoare Locotenența domnească din 1866 pentru a-i încredința guvernul. Efervescența pe străzi a durat tot timpul nopții, situația rămânând incertă, neexistând nici guvern, nici poliție. Totuși nu s-a întâmplat nici o dezordine, datorită garnizoanei armate din București. La 11/23 martie 1871, domnul a convocat Locotenența domnească, apoi s-a decis formarea guvernului conservator condus de Lascăr Catargiu. Carol I a făcut pe prefectul poliției, Simion Mihalescu, adept al lui C.A. Rosetti, responsabil de toată dezordinea, cerându-i să demisioneze.⁸⁹

Primul ministru demisionar dădea o circulară către prefecți, în care comunica, pe scurt: "Aseară la eșirea de la denie câțiva indivizi au spart ferestrele la sala unde colonia germană avea banchet. Perturbatorii s-au

răspândit de gendarmerie și de trei companii de infanterie fără a se face întrebuințare de arme. Ministeru ș-a dat demisiunea. Generalul Golescu și Lascăr Catargiu sunt într-acest moment la palat”.⁹⁰

Ultima guvernare a lui Ion Ghica eșuase numai din punctul de vedere al domnitorului și al conservatorilor. Altminteri, președintele demisionar reușise să se opună tendințelor de a modifica în sens restrictiv Constituția. El se opusese, în care scop sosise, pentru scurt timp, la fața locului, folosirii violenței armate și vărsării de sânge de către un cunoscut reprimator, încă de la 1848, al ridicărilor populare, generalul Ion Solomon. Ion Ghica declarase categoric domnitorului, care-i solicitase opinia cu privire la modificarea Constituției, că “dacă țara era pusă în necesitatea de a opta între prinț și Constituție, Constituția va fi preferată”.⁹¹ În urma unei atât de categorice opoziții, și domnul, și conservatorii s-au văzut nevoiți să renunțe la proiectele de modificare.

Monarhist și constituțional, Ion Ghica acorda prioritate libertăților democratice, pentru care sacrificase energie și averi în anii revoluției și exilului. El nu era și nu va deveni vreodată un oportunist. De o remarcabilă integritate morală a caracterului său, Ion Ghica poate fi criticat numai din punctul de vedere al limitelor sale conceptual-politice, care se circumscriau unui moderatism aparent rațional, dar inadecvat perioadei de tumultuoasă activitate politică, inerentă unui proces de democratizare, după un îndelungat și odios regim politic absolutist de tip oriental. În intensă înclăștare dintre vechi și nou, moderatismul părea celor mai mulți șovăială, ezitare, iar minorității conservatoare o trădare, mai ales din partea unui om politic care descindea dintr-o familie aristocratică românească.

Ca monarhist, Ion Ghica se deosebea esențial de radicalii republicani, pe care s-a sprijinit totuși în diversele sale guvernări pentru a se menține la putere. Democrat, el nu s-a îndepărtat niciodată prea mult de matca liberală, semnificând nucleul din care va lua ființă partidul, în 1875. Și conservatorii, de toate nuanțele, erau monarhiști, dar ei s-au dovedit oricând dispuși a sacrifica principiile democratice în favoarea principiului monarhic. Prin acest atașament nestrămutat față de libertățile democratice înscrise în Constituție se deosebea fundamental Ion Ghica de aristocrația conservatoare, care-l renega și denigra. Adept convins al principiului monarhic constituțional consacrat prin întemeierea unei di-

nastii străine, Ion Ghica nu înțelegea să facă nici o concesie care să atingă demnitatea națională și libertățile dobândite. Unul dintre cei mai atașați oameni politici față de domnitorul Carol I, așa precum fusese și față de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în primii ani de domnie, când acceptă sarcini de ministru și prim-ministru, Ion Ghica intră în rezervă și sfârșește prin a se opune tendințelor autoritare de limitare a libertăților politice, indiferent de motivele invocate.

Precum făcuse o analiză a domniei lui Alexandru Ioan Cuza, Ion Ghica procedează în aceeași manieră și față de primii cinci ani de domnie ai lui Carol I, dovedind stăruință și obiectivitate în stabilirea adevărului. Astfel, într-un studiu, în limba franceză, intitulat *Prince Charles*, el sublinia că domnitorul, după venirea pe tron în 1866, n-a reușit să înțeleagă că interesele Prusiei ar putea, în anumite împrejurări, să se găsească în opoziție cu cele ale României, deși fusese prevenit la timp de către tatăl său. Încât, de bună voie, s-a făcut instrumentul politicii lui Bismarck în Orientul european. O veritabilă dramă se deschidea, căreia abia i se ridica cortina. Ion Ghica stăruia să afirme că dintotdeauna cercurile conducătoare germane puseseră ochii pe România, pentru a proceda, de bună seamă, la fel cum au procedat cu Transilvania, Banatul și Bucovina, unde românii au fost împinși în mod constant spre Dunăre și înlocuiți cu sârbi, maghiari, ruteni etc., pentru a nu mai menționa orașele, din care autohtonii au fost alungați în zonele rurale. În orașe, se vorbește numai limba germană, nefiind nici o inscripție în limba indigenilor.⁹²

Scrutând cu luciditate evoluția evenimentelor, Ion Ghica remarca cum Prusia era înarmată până în dinți, Austria se înarma și ea cu febrilitate, Rusia, la fel. Milioane de soldați se pregăteau pentru un eventual război între germani și slavi. În acest caz, românii vor fi prada învingătorului sau puterilor vecine care vor cădea la înțelegere s-o împartă, precum Polonia. După ultimul război, nu mai exista echilibru în Europa, ambițiile și poftele deslănțuindu-se din nou. Dreptul ginților în Occident se numește Bismarck, cum altă dată în Orient se numea Nicolae I. Prin crearea de condiții plasării capitalului german în construcția căilor ferate pentru care românii plăteau de la 22 până la 25 procente anual, precum și acordarea dreptului germanilor de a se stabili în România în calitate de coloniști, se facilita o cucerire materială asupra poporului român. Prințul

Carol Anton de Hohenzollern cunoștea bine pe vărul său Wilhelm și politica tradițională a Prusiei. De aceea, căuta să angajeze pe fiul său Carol I să nu conteze pe sprijinul Berlinului, căci la prima ocazie putea fi sacrificat. În ochii cancelarului Bismarck - preciza Ion Ghica - principele Carol I nu era decât un gaj pe care să-l ofere, fie Rusiei, fie Austriei, desigur, contra unor avantaje. De aceea, insista tatăl domnitorului ca fiul să-și apropie afecțiunea românilor, ca veritabil sprijin al tronului. Contrar acestor sfaturi, se căuta modificarea unor articole din Tratatul de la Paris, în scopul de a acorda prerogative domnului spre a conduce țara conform tendințelor politice ale Berlinului. Scrisoarea către Auerbach mărturisește amărăciunea unui domn care se considera nenorocit și chinuit de supușii săi înapoiați. Curtea imperială germană a fost deosebit de iritată de reacția viguroasă a "supușilor barbari" ai lui Carol I la afirmațiile jignitoare, disprețuitoare din menționata scrisoare.⁹³

Domnitorul Carol I, stăruia să precizeze Ion Ghica, nu a ținut seama de sentimentele poporului român, în condițiile desfășurării războiului franco-prusian și ale crizei politice dezlănțuite de afacerea Strousberg. Diplomații prusieni au reușit să înstrăineze pe domn de țară și interesele ei. Vorbind de afecțiunea poporului român, prințul Carol Anton avea în vedere sentimentele sale rănite prin înfrângerea Franței, singura putere care s-a interesat în mod constant de soarta sa. Or, în acest timp, Carol I nutrea sentimente ultra-germanice. În tot cursul războiului a existat o contradicție flagrantă între sentimentele palatului și cele ale poporului român, care nu putea să uite ce datora Franței, a doua patrie a multor români, după războiul Crimeii și până la recunoașterea dublei alegeri de către Puterile europene. Consulul prusian von Radowitz, un slav germanizat și un promotor al ideii de germanizare a României, căuta să obișnuiască poporul român cu umilirea și servitutea, obligând deschis pe Carol I să se supună voinței sale, în scopul pregătirii dominației germane.⁹⁴

În atare situație, Carol I și-a schimbat atitudinea, văzând în agenții francezi veritabili inimi, fiind decis să urmeze orbește sfaturile agenților Prusiei, foarte prețuiți la palat. Ei se străduiau, pe cât posibil, să contracareze influența franceză în favoarea intereselor Prusiei, mai ales prin crearea de condiții avantajoase pentru plasarea capitalurilor germane în România, în scopul construirii de căi ferate. Austria și Ungaria erau ame-

nințate cu spectrul unor dificultăți în Transilvania, în cazul apropierii de Franța și unui ajutor în momentul declanșării unui război. Într-adevăr, prin guvernarea Șt. Golescu - I. C. Brătianu, care a înțeles să încurajeze lupta de eliberare a fraților din Transilvania și a popoarelor din Balcani, scopul a fost atins: Austria a fost îndepărtată de Franța.⁹⁵

În deplină cunoștință a evenimentelor care au concurat la culminarea crizei politice din timpul războiului franco-prusian din 1870-1871, prin manifestațiile republicane și antidinastice de la 10/22 martie 1871, Ion Ghica analiza erorile comise de tânărul domnitor, de ale cărui slăbiciuni a abuzat consulul Prusiei, depășindu-și atribuțiile printr-un exces de zel, în scopul de a se prevala de influența ce exercita asupra poporului român. Prin concesiunea Strousberg, țara a fost aruncată într-o veritabilă încurcătură financiară, care a determinat chiar pe Carol I să repudieze această afacere. Cunoscându-l îndeaproape, ca prim-ministru în timpul celor trei guvernări, Ion Ghica îi face un succint, dar sugestiv și obiectiv portret lui Carol I, cel care-i trezise atâtea speranțe și-i provocase atâtea decepții: "Înflăcărat, mândru, laborios, spirit mediocru, obstinat și neîncrezător, ca toți oamenii slabi de caracter, el n-a știut și nici n-a putut să devină român. El a păstrat sentimentele sale pentru vechea sa patrie care-l atrage ca un magnet (propria sa expresie în scrisoarea către Auerbach), neîncetând nici măcar o clipă să se considere ofițer prusian. Împăratul Wilhelm era șeful său și principele de Bismarck călăuza sa, oricine știind că nici regele Prusiei, nici guvernul său, nici dl. de Bismarck n-au făcut nimic nici pentru venirea, nici pentru recunoașterea de către Poartă".⁹⁶

Promotor al formei de guvernământ monarhice constituționale, pe motiv că o coroană va feri țara de zbuciumul luptelor politice ce însoțeau schimbările de la conducerea statului, Ion Ghica avea să constate, cu vădită amărăciune și decepție, contrariul convingerilor sale politice. El mai avea să constate că vechile moravuri politice nu dispăruseră sub noul regim, manifestându-se doar sub alte forme. Domnul de origine străină trebuia să fie în afara luptelor politice dintre diversele grupări, dar, contrar așteptărilor, Carol I își raliase pe conservatori punctelor sale de vedere pentru a încerca modificarea în sens restrictiv a Constituției, considerată prea liberală pentru România acelor ani. Ion Ghica avea în vedere consecințele defavorabile ale guvernărilor conservatoare, când afirma că sfātu-

itorii tronului trebuiau să țină seama de evoluția demnă și liberă a statului român în contextul politic european, ca stat mic, înconjurat de mari puteri, a căror preponderență era necesar de preîntâmpinat. O politică aventuroasă practică de consilieri în jurul tronului, în locul uneia de egalitate în interior și de moderație în exterior, o considera profund dăunătoare. De aceea, potrivit opiniei sale, consilierii tronului trebuiau aleși dintre cei mai capabili și cinstiți și nu dintre risipitori, lingușitori, care să împingă pe domn la măsuri autoritare, de natură a facilita încălcarea legilor și Constituției, mărirea impozitelor. În atare situație, conducerea statului nu se poate baza decât pe forță, pe violență: "A face din putere un instrument de corupțiune și de stoarcere - scria Ion Ghica -; a pierde din vedere că numai progresul moral și dezvoltarea completă a tuturor izvoarelor interioare poate să aducă mărirea și prosperitatea unui stat mic, este a pregăti agitațiuni, tulburări, revoluțiuni, a micșora pe suveran în ochii națiunii și a menține o luptă din care nici suveranul nu poate ieși cu victorie".⁹⁷

Fără libertate, Ion Ghica nu concepea ordine socială, ambele fiind indispensabile existenței unei societăți moderne, democratice. Idealurile democratice și liberale ale lui Ion Ghica nu sucombaseră, dar suportaseră o grea încercare în timpul evenimentelor declanșate sub impulsul unor practici politice caracteristice vechiului regim, utilizate, în momente de criză, de conservatori, ca foști privilegiați sociali și actuali privilegiați politici, printr-o lege electorală care le asigura poziții avantajoase în viața publică.

Concepând democrația în maniera liberalismului moderat englez, Ion Ghica avea să constate că societatea românească ar trebui să facă față unei înfruntări dintre adepții republicanismului francez și cei ai sistemului monarhic-autoritar prusian. Interpunându-se curentelor extreme, moderatul liberal Ion Ghica este îndepărtat pentru totdeauna de la conducerea statului român, căci nu va mai ocupa vreo funcție ministerială, ci numai diplomatică. Singular în angrenajul vieții politice românești, tot mai izolat ca șef de grupare, sfârșește prin a se integra coaliției liberale, care a întemeiat, în 1875, Partidul Național Liberal, păstrându-și concepțiile și atitudinea moderate.

Concepții și atitudini în perspectiva obținerii Independenței de stat

În locul unei modificări a Constituției menită să instituie domnia autoritară, se recurge la guvernarea conservatoare a lui Lascăr Catargiu, dispusă a suplini lipsa de succes în scopul urmărit. Încercarea de abdicare întâmpină opoziția vehementă a vechilor conservatori, care preiau puterea pentru a diminua asperitățile apărute în conducerea statului, înfruntată cu necesitățile sporite de democratizare a vieții publice în condițiile unei reacții ultraconservatoare. Până și gruparea centristă, lipsită de aportul moderaților liberali, se vede nevoită să colaboreze cu conservatorii după 1870, contându-se pe atenuarea principiilor ultra ale vechilor conservatori. Și astfel, se ajunge la o grupare politică de centru-dreapta care-și propunea să apere "libertatea prin ordine și stabilitatea prin dinastie". Pe plan politic, se urmărea contracararea propagandei liberal-radicală. Gruparea conservatoare dispunea și de un periodic intitulat "Pressa", care milita pentru ordine și stabilitate, considerate condiții primordiale ale progresului și libertății constituționale. Așadar, o grupare politică menită să apere interesele marilor proprietari conservatori, prin înfăptuirea unui progres lent și treptat. Dimitrie Ghica sprijinea cu toată convingerea dinastia, ca președinte al Consiliului de Miniștri în 1868-1870, propunând domnitorului luarea unor măsuri severe contra mișcării republicane și antidinastice.⁹⁸

Moderații conservatori, în frunte cu V. Boerescu și Dim. Ghica, se situaseră pe o poziție de neutralitate în conflictul franco-prusian, susținând cucerirea Independenței de stat pe cale diplomatică. Dimitrie Ghica se coalizează cu marea grupare conservatoare a lui Lascăr Catargiu, în timpul guvernării sale. Coaliția conservatoare se înfăptuise din necesitatea unei rezistențe comune contra progresului preconizat de radicali, care agitau problema republicanismului în rândurile poporului, pe care conservatorii nu-l doreau implicat în conducerea țării. Cu toate acestea, coaliția n-a reușit constituirea într-un partid. Nu avea nici măcar un periodic, întrucât "Pressa" întruchipa concepțiile moderaților Dimitrie Ghica și V. Boerescu, care, având un rol însemnat în coaliție, se apropie tot mai mult de liberali, în probleme de natură economică, apoi politică, până la trecerea în rândurile lor.⁹⁹

După numirea guvernului conservator Lascăr Catargiu, la 11/23 mar-

tie 1871, Ion Ghica a intrat în coaliție cu M. Kogăniceanu, formând o opoziție în campania electorală.¹⁰⁰ În noul guvern intraseră și doi foști liberali moderați, deveniți conservatori, anume: generalul Chr. Tell la Culte și Instrucțiune publică și Nicolae Crețulescu la Justiție și Lucrări publice. Ulterior, va intra și Ion Bălăceanu, prietenul apropiat al lui Ion Ghica, la Externe, după V. Boerescu. În guvernul constituit la 11/23 martie 1871, Lascăr Catargiu deținea președinția și Internele, generalul Ion Em. Florescu la Război, P. Mavrogheni la Finanțe, G. Costaforu la Externe. În timpul celor cinci ani de guvernare, cabinetul se va remania astfel: M. C. Epureanu și Al. Lahovari la Justiție, G. Cantacuzino și I. Strat la Finanțe, Theodor Rosetti la Lucrări Publice, Titu Maiorescu și P. P. Carp la Culte și Instrucțiune publică.¹⁰¹

Vădit nemulțumit de maniera în care fusese înlăturat de la guvern și de evoluția ulterioară a evenimentelor, iritat de o nedreaptă campanie de presă îndreptată contra sa de B. P. Hașdeu,¹⁰² Ion Ghica întreprinde frecvente și îndelungate călătorii în străinătate, căci nimic nu-l mai reținea ca odinioară. În toamna anului 1871, transmitea, în țară, impresii din Viena soției sale. După vizite la Schönbrunn și Laxenburg Ion Ghica a fost la operă, unde a văzut *Euryanthe* de Karl Maria von Weber: "N-am auzit niciodată ceva mai bine cântat" - scria el cu vie satisfacție. Cu o seară înainte văzuse *Romeo și Julieta* de Charles François Gounod: "Muzică admirabilă, punere în scenă grandioasă, dar o Julietă de 300 oka nu te poate mulțumi. Nu avea nici măcar meritul de a cânta bine; trebuie totuși să recunosc că a cântat valsul cu un gust deosebit. Tenorul care a cântat pe Romeo, Müller, deși nu este o privighetoare, nu este nici un măgar, ci ține calea de mijloc între amândoi". Văzuse câteva celebrități, între care și "abatele Liszt. Era într-o lojă de rangul al doilea, care este, cum se spune, etajul lumii bune".¹⁰³

Revine în țară, unde găsește o atmosferă politică "sufocantă". Dintr-o intensă corespondență cu D. A. Sturdza rezultă cu evidență gândurile și preocupările sale. Într-o scrisoare din 14/26 ianuarie 1872, îl invidia pe D. A. Sturdza că respira un aer sănătos departe de Capitală, el fiind obligat să vină din când în când în "acest oribil oraș", de care ar prefera să fie cât mai departe, pentru a nu mai avea prilejul să vorbească de un Lascăr Catargiu sau de un P. Mavrogheni, care dispun de jandarmerie și

armată în interesul puterii: "Dar ceea ce deplâng mai mult decât anarhia în guvern este anarhia în spirite".¹⁰⁴

Membrii guvernului conservator se dovedeau foarte preocupați de "uneltirile revoluționare", care presupuneau că ar exista în țară. De la tribuna Camerii, Lascăr Catargiu, primul ministru, s-a referit la acestea. Dacă se va adevăra ceva, Ion Ghica aprecia că guvernul va lua măsuri. Se spunea chiar despre el că ar lua parte la complot. Primul ministru încerca de a-l face să treacă drept un conspirator și un revoluționar de profesie. Chiar I. Em. Florescu și Gh. Bibescu erau bănuți. Se vorbea de schimbarea șefului statului - remarcă Ion Ghica într-o nouă scrisoare către D. A. Sturdza -, dar nu se vede ce ar putea fi câștigat: "cel care îi va urma, indigen sau străin, va intra sub influența fie a roșilor, fie a albilor, ceea ce a fost Cuza, ceea ce a devenit prințul Carol". Nu schimbarea șefului statului se dovedea necesară. Nici măcar răsturnarea guvernului nu ducea la schimbări, întrucât nu erau prea multe de obținut cu M. C. Epureanu, cu Dim. Ghica sau I. C. Brătianu. Domnitorul Carol I amenința cu aducerea la putere a roșilor: "Sărmana țară - reflecta Ion Ghica. Eu o cred realmente foarte bolnavă. Mă îndoiesc că se restabilește".¹⁰⁵

Împotriva conservatorilor, Ion Ghica se situa și împotriva radicalilor, în cazul unei eventuale reveniri la guvern, pentru că nici unii, nici alții, cum va scrie el mai târziu, nu-și înțeleg misiunea. Numai divergențele acute dintre guvernați și guvernanți conduc la lupte politice și răsturnări, dovedind acuta incompatibilitate. Or, după opinia sa, principiile de guvernare trebuie să vină în întâmpinarea nevoilor și aspirațiilor poporului: "Astăzi guvernele sunt ale popoarelor, iar nu popoarele ale guvernelor, și au datorii de împlinit. Guvernul trebuie să lumineze poporul, oricare ar fi credințele politice ale oamenilor de la guvern și forma guvernului, el este dator să conducă poporul pe calea moralității, a justiției și progresului; trebuie să serve în îndeplinirea misiunii sale cu tot ce națiunea are mai capabil și mai onorabil". A proceda altfel este totuna cu a trăda mandatul încredințat, căci marea datorie de îndeplinit nu este de a servi pe un monarh sau domn și a ruina poporul prin dări tot mai numeroase. Guvernul conservator uza, într-adevăr, de violențări și abuzuri în alegeri, dar alegătorii își aveau partea lor de vină, abținându-se de la vot. Și astfel, se propovăduiau fel de fel de teorii, precum că poporul are nevoie de o mână

forte, de un guvern conservator, care să conducă, să-i satisfacă nevoile, așa cum le consideră și le stabilește el.¹⁰⁶

Prin afirmarea unicei teorii care să argumenteze necesitatea pentru conservatori de a guverna, Ion Ghica aprecia că se negau cu perfidie principiile constituțional-liberale, ei văzând în alegerile libere turburări, agitații și anarhie: "libertatea este un cuvând magic - spun ei -, care ne poate entuziasma în anii juneței noastre, este leagănul turburărilor și revoluțiunilor, dar devine o mingie pe care partidele și-o aruncă una alteia, ca cărbunele din joc, pe care îl trecem vecinului, îndată ce punem mâna pe el". Astfel că, potrivit unei asemenea concepții conservatoare, poporul nu trebuie lăsat "în voia lui", căci s-ar sălbătici, ci trebuie să i se impună binele. Ion Ghica se situează, evident, de partea democrației și liberalismului, susținând că ideile, fie ele cele mai avansate, nu se pot impune cu forța: "Libertatea este un drept natural al omului - scria el -, o însușire a vieții, ea există de sine și nu trebuie impusă. Nu numai că nu exclude progresul, dar îl trage după dânsa; progres și libertate sunt două idei correlative, una este consecința celeilalte, sunt precursorul una alteia. Lucrările generale și acele cari au înlesnit bunul trai al popoarelor și dezvoltarea civilizațiunii s-au făcut sub egida libertății".¹⁰⁷

În numele unor așa-numite dezordini și instabilități, guvernul aflat la putere în România își permite cheltuieli exagerate, nejustificate de o cerință reală decât aceea egoistă de grupare politică interesată a-și menține privilegiile politice și economice. Și astfel, prin birocrație, se ajunge ca forța să primeze dreptului. Pentru a găsi o justificare a folosirii ei, guvernul conservator pune în circulație zvonuri despre așa-zise comploturi contra lui Carol I. Ion Ghica informa pe D. A. Sturdza că se citeau chiar numele unor caimacami. Politicienii se aflau în competiție pentru concesiuni, deci de afaceri de tot felul. Patruzeci de deputați au cerut vânzarea vâmlor și salinelor. Bugetul a fost micșorat cu câteva milioane pentru pensii.¹⁰⁸

Din Ghergani, unde se afla, Ion Ghica afirma, într-o scrisoare către D. A. Sturdza că "nu există nici cea mai mică îndoială că se pregătește o lovitură contra acestei țări". Se considera foarte posibil un ultimatum din partea domnului dat Camerii, apoi, sub presiunea înțelegerii la care se acționa la Berlin, să obțină ceea ce dorește. Însă, nu va fi mai fericit pentru

aceasta, dimpotrivă. M. Kogălniceanu acționa pentru venirea la guvern, pentru care motiv s-a deplasat la Berlin. Se prevedea o apropiată cădere a guvernului L. Catargiu. M. Kogălniceanu se considera singurul președinte de Consiliu posibil, având, pe cât se pare, dreptate.¹⁰⁹

Aflat la o cură de ape minerale la Vichy, în Franța, Ion Ghica scria lui D. A. Sturdza că nici văzută din afară situația politică din țară nu părea mai bună. Lipsa de solitudine față de problema evreiască a produs un mare rău țării în străinătate, încât Puterile occidentale se arătau dispuse să sacrifice pe români în favoarea Rusiei sau a Austriei. Răul făcut de propaganda prin presă, ca o reacție negativă, se dovedea imens, de toate acestea profitând Rusia. Doar poziția geografică a țării a mai rămas în atenția Marilor Puteri. Interesul pentru Carol I era nul la Berlin și negativ în celelalte capitale. Domnitorul, când afirma că rămâne pe tronul României, când că pleacă, dorințele sale devenind, astfel, simple mofturi, pe seama cărora se făcea haz, căci, în realitate, nu voia să plece.¹¹⁰

În luna august 1872, Ion Ghica se dusesese pentru câteva zile la Paris. Reîntors la Vichy, scria lui D. A. Sturdza că se întâlnise cu E. Poujade. Între alții, l-a zărit și pe Alexandru Ioan Cuza, care spera să meargă în țară pentru a se stabili la Ruginoasa. Referitor la situația din țară, Ion Ghica citise din *Uniunea liberală*, care făcea apoteoza domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Între altele, Ion Ghica nu se arăta deloc mirat de plecarea *Junei drepte* din guvern, căci această grupare politică îi făcea realmente rău lui L. Catargiu: "Acești domni din *Juna dreaptă* se consideră trădați de guvernul actual, care nu și-a ținut angajamentele. Or, care sunt acele angajamente"?¹¹¹

În trecere spre țară de la Vichy, Ion Ghica s-a oprit în capitala Ungariei. Timp de trei ore a avut discuții cu un interlocutor asupra relațiilor româno-maghiare. Între altele, Ion Ghica a spus interlocutorului său că atât românii cât și maghiarii sunt deopotrivă amenințați din toate părțile, fiind înconjurați numai de germani și slavi. Astfel că, din instinct de conservare națională, trebuie să se unească. Succesele românilor din 1866 au influențat asupra Curții din Viena, care a admis constituirea monarhiei dualiste, situând atât de sus Ungaria. Atât Imperiul otoman, cât și cel habsburgic deveniseră elemente ale existenței naționale ale românilor și maghiarilor, încât erau de dorit schimbări în formă, dar nu și în conținut,

adică dispariția lor. Poarta manifesta, încă, o mare încredere în guvernul din Viena. Ion Ghica observa interlocutorului său maghiar că Ungaria dobândise o mare influență asupra guvernului central și, în loc să sprijine dezvoltarea românilor, îi suspectează atât prin presă, cât și prin agenții la București și Constantinopol în scopul de a crea disensiuni. Presa austro-ungară umilește națiunea română și guvernul său atât în afacerea Strousberg cât și în problema evreiască. Agentul austro-ungar la București preferă să pozeze mai degrabă în adversar decât în consilier.¹¹²

La Constantinopol, ambasadorul austro-ungar, în loc să vorbească în favoarea românilor, își făcea un titlu de glorie de a acționa contra lor. Interlocutorul maghiar al lui Ion Ghica a convenit că Gyula Andrassy, cancelarul Austro-Ungariei, nu era în măsură să rupă cu tradițiile Ministerului Afacerilor Externe, pe care-l conducea, neîndrăznind să bruscheze ierarhia diplomatică, în fața căreia el însuși dădea înapoi. A promis să vadă pe contele cancelar și să-l informeze asupra convorbirii, încercând să-i angajeze bunăvoința de a-l vedea adesea pe D. A. Sturdza, spre a-i vorbi intim și cu încredere.¹¹³

În țară, Ion Ghica avea să constate o foarte mare nemulțumire. Deputații majorității se pronunțau contra domnului și miniștrilor săi, care voiau să se retragă. Exista un deficit bugetar de 15000000 lei. Petre Mavrogheni, ministrul Finanțelor, demisionase. Însuși Lascăr Catargiu a vrut să se retragă. Înainte de aceasta, a apelat la fruntașii conservatori (M.C. Epureanu, V. Boerescu ș.a.) care au replicat că nu trebuie dat spectacolul unui partid care se devorează. Astfel că, președintele de Consiliu să aibă încredere în Cameră și să se retragă numai în fața verdictului națiunii. Sfatul fruntașilor conservatori a fost urmat și miniștrii au rămas cu toții la guvern. *Juna dreaptă* acționa în județe, pentru a câștiga bunăvoința alegătorilor în vederea dizolvării Camerii. Dimitrie Ghica râvnea la un portofoliu ministerial, M. Kogălniceanu, de asemenea.¹¹⁴

O situație internă în continuă deteriorare a vieții politice, din cauza unor nemulțumiri generale: "Totul pare liniștit - scria Ion Ghica lui D. A. Sturdza - dar trebuie să-ți spun că niciodată n-am văzut o mai mare și mai generală nemulțumire; publicul este nemulțumit de impozite, de justiție, de administrație, de poliție, de guvern, de Cameră, sunt nemulțumiți unii de alții. Partizanii guvernului actual, dinasticii, cum se intitulează,

sunt nemulțumiți. Domnul este nemulțumit de nemulțumirea lor și poate de nemulțumirea generală". Se vorbea deja despre o lovitură de stat, cu suspendarea Constituției și numirea unui guvern autoritar. Nemulțumirea cuprinsese și pe cei pentru care "prințul Carol a sacrificat totul" spre a fi mulțumiți. Se caută tot felul de paliative pentru a se ieși din impas. Astfel, spre a se plăti anuitățile concesiunii Strousberg se urmărește monopolizarea băuturilor alcoolice, iar pentru achitarea prețului a 100000 de carabine contractate se preconizau vânzări din domeniile statului.¹¹⁵

Încăierări publice, urmăriri cu poliția, agitații de tot felul caracterizau bine situația politică internă: "Domnul este pus între mâinile ticăloșilor, nebunilor și imbecililor" - scria Ion Ghica lui D. A. Sturdza. Decorându-i cu numele de oameni devotați țării și tronului, Carol I îi vede sfâșiindu-se între ei. Unii caută a se coaliza chiar cu liberalii radicali. Nu se putea ști cât va dura această situație gravă: "Cel de la care domnul primește sugestii și sfaturi nu este nici prietenul său, nici prietenul țării".¹¹⁶

Ca și alteori, în trecut, Ion Ghica resimțea acut lipsa unui ziar sau măcar a unei reviste, prin care să-și facă publice opiniile și concepțiile sale, căci simpla comunicare a prietenilor de idei se dovedea cu totul insuficientă. În *Prefață la o revistă*, el stabilește programul unui eventual periodic de acest fel. Ion Ghica dorea să scrie despre existența unei patrii libere și respectate de străini. Revista va căuta să lumineze pe fiecare asupra drepturilor și posibilităților ce le are spre a-și atinge scopul urmărit, ferindu-se de rătăcirii. Ca atare, revista nu se va pune în slujba unor interese de partid sau personale, ci în interesul tuturor. Se vor publica articole de etică, politică și economie, în scopul deprinderii principiilor sănătoase și folositoare și al formării unei opinii corecte, considerată și respectată: "Omul care voiește să contribuie cu pana sa la civilizația unui neam trebuie să caute a combina elementele sociale astfel încât să le aducă să producă cea mai mare câtime de bine. Acela care într-această lucrare nu este povățuit nici de iubirea unei deșertăciuni de popularitate, nici de aplicarea copilărească către niște opinii la care se interesează amorul său propriu, nici de ura sau slăbiciunea către persoane are o țintă mare înaintea sa și niciodată zadarnicile clevetiri ale oamenilor de rău voitori, sau ale curtezanilor de popularitate, nu-i vor putea pricinui în inima lui cea mai mică mâhnire, sau să răscoale într-însa ură sau răzbunare".¹¹⁷

Mâhnit și iritat de maniera în care se înfruntau prin presă principalele grupări politice, de mânuirea partizană a condeiului în competiția perpetuă pentru putere, Ion Ghica stabilea datoriile redactorilor revistei preconizate. Astfel, întreaga capacitate intelectuală, toate calitățile morale de care dispuneau trebuiau puse în slujba fericirii tuturor, spre a dezrădăcina prejudecățile, înapoierea, ignoranța, patimile etc. La o primă vedere, toate ar părea ușor și simplu de îndeplinit, însă deosebirea era ca o călătorie în vis și una în realitate: "Este puțin a zice adevărul și a hotărî a se lupta cu rătăcirile, dar rătăcirile au devenit de multe ori obiceiuri și nimic nu este mai rezistent decât obiceiul, trebuie să știe să-și aleagă timpul, să pregătească gândurile ca să aducă opinia să fie destul de generală. Adevărurile cele mai învederate, cele mai simple au întâmpinat totdeauna cele mai mari anevoițe ca să străbată, dar cu timpul au izbutit. Cu cât aceste izbânzi sunt mai anevoie, cu atât triumful într-acele lupte dă o mulțumire mai mare".¹¹⁸

Preconizând înființarea unei reviste, Ion Ghica avea în vedere marile dificultăți de întâmpinat în împrejurările politice grele existente. În perioada de tranziție în care se afla țara, o revistă care să propage istoria și libertatea este foarte necesară. Din punct de vedere politic, orice articol meritoriu va fi publicat, indiferent de autor, căci nimeni din redacție nu revendică monopolul ideilor și sentimentelor. Ideile eronate vor fi combătute argumentat, fără injurii și acuzații, precum se cuvine la oameni liberi și binecrescuți.¹¹⁹

Omul politic moderat și omul de știință Ion Ghica se dovedea, categoric, un adversar al demagogiei politice, care înlocuia practica politică rațională în contact cu poporul. La fel ca Mihai Eminescu, el stigmatiza cuvintele "frumoase și sunătoare", căci nu aceasta era calea de "a raționa" și "a răspândi idei", deci de "a lumina", cu atât mai gravă aceea de a profera injurii și de a calomnia, întrucât prin acestea nu se urmărea altceva decât a vâna monopolul virtuții și al patriotismului".¹²⁰

În imposibilitate de a fi creat vreodată un ziar sau o revistă care să-i propage concepțiile și ideile, Ion Ghica și-a compensat inechitatea față de contemporanii săi printr-un uimitor dar al scrisului, concretizat în numeroase scrieri publicate începând din 1863 sub forma unor deosebit de interesante *Convorbiri economice*, apoi a unor *Scrisori către Vasile*

Alecsandri și a unor *Amintiri din pribegia după 1848*, în care se evocă oameni și evenimente "într-o limbă plină de farmec, fără vrăjmășie față de adversarii de odinioară cu o sinceră simțire față de lumea în care trăise".¹²¹

În concepția lui Ion Ghica, expusă în prefața la primul volum al *Scrierilor* sale, nu cu vorbe se putea hrăni sufletul, ci cu îndemnuri adresate fiecăruia de a înțelege și a aplica respectul ce omul datorează sie însuși și altora, simțul de dreptate, dar și de datorie, pasiunea pentru dreptate, ca o condiție esențială a libertății și egalității. Fără cunoașterea temeinică a acestor principii și trecerea la aplicarea lor "oriunde ar fi ele scrise, se pot preface lesne, treptat sau într-o clipă în cea mai urâcioasă tiranie". Așadar, Ion Ghica se pronunța pentru asimilarea și aprofundarea noțiunilor politice, în scopul aplicării principiilor ce decurg din cunoașterea lor, căci numai astfel "libertatea va putea trăi în sufletul nostru".¹²²

Ulterior, Ion Ghica va dezvolta diversele înțelesuri date libertății. Unii vor libertatea de a opri pe alții. În numele libertății se propovăduiește protecționismul economic, din dorința unora de a cumpăra numai de la ei. Omul liber trebuie să fie activ, nu pasiv, pentru a dobândi libertatea și a o păstra, căci nimeni nu o prețuiește mai mult decât cel care a avut-o odată și n-o mai are: "Libertatea rău înțeleasă face afacerile despotismului, precum și despotismul naște mai curând sau mai târziu libertate".¹²³

Stabilind ipostazele libertății, Ion Ghica îi determină condițiile. Astfel, libertatea nu poate pătrunde unde există ignoranță și lipsă de educație morală. Libertatea trebuie înțeleasă în sensul că omul poate face tot ce voiește cu condiția să răspundă pentru actele sale și să recunoască semenilor săi același drept. Pe de altă parte, omul nu poate fi liber dacă nu înțelege că o condiție a libertății este munca, unica sursă de avuție și prestigiu social, singura cale spre civilizație. Nici o promisiune de libertate absolută, de micșorare de dări, de îmbunătățire a învățământului nu devine posibilă fără a avea în vedere munca. Principiile democratice devin găunoase și impracticabile fără ea. De aceea, propaganda partidelor politice este searbădă și demagogică atunci când se întreprinde pentru un scop în sine, făcând abstracție de îmbunătățirea condițiilor de muncă și trai. Intenția este, fără îndoială, preluarea puterii, căci nici un partid nu

poate îndeplini, oricât ar vrea și s-ar strădui, cele promise în campania electorală. Din înverșunare în lupta politică pentru putere, se ajunge la patimă, adică la refuzul de a primi chiar binele, dacă vine de la partidul advers.

Opinia publică ar trebui să stabilească coordonatele vieții politice, dar adeseori ea nu înseamnă chintesența părerii tuturor membrilor societății asupra unei anumite probleme, ci a unui partid politic sau a unui guvern, care se fac instrumente oarbe ale unor tendințe greșite în scopul de a domina mulțimea. Și astfel, în numele opiniei publice, ajunge să conducă "o facțiune, un Ciceronache, un Lumânărică, un ziarist, un ambițios, un Catilina". În acest caz, nu se mai ține seama de interesele reale ale societății, deși se proclamă sus și tare că se guvernează în numele voinței naționale. Mulțimea este adeseori sentimentală, neavând încredere decât în cei pe care îi iubește. Dacă cel pe care îl onorează cu afecțiunea și încrederea sa îi îndreptățește așteptările, atunci binele este de partea sa, dar atunci când se înșală, răul este mare, căci se abate asupra tuturor. Și astfel, când guverne și partide își însușesc puterea prin demagogie, afirmând că vor să facă binele și ajung la contrariu, poporul cade în dezamăgire și suferință, neavând nici fericire, nici libertate" pentru că nici puterea absolută nu face tăria și stabilitatea guvernului, nici voința mulțimii nu constituie libertatea. Și una și alta, ca să se poată susține, au trebuință să fie sprijinite de rațiune și dreptate".¹²⁴

Pentru a ajunge la rațiune și dreptate, Ion Ghica susține că este nevoie de libertate intelectuală, care trebuie înțeleasă fără nici o îngrădire, adică în mod absolut, ca un drept inalienabil. În acest sens, el menționează între libertățile fundamentale: securitatea, libertatea electorală, libertatea reprezentanței naționale în conducerea statului.¹²⁵

Prin analiza atributelor libertății, se stabilesc mai temeinic înțelesurile egalității. Ion Ghica preciza că, deși dorită de toți, foarte puțini sunt cei care înțeleg egalitatea, căci mai toți vor egalitatea numai cu cei mari și puternici. Și, pentru a ajunge unde tind, unii-și revendică titlul de noblețe morală sau prin naștere, care nu constituie, de fapt, criterii de egalitate. Or, egalitate înseamnă desființarea oricăror privilegii care decurg din naștere sau din merite exterioare persoanei în cauză, care nu țin de capacitățile sale, ci de substituiri, prejudecăți, însușiri aparente, prestigiu

nemeritat. Oricâte condiții s-ar crea afirmării capacităților personale, stăruia să precizeze Ion Ghica, niciodată nu vor exista condițiile egale pentru toți, căci acestea nu depind, toate, de organizarea socială și politică, ci și de limitele fizice și intelectuale ale fiecărui individ în parte. Astfel că, în societățile moderne, legile fac sau vor face tot ce depinde de ele, omul fiind liber să dispună într-un cadru legal favorabil de facultățile cu care este înzestrat în mod natural. Condiția esențială a liberei dezvoltări a personalității umane este, deci, abolirea privilegiului, desființarea inegalității artificiale. În viața socială nu se poate impune decât *justiția*, care dă dreptul la legitimă apărare. Astfel, nu se poate impune nimănui nici de a fi religios, nici învățat sau laborios, căci toate impunerile, care ies din cadrul egalității în fața legii, umilesc inteligența, conștiința, munca și libertatea umană.¹²⁶

Analizând existența unor inegalități naturale și cauzele lor, Ion Ghica susține că sunt foarte multe posibilități de a îndeplini dorința oricărui de a urca pe treptele sociale, însă unii, mai ambițioși, vor să sară peste trepte, ocolind drumul cel drept și natural al muncii. Orice muncă este onorabilă dacă produce ceva folositor individului sau societății. Adresând un apel la solidarizare națională pentru a face binele general prin muncă, Ion Ghica se adresează concomitent guvernului, pentru a și-o înțelege pe a sa.¹²⁷

Ion Ghica era un fervent susținător al principiilor democratice potrivit cărora trebuia deținută puterea în stat, fără de care nu avea nici o șansă de a fi suportată și respectată de către popor, adică "să-și aibă rădăcinile ei înfipite în spiritul și trebuințele poporului". Dacă parvine prin violență sau dictatură militară, un guvern durează doar atâta timp cât poate să-și mențină un principiu bazat pe reușite de răsunet, după care slăbește treptat, devenind tiranic, căci numai arbitrarul îl mai poate susține. Așa s-a întâmplat cu guvernele provinciilor otomane. Mai mult chiar: "existența și durata unui guvern devine o chestiune de oportunitate, când el a fost opera unei influențe străine". Astfel, Convenția de la Paris, deși afirma principii democratice, ele au fost preluate spre a fi aplicate de oameni, chiar dacă bine inspirați, totuși departe de nevoile acute ale națiunii. Aceștia erau conservatorii.¹²⁸

Pe deplin edificat asupra a ceea ce trebuia făcut, Ion Ghica era con-

știent că între cele două forțe politice ale radicalilor și conservatorilor, el nu putea deține un guvern atâta timp cât ar fi avut nevoie să realizeze tot ce și-a propus: "A fi ministru, fără a putea face ce trebuie făcut, ar fi numai satisfacțiunea unei vanități copilărești, care nu poate sătura ambițiunea mea". Din guvernare, Ion Ghica nu și-a făcut "un ideal strâmt și tiranic", în folosul vreunui partid. El a dorit să vadă pe toți oamenii capabili strânși sub drapelul Constituției, deciși să lupte pentru apărarea principiilor politice, de ordine, libertate și justiție. În spiritul acestor convingeri politice, Ion Ghica se angaja să dezvolte unele din principiile directoare ale evoluției societății românești.¹²⁹

Retras pentru totdeauna de la conducerea statului, Ion Ghica nu înțelegea să se abandoneze lipsei de activitate. Dimpotrivă, ca reprezentant de seamă al marilor proprietari liberali, se remarcă prin inițierea înființării Creditului funciar rural, o mai veche preocupare a sa, încă din timpul domniei lui Cuza Vodă. În luna noiembrie 1872, deja informa pe D. A. Sturdza despre pregătirea statutelor și a proiectului de lege pentru înființarea unei Bănci de credit funciar. Astfel, se întâlnise cu G. Cantacuzino și cu V. Boerescu, înțelegându-se ca Ion Ghica să plece la Ghergani spre a redacta cele două documente. Dificultatea principală i se părea a consta în găsirea unui om capabil, care nu putea fi decât din exterior, adică un om versat în probleme de acest fel. Ion Ghica voia să folosească drept model statutele și regulamentul creditului funciar din Silezia și alte părți ale Prusiei.¹³⁰

Inițiativa creării Creditului funciar rural aparținea lui Ion Ghica, D. A. Sturdza și Ion I. Câmpineanu care nu reușiseră într-o întreprindere pentru exploatarea pădurilor, ce le amenința considerabil averile: "Ion Ghica - scria Fr. Damé -, un economist dintre cei mai distinși, s-a gândit atunci să reia un proiect care adeseori a preocupat pe marii proprietari români, crearea unui Credit financiar rural de natură a le permite eliberarea de ipotecile oneroase pe care le contractaseră și de a-și procura capitaluri ieftine pentru punerea în valoare a pământurilor lor"¹³¹ Dimitrie Ghica fusese ales membru al Comitetului provizoriu pentru organizarea Creditului funciar, în care intraseră și liberalii Gh. Vernescu și I. C. Brătianu. Radicalii se opuneau numirii lui Dimitrie Ghica în funcția de președinte al Creditului funciar rural, pe motiv că "abandonase pe capitaliștii ro-

mâni". Recurgerea la capitalurile străine era considerată primejdioasă, avându-se în vedere exemplul recent al afacerii Strousberg. În Parlament, inițiativa dobândește adepți, în condițiile în care guvernul nu reușea să domine situația. Profitând de lipsa de decizie a guvernului, opoziția câștigă concursul a cât mai mulți parlamentari, mari proprietari. Camera aprobă proiectul de lege pentru crearea Creditului funciar rural la 2/14 martie 1873, după câteva zile fiind votat și în Senat. Și astfel, conducătorii diverselor grupări liberale (Ion Ghica, D. A. Sturdza, I. C. Brătianu, Ion I. Câmpineanu, G. Vernescu) deveniseră stăpânii comitetului de conducere al Creditului funciar rural. Primul său director a fost Ion Ghica, subdirector D. A. Sturdza, iar președinte al Consiliului de administrație Dimitrie Ghica. Creditul funciar rural nu dispunea de sume bănești proprii, ci de împrumuturi la C.E.C. garantate cu proprietățile de către membrii asociați.¹³²

Acceași membri inițiaseră fondarea unei bănci de scont și circulație, între ei fiind și Dim. Ghica. La 7 aprilie 1874, se constituia societatea de asigurare "România" condusă de Dim. Ghica, alături de "Dacia", societate de asigurare inițiată de V. Boerescu și Gh. Costaforu.¹³³ Dimitrie Ghica este ales, în 1875, președinte al Consiliului de administrație al *Societății drumurilor de fier din România*, menită a facilita răscumpărarea căilor ferate.¹³⁴ Prin întreaga sa activitate literară și științifică, politică și publicistică, Ion Ghica dobândise un mare și binemeritat prestigiu între contemporanii săi. Deja publicase cinci borșuri din faimoasele sale *Convorbiri economice*, precum și alte scrieri cu caracter politic și literar. Drept recunoaștere a meritelor, Societatea Academică Română îl alegea membru al său. Astfel, la 14 august 1874, președintele Societății Academice, August Treboniu Laurina, scria lui Ion Ghica: "Am onoare a ve face cunoscutu că societatea academică română în ședinția din 13 Augustu a.c. v-a allessu în unanimitate de membru actuale, și ve invită se binevoii a lua parte la lucrările societăței".¹³⁵

Participând la lucrările Societății Academice, începând de la 28 august 1874, Ion Ghica se distingea printr-o contribuție remarcabilă, fiind ales președinte în sesiunea din 18 septembrie 1876. În anul 1878, se schimba denumirea în Academia Română.¹³⁶

Foarte prudent, adeseori rezervat, excesiv de moderat, pentru care

era atât de contestat de către ceilalți liberali, Ion Ghica sfârșește prin a se ralia grupării radicale, promotoare a înființării Partidului Național Liberal. Întruniți în casa englezului St. B. Lakeman (Mazar Pașa) șefii grupărilor liberale, între care și cea condusă de Ion Ghica, precum și disidentul conservator M. C. Epureanu, decideau constituirea Partidului Național Liberal. La 4 iunie 1875, era publicat programul partidului. Din Comitetul de conducere făcea parte, alături de alți fruntași liberali, și Ion Ghica.¹³⁷

Fără a împărtăși toate punctele de vedere ale liberalilor radicali, Ion Ghica se alătură lor, pentru înființarea partidului, căci se deosebea fundamental de conservatori și principiile lor de guvernare. Critic sever al actelor de guvernare ale lui Lascăr Catargiu, el nu înceta a le desprinde sensurile și a le stigmatiza: "Aici lucrurile merg ca puii corbului - scria el moderatului liberal M. Kogăniceanu. Cu cât înaintează în etate cu atât se fac mai negri".¹³⁸

Ion Ghica era pe bună dreptate iritat și indignat când critica unele din practicile politice ale guvernului conservator, care miza prea mult pe puterea materială a membrilor săi, pentru a-și permite licențe de guvernare inadmisibile, bizuindu-se pe sprijin din afară. În atare situație, oamenii mai slabi se pleacă pentru a se feri de persecuții. Cei dârzi și curajoși se călesc în lupta pentru punerea intereselor generale mai presus decât cele personale.¹³⁹

El evidenția lipsa de preocupare a unor oameni de stat pentru starea financiară a țării. Starea economică generală era încă și mai gravă, căci principalul izvor de avuție națională era "plugăria cea mai simplă și mai primitivă". Celelalte ramuri ale economiei nu reprezentau decât o zecime din producția totală. Productivitatea în agricultură era foarte scăzută, căci se lua totul pământului fără a-i da nimic.¹⁴⁰ Sporirea impozitelor și cheltuielilor atrăgea creșterea datoriei publice, care tindea să ajungă la 600000000 franci la finele anului 1876. Adept al obținerii Independenței de stat pe cale politică și diplomatică, Ion Ghica vedea în Convenția comercială cu Austro-Ungaria, semnată de guvernul conservator la Viena la 10/22 iunie 1875, un act de suveranitate, de independență națională, găsind protestele Porții și ale altor Mari Puteri ca nejustificate. El menționa totuși că din punct de vedere economic Convenția cu Austro-Unga-

ria contravenea intereselor industriei și comerțului, întrucât se exportau produse brute, importându-se, în schimb, produse fabricate. În esență, Convenția nu constituia nici un sistem protecționist, dar nici unul al liberului schimb, cum credea guvernul conservator.¹⁴¹

Promotor al teoriei liberului schimb, Ion Ghica găsește prilejul pentru a analiza avantajele sale, începând cu dezvoltarea unei industrii naționale în strânsă interacțiune între producție și consum, ultimul fiind criteriul fundamental de apreciere a gradului de civilizație, impulsivitatea determinării și diversificării producției: "Traiul bun, darea de mână sunt elemente esențiale ale fericirii unui popor; iar sărăcia, mizeria, neputința de a consuma sunt faze nenorocite ale existenței sale".¹⁴²

Insistând asupra comerțului, ca intermediar între producție și consum, asupra liberului schimb care favorizează producția mai bună și mai ieftină, datorită concurenței sporite, prin taxe vamale cât mai mici,¹⁴³ Ion Ghica formulează soluții și propuneri pentru dezvoltarea industriei: desființarea totală a taxelor vamale, accesibilitatea în funcții de stat a unor oameni bine pregătiți; dezvoltarea învățământului real și tehnic; învățarea unei meserii în orice școală primară; acordarea de credite în condiții avantajoase celor ce dovedesc că le folosesc pentru deschiderea unui atelier.¹⁴⁴

Foarte raționale, în sine, măsurile preconizate de Ion Ghica se vedeau idealiste în condițiile economice, sociale și politice de dezvoltare ale României din secolul al XIX-lea. Bucuros de a vedea un act de independență în Convenția comercială cu Austro-Ungaria, el aprecia în chip ideal dezvoltarea unei industrii în condițiile unei concurențe acerbe determinată de liberul schimb, deci în lipsa unor taxe vamale. Or, Convenția cu Austro-Ungaria satisfăcea aceste deziderate teoretice ale sale. În realitate, guvernele românești, atât cele liberale cât și cele conservatoare, vor fi nevoite a propune și vota legi de protejare a industriei naționale de către stat prin stabilirea de tarife vamale sporite. Altminteri nu devenea posibilă înfăptuirea și evoluția unor ateliere și fabrici. Liberul schimb era tocmai ce nu putea admite și practica nici un guvern român, din cauza unor condiții obiective, care s-au menținut și în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Nu numai în domeniul economic, dar și în cel politic Ion Ghica vă-

dea erori de apreciere a evoluției politice a statului român în condițiile redeschiderii problemei orientale în 1875. Astfel, se pune problema dacă trebuie sau nu să se alieze România cu popoarele balcanice. Și în această privință, Ion Ghica se deosebea de majoritatea oamenilor politici: "oameni cu minte - scria el - cred că deznodământul și transformarea Imperiului otoman are să urmeze un curs mai gradat și că afrancarea (eliberarea - *n.n.*) populațiunelor creștine nu se poate face dintr-o săritură într-un picior, ci printr-o dezvoltare treptată a popoarelor care locuiesc acest imperiu".¹⁴⁵ Ion Ghica aprecia că guvernul conservator orienta politica externă în sensul celei adoptate de Germania, corespunzând vederilor politice ale lui Carol I.¹⁴⁶ Or, ținta lui Otto von Bismarck, cancelarul german, era expansionismul, lovind în interesele altor imperii europene. Românii nu aveau nicidecum interes să urmeze politica Germaniei în Orient.¹⁴⁷

Din punct de vedere intern, situația guvernului era extrem de grea. Astfel, în pofida existenței unei majorități - scria Ion Ghica lui C. A. Crețulescu -, se prevesteau schimbări în atitudinea deputaților din cauza creării unei crize financiare, fără a mai menționa lipsa de respect pentru Constituție. Un nou guvern se prefigura la orizontul politic. A numi însă un guvern condus de Dimitrie Ghica, secondat de P. P. Carp și P. Mavrogheni, însemna, precum se afirma, a înlocui "pe dracu cu lacu".¹⁴⁸

Convins că România merită alte guverne decât cele conservatoare, Ion Ghica intră în opoziția-unită pentru înlăturarea guvernului Lascăr Catargiu. Încă din 1871, când fusese numit guvernul conservator, șefii opoziției considerau venirea la putere ca pe o lovitură de stat. Divergențele dintre ei i-au menținut încă nedeciși, până în momentul când s-au convins că domnitorul nu dorea deloc renunțarea la cabinetul său. Și, atunci, s-a alcătuit opoziția-unită, la fel ca în 1865, pentru a înlătura guvernul conservator al lui L. Catargiu. Liantul necesar al acestei opoziții l-a constituit crearea Creditului funciar rural, căruia se alătura și M. C. Epureanu, fostul ministru în cabinetul L. Catargiu. O campanie politică se deschide cu intensitate contra guvernului.¹⁴⁹

La 16 februarie 1876, Dimitrie Ghica demisionează din funcția de președinte al Camerii, părăsind coaliția condusă de L. Catargiu, nefiind de acord cu politica financiară a guvernului. Împreună cu V. Boerescu și

Gh. Gr. Cantacuzino, inițiază o grupare de centru, intitulată "partidul conservator liberal moderat", având ca periodic "Pressa", care încetează de a mai fi organ de presă al coaliției conservatoare. Se încerca ralierea tuturor conservatorilor moderați, sub cunoscuta deviză a conservării, prin progres lent și stabilitate, adică evolutiv și nu prin schimburi bruște. În martie 1878, se inaugurează chiar un club al "partidului de centru".¹⁵⁰

Întreaga conducere a Creditului funciar rural aparținea opoziției unite, care exercita o puternică presiune asupra parlamentarilor mari proprietari. La 9 februarie 1876, Lascăr Catargiu își prezintă demisia ca urmare a votului de neîncredere dat lui Titu Maiorescu, care propusese desființarea unor catedre universitare din Iași și București. Se propune ca președinte al noului guvern Dimitrie Ghica, dar el refuză formarea cabinetului. Se reînnoiește mandatul lui L. Catargiu, dar cu Petre P. Carp la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii. Opoziția unită se indignează la culme. Parlamentul nu se mai supune dezideratelor guvernului. Lascăr Catargiu cere dizolvarea Senatului și o obține la 3/15 martie 1876. Două forțe se înfruntă în noile alegeri: guvernul și Creditul funciar rural, ambele puternice. Domnitorul a promis lui I. C. Brătianu că vor fi alegeri libere. Și într-adevăr, după terminarea lor, guvernul demisionează la 30 martie 1876 înainte de convocarea Corpurilor legiuitoare după alegerea noului Senat. Toți șefii opoziției fuseseră aleși. Ei trebuiau să-și mențină angajamentul solemn de a impune domnului constituirea unui guvern care să-i includă pe toți. Fiind desemnat G. Vernescu pentru a ocupa funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, Carol I a ridicat obiecțiuni căci scrisese o broșură împotriva sa, sub pseudonim.¹⁵¹ Domnitorul încă nu putea încredința guvernul lui I. C. Brătianu, nici lui Ion Ghica, întrucât "îl rănise atât de adânc în 1871", nici lui D. A. Sturdza, căci îl atacase personal, prin publicarea broșurii: *Germania, România și principele Carol de Hohenzollern*, în 1875, sub pseudonimul Erdmann von Hahn.¹⁵²

S-a constituit, la 4/16 aprilie 1876, un guvern provizoriu prezidat de conservatorul I. Em. Florescu, fost ministru de război în cabinetul lui L. Catargiu. Un cabinet considerat fără "culoare", care nu durează decât până la 27 aprilie/9 mai 1876, când este numit un guvern prezidat de M. C. Epureanu, reprezentând coaliția de la Mazar Pașa, cu M. Kogălniceanu la Externe, I. C. Brătianu la Finanțe, G. Vernescu la Interne, G. Slăniceanu

la Război, G. Chițu la Culte, M. Pheekyde la Justiție. Dintre liderii liberali, Ion Ghica și D. A. Sturdza rămâneau în afara combinației guvernamentale. Ei fuseseră aleși vicepreședinți ai Senatului. V. Boerescu și Dim. Ghica erau interesați în durata guvernului, propunând deputaților opoziționiști să-l sprijine în adoptarea unor legi cu caracter național.¹⁵³

La 2/14 mai 1876, domnitorul primea adresa Senatului, prezentată de președinte și cei doi vicepreședinți, între care, evident, și Ion Ghica, pentru prima dată în fața lui Carol I, după acea neuitată noapte de 11/23 martie 1871. Timp de cinci ani se menținuse deoparte, la fel ca Dimitrie A. Sturdza. Domnul le-a adresat cuvinte amabile fiecăruia, după ceremonie. La 4/16 mai 1876, Carol I l-a primit pe D. A. Sturdza, căruia i-a exprimat regretele sale că, în pofida încrederii pe care i-a acordat-o, s-a lăsat antrenat, timp de 5 ani, într-o opoziție personală și la o politică antidinastică. A doua zi, primea într-o audiență particulară și pe Ion Ghica: "Domnul s-a întreținut cu el amical și a recunoscut că în timpul acestor ani el s-a menținut în mod absolut deoparte".¹⁵⁴

Nu numai atitudinea sa față de domn, dar și cea față de evoluția politicii externe îl excludeau pe Ion Ghica de la încredințarea vreunei funcții ministeriale. Adept al neutralității, el va rămâne, în continuare deoparte, fără să-și asume vreun rol în viața politică a țării, căci nu se considera chemat să delibereze asupra unor probleme a căror rezolvare o vedea cu totul altfel. Încă din 1870, Ion Ghica se situase împotriva oricăror atingeri ale statutului internațional al României, pe motiv că se pierdea garanția Puterilor apusene. În mod cert, Ion Ghica se pronunța contra unei alianțe cu Rusia și pentru neutralitate într-un eventual conflict ruso-turc. Și nu numai el, dar și alți liberali, precum Dim. A. Sturdza și Dumitru Brătianu. O atitudine eronată, în discordanță cu opinia generală și cu a propriului partid și guvern.¹⁵⁵

Prin atitudinea sa aparte, Ion Ghica ajunge să fie incriminat pentru relații amicale față de demnitarii otomani, tocmai în momente de resuscitare a spiritelor contra opresiunii otomane în Balcani din partea popoarelor ridicate la luptă de eliberare națională. Astfel "Independența Română" din 17 ianuarie 1876 făcea cunoscută corespondența lui Ion Ghica cu ministrul de Externe al Turciei, Aarifi Pașa, la începutul anului 1875. La 11 februarie 1875, pașa adresa o scrisoare de răspuns lui Ion Ghica, în

care menționa că citise cu plăcere scrisoarea din 22 ianuarie 1875, mulțumindu-i "pentru sentimentele nobile ce sunt exprimate într-însa" de către un prieten delicat și sincer. Aarifi Pașa fusese felicitat pentru felul cum a știut să apere interesele Porții, ceea ce-i producea deosebită satisfacție. Ministrul otoman de Externe dorea ca și "Principatele (România!? - n.n.) să înțeleagă în fine necesitatea de a încredința administrațiunea publică unor persoane inspirate de interesele bine înțelese ale țării". Aarifi Pașa îi trimitea, apoi, la cerere, două scrisori de recomandare, una către Reșid Pașa, ambasadorul Turciei la Viena, alta către Aali Pașa. În prima, scria că "Dl. Ion Ghica ... este unul din cei mai vechi ai mei amici". Cea de-a doua, către ambasadorul Turciei la Paris, avea conținut identic. Ambele datau din 11 februarie 1875, semnate de Aarifi Pașa. Or, se scria în "Pressa", Aarifi Pașa, ministru de Externe între 1874 și începutul anului 1875, era unul dintre demnitarii otomani cei mai radicali, "cel mai neîmpăcat vrăjmaș al României".¹⁵⁶

Aarifi Pașa susținea că România nu era altceva decât o provincie otomană, că agentul său la Constantinopol era un tolerat, că românii erau supuși ai sultanului. Prin faptul că Ion Ghica solicitase recomandări de la ministrul otoman de Externe către ambasadorii din Viena și Paris, redactorii de la "Pressa" considerau că el sacrificase interesele patriei sale, felicitând pe Aarifi Pașa pentru buna susținere a intereselor Porții, contrare celor ale României, căci îi contesta chiar dreptul al autonomie.

Ion Ghica mai procedase asemănător în 1867, când felicitase personal pe primul ministru maghiar Gyula Andrássy, cu prilejul dualismului austro-ungar, stârnind reacții publice întemeiate. De data aceasta, se repeta o situație jenantă, care-i micșora prestigiul în fața opiniei publice. De aceea, găsește de cuviință să adreseze o scrisoare redactorului ziarului "Pressa". În această scrisoare, Ion Ghica menționa că timp de 5 ani a fost urmărit, spionat și supravegheat peste tot, acasă, pe stradă, în orașe cât și la sate, interceptându-i-se corespondența spre a fi citită. Una din scrisori era a unui pașă turc care considera drept amic pe un român, Ion Ghica, recomandat prietenilor săi din Viena și Paris. Or, aceasta nu constituia o dovadă de complotare contra regimului. Din aceasta nu poate rezulta decât că Ion Ghica nu s-a amestecat cu oamenii de cafenea, ci a avut relații cu oameni de seamă, fiind mândru de prietenia lor. Nimeni nu va găsi

nimic în aceste scrisori care să lezeze drepturile și interesele României: "S-a zis de mult că, din toate ignoranțele, cea mai rea este a celor cari judecă, căci când se înșeală, sunt de două ori culpabili. Ei trebuie să aibă dreptate și când afirmă și când condamnă". Deocamdată, Ion Ghica incrimina interceptarea corespondenței, interzisă de Constituție, ca fiind atentat la libertatea individuală. Prin publicare, afla și el de conținutul scrisorilor. Dorea totuși restituirea lor sau a unor copii.¹⁵⁷

Ion Ghica se eschiva, însă, de la examinarea fondului problemei, căci nu delictul de interceptare a corespondenței, grav, în sine, de altminteri, era în chestiune, ci atitudinea sa amicală față de un adversar al independenței naționale, care nu recunoștea nici măcar dreptul la autonomie, considerând România ca fiind "Principate" integrate ca provincii Imperiului otoman. Desigur, Ion Ghica nu lua în considerație astfel de afirmații, pe motiv că erau pur formale, fără consistență. El nu ținea, totuși, seama de surescitarea opiniei publice românești, pe deplin întemeiată în reacția ei față de astfel de aserțiuni nefondate.

Relațiile sale cu demnitarii otomani au prins întotdeauna bine, căci, în cazuri de necesitate, și acesta n-au fost puține, Ion Ghica devenea cel mai indicat să întreprindă demersuri la Poartă. Astfel, în plină desfășurare a crizei orientale și a venirii la tron a sultanului Abdul Hamid al II-lea, la 31 august 1876, Ion Ghica este propus spre a îndeplini o misiune specială la Poartă, pentru a sonda opiniile și atmosfera politică, în vederea obținerii de concesiuni pentru România. Între timp, însă, situația s-a agravat, la 7/19 octombrie 1876 fiind trimis în misiune specială la Londra, iar C. A. Rosetti la Paris, cu scopul unor tratative în vederea încheierii de convenții comerciale cu Anglia și Franța, semnificând fiecare un act de independență.¹⁵⁸

Misiunea încredințată lui Ion Ghica în Anglia corespundea concepției sale politice, potrivit căreia independența trebuia obținută numai prin mijloace diplomatice, evitându-se orice tendință de participare la un conflict armat ruso-turc. Consulul Franței la București, Frédéric Debains, relata ducelui Decazes, ministrul de Externe, că exista o teamă generală față de o eventuală ocupație armată rusă, încât nici guvernul prezidat de I. C. Brătianu, constituit la 24 iulie 1876, în urma demisiei lui M. C. Epureanu, nici domnitorul nu acționau asupra opiniei publice. Oricum, se

făceau concentrări masive de oameni, care se întrebau împotriva cui vor lupta: "Prințul Ion Ghica - scria Fr. Debains - acceptând misiunea la Londra înaintea oricărei misiuni financiare, a criticat profund concentrările care nu vor facilita negocierile sale financiare. I s-a promis o temperare a măsurilor militare (...) dar sunt puțini cei care acceptă această «estompare»".¹⁵⁹

Ajuns în capitala britanică, Ion Ghica a fost primit de către ministrul pentru afacerile Indiei, care se ocupa și de afacerile Orientului, marchizul de Salisbury. Despre audiență și rezultatele sale, raporta ministrului român de Externe, N. Ionescu, la 3/15 noiembrie 1876. Astfel, Ion Ghica aprecia ca deosebit de potrivită numirea marchizului de Salisbury ca reprezentant al Angliei la Conferința Marilor Puteri de la Constantinopol, el fiind "omul de talent și sufletul cabinetului", întrucât va face față presiunilor diplomatice ale generalului N. P. Ignatieff, care urmărea extensiuni teritoriale ale Rusiei în dauna Imperiului otoman. Pe data de 2/14 noiembrie 1876, marchizul îl primise pe Ion Ghica, discutând cu el "toată seara". I-a vorbit despre necesitatea acordării unei garanții speciale României de către Marile Puteri în privința teritoriului său, apoi, despre "necesitatea de a face să dispară cât mai curând dificultățile ce întâmpină prea adesea guvernul nostru în reaua voință și în orgoliul turcesc".¹⁶⁰

Este în afară de orice îndoială că Ion Ghica nu agreea în vreun fel atitudinea arogantă a demnitarilor otomani față de țara și guvernul său, însă nu concepea altminteri dobândirea Independenței de stat decât prin demersuri diplomatice menite a le determina modificarea opiniilor, iar, în scopul urmărit, considera necesară manifestarea unor sentimente de deferență. Marchizul de Salisbury s-a arătat interesat față de viitorul României, cerându-i unele notițe referitoare la situația ei. Ion Ghica i-a prezentat astfel de notițe "pe care le-a citit cu toată atențiunea, promițând că va ține cont de dănsle". Diplomatul român i-a mai vorbit despre insulele Dunării, precum și despre nedreptatea îndepărtării României de brațul Chilia, care trebuia să-i aparțină. Marchizul de Salisbury a opinat că nu era timpul de a se pune problema greșitelor frontiere ale României.¹⁶¹

În notițele cu privire la România, înmânate marchizului de Salisbury, a căror copie Ion Ghica o trimitea și ministrului de Externe al României, se făcea referință la constituirea statului național român modern din Prin-

cipatele Române ale Valahiei și Moldovei ,care au avut întotdeauna o conducere proprie, fără admiterea musulmanilor pe tritoriul lor: "Supremația doar cu numele a sultanilor consta doar în plata unui tribut anual în schimbul obligațiunii pentru Înalta Poartă de a le da ajutor armat, pe care domnitorii români aveau dreptul să-l ceară în cazul când teritoriul lor ar fi fost invadat de vreun inamic din afară". Ion Ghica ținea să precizeze că legăturile speciale ale Principatelor Române cu Poarta au fost alterate de vicisitudinile timpului și dese războaie dintre Turcia și Rusia, încheiate, toate, cu tratate care au falsificat aplicarea întocmai a vechilor legături. Abia prin Tratatul de la Paris, din 1856, s-a restatornicit dreptul deplin la autonomie, sub garanția colectivă a Marilor Puteri. După 1859, românii au făcut progrese uimitoare spre civilizația europeană, încât un vizitator străin cu 12 ani în urmă, cu greu ar recunoaște România contemporană. Moldovenii și muntenii au fondat România modernă, un stat mic, dar care are conștiința existenței sale și a îndatoririlor ce-i revin în rândul statelor civilizate ale Europei.¹⁶²

Indicând drepturile, îndatoririle, originea și menirea românilor în Orientul european, Ion Ghica solicita acordarea de sprijin poporului român în îndeplinirea misiunii sale: "Dacă prin obârșie, prin instinctul de conservare națională, care i-a condus întotdeauna de minune, și prin aptitudinea pe care o au pentru civilizație, de care au dat dovadă, românii au devenit un element util, și, se poate spune ,chiar necesar pentru Europa în Orient, ar fi drept și chiar prudent ca Puterile Garante să caute să ridice nivelul politic al micului lor stat și să caute să-i asigure mai bine poziția politică și existența națională". Or, în accepțiunea termenilor folosiți de Ion Ghica, ridicarea "nivelului politic" nu putea însemna decât independența și asigurarea ei de către Marile Puteri.¹⁶³

Convins de utilitatea argumentelor, Ion Ghica sublinia că românii au dovedit tact politic față de evenimentele în curs, în zona geografică a sud-estului european, însă fricțiunile ivite permanent între România și Poartă nu pot fi neglijate, căci vor provoca stări conflictuale în perspectivă. Relațiile de vecinătate și cele comerciale, navigația pe Dunăre au devenit tot atâtea surse de iritare. Poarta dovedește o reavoință, atunci când se încăpățânează a nu recunoaște românilor o altă ipostază decât supunerea față de ea. Agentul diplomatic la Constantinopol nu este tratat cu

respectul cuvenit, jignindu-i-se demnitatea personală și lezându-se mândria națională a poporului român. Poarta avansează până într-atât în pretențiile sale, încât vrea să se amestece în problema baterii monedei naționale, medaliilor și decorațiilor acordate de domn. Or, aceste pretenții exagerate ale Porții jignesc odată mai mult mândria națională a românilor, provocând neînțelegeri și susceptibilități, care pot fi abil utilizate contra ambelor state. România a adoptat o atitudine de neutralitate în criza orientală. Ca atare, cererea Rusiei de a trece cu trupele sale pe teritoriul românesc nu poate avea loc fără asentimentul Puterilor garante, căci s-ar încălca poziția de neutralitate, adoptată din motive de conservare națională. Ion Ghica argumenta că, în afară de aceasta, neutralitatea "este o obligație impusă prin tratate ca o datorie, atâta vreme cât nu se pune problema de a strica raporturile sale cu Puterile Garante, dat fiind că garanția colectivă a stării sale politice este în același timp un interes european și românesc".¹⁶⁴

Ion Ghica aprecia că, prin adoptarea poziției de neutralitate, guvernul român a făcut un act de independență, firește în cadrul statutului său internațional și cu mijloacele de care dispunea. Date fiind împrejurările existente, situația politică labilă a crizei orientale, Ion Ghica nu mai considera suficiente garanțiile asumate de Marile Puteri prin tratatul de pace de la Paris față de România și solicita ca "această garanție să fie făcută mai eficace".¹⁶⁵

Marchizul de Salisbury a declarat diplomatului român că guvernul țării sale se va opune oricărei încălcări a poziției de neutralitate a României, dar nu a dat nici o garanție specială în privința acestei neutralități. La fel procedase guvernul francez cu C. A. Rosetti. La Constantinopol, unde fusese trimis Dumitru Brătianu, un alt adept al neutralității, spre a o obține, înaintea deschiderii conferinței reprezentanților Marilor Puteri, problema unor garanții speciale nu a fost luată în considerație. Consulul Angliei la București considera că "Dumitru Brătianu nu este un om cu greutate", cel mai indicat pentru tratativele din capitala Imperiului otoman fiind Ion Ghica, însă el a fost considerat "prea turcofil pentru politica lui Brătianu", încât s-a grăbit plecarea fratelui său D. Brătianu spre Constantinopol "ca să evite a se pune problema că prințul Ion Ghica este potrivit pentru această misiune".¹⁶⁶

La 27 noiembrie 1876, consulul britanic la București raporta ministrului de Externe, lordul Derby, că ministrul de Externe al României aprecia asigurările de neutralitate primite din diversele capitale europene ca acte de politețe, neservind la nimic în caz de pericol. Nicolae Ionescu i-a exprimat mulțumiri pentru primirea făcută lui Ion Ghica la Londra: "Dl Ionescu pune, de asemenea, mare preț și pe unele asigurări pe care, arată el, prințul Ghica le-ar fi primit de la primul ministru, făcându-se comparație între această țară și Belgia în privința neutralității".¹⁶⁷

În afara unor asigurări formale primite din partea demnitarilor britanici, în privința neutralității, Ion Ghica reușise să semneze, împreună cu lordul Derby, o convenție comercială provizorie cu Anglia. La fel, se semnaseră convenții similare cu Italia și Elveția.¹⁶⁸ Precum rezultă dintr-o notă a ministrului român de Externe către Dumitru Brătianu, trimisul extraordinar al României la Constantinopol, în așteptarea încheierii unei convenții cu Turcia, se recomanda semnarea cu guvernul otoman a unor "declarații identice cu cele preschimbate între noi cu Franța, Italia și Anglia". Și, pentru a-i fi de folos lui D. Brătianu, N. Ionescu îi trimitea "textul declarației semnată la Londra de d. Ion Ghica și lordul Derby".¹⁶⁹

Reprezentanții Marilor Puteri la Conferința de la Constantinopol nu au primit instrucțiuni să sprijine neutralitatea României, încât demersurile diplomatice întreprinse în acest scop eșuaseră. La 12 decembrie 1876, consulul Angliei la București raporta că D. A. Sturdza, ministrul Lucrărilor publice, și Ion Ghica, revenit de la Londra, la 9 decembrie 1876, îl informaseră "în cel mai serios mod" că la Livadia cancelarul Rusiei, Al. Gorceakov, a afirmat categoric lui I. C. Brătianu că, dacă nu se vor alătura armatelor imperiale, românii vor fi zdrobiți, la care primul ministru român a replicat: "ne puteți distruge, dar ne veți stima".¹⁷⁰

Consulul britanic afirma că în guvernul liberal prezidat de Ion C. Brătianu, D.A. Sturdza, N. Ionescu și Gh. Slăniceanu se aflau pe poziții contrare unei colaborări cu Rusia, toți ceilalți, în frunte cu primul ministru, fiind pentru colaborare. Între liberalii din afara formației guvernamentale, C.A. Rosetti era de partea lui Ion C. Brătianu, pe când Ion Ghica se afla întru totul de partea lui D. A. Sturdza și N. Ionescu.¹⁷¹ Dimpotrivă, conservatorul moderat Dimitrie Ghica, tot mai apropiat de politica guvernului, considera că România nu putea rămâne neutră în ast-

fel de împrejurări. În acest timp, ministrul de Externe al Angliei, lordul Derby, sfătuia pe Ștefan Șendrea, agentul diplomatic al României la Paris, aflat într-o vizită la Londra, să nu se încheie nici o înțelegere cu Rusia, căci România ar pierde bunăvoința Puterilor garante. Considera totuși nepotrivit momentul includerii în debaterile Conferinței de la Constantinopol a problemei neutralității României. De altfel, nici nu credea posibilă o proclamare a neutralității, căci se opunea guvernul rus. Cu toate acestea, lordul Derby sfătuia să nu se ajungă la tratarea problemei unei eventuale treceri prin România a trupelor rusești, căci prin aceasta s-ar recunoaște dreptul de a trece în Turcia, ceea ce guvernul britanic nu putea admite. Ștefan Șendrea a replicat că România se afla totuși în fața unei dileme, anume de a-și menține simpatia Puterilor occidentale, prin păstrarea neutralității, concomitent cu presiunile tot mai energice ale Rusiei de a trece cu armatele sale în Balcani. În atare situație se puneau problema dacă Puterile occidentale erau dispuse să garanteze neutralitatea României, în cazul că s-ar afla în fața unui act arbitrar, de forță. Lordul Derby a cerut timp de gândire pentru a răspunde.¹⁷²

Guvernul român va fi determinat, însă, curând la deliberări, precipitate de luarea marilor decizii. În Constituția otomană promulgată la 11 decembrie 1876, România era trecută în rândul "provinciilor privilegiate" ale Imperiului Otoman. Desprinderea de sub suzeranitatea Porții nu mai avea cum să întârzie.

Întrunită într-o ședință secretă a Corpurilor legiuitoare, în noaptea de 5/17 spre 6/18 ianuarie 1877, majoritatea parlamentară a fost solicitată să se pronunțe asupra eventualei convenții cu Rusia. Cei mai mulți s-au pronunțat în favoarea încheierii convenției, însă liberalii moderați de sub conducerea lui Ion Ghica și D. A. Sturdza s-au împotrivit. Ion Ghica era vicepreședinte al Senatului, în care avea adepți politici. Potrivit unor mărturii contemporane, Ion Ghica ar fi propus: "convenția să fie respinsă, iar în caz de intrare a rușilor în România, domnitorul să dizolve întreaga armată, să se retragă la Craiova și de acolo să protesteze în fața Europei contra violării drepturilor; dacă acest protest nu va fi luat în considerație, să abdice de la tron".¹⁷³

Ședința secretă a Corpurilor legiuitoare era considerată un "consiliu național" convocat de domnitor pentru a afla opinia diverșilor fruntași

politici față de problema încheierii Convenției cu Rusia. Opiniile exprimate n-au putut rămâne secrete. Oricum, la 8/20 ianuarie 1877, consulul britanic raporta lordului Derby, între altele, și despre atitudinea lui Ion Ghica: "Printul Ghica a vorbit mult - scria C. E. Mansfield - și, după cum sunt informat, cu multă abilitate, recomandând dezarmarea și o neutralitate absolută, bazată pe garanții". La fel s-a pronunțat D. A. Sturdza, în timp ce primul ministru era pentru o angajare militară alături de Rusia.¹⁷⁴ Dimitrie Ghica, tot mai apropiat vederilor guvernului, a opinat că România nu putea rămâne neutră: "O politică de negațiune - afirma el - nu se poate admite căci până la fine tot am fi implicați și nu am face decât să culegem relele fără a avea cel puțin partea bună". În final, el se pronunța în favoarea încheierii unei convenții cu Rusia pentru trecerea trupelor sale pe teritoriul României.¹⁷⁵

D. A. Sturdza a rămas ferm pe pozițiile de neutralitate, preferând să demisioneze din guvern decât să-i accepte orientarea politică externă. Ion Ghica nu se limitează numai la declarații formale de neutralitate, dar scrie și publică o broșură, la începutul anului 1877, intitulată: *Uă cugetare politică*. În binecunoscuta manieră a scrierilor sale de acest fel, el face o retrospectivă istorică, pentru a demonstra aspirațiile românilor pentru unitate și independență națională. Dacă până la Matei Basarab și Vasile Lupu, românii s-au luptat sub drapelul credinței creștine, apoi după aceste domnii, care semnifică pentru Ion Ghica apariția conștiinței naționale la români, de fapt corespunzând cu renașterea culturală și artistică, lupta se va duce sub drapelul naționalității. El menționează momente dintre cele mai importante pentru lupta de emancipare națională, confruntarea permanentă cu expansiunea Rusiei spre sud-estul european, slavonismul și religia creștină ortodoxă devenind mijloacele pentru atingerea scopului urmărit: "Deși umilirile și persecuțiunile ce au suferit de la turci și prădările fanarioților i-au aruncat adesea în descurajare până a face pe unii din români să aștepte și chiar să provoace ajutor și protecțiune la muscali în contra apăsătorilor; însă s-au căit ori de câte ori s-au alunecat pe asemenea cale; au plătit scump abaterile de la linia de purtare trasă de pozițiunea lor etnografică și topografică. Trebuie să recunoaștem că națiunea nu a urmat niciodată pe acei care s-au aruncat pe asemenea căi, împinși fie de vanitate, fie de ambițiune prematură și impatentă".¹⁷⁶

Nici un român nu putea nesocoti pericolele menționate de Ion Ghica, însă exagerarea lor ar fi paralizat orice acțiune temerară în sensul desprinderii chiar forțate din dependența față de Imperiul otoman, devenită un impediment în dezvoltarea accelerată a noului stat. După 1856, dar mai ales după 1871, echilibrul european se modificase în avantajul Puterilor occidentale, care se opuneau energic expansionismului rusesc spre Strâmtori. Zadarnic considera Ion Ghica iluzorie suzeranitatea Porții asupra României, în condițiile intensificării luptei de eliberare națională a popoarelor din Balcani. Dovada cea mai elocventă în sprijinul anulării prin forță a dependenței de stat era oferită de rezistența îndârjită a Porții contra ei, deloc dispusă a face concesii. Dimpotrivă, ea se atașa tot mai mult drepturilor de suzeranitate, avansând formal până a nu mai recunoaște autonomia statului român. În atare situație, neutralitatea devenea iluzorie, fiind nu numai dificil de menținut, dar chiar cu totul de nedorit, întrucât Poarta nu era dispusă să renunțe de bună voie la drepturile sale de Putere suzerană asupra României. Ion Ghica prevestea prea multe primejdii, pentru a putea fi posibile, în cazul părăsirii poziției de neutralitate. El dorea garanții din partea Marilor Puteri, pe care, însă, refuzau constant să le ofere României, în condițiile în care trebuiau să țină seama de interesele lor proprii. În fapt, Ion Ghica se situa împotriva alianței cu Rusia și oricăror concesii făcute acesteia. Așadar, o neutralitate desăvârșită "fără meșteșuguri", care să împiedice atât trecerea armatelor ruse, cât și a celor otomane pe teritoriul românesc, de natură a obliga Europa "să ne garanteze pe viitor acea neutralitate de care avem atâta trebuință, și care îi este chiar ei atât de necesară".¹⁷⁷

Dominat de obsesia unui trecut care-i marcase profund sentimentele și concepțiile, în timpul regimului politic regulamentar, îndeosebi al revoluției de la 1848 și în anii exilului, Ion Ghica nu mai reușea să desprindă cu limpezime de vederi trăsăturile și tendințele politicii europene. În pledoaria sa pentru neutralitate se pronunța pentru forța dreptului în relațiile internaționale, de care atașa soarta patriei sale, fără a ține seama că ceea ce fusese impus cu forța armelor numai prin forță armată putea fi anulat. Căci, nimeni, nicicând nu a renunțat vreodată la un privilegiu de bună voie. Absolutizarea unei idei devenea dăunătoare în condițiile în care înfruntarea dintre Marile Puteri pentru supremație politică pe conti-

ment oferea României posibilitatea de a se emancipa definitiv și energic de sub suzeranitatea otomană devenită tot mai stânjenitoare împlinirii idealului național al unității statale, căci mai întâi se impunea cucerirea Independenței.

Ion Ghica nu era singular în susținerea neutralității efective, considerată o atitudine a simțului politic "care ne-a luminat calea și ne-a condus într-atâtea împrejurări grele".¹⁷⁸ Și alți oameni politici liberali moderați și chiar radicali împărtășeau acest punct de vedere, din aceleași considerente. Îndeosebi conservatorii, de toate nuanțele, se arătau mai atașați acestei idei. De data aceasta, ziarul "Pressa", organul conservatorilor moderați, care, cu un an în urmă, criticase aspru relațiile lui Ion Ghica cu înalți demnitari otomani, era acum de acord cu afirmațiile sale, susținând că "autorul se ocupă cu multă seriozitate de diversele cestiuni ce privesc România față cu complicațiile viitoare la care ar putea da naștere eventualitățile unui resbel între Turcia și Rusia". Redacția recomanda broșura, nesemnată, dar al cărei autor "este unul din oamenii noștri politici cei mai marcanți, d. Ion Ghica", broșură scrisă cu "mult talent". Ziarul liberal "Românul", în schimb combătea concluziile lui Ion Ghica și propunea de retragere în munți: "Nu fugind la Brașov și adresând când arzmah-joruri (petiții *n.n.*) Poartei, când plecați jălbi la împărații din Petersburg și Viena - se scria în "Românul" -, s-a deșteptat simțul național al românimeii și s-a ridicat poporul român la stima și încrederea ce i-au arătat-o puterile europene în timpul nostru". Retragerea în munți constituia o umilință.¹⁷⁹

Deosebit de stăruitor în argumentările sale, Ion Ghica a elaborat un document în limba franceză, probabil un proiect de memoriu pe care voia să-l înmâneze diplomaților, oamenilor de stat și politici străini, în scopul captării bunăvoinței lor în privința unor garanții pentru menținerea neutralității României. El insista asupra formării statului național român modern și a națiunii române, asupra originii latine a poporului român și necesității din partea Marilor Puteri de a-l sprijini să devină puternic și util în Orient. În consecință, Ion Ghica, apreciind ca foarte folositoare garanția colectivă a Marilor Puteri pentru România, așa precum a fost stabilită prin Tratatul de la Paris din 1856, cu timpul, mai ales în condițiile izbucnirii crizi orientale, această garanție nu mai este satisfăcătoare, fiind în

interesul european de a o face mai eficientă.¹⁸⁰

În prezența manifestării diverselor opinii ale oamenilor politici și de stat, pe care unii și le-au făcut publice în presă sau prin broșuri, se impunea convocarea unui Consiliu de Miniștri lărgit care să ofere posibilitatea luării unei decizii prin consultarea factorilor politici cu influență în viața politică a țării. Titu Maiorescu, însuși, un conservator junimist, constata necesitatea unei limpeziri în problema diversității de opinii, unele de-a dreptul pernicioase, în momente de grea cumpănă pentru viitorul țării: "Din norocire - scria el - Ioan Brătianu, de pe la sfârșitul lui februarie 1877, își hotărăște atitudinea politică în contra părerii lui Ion Ghica și Dimitrie Sturdza, și pentru a avea față de gravitatea situației externe un Parlament mai mlădios, disolvă Senatul, ales încă sub ministerul Lascăr Catargi, și convoacă pentru zilele 21-26 aprilie colegiile electorale".¹⁸¹

Sfătuit de Ion C. Brătianu, sub presiunea evoluției evenimentelor care prevesteau iminenta semnare a Convenției româno-ruse, Carol I convoacă la palat în ziua de 2/14 aprilie 1877 numeroși vechi miniștri și oameni de stat, în afara foștilor miniștri conservatori, cu scopul consultării opiniilor pentru luarea unei decizii. Domnitorul a expus situația în care se afla România, în condițiile declarării războiului ruso-turc. Cu excepția lui C. A. Rosetti și M. Kogălniceanu, ceilalți s-au pronunțat contra participării armatei române. Ion Ghica împărtășea opinia lui Constantin Bozianu, anume: "neutralitatea absolută și liberă trecere, atât pentru turci cât și pentru ruși". El aprecia că dacă turcii ar intra în România și ar ocupa unul sau două puncte strategice, românii nu ar face decât să se pună la adăpost contra unei eventuale agresiuni armate otomane contra lor. Astfel că, se vor apăra contra unei agresiuni, încât nu trebuie să existe temeri de masacre din partea trupelor otomane, atâta timp cât nu exista vreun temei de a considera pe români dușmani sau aliați ai Rusiei. În cazul că vor fi primiți cu lovituri de tun, atunci ei vor răspunde cu represalii, incendiind sau distrugând orașele de pe Dunăre. Încât, Ion Ghica se pronunța pentru neutralitate perfectă, adică aceleași măsuri și față de Rusia și față de Turcia, în mod egal. Prin urmare, apărarea Calafatului contra turcilor va fi un act de ostilitate față de ei. O atitudine de neutralitate va fi bine văzută de toate Puterile europene.¹⁸²

Convocat și Dimitrie Ghica, în calitate sa de fost prim-ministru, a

opinat că țara "n-ar putea să-i suporte pe turci și că trebuie să se înarmeze și să folosească forța pentru a-i respinge de pe malul stâng al Dunării".¹⁸³ Consulul britanic raporta lordului Derby că "Printul Dimitrie Ghica a vorbit de inviolabilitatea teritoriului român, dar în final a fost mai mult sau mai puțin de aceeași părere cu antevorbitorii săi".¹⁸⁴ După terminarea ședinței Consiliului de Miniștri lărgit, domnitorul a încredințat conducerea Ministerului de Externe lui M. Kogălniceanu, care, împreună cu C. A. Rosetti recomandase încheierea imediată a unei Convenții militare cu Rusia. El acceptă și semnează la 4/16 aprilie 1877 Convenția, pe care generalul Iancu Gr. Ghica, fiul fostului domnitor al Moldovei, avea însărcinarea să o ducă la Petersburg.¹⁸⁵

În ședința Senatului din 30 aprilie 1877, Dimitrie Ghica propunea o moțiune, care relua pe cea votată de Cameră la 29 aprilie, anume ruperea legăturilor cu Poarta și declararea stării de război cu Imperiul otoman. V. Boerescu a susținut-o în mod elogios, fiind adoptată cu 36 voturi contra 7. Altminteri, Dimitrie Ghica, alături de alți fruntași conservatori, precum P. P. Carp și V. Boerescu, se opunea participării României la război în sudul Dunării. În Parlament, el critica pe membrii guvernului care preconizau legi menite a satisface necesități urgente ale trecerii peste Dunăre. A criticat chiar răspunsul la mesajul tronului.¹⁸⁶ Dimitrie Ghica este ales președinte al Societății române de "Cruce roșie", recent înființată în localul Eforiei spitalelor civile din București.¹⁸⁷ Concomitent era numit prin decret domnesc, din 6 mai 1877, membru și președinte al Comisiei de supraveghere în circumscripția București pentru stricta aplicare a legii rechizițiilor în vederea satisfacerii necesităților armatei.¹⁸⁸

Aflat la București, Ion Ghica se arăta îngrijorat în perspectiva participării armatei române în sudul Dunării. Scriind soției sale la 25 iulie/6 august 1877, el dădea știri în legătură cu operațiunile militare, armata rusă fiind într-o grea situație, mereu aducându-se noi trupe: "Mica noastră armată, care trecuse la Nicopole, a plecat spre Plevna (...). Sunt atât de neliniștit în privința bravilor și demnilor mei prieteni din corpul de armată care a trecut Dunărea, încât mă simt foarte trist".¹⁸⁹

Participarea României la războiul dintre Rusia și Turcia se dovedea în mod obiectiv necesară, pentru a pecetlui pe câmpurile de luptă din sudul Dunării marele act istoric al proclamării Independenței de stat a

României, în ședința Parlamentului din 9 mai 1877. Faptele de neasemuită vitejie și eroism ale ostașilor și ofițerilor români desăvârșeau o operă politică, inițiată cu discernământ și responsabilitate față de viitorul țării și al întregii națiuni române, pe deplin angajată în împlinirea unuia din marile sale deziderate.¹⁹⁰

La 8/20 ianuarie 1878, ministrul Afacerilor Externe al României, M. Kogălniceanu, dădea instrucțiuni agentului diplomatic la Paris, N. Calimachi-Catargiu, să ia legătura cu ambasadorul Turciei, pentru a afla dacă Poarta era dispusă să recunoască de îndată independența României. În acest fel, Rusia n-ar mai fi pretextat că cele trei județe din nordul gurilor Dunării făceau parte din Imperiul otoman, pentru a cere retrocedarea lor. Ion Ghica a fost trimis în misiune specială la Londra spre a detecta bunele intenții ale oamenilor de stat britanici față de România și a le expune cu claritate problema românească. Aflând despre scopul acestei călătorii a diplomatului român la Londra, țarul Rusiei și cancelarul Al. Gorceakov și-au exprimat opinia că în cazul că viitorul congres de pace va ridica problema neutralizării României, ei se vor opune, considerând-o o ofensă la adresa țării lor. De altminteri, nu se formase o majoritate a Marilor Puteri în favoarea ideii neutralizării României, Austria și Germania împărțând punctul de vedere al Curții din Petersburg.¹⁹¹

Generalul Iancu Ghica, trimisul extraordinar al României la Petersburg, informa pe ministrul român de Externe asupra audiențelor sale la țar și cancelar în privința armistițiului și a păcii. El a pus problema participării României la toate actele ce decurgeau din dreptul său de beligerantă. Împăratul și cancelarul au dat asigurări că vor fi satisfăcute interesele României, precum și independența și sacrificiile făcute, prin "dobândirea Dobrogei". Se obiecta, totuși, că România nu va putea participa la negocierile de pace și să semneze acte cu caracter diplomatic internațional, pe motiv că independența sa nu fusese confirmată de Marile Puteri. Numai după o prealabilă recunoaștere internațională a independenței, deci a suveranității sale externe, România va putea participa la congrese. Până atunci, interesele sale vor fi apărute de Rusia, guvernul român putând trimite o delegație cu drept consultativ: "În legătură cu misiunea d-lui Ion Ghica la Londra - scria generalul Iancu Ghica -, împăratul și cancelarul au adăugat că, dacă la Congres s-ar pune problema neutralizării

României, Rusia ar respinge-o ca pe o ofensă directă, că, de altfel, această propunere nu ar întruni majoritatea de voturi, deoarece Austria și Germania erau de acord cu Rusia în această privință”.¹⁹²

Generalul Iancu Ghica era unul dintre cei trei fii ai fostului domn al Moldovei, Grigore V Ghica, și al Elenei Sturdza. Născut la Iași, în 1829, el a efectuat studii elementare la Colegiul iezuiților din Fribourg, studii literare și militare tot la Fribourg, apoi studii de drept și filosofie la Geneva. Revințe în țară în 1851, ocupând funcția de ministru în diverse guverne ale domniei tatălui său. În 1859, a fost ales deputat în Adunarea electivă a Moldovei. Din 1861, s-a stabilit la București, unde a fost numit ministru de Război, apoi de Externe. În urma loviturii de stat de la 2 mai 1864, el se va despărți de Cuza Vodă, acționând pentru aducerea principelui străin. Agent diplomatic la Viena, apoi reprezentant diplomatic al României la Constantinopol (1872-1877), generalul Iancu Ghica este numit atașat extraordinar al guvernului român pe lângă țarul Alexandru al II-lea, în războiul din 1877 - 1878. General de divizie după 1878, el a fost trimis la Petersburg pentru recunoașterea Independenței de stat, cu titlul de ministru plenipotențiar și trimis extraordinar.¹⁹³

Din relatările generalului Iancu Ghica, guvernul român trebuia să înțeleagă că României nu i se recunoșteau drepturi de cobeligerantă, pentru a participa la tratativele pentru armistițiu și încheierea păcii. La 26 ianuarie 1878, Dimitrie Ghica adresa o interpelare guvernului în privința atingerii integrității teritoriale prin tratatul separat de pace preconizat de Rusia cu Turcia. Drept urmare, M. Kogăniceanu a dat lămuriri, votându-se o moțiune prin care se declara că națiunea română nu va consimți la vreo cedare teritorială și nici la vreun schimb teritorial.¹⁹⁴ Ion Ghica acceptase o misiune specială la Londra, căci dintotdeauna fusese adeptul aflării unor soluții diplomatice la stările conflictuale. Demersurile sale eșuează căci lordul de Beaconsfield realizează o înțelegere secretă cu guvernul rus în privința unor modificări ale tratatului de la San Stefano în interesul Angliei. La 4 iunie 1878, va încheia o înțelegere secretă și cu Turcia: “Cu aceste două tratate în buzunar - scria Titu Maiorescu -, englezul se duce liniștit la Congres, fără a se mai preocupa de soarta României”.¹⁹⁵

La Viena, unde guvernul român întreprinsese demersuri similare, în

scopul păstrării integrității teritoriale, se întâmpinau dificultăți. Pentru a dubla eforturile agentului român, a fost trimis Ion Ghica. Guvernul austro-ungar era însă decis să nu discute această problemă înaintea unei conferințe de pace. Mai mult, ministrul de Externe austro-ungar declarase că, dacă se va ajunge la o înțelegere cu Rusia referitoare la condițiile păcii, Austro-Ungaria se va pronunța contra punctului de vedere românesc.¹⁹⁶ Astfel că, la 19 februarie/3 martie 1878, se încheia Tratatul de pace ruso-turc de la San Stefano, prin care se recunoștea independența României, Serbiei și Muntenegrului și autonomia Bulgariei. Dobrogea era cedată Rusiei, care intenționa s-o schimbe cu cele trei județe din sudul Basarabiei retrocedate Moldovei în 1856. Prevederile tratatului au fost contestate, ajungându-se la aranjamente înaintea deschiderii Congresului de pace de la Berlin.¹⁹⁷

Precum informa C. E. Mansfield pe marchizul de Salisbury, la 28 martie 1878, I. C. Brătianu plecase la Viena spre a prezenta contelui Andrassy starea de spirit din România cu privire la pierderile teritoriale. Între timp, și Ion Ghica și D. A. Sturdza se înapoiaseră din misiunile lor diplomatice speciale la Londra și Viena, care au prezentat rapoarte într-o sesiune comună a Corpurilor legiuitoare. S-a propus adresarea unui protest Marilor Puteri în problema Tratatului de la San Stefano. Ministrul de Externe a cerut o amânare până la revenirea în țară a primului ministru I. C. Brătianu.¹⁹⁸

Ion Ghica eșuase, fără îndoială, în misiunea sa diplomatică la Londra, cât și la Viena, în care-și pusese totuși mari speranțe, dovedite, ulterior, cu totul iluzorii. Ministrul de Externe, M. Kogălniceanu, se arăta nemulțumit de lipsa de rezultate, exprimându-și iritarea contra lui Ion Ghica și pe motiv că acesta îl vorbise de rău în ultima sa călătorie. Aflând, Ion Ghica i se adresează în scris, asigurându-l că a fost prost servit de anumite persoane și indus în eroare asupra unor probleme, altminteri importante: "Eroare sau minciună - afirma Ion Ghica -, eu o resping cu indignare".¹⁹⁹

Eșecul din misiunea diplomatică la Londra se adăuga marelui eșec al lui Ion Ghica suferit în urma unor evidente erori de apreciere cu privire la atitudinea sa față de intrarea României în război. Ion Ghica nu era singurul om politic român care susținuse politica de neutralitate strictă și

efectivă. Însuși fratele primului ministru se opusese intrării României în război, scriind și publicând o broșură.²⁰⁰ Bine intenționați în demersurile lor pentru neutralitate, ca sinceri și devotați patrioți, adversarii participării la război comiseseră erori de apreciere a evoluției evenimentelor, din prea multe rezerve față de expansionismul rusesc. Prevederile lor s-au adeverit. România fusese exclusă de la tratativele de pace, nu i se recunoștea integritatea teritorială, însuși teritoriul său nu avea să fie părăsit de trupele ruse decât în urma demersurilor energice ale unor Mari Puteri. Cu toate acestea, Independența de stat nu ar fi avut sorți de izbândă prin menținerea neutralității, dacă i se condiționa chiar și după victoria împotriva Imperiului otoman, la care avusese o însemnată contribuție umană și materială. Promotorii cuceririi Independenței de stat pe calea armelor erau și ei conștienți de unele pericole în perspectivă, dar se întemeiau pe marea dorință de a lupta și a învinge din partea întregii națiuni, în condițiile în care Marile Puteri se înfruntau pentru supremație nu numai pe continent, dar și în alte părți ale globului. Absolutizarea pericolului expansiunii Rusiei se dovedea exagerată, din momentul ascensiunii Germaniei și împotrivirii Angliei la zdrobirea totală și desființarea Imperiului Otoman.

Succesele de răsunet ale politicii guvernului în timpul războiului de Independență n-au dus la recunoașterea eșecurilor din partea celor care i se opuseseră printr-o atitudine categorică de neutralitate. Dimpotrivă, se ajunge la resentimente puternic accentuate de trecerea timpului. Astfel, guvernul liberal prezenta Parlamentului un proiect de lege, intitulat: *Legea pentru interpretarea legii electorale din 1866 și pentru garantarea libertății alegerilor*. Prin lege, se acordau atribuții sporite primarilor, în comparație cu cele ale prefecților, în privința alcătuirii listelor electorale, prin care se favoriza colegiul III, considerat dintotdeauna "zestre guvernamentală". Conservatorii sesizează de îndată intențiile guvernului, criticând proiectul de lege, pe motiv că era neconstituțional. Nu numai ei apreciau astfel proiectul de lege, dar și unii liberali moderați, între care și Ion Ghica. Astfel, în ședința Senatului din 25 februarie 1878, M. C. Epureanu, I. Ghica și D. Vioreanu se opuneau adoptării proiectului de lege pe motiv că legea electorală din 1866 nu putea fi modificată de un Parlament obișnuit, și numai de Constituantă, mai ales că proiectul în

chestiune nu se limita numai la interpretarea legii, dar prevedea o modificare a ei, contravenind astfel pactului fundamental. Deși aprig dezbătut, proiectul de lege a fost adoptat și aplicat.²⁰¹

Congresul de pace de la Berlin nedreptăța România, prin reanexarea de către Rusia a celor trei județe din sudul Basarabiei, dar îi recunoștea Independența de stat și drepturile asupra Dobrogei. Esențialul fusese îndeplinit, urmând consolidarea marelui act, atât pe plan intern, cât, mai ales, pe plan extern, prin ridicarea rangului și sporirea prestigiului statului independent românesc.

Angajat într-o atitudine de strictă neutralitate, încă din 1870, Ion Ghica, un statornic adept al utilizării mijloacelor politice și diplomatice în scopul împlinirii dezideratelor naționale, se alătura, de fapt, punctelor de vedere conservatoare, care se opuneau cuceririi Independenței de stat pe calea armelor, căci se temuseră dintotdeauna de perspectiva utilizării lor și consecințelor interne sau externe. Moderații, atât liberali cât și conservatori, preconizau numai mijloace diplomatice pentru obținerea Independenței, chiar când acestea deveniseră dificil sau zadarnic de utilizat, la începutul anului 1877.

Conceperea moderației ca modalitate imuabilă în relațiile externe și ca atitudine statornică, indiferent de împrejurări, în politica internă, se dovedea riscantă pentru prestigiul unor oameni politici care contribuiseră esențial la constituirea statului național român modern. Reticența în fața deciziilor radicale și permanentele rezerve față de accelerarea procesului de democratizare a vieții publice, în favoarea unei dezvoltări lente, în condiții de ordine și stabilitate, prin măsuri inițiate de sus în jos, care să excludă afirmarea dezideratelor populare, veneau în contradicție cu interesele generale, accentuând pe cele particulare sau de grupare politică, indiferent de motive.

Prin diplomatie, la consolidarea statului român independent

Situat în afara operei de guvernare, prin atitudinea sa moderată, accentuată în timpul războiului de Independență, Ion Ghica nu avea alte preocupări decât cele științifice, culturale și literare. Ales membru al Societății Academice Române în 1874, apoi președinte al ei, în 1876, el este ales primul director general al teatrelor, funcții care îi aduc satisfacții, dar

și epuizare, căci se cereau îndeplinite în condiții de permanentă confruntare de opinii.²⁰² După 1879, mai ales, începe scrierea și publicarea *Scrisorilor către Vasile Alecsandri*, în care-și dezvoltă fermecătorul său talent de scriitor și memorialist.²⁰³

Realizându-se numai în domeniul politic, Dimitrie Ghica, un conservator-moderat, după 1876 se apropie treptat de liberali. La alegerile din 1877 este ales la colegiul I București "susținut pe sub mână chiar de liberali". Fiind foarte apropiat de liberali, gruparea de centru, intitulată "partidul liberal-conservator", se dizolvă prin intrarea lui V. Boerescu în guvernul prezidat de Ion C. Brătianu, ca ministru de externe, în 1879, și prin alegerea lui Dimitrie Ghica la conducerea Senatului, în 1881, când intrase în Partidul Național Liberal. În 1884, Ion C. Brătianu îi acordă chiar șefia nominală a partidului, în încercarea de a preîntâmpina atacurile în creștere împotriva sa din partea opoziției. Intrat în Partidul Național Liberal, în pofida deținerii funcțiilor de președinte al Senatului și șef nominal, el rămânea același adversar al reformelor radicale pe care le confunda cu socialismul. Astfel, fiind în dezbatere unele probleme de ordin fiscal în ședința Senatului din 1886, el preopina că socialismul atrage "împărțirea averilor în părți egale cu numărul oamenilor", declarând că nu poate fi de acord cu această concepție.²⁰⁴

Oricum, se aprecia că fuziunea cu liberalii ar fi avut loc mai devreme decât după războiul de Independență, dacă poziția de neutralitate a lui Dimitrie Ghica n-ar fi întârziat-o.²⁰⁵ Despre el, Titu Maiorescu scria că "trecea fără multă greutate dintr-un partid în altul și a prezidat cu aceeași încredere în sine atât adunări conservatoare cât și adunări liberale. Căci în aceste vicisitudini el își păstra pururea ideea sa de căpetenie de a fi un sprijin al dinastiei".²⁰⁶

Conștient de valoarea sa ca om de știință și cultură, de scriitor, Ion Ghica se realizează cu predilecție în aceste domenii de activitate, cărora se dedică atât de pasionat în ultimele decenii ale vieții. Pentru a reflecta în liniște și departe de evoluția tumultuoasă a vieții politice interne, Ion Ghica intenționa să demisioneze de la direcția teatrelor și să solicite un post diplomatic în străinătate. Activitatea lui de director întrunise aprecieri elogioase și dreptul la recunoștință din partea colaboratorilor. Astfel, în semn de recunoștință pentru "marele interes" manifestat de Ion

Ghica, în calitate de director general, membrii Societății Teatrului Național au aprobat, în unanimitate, întrebuințarea sumei de 500 franci pentru "a face portretul d-lui Ion Ghica spre a-l așeza între portretele din marele foaier".²⁰⁷

Dornic să ocupe postul de guvernator al Băncii Naționale, Ion Ghica se vede lipsit de împlinirea acestui deziderat, prin numirea lui Ion I. Câmpineanu de către însuși primul ministru Ion C. Brătianu. Astfel că, în țară nu mai avea nimic de așteptat de la un guvern ale cărui principii de administrare a țării nu le împărtășea, fiind, de fapt, un opozant în interiorul partidului. Se vede determinat să insiste pentru a fi trimis în misiune diplomatică peste hotare. Sprijinit, Ion Ghica este numit ministru al României la Londra. Devenit și rămas "aproape un solitar, un om politic puțin popular", mai ales după eșecul opiniilor sale din timpul războiului de Independență, "în ostracismul comod pe care și l-a asigurat la Londra, în calitate de plenipotențiar al României, el și-a pus la punct replica pe care o pregătea alcătuindu-și cu artă savantă noua sa imagine pe care a ținut s-o lase posterității. A apelat din nou la '48". Și astfel, prin minunatul său talent, evocând oameni, fapte și evenimente din trecut, "Ghica trecea el însuși pe primul plan, în lumina veridicității istorice și a artei sale de scriitor".²⁰⁸

Renunțând la președinția Academiei Române și la direcția teatrelor, Ion Ghica se încredința unui domeniu predilect al preocupărilor sale, unde nu avea cum să intre în contradicție cu guvernul prezidat de Ion C. Brătianu, care va folosi în posturi diplomatice atât liberali moderați, cât și conservatori, precum P. P. Carp. Înainte de plecarea din țară, la 27 mai/ 8 iunie 1881, Ion Ghica se adresa, în calitate de director al teatrelor, lui M. Kogălniceanu, făcându-i cunoscut că trimisese la Paris pe Aristizza Romanescu, Anicuța Popescu, Ștefan Iulian și pe Rassianu, spre a urma cursurile Conservatorului și de teatru francez. Ruga să fie recomandați Legației române din Paris de către M. Kogălniceanu, ministrul român de Externe, în scopul de a-i ajuta și sprijini pe lângă instituțiile de care vor avea nevoie.²⁰⁹

La 27 iulie 1881, Ion Ghica se afla la Paris, în trecere spre Londra, unde avea să ocupe postul de ministru al României, cu misiunea de a contribui la rezolvarea problemei Dunării: "Ziarele engleze - scria el so-

ției sale - fac mare caz de numirea mea la Londra. Dar reuși-voi în chestiunea Dunării? aceasta-i întrebarea; o problemă rău începută, rău dirijată și compromisă".²¹⁰

Problema Dunării fusese redeschisă de pretențiile Austro-Ungariei de a domina asupra cursului inferior, deși nu era țară riverană între Porțile de Fier și Mare. La 9/21 septembrie 1878, ea fusese prima mare putere care recunoscuse independența României, cu condiția de a fi sprijinită în dobândirea dreptului de control și supraveghere a întregului curs al Dunării. O primă tentativă a eșuat, în 1880, dar problema a fost reluată în 1881. Întrucât guvernul englez se opunea tendințelor sale, Austro-Ungaria încearcă o înțelegere prealabilă cu Franța. Discuțiile au avut loc între contele Wolkenstein și Camille Barrère. Delegatul francez a căutat o conciliere între interesele Austro-Ungariei și Angliei, neglijând cu totul pe cele ale României. Astfel, soluția Barrère preconiza o comisie mixtă alcătuită din țările riverane, plus Austro-Ungaria, care obținea președinția, deși nu era țară riverană, pe cursul inferior al Dunării. În toamna anului 1881, aveau loc la Paris tratative franco-engleze, delegatul britanic fiind înclinat să accepte propunerea Barrère.²¹¹

Acesta era stadiul în care ajunsese problema Dunării în momentul când sosea la Londra Ion Ghica. În general, nemulțumit de orientarea politicii interne a guvernului, el nu era mulțumit nici de cea externă, atribuindu-i erori, care, între altele, au compromis poziția României în problema Dunării. În realitate, guvernul român avea de făcut față unor multiple dificultăți referitoare la recunoașterea de către Marile Puteri a independenței de stat, Anglia, Franța și Germania recunoscând-o abia în 1880, apoi la cea a proclamării Regatului din 14/26 martie 1881. La 7 octombrie 1879 se încheiase tratatul secret de alianță între Austro-Ungaria și Germania, consolidând, astfel, poziția Curții din Viena în sud-estul european. Încât, guvernul român era confruntat cu aceste dificultăți dar și altele, care rezultau din conjugarea intereselor Marilor Puteri, în tendințele lor mereu sporite de supremație politică.

Intens preocupat de rezolvarea problemei Dunării fără lezarea intereselor României, Ion Ghica se adresa lui Ion Bălăceanu, ministrul României la Viena, pentru a solicita informații cu privire la evoluția acestei probleme. Astfel, el se interesa de propunerile Franței, asupra rezultatu-

lui convorbirilor dintre C. Barrère și delegatul austro-ungar. La Londra se afla izolat, singur.²¹² Scriind soției lui D. A. Sturdza, Ion Ghica menționa că are o viață tristă în capitala britanică, lumea fiind bogată și totul foarte scump.²¹³ La 14 ianuarie 1882, scria lui D. C. Ollănescu-Ascanio: "aici trăiesc într-un deșert populat; relațiile sunt foarte grele din cauza distanțelor. Te poți plimba zile întregi fără să întâlnești o figură cunoscută și, ca să vizitezi pe cineva, trebuie să mergi cu trăsura cel puțin o oră. Londra este un oraș care posedă zece sau douăsprezece parcuri, numărând fiecare mai multe sute de hectare, străzi largi de cincizeci de metri, case nu prea înalte și, pe lângă acestea, aproape patru milioane de suflete. Fă-ți deci idee cât spațiu ocupă ea din suprafața insulei".²¹⁴ În vara anului 1882, Ion Ghica afla, cu imensă durere, despre decesul fratelui său mai mic, Pantazi Ghica. Trimițând o scrisoare de consolare cumnatei sale, văduva Camille, mărturisea sentimentele care-l încercau: "Excelențul meu frate cu inima de aur, acest om de devotament și de afecțiune pe care-l plâng toți cei care l-au cunoscut".²¹⁵ Aceleași sentimente le mărturisea și lui D. Ollănescu-Ascanio: "crede-mă că știrea morții fratelui meu m-a răvășit complet. Dacă ai ști ce nobilă inimă și ce vid a lăsat în sufletul meu plecarea sa!".²¹⁶

Între timp, problema Dunării evolua contrar intereselor României, care a respins categoric pretențiile nefondate de dominație ale Austro-Ungariei pe cursul inferior. Ion Ghica avea să-și intensifice eforturile diplomatice, în perspectiva deschiderii unei conferințe a ambasadurilor Marilor Puteri chiar în capitala britanică, unde se afla ca ministru plenipotențiar al României. La informarea dată de P. P. Carp, ministrul României la Viena, la 11/23 noiembrie 1882, în privința viitoarei conferințe, ministrul român de Externe, D.A. Sturdza, încunoștința pe Ion Ghica spre a întreprinde demersurile necesare în vederea admiterii unei delegații române la dezbateri.²¹⁷ Ion Ghica sesizase deja existența unor indicii care ar conduce la întrunirea unei conferințe menită să dezbată problema Dunării, fără de care nici o soluție nu era considerată definitivă. Într-un lung memoriu în limba franceză, el menționa comentariile din presa europeană, care avansau eventualitatea deschiderii unei conferințe. Unele dădeau de înțeles că la dezbateri nu vor participa decât semnatarii Tratatului de pace de la Berlin, ceea ce însemna excluderea României.

Ion Ghica menționa că această argumentare poate părea logică atâta timp cât anteproiectul austro-ungar, care a provocat incidentul, cât și proiectul Barrère nu sunt decât urmările interpretării art. 55 din Tratatul de la Berlin și nu atrag alte interpretări derivate. În realitate, lucrurile se prezentau altfel. Ion Ghica argumenta că Tratatul de la Berlin a făcut unele modificări în privința regimului de navigație pe Dunăre stabilit în tratatele anterioare. Astfel, România avea dreptul de membru în Comisia Europeană a Dunării în egală măsură cu Puterile semnatare ale Tratatului de la Berlin, ca urmare a recunoașterii independenței sale și a constituirii în stat suveran. Or, acesta îi dă dreptul să participe la toate dezbaterile Comisiei, să fie sau nu de acord cu deciziile sale. Ca stat suveran, fost vasal Turciei, România moștenește toate drepturile Porții exercitate ca putere suzerană. Unul din aceste drepturi constă în participarea la toate întrunirile europene menite să reglementeze navigația pe Dunăre de la vărsarea în Marea Neagră până la Porțile de Fier. Prin aceasta se explica invitarea României de a adera la actul adițional care reglementa atribuțiile și competențele Comisiei Europene a Dunării maritime. În aceeași calitate, a luat parte la îndeplinirea mandatului acordat prin art. 55 al Tratatului de la Berlin.²¹⁸

În deplină cunoștință a aspectelor problemei, Ion Ghica argumenta că, pe lângă dreptul convențional, rezultat din tratate, România dispune de un drept natural, în calitate de stat riveran, prin urmare de proprietară a teritoriului traversat de Dunăre. Acest drept fusese exercitat chiar și atunci când existau două Principate vasale Imperiului otoman. Cu atât mai mult avea dreptul să participe la o viitoare conferință România suverană și independentă, căci drepturile sunt imprescriptibile și nu pot fi modificate decât cu asentimentul tuturor părților, mai ales al celor care suferă de pe urma acestor modificări. Pe de altă parte, conferința nu va avea să se pronunțe numai asupra interpretării Tratatului de la Berlin, ci și asupra altora noi, care ar decurge din eventualele interpretări. Sub pretextul alcătuirii unui regulament de navigație - sublinia Ion Ghica -, propunerea Wolkenstein-Barrère inaugurează un nou regim de navigație pe Dunărea de Jos, creând o nouă persoană morală, o autoritate mixtă menită să funcționeze paralel cu C.E.D., care să exercite astfel dreptul de jurisdicție și administrație pe teritoriul și în apele unui stat suveran. Or, preciza Ion Ghica, României, stat independent, i se refuza dreptul de a discuta, recu-

noscându-i-se numai pe cel de a adera sau consimți la acest act. Astfel că dreptul celui mai puternic este transformat în axiomă internațională.²¹⁹

Cu argumente de necontestat, Ion Ghica stăruie să afirme că o astfel de impunere a dreptului forței nu poate avea loc decât după un conflict armat, în urma căruia cel învins trebuie să se supună prin tratat. Într-o situație normală, de pace, un stat suveran, membru al C. E. D., care să nu aibă dreptul de a participa la o Conferință menită să dezbată și să adopte hotărâri intrând în competența acelui organism, ar însemna violarea dreptului internațional, când se cunoaște, în această privință, fără deosebire, că statele mari și mici sunt egale. Astfel, problema prelungirii puterilor C. E. D. nu poate fi decisă fără participarea României. Chiar proiectul Barrère prevede coexistența celor două comisii, adică a comisiei mixte, cu drept de control al navigației între Porțile de Fier și Galați, și Comisia europeană a Dunării pentru cursul Dunării între Galați și Marea Neagră. Or, Austro-Ungaria, deși, neriverană, avea președinția și, deci, preponderență în prima Comisie, lezând, de drept, interesele și drepturile suverane ale statelor riverane. Cu deplin temei, Ion Ghica sublinia că prima comisie, nou creată, nu se putea substitui Comisiei Europene a Dunării. În cazul neinvitării României pentru a participa la Conferință, rezultatele practice ale deciziilor n-ar avea aplicabilitate, din punct de vedere juridic, pentru un stat suveran, de îndată ce nu avusese prilejul să se pronunțe asupra lor. În concluzia argumentării sale, Ion Ghica menționa că acei ce voiau să excludă România de la Conferință dădeau dovadă de o mediocră încredere în acordul puterilor favorabile soluției Wolkenstein-Barrère.²²⁰

Ion Ghica se dovedea un foarte bun cunoscător al problemei Dunării, expunând sub toate aspectele dreptul României de a participa la decizie ca stat suveran, independent și riveran pe cursul inferior. Scriindu-i colonelului Eustațiu Pencovici, delegatul României în Comisia Europeană a Dunării, cu sediul la Galați, fostul său ministru de Război în guvernul prezidat în 1870-1871, Ion Ghica evoca evenimente care evidențiau rapacitatea Curții din Viena, când era vorba de anexare cu forța a unor cât de mici teritorii românești: "Tată-meu îmi spunea - scria el - că la retrocedarea Olteniei (în 1739 - *n.n.*), austriacii, pe când tractau cu turcii de pace și se priimise cursul Bahnei ca hotar, profitând de întârzierile împuțerni-

ciților Turciei, au deturnat cursul râului ca să rămâie Alt-Orșova în partea Austriei. Turcii nu s-au desceptat decât după ce se iscălise și se executase prescripțiunile tractatului. Pe atunci era dragoman mare al Porții Alexandru Ghica, tata lui Grigore Vodă al Moldovei, din care cauză dragomanul Alexandru Ghica a fost decapitat. Mai târziu, dovedindu-se nevinovăția dragomanului, ca reabilitate sultanu a numit pe fii-so Grigore Ghica domn al Moldovei, care și el a fost decapitat din cauza împotrivirii la predarea Bucovinei".²²¹

Curtea din Viena va urmări cu asiduitate planurile la Dunărea de Jos, tinzând chiar la o extindere teritorială nu numai la o dominație, adică un drept de control și supraveghere a navigației pe cursul inferior. Sesizându-i intențiile, Ion Ghica încerca să se opună pe cale diplomatică, utilizând toate relațiile sale. Astfel, reușește să fie primit în audiență de lordul Granville, ministrul de Externe al Angliei, de la care află că, prin dezbateri, Conferința urma a decide asupra prelungirii mandatului C. E. D. și asupra Regulamentelor de navigație.²²²

Lucrările Conferinței au fost deschise la 8 februarie 1883, participând comisarii și ambasadorii Marilor Puteri acreditați la Londra. Ion Ghica trimisese o telegramă prin care solicita participarea împuternicitului guvernului român la dezbateri cu drepturi egale cu ai celorlalte țări. Telegrama a fost luată în discuție în ședința din 10 februarie 1884, Ion Ghica fiind invitat să i se comunice decizia Conferinței în privința solicitărilor făcute. După două ore de așteptare, ministrul român cât și cel al Serbiei au fost invitați de lordul Granville pentru a le face cunoscută decizia de a fi invitați, în calitate de consultanți, să asiste la lucrările Conferinței. Bulgaria, fiind numai stat autonom, nu a fost invitată. A doua zi, Ion Ghica înmâna o notă de protest lordului Granville, în numele guvernului român, pentru respingerea cererii sale de a fi admis ca membru cu drept deplin al Conferinței, egal cu toți ceilalți, și nu numai cu drept consultativ. Așadar, nu admitea exceptarea țării sale de la deciziile finale. În consecință, declina posibilitatea de a participa la dezbateri cu drept consultativ, rezervându-și pe cel de a protesta contra hotărârilor finale, fără participarea României. Conduita sa a primit aprobarea regelui și a guvernului român.²²³

Tratatul de la Londra a fost încheiat la 10 martie 1883, având în

anexă Regulamentul de navigație. Documentele erau înmânate lui Ion Ghica de către lordul Granville spre a fi remise guvernului român. Prin aceste documente, se lezau grav drepturile suverane ale statului român independent, întrucât preconizau măsuri care urmau a fi întreprinse pe teritoriul său, fără asentimentul și fără participarea sa. Atribuțiile C. E. D. erau extinse până la Brăila, or guvernul român nu fusese consultat în această privință. Se încălcau astfel norme de drept internațional. Guvernul român nu putea accepta un astfel de tratat și astfel de regulament de navigație. De altminteri, ministrul de Externe, D. A. Sturdza, trimitea o notă lui Ion Ghica, pentru a fi înmănată lordului Granville, în care se declara că deciziile luate fără participarea României nu pot fi obligatorii pentru ea. Căpîi ale notei erau înmânate și altor Mari Puteri. Germania și Austro-Ungaria îndemneau guvernul român să accepte Tratatul de la Londra, deoarece, fără acceptarea sa, el nu putea fi aplicat. Întrucât existau tratative în curs pentru aderarea României la Tripla Alianță, regele urmînd să efectueze o călătorie la Viena și Berlin, Ion Ghica a fost înștiințat, la 15 august 1883, să nu mai întreprindă demersuri în problema Dunării. De altminteri, lipsind ambasadorii Austro-Ungariei și Rusiei de la ședința Conferinței de la Londra, care urma să ratifice Tratatul, aceasta a fost amînată. Ion Ghica aprecia evenimentul ca o consecință a călătoriei regelui Carol I.

Tentativele de redeschidere a problemei Dunării au eșuat, în perspectiva apropiatei semnări a Tratatului secret de alianță a României cu Austro-Ungaria. Evenimentul a avut loc la Viena, în ziua de 18/30 octombrie 1883, Germania aderînd și semnîndu-l în aceeași zi. Prin eforturi intense și îndelungate guvernul român reușise în acțiunile sale de obținere a dreptului de control al navigației și de poliție fluvială pe cursul românesc al Dunării, acest drept constituind, totodată, un act de afirmare a suveranității și independenței.²²⁴

Odată cu rezolvarea problemei Dunării, în sensul dezideratelor românești, activitatea diplomatică a lui Ion Ghica la Londra se reduce la îndeplinirea funcției de ministru, care nu-i oferea prea multe satisfacții. Le caută și le găsește în preocupările pentru îmbogățirea fondurilor Bibliotecii Academiei Române sau prin dăruirea cu pasiune scrisului. La 12 iulie 1883, se adresa lui Ion Bianu, care fusese numit, la 1 februarie

1879, bibliotecar-arhivar al Academiei Române, pentru a-i face cunoscut că achiziționase șapte lăzi cu cărți din Anglia și le va expedia Bibliotecii Academiei. Mai spera încă să ceară cărți în Anglia "ca să ne împodobim Biblioteca Academiei".²²⁵

La 15 octombrie 1884, Ion Ghica scria din Brighton lui Ion Bianu, precum că fusese anterior neliniștit de soarta cărților trimise Bibliotecii Academiei, dar se liniștise apoi aflând de sosirea lor. Fiind în bune relații cu specialiști de la Biblioteca Muzeului Britanic, Ion Ghica înștiința pe Ion Bianu că va procura tot ce considera necesar în vederea organizării Bibliotecii Academiei. Înainte de orice, era însă necesară o clădire. Ruga să i se trimită unul sau două volume din "Convorbiri economice", spre a le oferi bibliotecilor engleze "pentru că - menționa el - e vorba să mă căftănească boierii d'aici. Eu am declinat acest onor, dar sunt vreo doi-trei amici, cari se țin de capul meu să dau adeziunea mea". Mai ruga să i se trimită "o mai bună istorie a României, dacă există ceva mai bun decât Laurian sau chiar pe Laurian".²²⁶

Într-una din scrisorile sale către Ion Bianu, Ion Ghica se arăta nemulțumit de slaba activitate academică și de lipsa de preocupare pentru construirea unui local al Academiei: "Avem trei academici în minister, cum de nu s-a făcut un vot de 200000 lei pe an pentru clădirea unei Academii? Bine este să aibă dascălul Lazăr o statuă, dar bine ar fi să avem unde păstra cărțile. Cu 200000 lei pe an, în cinci ani s-ar clădi un local pentru Academie și Muzeu. Cum de nu s-a făcut nici o propunere de a se obliga toți tipografii să trimită câte două sau trei exemplare de fiecare publicație pentru biblioteci? Aceasta n-ar avea nici dificultate monetaro-bugetară".²²⁷ În genere, Ion Ghica vădea nemulțumire pentru delăsare în privința dezvoltării spirituale: "De un secol facem patriotism pe spinarea lui Traian, de un sfert de secol facem armatism, ar fi timp să facem și nițel intelectualism. După deșteptarea din Transilvania, a venit deșteptarea din 37 cu câțiva bieți oameni după atunci, ar fi rândul vostru celor tineri să faceți știință, literatură și arte, și nu vă este permisă descurajarea. Academicii de azi sunt oamenii epocii de tranziție; au ceva, dar (au păstrat) și multe din trecut, din școala năpădelii: să apuce și să ajungă. Dar asta o să treacă și ne vor urma oameni cu un capital intelectual mai mare și tot cu atâta zel patriotic".²²⁸

Evident, Ion Ghica se referea la operele cărturarilor ardeleni de la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, la redeșterea sentimentului național prin opoziția inițiată de Ion Câmpineanu în Adunarea Obștească din 1837 contra includerii în Regulamentul organic a articolului adițional. Cât privește cei trei academicieni din guvernul liberal, care puteau face mai mult pentru Academie și Biblioteca sa, erau D. A. Sturdza, secretarul general al Academiei, P. S. Aurelian și Gheorghe Chițu.

Nemulțumit de activitatea colegilor săi de Academie, Ion Ghica devenea caustic atunci când se referea la activitatea unor oameni politici, îndeosebi a conservatorilor, pe care în mod vădit o stigmatiza. Între alții, el nu agreea pe P. P. Carp. Într-o scrisoare adresată din Londra, la 8 iunie 1884, lui Ion Bălăceanu, îl denumea pe șeful junimismului politic gentilomul din Cameră cu pretinse ascendențe în lumea nobiliară românească și străină, în realitate bunicul său fiind un *pastramagiu*, conservator din tată în fiu, conservarea cărnii fiind, deci, tradițională în familia sa.²²⁹ Acest gentilom din Cameră pare să devină ministru de Externe, însă a pus condiții, anume de a avea patru colegi conservatori în guvern, între care Titu Maiorescu și Theodor Rosetti: "unul pentru a se impune studenților și altul pentru a face dovezile în materie de libertate a alegerilor atunci când era coleg cu Lascăr Catargiu". Gentilomul Petre de Carp, în afara celor patru portofolii, mai cerea 20 de prefecturi pentru oamenii săi, ceea ce pare o nebunie: "dar ce-a făcut această țară pentru a merita de a fi tratată astfel!".²³⁰

După ultima sa călătorie la Paris, Ion Ghica nu mai primise nici o informație din partea guvernului, toate știrile fiind deținute din ziare și scrisori. Reușise, astfel, să-și formeze o opinie asupra evoluției politice din țară. Datorită sfaturilor lui P. P. Carp, guvernul s-a remaniat, el refuzând totuși portofoliul propus. A insistat ca Ion C. Brătianu să treacă la Interne și să apeleze la generalul Șt. Fălcoianu pentru Ministerul de Război. P. P. Carp a venit în grabă de la Tîbănești pentru a pune capăt crizei de guvern.²³¹ Într-o scrisoare către Ion Bălăceanu, din 14 septembrie 1884, Ion Ghica se întreba de ce vrea "ilustrul coleg" P.P. Carp să părăsească Viena? Pe cât se pare, devenise imposibil în funcția de ministru al României.²³² În altă scrisoare, din 29 septembrie 1884, se întreba, cu can-

doare "dar, în sfârșit, pentru ce P.P. Carp și-a dat demisia? Sunt mirat că ziarele care erau pline de știri cu privire la întâlnirea celor trei împărați nu zic nimic despre demisia amicului nostru P.P. de Carp".²³³

În noiembrie 1884, Ion Ghica fusese plecat la Paris. La reîntoarcere, a căzut bolnav, nemaipărăsind camera. Scriindu-i lui Ion Bălăceanu, la 9 decembrie 1884, menționa că abia în acea zi putuse face câțiva pași prin apartamentul său: "Aceasta se datorește - scria el ironic - fără îndoială celor 53 de voturi ale marelui Carp la vicepreședinția Camerii, care mi-au dat această forță. Este un hatâr care-i revine de drept. Sper că nu se va pune speranța în el pentru a salva patria. Declarația majorității celor două Camere și avizul celor doi președinți vor dovedi lui Brătianu că nu mai trebuie să apeleze la oameni ca P. Carp".²³⁴

Din singurătatea și izolarea în care se afla la Londra, Ion Ghica se preocupa de evoluția vieții politice, din care fusese ostracizat, pentru că nu reușise a i se acomoda. Liberal moderat cu principii politice imuabile și puritane, critic sever al moravurilor politice ale vremii sale, Ion Ghica dezagrea flirtul politic al primului ministru cu junimiștii, în încercarea de a-și perpetua guvernarea, în condițiile în care fusese părăsit de prieteni, ca M. Kogălniceanu și C. A. Rosetti, chiar și de fratele său mai mare, Dumitru Brătianu, devenit un disident, apoi un adversar politic înverșunat.²³⁵

La începutul anului următor, Ion Ghica beneficia de o călătorie în Peninsula Iberică, prilejuită de participarea ca reprezentant al României la Congresul poștal de la Lisabona. La 5 februarie 1885, scria soției sale, din capitala Portugaliei, despre un scurt popas la Madrid, unde a vizitat "admirabilul muzeu de tablouri, într-adevăr remarcabil, admirabil de bogat în toate școlile, în afară de școala engleză". Seara a fost la Operă, unde a asistat la spectacolul cu *Mefistofele* de Arrigo Boito, "admirabilă bucată în genul lui Wagner. Theodorini și Bassini au cântat admirabil. Am văzut-o pe Theodorini la ieșire; am felicitat-o pentru modul în care a cântat duetul, care e într-adevăr frumos".²³⁶

Lucrările Congresului poștal se prelungeau, delegații simțindu-se bine în ambianța plăcută din capitala Portugaliei. Ion Ghica relata soției sale încântătoarea excursie făcută la Cintra, trei ore de mers cu trăsura de la Lisabona. O natură cu adevărat fascinantă, un parc, precum o pădure, de

camelii, cu copaci mari, fiecare având o mulțime de flori. Un araucaria se ridica semeț spre cer, întrecând de două ori ca înălțime un stejar din România, dar cu o coroană stufoasă ca a lui.²³⁷ La 26 martie 1885, revenea la Madrid, firește după terminarea lucrărilor Congresului poștal de la Lisabona. Abia sosit la Madrid, intenționa să se îndrepte spre Barcelona, Marsilia, Triest, Viena: "Linia cea mai scurtă ar fi fost prin Paris, dar nu vreau să trec prin Paris", scria el soției, Alexandrina Ghica. La 28 martie se afla însă la Cordoba, unde a vizitat celebrele monumente istorice, precum catedrala, un templu al lui Ianus, care fusese transformat în moschee, "o adevărată minune a lumii, despre care nici o descriere nu e în stare să dea nici măcar o idee". Mai vizitase Alcazarul, columna arhanghelului Rafael și Podul Roman.²³⁸

Revenit la postul său de ministru al României la Londra, Ion Ghica se interesa de inițierea vreunui plan de construire a unui local al Academiei Române "în care cărțile și manuscriptele noastre să fie la adăpost de foc și de ploaie".²³⁹ Lui Ion Bălăceanu îi mărturisea, la 21 septembrie 1886, că dorește foarte mult să scrie câteva pagini despre viața prietenului comun Nicolae Bălcescu. Pentru care motiv, recurgea la bunăvoința lui Ion Bălăceanu, dacă avea câteva însemnări, îndeosebi asupra curajoasei lor călătorii din anul 1849 și asupra acțiunii întreprinse în Ungaria și Transilvania. La București, Ion Ghica avea foarte multe scrisori de la Nicolae Bălcescu și de la Ion Bălăceanu, însă ele nu-i puteau parveni.²⁴⁰

La 17 noiembrie 1886, revenea, într-o nouă scrisoare către Ion Bianu, pe care-l întreba: "Cum merge zidirea Academiei? Văz că Exarcu a pus piatra".²⁴¹

Din 1885, V. Alecsandri fusese numit ministru al României la Paris, apropierea sufletească dintre cei doi prieteni fiind facilitată de scurtarea distanțelor. Ion Ghica mergea adeseori la Paris, pentru a se întâlni și discuta în intimitate. Apoi, la studii, în capitala Franței se afla și fiul mai mic, Alexandru Ghica, pe care venea să-l vadă. Ion Ghica obține concedii spre a veni în țară, la sesiunile Academiei Române, apoi pentru a se îngriji de sănătate, la Vichy, în Franța. Altminteri, își îndeplinea cu binecunoscuta-i conștiinciozitate îndatoririle de diplomat. Rapoartele sale evidențiază aspecte ale vieții politice și sociale, economice și culturale din Anglia. El avea o sinceră admirație pentru regimul politic liberal

englez, al cărui fundament îl constituia proprietatea funciară. În acești ani, activitatea publicistică a lui Ion Ghica ajunge la apogeu. În Anglia, a elaborat cele 16 *Scrisori* către Vasile Alecsandri, publicate, majoritatea, în "Convorbiri literare". În 1888-1889, publică, în "Revista nouă", *Amin-tiri din pribegia de la 1848*. Noue scrisori către Vasile Alecsandri.²⁴²

Din 1886, ca urmare a bolii de la finele anului 1885, Ion Ghica începe să scrie cu tot mai multe dificultăți, fiind ajutat de soția și fiica sa. La 27 martie 1890, este ales președinte al Academiei Române, până la 24 martie 1893, când este ales G. Barițiu, apoi reales, pentru încă un an, în urma decesului acestuia.²⁴³ Din Londra, unde încă se mai afla în vara anului 1890, Ion Ghica scria lui Ion Bianu că va expedia cinci lăzi cu cărți și manuscrise. Ruga să le primească și să le păstreze la Academie, până la revenirea în patrie.²⁴⁴ În toamna aceluiași an, el demisionează din postul de ministru al României la Londra, revenind în țară, bolnav, slăbit și adânc întristat de moartea prietenului său, poetul Vasile Alecsandri, la 22 august 1890.²⁴⁵

Întrunită în ședință, în ziua de 1 martie 1891, *Comisia pentru constatarea și regularea drepturilor la pensii* din Ministerul Finanțelor a examinat cererea lui Ion Ghica de a-i acorda pensie pentru anii de serviciu în folosul statului. Din diversele documente prezentate rezultă că servise 19 ani, 5 luni și 17 zile, cu o retribuție medie lunară, în ultimii trei ani, de 1500 lei. Astfel că i se acorda o pensie de 600 lei pe lună, reprezentând 40% din retribuția medie pe ultimii ani.²⁴⁶

Tot mai slăbit, din cauza bolii care progresa, și sub povara anilor, Ion Ghica se retrage la Ghergani, unde a încetat din viață în dimineața zilei de 22 aprilie 1897, în vârstă de aproape 81 de ani. Ziarul Partidului Național Liberal, "Voința națională" anunța decesul, publicând o succintă biografie a marelui dispărut. Între altele, se menționa rolul important în revoluția de la 1848, ca trimis al Guvernului provizoriu la Constantinopol: "În activitatea emigrațiunii române, Ion Ghica a fost sfătuitoarea și organizatorul generoaselor încercări neizbutite ale lui N. Bălcescu și celorlalți în Ungaria și Ardeal; tot el a fost inițiatorul mișcărilor emigraților stabiliți în Turcia".²⁴⁷ De la 1848 și până la 1866, Ion Ghica a avut unul din rolurile cele mai importante în formarea statului național român modern: "Între conducătorii mișcărilor naționale, cari au transformat Princi-

patele Române între 1848 și 1866, Ion Ghica are locul său bine marcat prin ageră sa inteligentă, prin vastele sale cunoștințe și prin dragostea fierbinte de țară, pe care întotdeauna a servit-o cu credință. Între strălucitoarele figuri ale fruntașilor generațiunii din care el rămăsese ultimul reprezentant, figura lui Ion Ghica lucește ca o splendidă lumină sub toate multiplele sale înfățișări, de om public, de om de știință și de literat, totdeauna patriot în cel mai înalt înțeles al cuvântului”.²⁴⁸

Se menționează, apoi, importanta sa contribuție la sporirea patrimoniului național de valori spirituale: “Nu numai om politic, dar și scriitor de valoare, Ion Ghica lasă, pe lângă opere literare însemnate de literatură și economie, o serie neprețuită de tablouri ale vieții românești înaintea erei de regenerare. O boală crudă îl făcuse mai mulți ani să trăiască în absolută retragere și să nu mai poată lua parte activă la treburile țării. Această boală i-a curmat firul vieții”.²⁴⁹

Organul partidului din care făcuse parte de la înființare până la sfârșitul vieții, în pofida unor puncte de vedere divergente cu conducerea lui, recunoștea marile calități ale lui Ion Ghica “deșteptăciunea sa naturală, agerimea minții și cultura sa vastă; care se întindea asupra obiectelor celor mai variate”, pentru a conchide că, odată “cu el dispărea una din cele mai luminoase figuri ale epocii mărețe a redeșteptării naționale, politice, culturale și economice, - poate ultima figură a marelui generațiunii, eforturilor căreia datorim România de azi”.²⁵⁰

Într-un necrolog din “Răsboiul”, se menționa, între altele, că Ion Ghica a fost “om de acțiune, dar și foarte mare bărbat de cugetare, fără îndoială cel mai mare diplomat al nostru pe acel timp”.²⁵¹ “Universul” anunța, de asemenea, trista veste, considerându-l “scriitorul distins, patriotul cel mai înfocat, cel mai devotat pentru binele și progresul României”.²⁵² Ziarul “Românul”, în care Ion Ghica publicase articole, menționa cu mare regret micșorarea numărului celor care au militat pentru crearea și consolidarea României moderne: “Ion Ghica a fost un om mare. El nu a căutat ca prin reclamă și zgomot să-și facă o aureolă în fața opiniei publice (...). A fost modest, i-a fost scârbă de zgomot și de laudă și aceasta l-a mărit și mai mult. Toată viața lui a rămas credincios unei idei, și prin aceasta și-a atras respectul acelor care știu să aprecieze. Un fapt care l-a ridicat mult în fața oamenilor e următorul: Fiind prim-ministru, a

fost primul om care în țara asta a făcut alegeri libere, chemând și oprind toți prefecții în București pe tot timpul cât s-au ținut alegerile. Retras din politică, a rămas retras pentru totdeauna, n-a voit ca să reintre în mocirla politicianismului. Ion Ghica trebuie să servească ca model pentru tinerii cari azi pășesc în viața cetățenească, Ion Ghica a fost un om mare și, înaintea rămășițelor lui, toți trebuie să ne plecăm capul”.²⁵³

Ceremonia funebră a avut loc în ziua de 25 aprilie 1897 în fața cavoului din biserica familiei de la Ghergani. Sicriul era acoperit cu flori și o panglică tricoloră. Au fost date onoruri militare de către un batalion de vânători, un escadron de roșiori, o companie din regimentul 2 și muzica regimentului 6 Mihai Viteazul. Au participat numeroase personalități ale vieții publice, între care primul ministru D. A. Sturdza și miniștrii: M. Pherekyde, An. Stolojan, generalul Anton Berindei, Ion I. C. Brătianu, Al. Djuvara, Spiru Haret, G. C. Cantacuzino, precum și reprezentanți ai Camerii și Senatului, ai Academiei Române și Teatrului Național. Cel dintâi discurs funebru a fost rostit de primul ministru D. A. Sturdza, un bun și devotat prieten. Încă în tinerețe - afirma vorbitorul - Ion Ghica și-a dovedit calitățile care vor marca atât de puternic viața unui bărbat al muncii, științei și voinței de neclintit, al concepțiilor patriotice și marilor decizii. Prin variatele sale preocupări, Ion Ghica a concentrat în jurul său o veritabilă mișcare națională și culturală: “În tinerețe, el a apucat o țară necunoscută de lume și călcată în picioare de cei puternici. Ajuns în vârsta bărbăției, el, cu cei mai aleși ai neamului cu mână vâjnoasă, a rupt lanțurile care țineau națiunea încătușată, și cu înțelepciune și pricepere a lucrat să redea românilor o patrie, care multora se părea perdută”.²⁵⁴ Au mai luat cuvântul: Dimitrie Giani, V. A. Urechia, P.S. Aurelian, ultimul întrerupt de o ploaie torențială. Sicriul a fost purtat apoi de fiii săi și așezat în cavou. S-au tras trei salve de arme.²⁵⁵

La 15 februarie 1897, încetase din viață prințul Dimitrie Ghica, președintele în funcțiune al Senatului, de asemenea în vârstă de 81 de ani. Despre el, Nicolae Iorga scria: “fiul de domn cu un trecut aproape revoluționar la 1848 și la Unire; un om care trecu mult peste deasupra obișnuitelor idei ale beizadelelor și boierilor mari din vremea lui. Cu o creștere foarte distinsă, cu prestanță, cunoștea realele nevoi ale țării și pe oameni”.²⁵⁶

Marele istoric, sensibil la toate manifestările aniversare sau omagiale, consemna emoționante și pline de adevăr reflecții, prilejuite de dezvelirea bustului lui Ion Ghica din grădina Ateneului Român. Inițiativa, neașteptată, nu venise prea curând, pentru a face un act de dreptate: "Acest liberal, nu prea liberal - scria Nicolae Iorga la 16 mai 1910 -, avea aptitudini moștenite pentru politica de cabinet, care în legăturile dintre state se chiamă diplomație, dar care la popoarele nelibere înlocuiește propaganda largă, crearea și conducerea curentelor, păstrarea contactului cu o întreagă lume care, odată trezită la viață, înțelege a o trăi, și cu câtă patimă! A început conspirator, urmat ca bei de Samos, reformator în sens european, și cu mult succes; a încheiat ca reprezentant al României la Londra. În sfături știe să tacă și să aștepte, la minister avea, din educația pe care o primise, râvniri spre nepărtinirea statului, așa cum o afli mai mult sau mai puțin la apuseni. În Cameră nu-și afla locul, deși ca profesor se dovedise vorbitor. Unii din tovarășii lui de activitate nu l-au cruțat mai mult decât dușmanii: puțini i-au stat în adevăr aproape și-au păstrat despre dânsul o amintire vie și iubită".²⁵⁷

La serbarea, care a avut loc în ziua de 16 mai 1910, au luat cuvântul mai mulți fruntași ai vieții publice. Astfel, C. Dissescu evidenția trăsăturile esențiale ale personalității: "om inteligent, stăpân pe el însuși și chibzuit, parlamentar dibaciu nu de simplă carieră, ci util țării sale în împrejurări grele, cum a fost chestiunea recunoașterii Independenței și chestiunea Dunării". Ion Ghica a fost un enciclopedist, reprezentantul școlii enciclopedice franceze ale cărei principii erau: Natura, Rațiunea, Umanitatea. El a pus în locul Umanității Patria, "căci patria sa nu era constituită, precum cea a francezilor".²⁵⁸

Ideea enciclopedismului lui Ion Ghica fusese deja menționată în discursul de recepție al dr. Constantin Istrati la Academia Română, în ședința solemnă din 5/18 aprilie 1902, intitulat: *Activitatea științifică a lui Ion Ghica*. Constantin Istrati, care ocupa locul lăsat de Ion Ghica în Academia Română, mărturisea sarcina grea ce-i revenea, dat fiind faptul că predecesorul său nu se dedicase unui singur domeniu, ci mai multora. Astfel că, "față de Ion Ghica care, pe lângă Asachi, este al doilea enciclopedist al neamului nostru, biograful, într-un discurs de recepțiune, simte nevoia de a se mărgini. (...). Neapărat că în altă țară inginerul Ghica ar fi lăsat

în urma sa tractate precise, proceduri nouă și un nume ilustru în știința pură și a ingineriei de mine. Ce voiți, însă când, întors la 1841 în țară, el nu găsi decât abia un început de școale și o desăvârșită lipsă de mișcare culturală științifică”.²⁵⁹

La serbarea din 16 mai 1910, Em. Porumbaru remarca, între trăsăturile distinctive, pasiunea lui Ion Ghica pentru știință, spiritul său enciclopedic, cultura sa vastă: “Deși fiu de boer mare, născut și crescut în vremea când înflorea în țară privilegiile de clasă el se consacră învățaturii științelor exacte și profesoratului (...). Literatură, politică, istorie, inginerie, filosofie, economie politică: toate subiectele sunt atinse și examinate de el cu același talent și cu aceeași competență. El a tratat în scrierile sale mai toate cestiunile însemnate care preocupau pe contemporanii lui”.²⁶⁰ Dr. Constantin Istrati, prezent și el la serbare, sublinia, în cuvântarea sa, că Ion Ghica “este o figură măreață din mănunchiul acelor uriași cărora cată să ne închinăm cu cea mai adâncă recunoștință și care alcătuiesc galeria fondatorilor României. El e dintre acei oameni fără care istoria renașterii noastre nu se poate nici studia nici înțelege. Studiind omul sau epoca se face același lucru, căci ei sunt legați pe vecie. El e parte din un tot măreț”.²⁶¹ D. Costescu-Comăneanu afirma, între altele, că “Ion Ghica a fost unul din acei mari patrioți din acea uriașă epocă care ne-au îndrumat spre plina și întreaga noastră neatârnare”.²⁶²

Fiul cel mai în vârstă al lui Ion Ghica, Dumitru, mulțumea în final, celor care omagiau activitatea părintelui său: “Credința lui Ion Ghica a fost că țara noastră nu se putea desvolta decât pe baza principiilor democratice și a egalității drepturilor fiecărui cetățean; el a înțeles că nu e destul ca să poarte cineva nume pentru ca să-și menție locul în societate, că faptul unei mișcări a lui implică o mare răspundere și datorii de îndeplinit, și în fine, că principala dintre datoriile aristocrației este de a fi în fruntea luptei pentru triumful idealului național și liberal. Ion Ghica a fost omul muncii și deviza lui a fost «Labor improbus omnia vincit» (munca îndârjită le învinge pe toate.)”.²⁶³

Încă din timpul vieții, Ion Ghica se impusese contemporanilor prin marea sa capacitate de observație și penetrare a oamenilor și evenimentelor, a fenomenelor lumii înconjurătoare. Format în spiritul doctrinei liberale franceze, el a asimilat principalele curente de idei ale timpului. Ingi-

ner și economist, om politic și diplomat, scriitor și memorialist, Ion Ghica a depășit nivelul de cunoaștere al celor mai mulți dintre contemporanii săi. La baza tuturor scrierilor sale se distinge o pregătire filosofică și economică, menită a conferi luciditate și profunzime în gândire, înclinarea spre polemică și dialogare, atât de necesare formulării unor temeinice judecăți de valoare.

Rigoarea impusă în studierea fenomenelor din domeniile științelor pozitive l-a determinat să abordeze în aceeași măsură analiza relațiilor sociale și politice, evenimentele prezentului și trecutului. Stăruitor în desprinderea adevărului, Ion Ghica a intrat în conflict cu contemporanii săi, în primul rând cu clasa din care descindea, pe care o supusese unui aspru rechizitoriu, căci devenise parazitară și potrivnică oricărei reforme, din dorința înverșunată de a-și menține privilegiile.

Superior înzestrat cu calitățile unui om politic lucid și pragmatic, Ion Ghica a avut de înfruntat prejudecățile și moravurile vremii. Întreaga sa operă constituie dovada cea mai elocventă a luptei necurmăte cu prejudecățile, pe care le considera mai nocive decât simpla ignoranță, căci, în acest din urmă caz, se putea ușor izbândi. Detectându-le și supunându-le unei analize atente, el voia să contribuie la formarea unor buni cetățeni, vrednici locuitori ai României moderne. Pentru Ion Ghica, gradul de civilizație însemna accelerarea progresului. Or, la progres nu se putea ajunge decât prin muncă, nu numai prin a crește averea materială, dar și pe cea spirituală. Astfel, meșteșugurile, industria, agricultura, pe măsură ce se dezvoltau, ofereau condiții pentru creația științifică, literară și artistică. Știința, oamenii care o creează și o propagă constituiau - potrivit concepției lui Ion Ghica - attribute ineluctabile ale gradului de civilizație al unui popor. Nesocotirea lor făcea loc prejudecăților, deci lipsei de civilizație, care, în prezența lingușirii, patimilor și instinctelor, deschidea calea absolutismului sau demagogiei. Adept statornic al necesității muncii ca factor de civilizație, Ion Ghica afirma că nimic nu este rușinos în activitatea umană, căci toate meseriile constituiau o aplicare a științei. La confecționarea oricărui obiect concureau cunoștințe din mai multe domenii. Astfel că, numele unor oameni politici puteau fi uitate, dar ale marilor inventatori niciodată.²⁶⁴

Ion Ghica a stigmatizat lenea și trândăvia, traficul de influență, per-

manenta preocupare a unora pentru căpătuială cu slujbe neproductive, arivismul în viața socială și venalitatea în cea politică. Pentru el, constituia o obsesie a constata o țară atât de bogată înzestrată cu avuții naturale, dar locuită de "poporul cel mai sărac din lume", pe când în capitală se etalau "o aparență de prosperitate la baluri și pe trotuar, un lux de rău gust, nerușinarea și corupțiunea moravurilor alături cu o mizerie neagră și vizibilă". De aceea, susținea ca să fie stigmatizate administrațiile care contribuiau la sărăcirea națiunii. Dintre toate "risipirea banilor publici este pentru stat flagelul cel mai durabil".²⁶⁵

Ion Ghica a fost un adversar înverșunat al nepăsării vinovate, pe care o tulbura cu scrierile și faptele sale. Pentru el, nimic nu era mai greu de închipuit decât abuzul, nedreptatea, violența și asuprirea într-o țară dotată cu o Constituție dintre cele mai liberale. Ignoranța, prejudecățile facilitau menținerea puterii de către oameni ai vechiului regim. O operă culturală, științifică trebuia întreprinsă pentru educarea și instruirea poporului, spre a deveni capabil să-și apere drepturile și legalitatea în fața abuzurilor de tot felul. Într-una din numeroasele sale scrieri, destinată a trezi conștiințele, conchidea: "Dacă într-aceste câteva pagini am izbutit a vă face să urâți măcar un moment nedreptatea, dacă am izbutit să vă fac să cugetați măcar un minut la greutățile contribuabilului, la starea lui nenorocită și la ușurința cu care se aruncă banul muncit în cheltuieli zadarnice și vătămătoare; dacă am ridicat în sufletul vostru dorința de a se aduce remediu acestor rele, sunt cu prisos satisfăcut. Vie cei vrednici a străbate această cale, a o lumina și a ne arăta limanul".²⁶⁶

Opera lui Ion Ghica a fost dintotdeauna puternic marcată de mesajul omului politic militant și dornic de propășire pentru țara și poporul său. Pragmatic și puritan în privința moravurilor vremii sale, el devine un rigorist intransigent, situându-se, cu timpul, în afara vieții politice, care-i pricinuia amărăciuni și decepții. Conștient de valoarea și capacitatea sa intelectuală, Ion Ghica se încredințează marelui său talent, care-i desăvârșește pasiunea scrisului, una din menirile primordiale ale personalității sale. Nimic nu-i putea întregi mai fericit minunatele însușiri ale firii sale, după împlinirea programului adoptat în Adunările ad-hoc, decât sublima îndeletnicire a consemnării temeinicelor și judicioaselor sale

reflecții asupra oamenilor și evenimentelor, asupra tuturor aspectelor societății, ca o mărturie peste veacuri a intensei sale trăiri spirituale.

Descendent dintr-o familie domnitoare, fiu de mare boier, Ion Ghica și-a dedicat gândul și faptele unei opere grandioase, imperios determinată de necesitatea emancipării politice și sociale și de creare a unei Români democratice, independente și puternice. Prin tot ce a întreprins, s-a dovedit un om politic progresist, iar prin ce a gândit și a scris un promotor al idealurilor democratice, un făuritor de conștiințe și de spirite luminate.

Favorizat de publicarea numeroaselor sale scrieri, Ion Ghica s-a făcut mai bine și mai temeinic cunoscut generațiilor următoare, care i-au cins-tit memoria prin preocupări tenace și sporite, în sensul marilor sale idea-luri și dorințe. Numeroasele ediții ale operelor sale, articolele, studiile și lucrările consacrate vieții și scrierilor sale constituie tot atâtea mărturii peste timp ale sensibilității generațiilor următoare față de unul din marii făuritori ai României moderne.

Note:

1 B.A.R., *Manuscrisul franțuzesc* 190, f. 27/11: *Le Prince étranger*; 2 *Ibidem*, f. 27-28; 3 *Ibidem*, f. 28-30; 4 *Ibidem*, Msse, *Arhiva Ion Ghica*, ms. 9 (Despre alegerea domnului străin); 5 *Ibidem*; 6 *Ibidem*; 7 *Ibidem*, Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa IV, Acte, f. 101; 8 *Ibidem*, *Manuscrisul românesc* 5314, f. 29-30'. București, 4/16 februarie 1866; 9 *Ibidem*, *Manuscrisul franțuzesc*, f. 31-32; *Ibidem*, Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa I, ms. 9; 10 *Ibidem*, Msse, *Corespondență*, Depeșă telegrafică, București, 25 martie 1866 S 58 (10)/CCCXLIV; 11 *Ibidem*, *Manuscrisul românesc* 5314, f. 282-283: București, 3/15 aprilie 1866; 12 *Ibidem*, f. 350, 351; 13 B.A.R., Msse, *Corespondență*, București, 30 aprilie 1866. S 58 (15)/CCCXLIV; 14 *Ibidem*, București, înainte de 10 mai 1866. S 58 (16)/CCCXLIV; 15 *Ibidem*. S 58 (20)/CCCXLIV; 16 *Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie*, par un témoin oculaire, Bucarest, 1894, tome I, p. 17: 7/19 mai 1866; 17 *Ibidem*, p. 18; 18 *Ibidem*, p. 21; 19 E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, ed. Z. Ornea, București, 1972, p. 269; 20 *Ibidem*, p. 270; 21 A. Stan, *Grupări...*, pp. 297-298; 22 *Ibidem*, p. 299; 23 *Ibidem*, p. 212; 24 *Ibidem*, p. 213; 25 *Notes sur la vie...*, tome I, p. 27; 26 Arhivele Statului București, *Fond Casa Regală*, dosar 69/1966, f. 1, Viena, 4 iunie 1866; 27 *Ibidem*; 28 B.A.R., Msse, *Corespondență*, *Thérapia*, 7/19 iunie 1866, S 58 (21)/CCCXLIV; 29 Vezi A. Stan, *Grupări...*, p. 63; 30 *Românii la 1859...*, vol. I, ppo. 635-636: Constantinopol, 5 iulie 1866; 31 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Constantinopol, 12 iulie 1866. S 58 (22)/CCCLXIV; 32 *Notes sur la vie...*, tome I, pp. 34, 35; 33 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 170; 34 *Ibidem*, p. 176; 35 *Notes sur la vie...*, tome I, p. 36, 50, 1, 52; 36 *Ibidem*, p. 54, 55, 57, 59, 67; 37 *Istoria Parlamentului...*, p. 173; 38 *Notes sur la vie...*, tome I, p. 68, 69, 72, 73, 74; 39 Vezi *Istoria Parlamentului...*, p. 174; 40 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 175; 41 A. Stan, *Grupări...*, pp. 341-342; 42 *Ibidem*, pp. 342-343, 352; Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, pp. 91-92; 43 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXXXV, dosar 14; București, 14 februarie/1 martie 1867. Original în limba franceză; 44 Vezi *Istoria Parlamentului...*, p. 175; *Notes sur la vie...*, tome I, p. 84; 45 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 175; 46 Arhivele Statului București, *Fond Casa Regală*, dosar 12/1871, f. 4. *La Roumanie depuis l'avènement du prince Charles. Mémoire confidentiel*;

47 B.N.R., Msse, *Colecția Kogălniceanu*, P. LXXXV, dosar 14: Ion Ghica - Al. G. Golescu, 14 mai 1867; 48 A. Stan, *Grupări...*, p. 203; 49 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 314; 50 *Ibidem*, A. Stan, *Grupări...*, p. 203; 51 A. Stan, *Grupări...*, p. 204; 52 Maria Dogaru, Vasile Miron, *Scrisori inedite de la Ion Ghica*, în "Revista Arhivelor", an. XLIX, vol. XXXIV, București, 1972, nr. 1, p. 67; 53 *Ibidem*, pp. 68-69; 54 Ion Ghica, D.L.I., p. 54; 55 *Ibidem*, pp. 56-57; 56 Maria Dogaru, Vasile Miron, *op. cit.*, pp. 69-70; 57 *Ibidem*, p. 75; 58 *Ibidem*, p. 73; 59 *Notes sur la vie...*, tome I, p. 113; 60 Maria Dogaru, Vasile Miron, *op. cit.*, p. 76; 61 Vezi Anastasie Iordache, *Goleștii...*, pp. 388-398; 62 *Ibidem*, p. 398-399; *Istoria Parlamentului...*, pp. 186-190; 63 Arhivele Statului București, *Fond Casa Regală*, dosar 3/1870, f. 1; vezi și varianta în limba franceză a scrisorii, f. 2; 64 *Notes sur la vie...*, tome II, 1896, pp. 10, 19-21, 55; 65 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa IV, acte, f. 101; 66 A. Stan, *Grupări...*, p. 204-205; 67 *Ibidem*, p. 205; 68 *Ibidem*, pp. 205-206; 69 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Telegrama lui Ion Ghica către N. Calimachi-Catargiu, București, 10 decembrie 1870, S 39 (1)/DCXII; 70 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 220; 71 *Notes sur la vie...*, tome II, p. 56; 72 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 224; A. Stan, *Grupări...*, pp. 206-107; 73 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, ms. 10. Ion Ghica, *La concession Strousberg*; 74 *Ibidem*; 75 *Ibidem*; 76 *Ibidem*; 77 *Ibidem*, ms. 11, Ion Ghica, *Situația politică, afacerea Strousberg*; 78 *Notes sur la vie...*, tome II, p. 56; 79 *Ibidem*, p. 63; 80 *Ibidem*, pp. 64-65; 81 *Independența României. Documente. (I. R.D.)*, vol. II.1, București, 1977, pp. 60, 61. București, 24 februarie 1871; 82 *Notes sur la vie...*, tome II, p. 66; 83 *Ibidem*, p. 73; 84 B.A.R., Msse, *Corespondență*, București, 9/21 februarie 1871, S 58 (26)/CCCXLIV; 85 *Ibidem*, București, 12/24 februarie 1871, S 58 (27)/CCCXLIV; 86 *Ibidem*, S 58 (28)/CCCXLIV; 87 *Notes sur la vie...*, tom II, p. 73-74; 88 *Ibidem*, p. 74; 89 *Ibidem*, p. 75; 90 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, IV, acte 113; 91 *Istoria Parlamentului...*, p. 197; 92 B.A.R., *Manuscrisul franțuzesc 190*, f. 36-37; 93 *Ibidem*, f. 36; 94 *Ibidem*; 95 *Ibidem*, f. 33; 96 *Ibidem*, f. 34; 97 Ion Ghica, *Scieri...*, vol. II, pp. 44-45; 98 Vezi A. Stan, *Grupări...*, pp. 215-217; 99 *Ibidem*, pp. 418-419; 100 *Notes sur la vie...*, tome II, p. 77; 101 Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866-1900)*, București, 1925, p. 34; 102 Vezi D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 236-238; 103 Ion Ghica, D.L.J., pp. 58-59: Către Alexandrina Ghica, Viena, 24 septembrie 1871; 104 B.A.R., Msse, *Corespondență*, S 25 (32)/DCXIV; 105 *Ibidem*, București, 2/14 februarie 1872, S 25 (33)/DCXIV; 106 Ion Ghica, *Scieri...*, vol. II pp. 147-152; 107 *Ibidem*, p. 153; 108 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Ion Ghica-D.A. Sturdza, București, 18 februarie/1 martie 1872, S 25 (34)/DCXIV; 109 *Ibidem*, Ghergani, 18/30 aprilie 1872, S 25 (36)/DCXIV; 110 *Ibidem*, Vichy, 3 august 1872, S 25 (38)/DCXIV; 111 *Ibidem*, Vichy, 26 august 1872, S 25 (41)/DCXIV; 112 *Ibidem*, Ion Ghica-D.A. Sturdza, Pesta, 29 septembrie 1872, S 25 (42)/DCXIV; 113 *Ibidem*; 114 *Ibidem*, Ion Ghica-D.A. Sturdza, București, 30 septembrie/12 octombrie 1872, S 25 (43)/DCXIV; 115 *Ibidem*, Ion Ghica-D.A. Sturdza, Ghergani, 14.26 noiembrie 1876, S 25 (48)/DCXIV; 116 *Ibidem*, București, 19 noiembrie/1 decembrie 1872, S 25 (49)/DCXIV; 117 D.M.L. vol. I, pp. 152-153; 118 *Ibidem*, p. 153; 119 *Ibidem*, pp. 154-155; 120 Ion Ghica, *Scieri...*, vol. I, p. 4; 121 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 315; 122 Ion Ghica, *Scieri...*, vol. I, p. 4; 123 *Ibidem*, vol. III, pp. 121-127; 124 *Ibidem*, pp. 128-137; 125 *Ibidem*, p. 137; 126 *Ibidem*, pp. 138-145; 127 *Ibidem*, pp. 146-151; 128 *Ibidem*, pp. 273-274; 129 *Ibidem*, pp. 96-98; 130 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Ion Ghica-D.A. Sturdza, București, 21 noiembrie/3 decembrie 1872, S 25 (50)/DCXIV; 131 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 245; 132 *Ibidem*, p. 247; A. Stan, *Grupări...*, p. 271, *Istoria României*, vol. IV, p. 472; 133 A. Stan, *Grupări...*, vol. 276, 278; 134 *Istoria României*, vol. IV, p. 472, 473; 135 Ion Ghica, D.L.I., p. 133; 136 Vezi D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 245-249; 137 A. Stan, *Grupări...*, pp. 408, 411-412; 138 B.A.R., Msse, *Fond Mihail Kogălniceanu*, București, 9/21 august 1875, S 9(1)/DCCXIV; 139 Ion Ghica, *Scieri...*, vol. II, pp. 45-46; 140 *Ibidem*, pp. 47-54; 141 *Ibidem*, pp. 75-92; 142 *Ibidem*, p. 177-178; 143 *Ibidem*, pp. 179-223; 144 *Ibidem*, pp. 223-224; 145 *Ibidem*, p. 47; 146 *Ibidem*, pp. 48-50; 147 *Ibidem*, pp. 50-52; 148 B.A.R., Msse, *Corespondență*, București, 2/14 decembrie 1875, S 42 (2)/DCXII; 149 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 254; 150 A. Stan, *Grupări...*, pp. 425-427; 151 Vezi: Iordache Vulpescu (Gh. Mărzescu), *Spionul prusian sau principele Carol de Hohenzollern domn al României*, Berlin, 1875; 152 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 268, *Istoria Parlamentului...*, pp. 222-223; 153 *Ibidem*, p. 260; *Istoria parlamentului...*, p. 225; 154 *Notes sur la vie...*, tome III, 1899, p. 16, 16; 155 Vezi A. Stan, *Grupări...*, p. 401; 156 "Pressa", IX, din 18 ianuarie, București 1876, nr. 13, p. 1; 157 *Ibidem*, din 22 ianuarie 1876, nr. 16, p. 1; 158 *Notes sur la vie...*, tome III, p. 32; 159 I.R.D., vol. II.1, p. 211: București, 18/30 octombrie 1876; 160 *Ibidem*, vol. IV, p. 152; 161 *Ibidem*, pp. 152-153; 162 *Ibidem*, pp. 155-156: Ion Ghica,

Notices concernant la Roumanie, Londra, 15 novembre 1876; 163 *Ibidem*, p. 156; 164 *Ibidem*, p. 167; 165 *Ibidem*; 166 *Ibidem*, vol. II.1, p. 228; C. E. Mansfield-lordul Derby, București, 9 decembrie 1876; 167 *Ibidem*, p. 223; 168 *Notes sur la vie...*, tome III, p. 48; 169 I.R.D., vol. IV, pp. 168, 169; București, 10/22 decembrie 1876; 170 *Ibidem*, p. 230; 171 *Ibidem*, p. 232; București, 16 decembrie 1876; 172 I.R.D., vol. IV, p. 205; Paris, 9/21 ianuarie 1877; 173 *Istoria Parlamentului...*, p. 232; 174 I.R.D., vol. II.1, pp. 263-264; București, 20 ianuarie 1877; 175 *Ibidem*, vol. I, pp. 34-35; Proces-verbal al dezbaterilor Consiliului național al României, București, ianuarie 1877; 176 Ion Ghica, *Uă cugetare politică*, 1877, pp. 3-8; 177 *Ibidem*, pp. 36-37; 178 *Ibidem*, p. 38; idem, *Scrieri...*, vol. IV, pp. 94-129; 179 "Pressa", X, 12 februarie 1877, nr. 17; 180 B.A.R., Msse, *Arhiva Ion Ghica*, mapa I, ms. 12. Original în limba franceză; 181 Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 115; 182 *Charles I roi de Roumanie. Chronique-Actes-Documents*, publiés par Démètre A. Sturdza, tome II, 1876-1877, Bucarest, 1904, p. 534; Notes prises par Jean Campineano; 183 I.R.D. vol. II. 1, p. 320; Fréd Debains către ducele Decazes, București, 6/18 aprilie 1877; 184 *Ibidem*, p. 310; București, 3/15 aprilie 1877; 185 Fr. Damé, *op. cit.*, p. 281; *Notes sur la vie...*, tome III, p. 65; 186 *Istoria Parlamentului...*, pp. 237, 245; N. Adăniloae, *Independența națională a României*, București, 1986, pp. 150-176; 187 I.R.D., vol. I, p. 85; G. Barițiu, *Epistolă respectuoasă către femeile române*, Brașov, 7/19 mai 1877; 188 Arhivele Statului București, *Fond Casa Regală*, dosar 4/1877, f. 1; I. C. Brătianu către Dim. Ghica, București, 17 mai 1877; 189 Ion Ghica, D.L.I., p. 60-61; 190 Vezi N. Adăniloae, *Independența...* pp. 265-358; 191 *Notes sur la vie...* tome III, pp. 248, 251; 192 I.R.D., vol. IV, pp. 329-330; Petersburg, 14/26 ianuarie 1878; 193 Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contimporanilor (1800-1898)*, ed. I, București, 1898, p. 68; Lucian Predescu, *Enciclopedia "Cugetarea"*, București, 1940, p. 358; 194 *Istoria Parlamentului...*, p. 250; 195 Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 164; 196 I.R.D., vol. II.2., pp. 267-268; Otto zu Stolberg, ambasadorul Germaniei la Viena, către von Bülow, Viena, 11 februarie 1878; 197 N. Adăniloae, *Independența...*, pp. 360-361; 198 I.R.D., vol. II.2, pp. 289-290; București, 2 aprilie 1878; 199 B.A.R., Msse, *Corespondență*, *Fond M. Kogălniceanu*, S. 9(8)/DCCXIV; 200 Vezi Dumitru Brătianu, *Uă datorie de conștiință către țara mea*, București, 1877; 201 P. Căncea, *Viața politică din România în primul deceniu al Independenței de stat*, București, 1974, p. 64; 202 Vezi D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 245-266; 203 *Ibidem*, p. 278; 204 *Istoria Parlamentului...*, pp. 267, 170; 205 A.Stan, *Grupări...*, p. 428; 206 Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 368; 207 Ion Ghica D.L.I., p. 134; Proces-verbal din 27 aprilie 1879; 208 G. Zane, *N. Bălcescu...*, p. 315-316; 209 B.A.R., Msse, *Fond M. Kogălniceanu*, S. 9(9)/DCCXIV; 210 Ion Ghica, D.L.I., p. 62; 211 Gh. Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță 1878-1914*, București, 1979, pp. 61, 63, 70, 71, 72; P. Căncea, *op. cit.*, p. 124; Titu Maiorescu, *op. cit.*, pp. 198-204; 212 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Londra, 5 septembrie 1881. S. 58 (32)/CCCXLIV; 213 *Ibidem*, Londra, 12 septembrie 1881, S. 28 (1)/DCXIV; 214 Ion Ghica, D.L.I., p. 93; 215 B.A.R., Msse, *Corespondență*, Vichy, le 15 août 1882. S. 1/DCXIV; 216 *Ibidem*, *Manuscrisul românesc 1687*, f. 20-21; Londra, 29 august 1882; 217 Gh. N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, pp. 86-87; 218 *Ibidem*, *Manuscrisul franțuzesc*, 187, f. 1-3; Ion Ghica, *La question du Danube*; 219 *Ibidem*, f. 3-5; 220 *Ibidem*, f. 5-11; 221 *Ibidem*, Msse, *Corespondență*, Londra, 30 septembrie 1883, S. 17 (3)/DCXIV; 222 Gh. N. Căzan, Ș. Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 87; 223 *Ibidem*, pp. 88-90; 224 *Ibidem*, p. 94; 225 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, p. 412; 226 *Ibidem*, p. 413; 227 *Ibidem*, p. 414; Londra, 10 decembrie 1883; 228 *Ibidem*, p. 416; Londra, 23 decembrie 1883; 229 B.A.R. Msse, *Corespondență*, Londra, 8 iunie 1884, S. 58 (34)/CCCXLIV; 230 *Ibidem*, Ion Ghica-Ion Bălăceanu, Londra, 3 iulie 1884, S. 58 (35)/CCCXLIV; 231 *Ibidem*, Londra, 10 iulie 1884, S. 58(36)/CCCXLIV; 232 *Ibidem*, S. 58 (36)/CCCXLIV; 233 *Ibidem*, S. 58 (38)/CCCXLIV; 234 *Ibidem*, S. 58 (40-41)/CCCXLIV; 235 Vezi Anastasie Iordache, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu...*, pp. 306-326; 236 Ion Ghica, D.L.I., pp. 75-76. Ion Ghica se referea, desigur, la renumita cântăreață română de operă Elena Theodorini; 237 *Ibidem*, pp. 77-78; Lisabona, 18 februarie 1885; 238 *Ibidem*, pp. 80-81; 239 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, p. 435; Către Ion Bianu, Londra, 14 octombrie 1885; 240 B.A.R., Msse, *Corespondență*, S. 58 (42)/CCCXLIV; 241 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, p. 435; 242 D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, pp. 270-276; 243 *Ibidem*, p. 249; 244 Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. IV, p. 443; 245 D. Păcurariu, *Ion Ghica...*, p. 276; 246 Ion Ghica, D.L.I., p. 137; 247 "Voința națională", an XIV, 23 aprilie 1897, nr. 3696, p. 1; 248 *Ibidem*, 25 aprilie 1897, nr. 3697, p. 1; 249 *Ibidem*, 23 aprilie 1897, nr. 3696, p. 1; 250 *Ibidem*, 25 aprilie 1897, nr. 3697, p. 1; 251 "Răsboiul", an. 21, 25 aprilie 1897, nr. 6654, p. 2; 252 "Universul", an XV, 25 aprilie 1897, nr. 95, p. 3;

253 "Românul", an 41, 27-28 aprilie 1897, nr. 679, p. 1; 254 "Voința națională", an XIV, 27 aprilie 1897, nr. 3699, p. 1; 255 *Ibidem*; 256 Vezi M. Theodorian-Carada, *Beizadea Mitică...*, p. 30; 257 N. Iorga, *Oameni care au fost*, ed. Ion Roman, vol. I, București, 1967, pp. 268-269. Ion Ghica; 258 *Dare de seamă a serbării pentru inaugurarea bustului lui Ion Ghica, care a avut loc în ziua de 16 mai 1910*, București, 1910, p. 8; 259 Dr. Constantin Istrati, *Activitatea științifică a lui Ion Ghica*, București, 1902, p. 9; 260 *Dare de seamă...*, București, 16 mai 1910, p. 17; 261 *Ibidem*, p. 28; 262 *Ibidem*, p. 35; 263 *Ibidem*, p. 38; 264 Vezi Ion Ghica, *Scrieri...*, vol. I, pp. 205-210; 265 *Ibidem*, pp. 265-267; 266 *Ibidem*, p. 302.

Cuprins

Cap. I GENEZA IDEILOR LIBERALE

- Anii de studii în țară și străinătate p.5
- Precursor al democrației românești p.23

Cap. II ADEPT AL EMANCIPĂRII POLITICE ȘI SOCIALE PE CALE REVOLUȚIONARĂ

- În pregătirea și motivarea declanșării revoluției române de la 1848 la Constantinopol p.32
- Eșuarea misiunii diplomatice a lui Ion Ghica la Constantinopol pentru apărarea cauzei revoluției din Țara Românească p.42

Cap. III. PRIN ORGANIZAREA EMIGRAȚIEI ȘI SOLIDARIZAREA CU ALTE POPOARE LA O NOUĂ REVOLUȚIE

- Inițiativele lui Ion Ghica în problema organizării emigrației și sprijinirii revoluției în Transilvania p.49
- Ultima speranță a lui Ion Ghica în declanșarea unei acțiuni revoluționare p.84

Cap. IV. ABANDONAREA IDEII DE REVOLUȚIE ÎN ÎMPLINIREA IDEALULUI NAȚIONAL

- Accentuarea moderatismului lui Ion Ghica în acțiunile întreprinse în favoarea cauzei naționale p.101
- Intensa activitate a lui Ion Ghica pentru Unirea Principatelor în timpul războiului Crimeii p.146

Cap. V. ÎN OPERA DE CONSTITUIRE A STATULUI NAȚIONAL ROMÂN MODERN

- Contribuția lui Ion Ghica la Unirea Principatelor Române p.191
- La începutul procesului de democratizare a vieții publice p.218

Cap. VI CONTRIBUȚIA LA ÎNFĂPTUIREA ȘI CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI DE STAT

- Moderator al dificultăților de instaurare a regimului monarhic-constituțional p.254
- Concepții și atitudini în perspectiva obținerii Independenței de stat p.291
- Prin diplomație, la consolidarea statului român independent p.325

Editura MAJADAHONDA

Cărți apărute

- **Victor Moise & Horia Stamatu:**
MIȘCAREA LEGIONARA ȘI CREDINȚA
STRAMOȘEASCA • ACATISTUL MOȚA - MARIN
- **Stelian Popescu: MEMORII**
- **Gellu Caraza: PE FLUVIUL TIMPULUI**
- **Constantin Oprișan, Ștefan Vlădoianu: DOI**
POEȚI DAMNAȚI
- **Horia Sima: DOCTRINA LEGIONARĂ**
- **Costin Scorpan: TERMINOLOGIE ARHEOLOGICĂ**
SELECTIVA. TEZAUUR DE TERMENI

Cărți în curs de apariție

- **George Anca: HAOS, TEMNIȚĂ, EXIL la**
EMINESCU, COTRUȘ, GYR și STAMATU
- **Vasile Scutăreanu: PRIN GULAGUL VALAH**
- **Ștefan Vlădoianu: SÂNGELE LUI NESSUS**
- **Nicolae Petrașcu: DIN VIAȚA LEGIONARA**
- **Horia Sima: GUVERNUL DE LA VIENA**
- **Corneliu Georgescu: PE DRUMUL CU**
ARHANGHELI
- **Corneliu Zelea Codreanu: JURNALUL**
DE LA JILAVA
- **Adi Călin: POEME PENTRU**
LUCEAFARUL POEZIEI

EDITURA MAJADAHONDA

CA. 11. 1981

• Nicolae Popescu: MEMORII

• MISCAREA LECOMARA SI CERCETAREA

• STANISLAV • ACATISTUL MOTAI • MARIU

• Constantin Popescu: MEMORII

• Gheorghe Popescu: PE FLORIILE TIMPULUI

• Constantin Popescu: STORIA VIEII SI A MORII

• NICOLAE POPESCU

• Horia Sima: DOCTRINA SI LUCRARI

• C. N. Popescu: TEHNICILE ARHITECTURALE

• SELECTIVĂ DE POEZII DE TÂNĂRI

CA. 11. 1981

**Imprimat la
MAJADAHONDA SRL**

cu

GESTETNER COPY-PRINTER

• Gheorghe Popescu: MEMORII

• Gheorghe Popescu: PE FLORIILE TIMPULUI

• Constantin Popescu: STORIA VIEII SI A MORII

• Nicolae Popescu: DOCTRINA SI LUCRARI

• C. N. Popescu: TEHNICILE ARHITECTURALE

• SELECTIVĂ DE POEZII DE TÂNĂRI

• Constantin Popescu: MEMORII

• Gheorghe Popescu: PE FLORIILE TIMPULUI

• Constantin Popescu: STORIA VIEII SI A MORII

• Nicolae Popescu: DOCTRINA SI LUCRARI

• C. N. Popescu: TEHNICILE ARHITECTURALE

• SELECTIVĂ DE POEZII DE TÂNĂRI

• Constantin Popescu: MEMORII

DE ACELAȘI AUTOR:

- **Viața politică în România 1910-1914**, Editura Științifică, București, 1972, 367 p.
- **Alexandru G. Golescu**, Editura Științifică, București, 1974, 112 p.
- **Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, 436 p.
- **Pe urmele Goleștilor**, Editura Sport-Turism, București, 1982, 294 p.
- **Pe urmele lui Dumitru Brătianu**, Editura Sport-Turism, București, 1984, 350 p.
- **Originile conservatorismului politic din România 1821-1882**, Editura Politică, București, 1988, 292 p.
- **Sub zodia Strousberg. Viața politică din România între 1871-1878**, Editura Globus, București, 1991, 360 p.
- **Principii Ghica. O familie domnitoare din istoria României**, Editura Albatros, București, 1991, 240 p.
- **Ion I. C. Brătianu**, Editura Albatros, București, 1994, 592 p.

ISBN: 973-96726-2-8

4000 lei

ION GHICA

Anastasi
Iordache

Fundația "Profesor George Manu"

Anastasi Iordache

ION GHICA

diplomatul și omul politic

Editura MAJADAHONDA
București
1995